

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI**

TOSYA'DAKİ TÜRK DEVRİ MİMARİ ESERLERİ

DİLARA TAKI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET ÇAYCI

KONYA-2021

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI
SANAT TARİHİ BİLİM DALI**

TOSYA'DAKİ TÜRK DEVRİ MİMARİ ESERLERİ

DİLARA TAKI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET ÇAYCI

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Dilara TAKI		
	Numarası	18811801014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi/ Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Tosya'daki Türk Devri Mimari Eserleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Dilara TAKI		
	Numarası	18811801014		
		Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
Tezin Adı	Tosya'daki Türk Devri Mimari Eserleri			

ÖZET

Bu çalışma; Batı Karadeniz bölgesinde Kastamonu ilinin bir ilçesi olan Tosya'nın ilçe merkezi ve köylerindeki Türk dönemi yapılarını konu edinmektedir.

Tosya merkez ve köylerinde bulunan yapıların tespiti için ilk olarak arşiv çalışması ve literatür taraması yapılmıştır. Akabinde saha çalışması yapılarak toplam yirmi dokuz yapı tespit edilmiştir. Çalışma dört ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölüm 'Giriş' başlığı altında 'Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırlılıkları', 'Konu Hakkında Yayın ve Araştırmalar, 'Metot ve Düzen' ve 'Tosya İlçesinin Tarihçesi' belli bir düzenle anlatılmıştır.

İkinci bölümde, 'Katalog' başlığı altında yapılar türlerine göre gruplandırılmıştır. İncelenen yapılar arasında on dört cami, dört hamam, yedi

çeşme, bir su kemeri, bir köprü ve iki ev belli bir düzen içerisinde tanıtılmıştır. Metin resimler ve çizimlerle desteklenmiştir. Günümüze ulaşamayan yapılar arşiv ve kaynak taramalarıyla tespit edilip yapılar ile ilgili bilgiler ayrı bir başlık altında verilmiştir.

Üçüncü bölümde 'Değerlendirme' başlığı altında yapılar 'Plan Tipi ve Plan Elemanları', 'Malzeme ve Teknik', 'Mimari Elemanlar', 'Yapı Elemanları', 'Süsleme' ve 'Kitabeler' başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Tosya yapılarının birçoğu bölgedeki taşra yapılarıyla benzerlik taşımaktadırlar. Ancak Tosya'da taşra üslubu dışında Klasik Osmanlı mimarisi özellikleri taşıyan merkez yapıların da bulunduğu tespit edilmiştir.

'Sonuç' bölümünde ise Tosya yapılarının Türk sanatı ve mimarisi açısından önemi ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tosya, Cami, Hamam, Çeşme, Türk Mimarisi

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Dilara TAKI		
	Student Number	18811801014		
		Art History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
Title of the Thesis/Dissertation	Turkish Period Architectural Works in Tosya			

ABSTRACT

This study examines the historical buildings of Turkish period in the town center and villages of Tosya which is a district of Kastamonu province in the Western Black Sea region.

To being with, archive research and literature review methods are used to determine historical buildings in the center and villages of Tosya. Later, field study is conducted. As a result, twenty-nine buildings were identified.

This study consists of four main chapters. In the first chapter, under the title of "Introduction", "Definition, Importance and Limitations of the Subject", "Publications and Researches on the Subject", "Method and Order" and "History of Tosya District" are explained in a certain order.

In the second chapter, the buildings are grouped according to their types under the title of 'Catalogue'. In this title, fourteen mosques, four baths, seven fountains, an aqueduct, a bridge and two houses were introduced, among the buildings examined, in a certain order. The text is enriched with pictures and drawings. The buildings that did not last until today were identified by means of archive research and literature review and explained under separate title.

In the third chapter, under the title of "Evaluation", the buildings were evaluated under the headings of "Plan Type and Plan Elements", "Materials and Techniques", "Architectural Elements", "Building Elements", "Ornament" and "Inscriptions".

Many of the Tosya buildings have similarities with the provincial structures in the region. However, it has been determined that there are also central structures with Classical Ottoman architectural features apart from the provincial style in Tosya.

In the 'Conclusion' section, the importance of Tosya structures in terms of Turkish art and architecture has been revealed.

Keywords: Tosya, mosque, hammam, fountain, Turkish architecture

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÇİZİMLER LİSTESİ	ix
RESİMLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xxi
ÖNSÖZ	xxii
1.GİRİŞ	1
1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırlıkları	1
1.2.Metot ve Düzen	1
1.3.Konu Hakkında Yayın ve Araştırmalar	3
1.4.Tosya İlçesinin Tarihçesi	8
2.KATALOG.....	16
2.1.Günümüze Ulaşan Yapılar.....	16
2.1.1.Camiler	16
2.1.1.1.Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami (Yeni Cami).....	16
2.1.1.2.Pazar Cami	44
2.1.1.3.Şeyh İsmail Rumi Cami	58
2.1.1.4.Tefsiri Cami.....	71
2.1.1.5.Geyikli Cami	84
2.1.1.6.Kuşçular Köyü Eski Cami.....	95
2.1.1.7.Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami	107
2.1.1.8.Ekincik Köyü Cami.....	123
2.1.1.9.Kilkuyu Köyü Cami.....	135
2.1.1.10.Gövecik Köyü Cami	147
2.1.1.11.Hacı Baba Cami.....	156
2.1.1.12.Çakırlar Köyü Cami.....	168
2.1.1.13.Çaykapı Köyü Cami.....	179
2.1.1.14.Kuşçular Köyü Merkez Cami	191
2.1.2.Hamamlar.....	203
2.1.2.1.Şifa (Büyük-II. İbrahim Bey) Hamamı	203
2.1.2.2.Vık-Vık (Ağacıklar-Küçük) Hamamı	219

2.1.2.3.Selahaddin Efendi Çifte Hamamı	229
2.1.2.4.Tekke (Şeyh İsmail Rumi) Hamamı	251
2.1.3.Çeşmeler	265
2.1.3.1.Halim Baba Çeşmesi.....	265
2.1.3.2.Karayılan Oğlu Çeşmesi.....	269
2.1.3.3.Çiğdem Sokak Çeşmesi.....	272
2.1.3.4.Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi	276
2.1.4.5.Zopturoğlu Sokak Çeşmesi.....	280
2.1.3.6.Taş Çeşme	284
2.1.3.7.Tulumbacılar Çeşmesi.....	287
2.1.4.Su Kemerleri	292
2.1.4.1.Kemer Köprü.....	292
2.1.5.Köprüler.....	297
2.1.5.1.Dört Ocak Köprüsü.....	297
2.1.6.Evler.....	301
2.1.6.1.177 Ada 2 Parseldeki Ev (Hüseyin Çalışkan Evi)	301
2.1.6.2.141 Ada 1 Parseldeki Ev	322
2.2.Günümüze Ulaşamayan Yapılar	344
2.2.1.Camiler	344
2.2.2.Mescitler	345
2.2.3.Zaviyeler	346
2.2.4.Medreseler.....	347
2.2.5.Hanlar	348
2.2.6.Bedestenler.....	348
2.2.7.Çeşmeler	349
3.DEĞERLENDİRME.....	351
3.1.Plan Tipi ve Plan Elemanları	352
3.1.1.Camiler	352
3.1.1.1.Derinlemesine Dikdörtgen Planlı Tek Mekanlı Ahşap Tavanlı Camiler	352
3.1.1.2.Enlemesine Dikdörtgen Planlı Tek Mekanlı Ahşap Tavanlı Camiler.....	354
3.1.1.3.Mihraba Dik Üç Sahınlı Ahşap Direkli Camiler.....	354
3.1.1.4.Kubbeli Camiler.....	355
3.1.2.Hamamlar.....	357

3.1.3. Çeşmeler	359
3.1.4. Su Kemerleri	361
3.1.5.Köprüler.....	361
3.1.6. Evler.....	362
3.2.Malzeme ve Teknik.....	363
3.2.1.Taş	363
3.2.2. Tuğla.....	364
3.2.3.Kerpiç	365
3.2.4.Ahşap	365
3.2.5.Mermer	367
3.2.6. Alçı	367
3.3.Mimari Elemanlar	368
3.3.1.Taşıyıcı ve Destekleyiciler.....	368
3.3.2. Kemerler	369
3.3.3. Örtü Elemanları	369
3.3.4. Geçiş Elemanları	371
3.4.Yapı Elemanları	372
3.4.1.Kapılar	372
3.4.2.Pencereler.....	373
3.4.3. Mihraplar.....	375
3.4.4. Minberler.....	377
3.4.5. Mahfiller	379
3.4.6. Minareler.....	380
3.4.7. Sofalar.....	381
3.4.8. Odalar	381
3.4.9. Dolap ve Yüklükler	382
3.4.10. Ocaklar.....	383
3.4.11. Merdivenler	383
3.4.12. Bahçe ve Hayat.....	384
3.5. Cephe Düzeni ve Cephe Elamanları.....	385
3.5.1.Girişler	385
3.5.2. Saçaklar.....	386
3.5.3.Çıkmalar.....	386

3.6.Süsleme.....	387
3.6.1.Geometrik	388
3.6.2.Bitkisel.....	389
3.6.3.Nesnel	391
3.6.4.Yazılı	392
3.7.Kitabeler	393
4.SONUÇ	395
5.KAYNAKÇA	401

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Plan, (VGM Arşivi, A. Özaktaş-1945)	19
Çizim 2: Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Kuzey Cephe, (VGM Arşivi, A. Özaktaş-1945)	19
Çizim 3: Pazar Cami, Plan	46
Çizim 4: Pazar Cami, Güney Cephe (VGM Arşivi-1944).....	48
Çizim 5: Şeyh İsmail Rumi Cami, Plan (VGM-2019).....	59
Çizim 6: Şeyh İsmail Rumi Cami , Tavan Göbeği (VGM-2019)	69
Çizim 7: Tefsiri Cami, Plan.....	72
Çizim 8: Tefsiri Cami, Kesiti (VGM Arşivi-1995).....	73
Çizim 9: Geyikli Cami, Plan	85
Çizim 10: Kuşçular Köyü Eski Cami, Plan	96
Çizim 11: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Plan	108
Çizim 12: Ekincik Köyü Cami, Plan.....	124
Çizim 13: Ekincik Köyü Cami, Tavan Göbeği.....	133
Çizim 14: Kilkuyu Köyü Cami, Plan (VGM- 2019).....	136
Çizim 15: Gövecik Köyü Cami, Plan (VGM Arşivi)	148
Çizim 16: Gövecik Köyü Cami, Tavan Göbeği	154
Çizim 17: Hacı Baba Cami, Plan (VGM Arşivi- 1990)	157
Çizim 18: Çakırlar Köyü Cami, Plan	169
Çizim 19: Çaykapı Köyü Cami, Plan.....	180
Çizim 20: Çaykapı Köyü Cami, Tavan Göbeği.....	189
Çizim 21: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Plan	192
Çizim 22: Şifa Hamamı Planı (Kemal Boyner).....	204
Çizim 23: Şifa Hamamı, Çatı Planı (Kemal Boyner).....	214
Çizim 24: Vık-Vık Hamamı, Plan	220
Çizim 25: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Plan	230
Çizim 26: Tekke Hamamı, Plan.....	252
Çizim 27: Tekke Hamamı- Doğu Cephesi (VGM Arşivi)	253
Çizim 28: Halim Baba Çeşmesi, Plan.....	267
Çizim 29: Halim Baba Çeşmesi, Batı Cephe.....	267
Çizim 30: Karayılan Oğlu Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	270
Çizim 31: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Plan.....	273
Çizim 32: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	273
Çizim 33: Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi, Plan.....	278
Çizim 34: Zopturoğlu Sokak Çeşmesi, Plan.....	281
Çizim 35: Zopturoğlu Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe	282
Çizim 36: Taş Çeşme, Plan	285
Çizim 37: Tulumbacılar Çeşmesi, Plan.....	288
Çizim 38: Tulumbacılar Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	289
Çizim 39: Tulumbacılar Çeşmesi, Doğu Cephe	290
Çizim 40: Kemer Köprü, Plan	294
Çizim 41: Kemer Köprü, Cephe	294
Çizim 42: Dört Ocak Köprüsü, Plan	298

Çizim 43: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat Planı (Soydemir ve Ağca'dan)	305
Çizim 44: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat Planı (F. Soydemir ve V. Ağca'dan).....	313
Çizim 45: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat Planı.....	325
Çizim 46: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat Planı	330
Çizim 47: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat Planı.....	335

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1:Tosya Haritası (Tosya Belediyesi)	8
Resim 2:Tosya Kazası Haritası-1928.....	14
Resim 3:Tosya- Hıdırlık Tepeden Genel Görünüş (Tosya Belediyesi-1935).....	15
Resim 4: 1943 Tosya Depremi Sonrası (Tosya Belediyesi).....	15
Resim 5:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Kitabesi	16
Resim 6:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Üstten Görünüm (Tosya Belediyesi).....	20
Resim 7:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Genel Görünüm (Tosya Belediyesi-1935).....	20
Resim 8:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Şadırvan.....	21
Resim 9:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Doğu Cephe (VGM Arşivi-1944)	22
Resim 10:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Doğu Cephe	22
Resim 11:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Batı Cephe (VGM Arşivi-1944)	23
Resim 12:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Batı Cephe	23
Resim 13: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Batı ve Güney Cepheleri	24
Resim 14: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Kuzey Cephe (VGM Arşivi-1945).....	24
Resim 15: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri	25
Resim 16: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri, Kubbe	25
Resim 17: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri, Kuzey-Doğu Duvarı.....	26
Resim 18: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri Kuzey-Batı Duvarı	27
Resim 19: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Minare (VGM Arşivi-1945).....	27
Resim 20: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Minare	28
Resim 21: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Minare Girişi.....	28
Resim 22:Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Batı Cephede Yer Alan Harim Kapısı	29
Resim 23: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Taç Kapı	30
Resim 24: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Güneye Bakış	30
Resim 25: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami,Harim, Kuzey ve Doğu Duvarları	31
Resim 26: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Batı Duvarı.....	31
Resim 27: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Kuzey Duvarı	32
Resim 28: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap	33
Resim 29: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Minber	34
Resim 30: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap	34
Resim 31: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Müezzin Mahfili.....	35
Resim 32: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Müezzin Mahfili Tavan Göbeği.....	35
Resim 33: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap Duvarı.....	36
Resim 34: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Dönen Sütunlu Pencere	37
Resim 35: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap Duvarı (VGM Arşivi-1944).....	37
Resim 36: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Ana Kubbe	38
Resim 37: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Kuzeydoğuda Yer Alan Kubbe	39
Resim 38: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Geçiş Elemanı-Tromp	39
Resim 39: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Ana Kubbe (VGM Arşivi-1944).....	40
Resim 40: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Ana Kubbe Kalemışleri	41
Resim 41: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Sivri Kemerli Sağır Niş ve Üst Sıra Pencere .41	
Resim 42: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Revzenler	42

Resim 43: Pazar Cami, Kitabe.....	44
Resim 44: Pazar Cami, Güney Cephe.....	47
Resim 45: Pazar Cami, Güney ve Batı Cepheleri (VGM Arşivi- 1944).....	48
Resim 46: Pazar Cami, Doğu ve Kuzey Cepheleri.....	49
Resim 47: Pazar Cami , Batı Cephe (VGM Arşivi 1944).....	49
Resim 48: Pazar Cami, Batı Cephe.....	50
Resim 49: Pazar Cami, Minare.....	50
Resim 50: Pazar Cami, Harim Giriş Kapısı.....	51
Resim 51: Pazar Cami, Harim, Güney Duvarı.....	52
Resim 52: Pazar Cami, Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1944).....	52
Resim 53: Pazar Cami, Harim, Mihrap ve Minber (VGM Arşivi-1944).....	53
Resim 54: Pazar Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil.....	53
Resim 55: Pazar Cami, Harim, Doğu Duvarı.....	54
Resim 56: Pazar Cami, Harim, Batı Duvarı.....	54
Resim 57: Pazar Cami, Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1944).....	55
Resim 58: Pazar Cami, Harim, Kubbe.....	56
Resim 59: Pazar Cami, Harim, Pandantif.....	56
Resim 60: Pazar Cami, Revzen.....	57
Resim 61: Şeyh İsmail Rumi Cami, Restorasyondan Önceki Genel Görünüm (Eha Yapı Mimarlık- 2019).....	59
Resim 62: Şeyh İsmail Rumi Cami, Doğu Cephe.....	60
Resim 63: Şeyh İsmail Rumi Cami, Batı Cephe.....	61
Resim 64: Şeyh İsmail Rumi Cami, Kuzey Cephe (Eha Yapı Mimarlık- 2019).....	61
Resim 65: Şeyh İsmail Rumi Cami, Güney Cephe.....	62
Resim 66: Şeyh İsmail Rumi Cami, Doğu Cephe.....	62
Resim 67: Şeyh İsmail Rumi Cami, Giriş Mekanı, Batıya Bakış.....	63
Resim 68: Şeyh İsmail Rumi Cami, Son Cemaat Yeri, Güney Duvarı.....	64
Resim 69: Şeyh İsmail Rumi Cami, Son Cemaat Yeri, Güney ve Batı Duvarları (Eha Yapı Mimarlık- 2019).....	64
Resim 70: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Güney Duvarı.....	65
Resim 71: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim Doğu Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019).....	65
Resim 72: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Kuzey Duvarı.....	66
Resim 73: Şeyh İsmail Rumi Cami, Mihrap.....	67
Resim 74: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil (Eha Yapı Mimarlık- 2019).....	68
Resim 75: Şeyh İsmail Rumi Cami, Mahfil Katı, Batı ve Kuzey Duvarları.....	68
Resim 76: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Tavan Göbeği.....	69
Resim 77: Tefsiri Cami, Doğu Cephe (VGM Arşivi-1995).....	73
Resim 78: Tefsiri Cami, Doğu Cephe.....	74
Resim 79: Tefsiri Cami, Batı Cephe.....	74
Resim 80: Tefsiri Cami, Güney Cephe.....	75
Resim 81: Tefsiri Cami, Kuzey Cephe (VGM Arşivi-1995).....	76
Resim 82: Tefsiri Cami, Kuzey Cephe.....	76
Resim 83: Tefsiri Cami, Minare.....	77
Resim 84: Tefsiri Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış.....	78

Resim 85: Tefsiri Cami, Son Cemaat Yeri, Batıya Bakış	78
Resim 86: Tefsiri Cami, Harim, Güney Duvarı.....	79
Resim 87: Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1995)	79
Resim 88: Tefsiri Cami, Mihrap ve Minber	80
Resim 89: Tefsiri Cami, Harim, Doğu Duvarı	81
Resim 90: Tefsiri Cami, Harim, Kuzey Duvarı	81
Resim 91: Tefsiri Cami, Bağdadi Kubbesi.....	82
Resim 92: Geyikli Cami, Doğu Cephe.....	86
Resim 93: Geyikli Cami, Batı Cephe.....	86
Resim 94: Geyikli Cami, Güney Cephe.....	87
Resim 95: Geyikli Cami, Kuzey Cephe	87
Resim 96: Geyikli Cami, Minare	88
Resim 97: Geyikli Cami, Harim Giriş Kapısı.....	89
Resim 98: Geyikli Cami, Harim, Güney Duvarı	89
Resim 99: Geyikli Cami, Harim, Batı Duvarı	90
Resim 100: Geyikli Cami, Mihrap.....	90
Resim 101: Geyikli Cami, Minber.....	91
Resim 102: Geyikli Cami, Vaaz Kürsüsü	91
Resim 103: Geyikli Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil	92
Resim 104: Mahfil Katı Batı Duvarı.....	92
Resim 105: Geyikli Cami, Harim, Tavan Kirişleri	93
Resim 106: Kuşçular Köyü Eski Cami, Doğu Cephe	96
Resim 107: Kuşçular Köyü Eski Cami, Batı Cephe	97
Resim 108: Kuşçular Köyü Eski Cami, Güney Cephe.....	97
Resim 109: Kuşçular Köyü Eski Cami, Kuzey Cephe.....	98
Resim 110: Kuşçular Köyü Eski Cami, Kuzey Cephe (VGM Arşivi- 1990).....	98
Resim 111: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Güney Duvarı	99
Resim 112: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mihrap	100
Resim 113: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mihrap (VGM Arşivi-1990)	101
Resim 114: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mihrap Ayrıntı (VGM Arşivi-1990)	101
Resim 115: Kuşçular Köyü Eski Cami, Vaaz Kürsüsü.....	102
Resim 116: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil	103
Resim 117: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mahfil Katı Doğuya Bakış.....	103
Resim 118: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Doğu Duvarı.....	104
Resim 119: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Batı Duvarı	104
Resim 120: Kuşçular Köyü Eski Cami, Tavan	105
Resim 121: Kuşçular Köyü Eski Cami, Tavan Kiriş ve Yastıkları.....	105
Resim 122: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Şadırvan	109
Resim 123: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Doğu Cephe	109
Resim 124: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Batı cephe	110
Resim 125: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Minare.....	111
Resim 126: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Son Cemaat Yeri	112
Resim 127: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim Giriş Kapısı Üzerindeki Yazı	112
Resim 128: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Güney Duvarı	113
Resim 129: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mihrap	114

Resim 130: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mihrap	115
Resim 131: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili	116
Resim 132: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Güney ve Batı Duvarları	116
Resim 133: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harimdeki Levha Örnekleri	118
Resim 134: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mahfil Kemerlerindeki Süslemeler	119
Resim 135: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Doğu Duvarda Yer Alan Revzenler.....	120
Resim 136: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Kubbe.....	120
Resim 137: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Güney Duvardaki Yazı Kuşağı.....	121
Resim 138: Ekincik Köyü Cami, Doğu Cephe	125
Resim 139: Ekincik Köyü Cami, Batı Cephe	125
Resim 140: Ekincik Köyü Cami, Güney Cephe	126
Resim 141: Ekincik Köyü Cami, Kuzey Cephe	127
Resim 142: Ekincik Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Batıya Bakış	128
Resim 143: Ekincik Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Güneye Bakış	128
Resim 144: Ekincik Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı.....	129
Resim 145: Ekincik Köyü Cami, Mihrap.....	130
Resim 146: Ekincik Köyü Cami, Minber.....	130
Resim 147: Ekincik Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil	131
Resim 148: Ekincik Köyü Cami, Mahfil Katı, Doğuya Bakış.....	131
Resim 149: Ekincik Köyü Cami, Harim, Güney ve Doğu Duvarları.....	132
Resim 150: Ekincik Köyü Cami, Harim Tavanı.....	133
Resim 151: Kilkuyu Köyü Cami, Doğu Cephe (Eha Yapı Mimarlık-2019).....	137
Resim 152: Kilkuyu Köyü Cami, Batı Cephe	137
Resim 153: Kilkuyu Köyü Cami, Güney Cephe.....	137
Resim 154: Kilkuyu Köyü Cami, Kuzey Cephe (Eha Yapı Mimarlık-2019).....	138
Resim 155: Kilkuyu Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış	139
Resim 156: Kilkuyu Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Batıya Bakış.....	139
Resim 157: Kilkuyu Köyü Cami, Son Cemaat Yeri İkinci Kat Batı Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019)	139
Resim 158: Kilkuyu Köyü Cami, Harim Giriş Kapısı (Eha Yapı Mimarlık-2019)	140
Resim 159: Kilkuyu Köyü Cami, Harim, Güney ve Doğu Duvarları (Eha Yapı Mimarlık-2019)	140
Resim 160: Kilkuyu Köyü Cami, Mihrap (Eha Yapı Mimarlık-2019)	141
Resim 161: Kilkuyu Köyü Cami, Minber (Eha Yapı Mimarlık-2019)	142
Resim 162: Kilkuyu Köyü Cami, Vaaz Kürsüsü (Eha Yapı Mimarlık-2019).....	142
Resim 163: Kilkuyu Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil (Eha Yapı Mimarlık-2019)	143
Resim 164: Kilkuyu Köyü Cami, Mahfil Katı, Doğu Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019)...	143
Resim 165: Kilkuyu Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019).....	144
Resim 166: Kilkuyu Köyü Cami, Tavan Göbeği (Eha Yapı Mimarlık-2019).....	144
Resim 167: Kilkuyu Köyü Cami, Harim Tavanı	145
Resim 168: Kilkuyu Köyü Cami, Harim (Kasım 2020-Saha Çalışmasındaki Mevcut Durumu).....	145
Resim 169: Gövecik Köyü Cami, Doğu Cephe.....	149
Resim 170: Gövecik Köyü Cami, Batı Cephe	149

Resim 171: Gövrecik Köyü Cami, Güney Cephe.....	149
Resim 172: Gövrecik Köyü Cami, Kuzey Cephe.....	150
Resim 173: Gövrecik Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış.....	150
Resim 174: Gövrecik Köyü Cami, Harime Giriş Kapısı.....	151
Resim 175: Gövrecik Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı.....	151
Resim 176: Gövrecik Köyü Cami, Mihrap ve Minber.....	152
Resim 177: Gövrecik Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil.....	153
Resim 178: Gövrecik Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı.....	153
Resim 179: Gövrecik Köyü Cami, Tavan Göbeği.....	154
Resim 180: Hacı Baba Cami, Doğu ve Kuzey Cepheleri.....	158
Resim 181: Hacı Baba Cami, Batı Cephe.....	158
Resim 182: Hacı Baba Cami, Güney Cephe.....	159
Resim 183: Hacı Baba Cami, Minare.....	159
Resim 184: Hacı Baba Cami, Giriş Holü, Kuzeye Bakış.....	160
Resim 185: Hacı Baba Cami, Son Cemaat Yeri, Doğu Duvarı.....	161
Resim 186: Hacı Baba Cami, Son Cemaat Yeri, Batı Duvarı.....	161
Resim 187: Hacı Baba Cami, Harim, Güney Duvarı.....	162
Resim 188: Hacı Baba Cami, Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1990).....	163
Resim 189: Hacı Baba Cami Minber.....	163
Resim 190: Hacı Baba Cami, Vaaz Kürsüsü.....	164
Resim 191: Hacı Baba Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili (VGM Arşivi-1990).....	165
Resim 192: Hacı Baba Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili.....	165
Resim 193: Hacı Baba Cami, Mahfil Katı, Batı Duvarı.....	165
Resim 194: Hacı Baba Cami, Tavan Göbeği.....	166
Resim 195: Çakırlar Köyü Cami, Doğu Cephe.....	170
Resim 196: Çakırlar Köyü Cami, Batı Cephe.....	170
Resim 197: Çakırlar Köyü Cami, Güney Cephe.....	170
Resim 198: Çakırlar Köyü Cami, Kuzey Cephe.....	171
Resim 199: Çakırlar Köyü Cami, Minare.....	172
Resim 200: Çakırlar Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Kuzeye Bakış.....	173
Resim 201: Çakırlar Köyü Cami, Son Cemaat Yeri İkinci Kat, Güneye Bakış.....	173
Resim 202: Çakırlar Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı.....	174
Resim 203: Çakırlar Köyü Cami, Mihrap.....	174
Resim 204: Çakırlar Köyü Cami, Minber.....	175
Resim 205: Çakırlar Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili.....	176
Resim 206: Çakırlar Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı.....	176
Resim 207: Çakırlar Köyü Cami, Tavan Göbeği.....	177
Resim 208: Çaykapı Köyü Cami, Doğu Cephe.....	181
Resim 209: Çaykapı Köyü Cami, Batı Cephe.....	181
Resim 210: Çaykapı Köyü Cami, Güney Cephe.....	182
Resim 211: Çaykapı Köyü Cami, Kuzey Cephe.....	182
Resim 212: Çaykapı Köyü Cami, Minare.....	183
Resim 213: Çaykapı Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış.....	184
Resim 214: Çaykapı Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı.....	184
Resim 215: Çaykapı Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı.....	185

Resim 216: Çaykapı Köyü Cami, Mihrap	186
Resim 217: Çaykapı Köyü Cami, Minber	186
Resim 218: Çaykapı Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil	187
Resim 219: Çaykapı Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı.....	188
Resim 220: Çaykapı Köyü Cami, Tavan Göbeği.....	188
Resim 221: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Doğu Cephe	193
Resim 222: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Batı Cephe.....	193
Resim 223: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Güney Cephe.....	194
Resim 224: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Kuzey Cephe	194
Resim 225: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Minare.....	195
Resim 226: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Son Cemaat Yeri Batıya Bakış.....	196
Resim 227: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Son Cemaat Yeri Doğusunda Yer Alan Kapalı Mekan	196
Resim 228: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Harim, Güney ve Batı Duvarı	197
Resim 229: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Harim, Doğu Duvarı.....	197
Resim 230: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Mihrap ve Minber.....	198
Resim 231: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Minber Detay	199
Resim 232: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Kuzey Duvarı ve Mahfil	200
Resim 233: Kuşçular Köyü Merkez Cami Mahfil Katı, Doğuya Bakış.....	200
Resim 234: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Harim Tavanı	201
Resim 235: Şifa Hamamı, Üst Örtü	204
Resim 236: Şifa Hamamı, Güney Cephe.....	205
Resim 237: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü.....	206
Resim 238: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümünde Bulunan Havuz	206
Resim 239: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Doğu Duvarı.....	207
Resim 240: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Birinci Kat Dinlenme Odası.....	207
Resim 241: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü Asma Kattan Genel Görünüm	208
Resim 242: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü İkinci Kat, Soyunma Odası	208
Resim 243: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü Üst Örtü	209
Resim 244: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümünden Aralık Mekanına Giriş Açıklığı	210
Resim 245: Şifa Hamamı, Aralık Bölümü, Üst Örtü	210
Resim 246: Şifa Hamamı, Aralık Mekanından Ilıklık Bölümüne Geçiş.....	211
Resim 247: Şifa Hamamı, Ilıklık Bölümü.....	211
Resim 248: Şifa Hamamı, Hela	212
Resim 249: Şifa Hamamı, Hela ve Tıraşlık, Üst Örtü.....	212
Resim 250: Şifa Hamamı Sıcaklık, Genel Görünüm	213
Resim 251: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtü	214
Resim 252: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Doğu Eyvan Üst Örtü	215
Resim 253: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Halvet Hücreleri Giriş Açıklıkları	215
Resim 254: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Batıda Bulunan Halvet Hücresi	216
Resim 255: Şifa Hamamı, Halvet Hücreleri, Kubbe Geçiş Elemanı	216
Resim 256: Şifa Hamamı, Halvet Hücrelerinin Kuzey Duvarda Yer Alan Penceresi	217
Resim 257: Şifa Hamamı, Su Deposu, Genel Görünüm	217
Resim 258: Vık-Vık Hamamı, Batı Cephesi	221
Resim 259: Vık-Vık Hamamı, Üst Kat Giyinme Odaları	221

Resim 260: Vık-Vık Hamamı, Hela Kısmı	222
Resim 261: Vık-Vık Hamamı, Üstü Açık Yıkama Yerleri.....	222
Resim 262: Vık-Vık Hamamı, Ilıklık Bölümü, Batı Mekanı	223
Resim 263: Vık-Vık Hamamı, Ilıklık Bölümü, Doğu Mekanı, Güneye Bakış.....	224
Resim 264: Vık-Vık Hamamı, Ilıklık Bölümü, Doğu Mekanı Kubbesi.....	224
Resim 265: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Güney Duvarı	225
Resim 266: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtüsü.....	225
Resim 267: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtü Geçiş Elemanları.....	226
Resim 268: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Kuzey-Doğu Halvet Hücresi	226
Resim 269: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Kuzey-Doğu Halvet Hücresi, Üst Örtü ..	227
Resim 270: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı Hava Görüntüsü (Tosya Belediyesi).....	231
Resim 271: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Üst Örtüler (Tosya Belediyesi-1935).....	231
Resim 272: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Batı ve Güney Cepheleri	232
Resim 273: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar Bölümü Giriş Cephesi	232
Resim 274: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar Bölümü Giriş Mekanı	233
Resim 275: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölüm	233
Resim 276: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, Dinlenme Odası (VGM Arşivi-1989)	234
Resim 277: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, Dinlenme Odası	234
Resim 278: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, İkinci Kat (VGM Arşivi-1991)	235
Resim 279: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, Aydınlık Feneri	235
Resim 280: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü Doğu Duvarı (VGM Arşivi-1991)	236
Resim 281: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar Bölümü, Hela Kısmı	236
Resim 282: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Ilıklık Bölümü Doğu Duvarı.....	237
Resim 283: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Ilıklık Bölümü Üst Örtü.....	237
Resim 284: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Ilıklık Bölümünde Bulunan Çeşme	238
Resim 285: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Sıcaklık Bölümü Genel Görünüş	239
Resim 286: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Sıcaklık Bölümü Üst Örtü	239
Resim 287: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Sıcaklık Bölümü, Halvet Odası..	240
Resim 288: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Sıcaklık Bölümü, Halvet Odası Geçiş Elemanları-Tromp	240
Resim 289: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Doğu Cephesi (Erkekler Bölümü Giriş Cephesi)	241
Resim 290: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Doğu Cephesi (VGM Arşivi)	241
Resim 291: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Soyunmalık Bölümü.....	242
Resim 292: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Soyunma Odaları.....	242
Resim 293: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler Kısmı, Hela Bölümü	243
Resim 294: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler Kısmı, Tıraşlıkta Bulunan Kurna (VGM Arşivi)	244
Resim 295: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Ilıklık Bölümü Genel Görünüş...	245

Resim 296: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Ilıklık Bölümü Üst Örtü.....	245
Resim 297: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Ilıklık Bölümü, Batı Duvarı	245
Resim 298: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Sıcaklık Bölümü Genel Görünüş246	
Resim 299: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Doğu Eyvanı (VGM Arşivi)	247
Resim 300: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Üst Örtü (VGM Arşivi)	247
Resim 301: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Kuzey Eyvanı (VGM Arşivi)	248
Resim 302: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Halvet Hücresi Kapı Açıklığı	249
Resim 303: Tekke Hamamı, Doğu Cephe (VGM Arşivi-1989)	253
Resim 304: Tekke Hamamı, Doğu Cephe	253
Resim 305: Tekke Hamamı, Kuzey Cephe (VGM Arşivi-1989).....	254
Resim 306: Tekke Hamamı, Kuzey Cephe	254
Resim 307: Tekke Hamamı, Batı Cephe, Su Deposu Bölümü (VGM Arşivi- 1992)	255
Resim 308: Tekke Hamamı, Batı Cephe, Su Deposu Bölümü	255
Resim 309: Tekke Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Genel Görünüş (VGM Arşivi-1991) ...	256
Resim 310: Tekke Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Genel Görünüş	256
Resim 311: Tekke Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Güney Duvarında Bulunan Aslan Başı	257
Resim 312: Tekke Hamamı, Ilıklık Bölümü, Güney ve Batı Duvarları	258
Resim 313: Tekke Hamamı, Ilıklık Bölümü, Üst Örtü	258
Resim 314: Tekke Hamamı, Ilıklık Bölümü Helaya Giriş Açıklığı.....	259
Resim 315: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Batı Duvarı (VGM Arşivi-1991).....	260
Resim 316: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Batı ve Güney Duvarı.....	260
Resim 317: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Şeyh Kurnası (VGM Arşivi-1989).....	261
Resim 318: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Şeyh Kurnası.....	261
Resim 319: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtüsü.....	262
Resim 320: Tekke Hamamı, Külhan Kazanı (İbrahim Tabakoğlu)	263
Resim 321: Halim Baba Çeşmesi, Kitabe	265
Resim 322: Halim Baba Çeşmesi, Batı Cephe	268
Resim 323: Karayılan Oğlu Çeşmesi, Kitabe	269
Resim 324: Karayılan Oğlu Çeşmesi, Kuzey Cephe	271
Resim 325: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	274
Resim 326: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Batı Cephe	274
Resim 327: Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi, Kitabe	276
Resim 328: Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi, Doğu Cephe	279
Resim 329: Zopturoğlu Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe	282
Resim 330: Zopturoğlu Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe (Tosya Belediyesi)	283
Resim 331: Taş Çeşme, Kuzey Cephe	285
Resim 332: Tulumbacılar Çeşmesi, Kitabe	287
Resim 333: Tulumbacılar Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	289
Resim 334: Tulumbacılar Çeşmesi, Doğu Cephe	290
Resim 335: Tulumbacılar Çeşmesi ve Tulumbacılar (Tosya Belediyesi)	291
Resim 336: Kemer Köprü, Kemer Kilit Taşı (Kastamonu Müzesi Arşivi)	293

Resim 337: Kemer Köprü, Genel Görünüş	294
Resim 338: Kemer Köprü Doğu Kemer Karnı	295
Resim 339: Kemer Köprü Kilit Taşı	296
Resim 340: Dört Ocak Köprüsü (Tosya Belediyesi-Cumhuriyet Dönemi).....	299
Resim 341: Dört Ocak Köprüsü, Doğu Cephe	299
Resim 342: Dört Ocak Köprüsü, Tabanı Destekleyen Ahşap Kirişler.....	300
Resim 343: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Doğu Cephe.....	302
Resim 344: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Batı Cephe.....	303
Resim 345: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Kuzey Cephe	303
Resim 346: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Güney Cephe.....	304
Resim 347: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Bodrum Kat, Ahır ve Samanlık.....	304
Resim 348: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Giriş Holü, Batıya Bakış	306
Resim 349: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Mutfak	307
Resim 350: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Depo Kapı Kanadı.....	307
Resim 351: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Sağdaki Oda, Doğu Duvarı.....	308
Resim 352: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Sağdaki Oda, Kuzey Duvarı	309
Resim 353: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Sağdaki Oda, Batı Duvarı	309
Resim 354: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Doğu Duvarı	310
Resim 355: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Güney Duvarı.....	310
Resim 356: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Kuzey Duvarı	311
Resim 357: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Dolap Detayı	311
Resim 358: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Merdiven.....	312
Resim 359: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Kuzey Duvarı	313
Resim 360: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Doğu Duvarı.....	314
Resim 361: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Soldaki Oda, Doğu ve Kuzey Duvarı ..	315
Resim 362: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Soldaki Oda, Batı Duvarı	315
Resim 363: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Kuzey Duvarı.....	316
Resim 364: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Doğu Duvarı	317
Resim 365: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Güney Duvarı	317
Resim 366: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Batı Duvarı	318
Resim 367: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Mutfak, Güney Duvar.....	319
Resim 368: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Dolap Detayı	320
Resim 369: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Doğu Cephe.....	323
Resim 370: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Güney Cephe.....	324
Resim 371: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Batı Cephe.....	324
Resim 372: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Hayat Bölümü, Doğuya Bakış	326
Resim 373: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Ahır-Samanlık Mekanı, Doğuya Bakış ..	326
Resim 374: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Bulunan Asma Kat, Batı Duvarı	327
Resim 375: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Taş Mutfak, Batı Duvarı.....	328
Resim 376: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Taş Mutfak, Doğu Duvarı.....	328
Resim 377: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Taş Mutfakta Bulunan Çeşme	329
Resim 378: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Giriş Holü, Güney Duvarı	330
Resim 379: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Batı Duvarına Bakış.....	331
Resim 380: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Eyvan Bölümü, Doğu Duvarı.....	331
Resim 381: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Soldaki Oda, Batı Duvarı.....	332

Resim 382: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Doğu ve Güney Duvarı .	333
Resim 383: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Batı Duvarı	333
Resim 384: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Kuzey Duvarı	334
Resim 385: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofa, Batı Duvarı.....	335
Resim 386: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Eyvan, Doğu Duvarı.....	336
Resim 387: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Eyvandan Sofa Bölümüne Bakış.....	336
Resim 388: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Soldaki Oda, Doğu Duvarı	337
Resim 389: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Soldaki Oda, Batı Duvarı.....	337
Resim 390: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sağdaki Oda, Doğu ve Güney Duvarı ...	338
Resim 391: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sağdaki Oda-Batı Duvarı.....	339
Resim 392: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sağdaki Oda, Tavan	339
Resim 393: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofa, Kuzey Duvarı.....	340
Resim 394: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofanın Kuzeyinde Yer Alan Oda.....	340
Resim 395: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofanın Güney Duvarı.....	341
Resim 396: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Mutfak, Doğu ve Güney Duvarı.....	341
Resim 397: Akkuş Mehmed Paşa Bedesteni (Tosya Belediye Arşivi)	349

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

A.K.T.V.K.K. : Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

bkz. : Bakınız

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

cm : santimetre

H. : Hicri

km : kilometre

M. : Miladi

M.Ö. : Milattan Önce

m. : metre

s. : sayfa

S. : Sayı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü

vd. : ve diğerleri

yy. : yüzyıl

ÖNSÖZ

Batı Karadeniz bölgesinde önemli bir stratejik noktada yer alan Tosya, Türklerin Anadolu'ya göçüyle birlikte Türk iskan yerlerinden biri olmuştur. Çobanoğulları, Candaroğulları ve Fatih Sultan Mehmet'in fethi ile birlikte Osmanlı hakimiyetine giren Tosya, İpek Yolu güzergahında bulunmasından dolayı özellikle Osmanlı döneminde çok fazla gelişim göstermiş ve bu gelişme şehir yapısına da yansımıştır.

Günümüze kadar Tosya'nın Türk dönemine ait birkaç yapısı dışında ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada amaçlanan Tosya İlçe merkezinde ve köylerinde bulunan Türk yapılarını tespit etmek ve bu eserlerin Türk sanatındaki yerini ve önemini ortaya koyabilmektir.

Bu konuyu çalışmama olanak sağlayan, çalışmamın başlangıcından sonuna kadar benden desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Çaycı'ya saygı ve şükranlarımı sunarım. Çalışmam esnasında sürekli fikir alışverişinde bulunduğum, eksik kaldığım durumlarda bana yön gösteren Dr. Öğretim Üyesi Erkan AYGÖR ve Öğr. Gör. Ahmet YavuzYılmaz hocama teşekkürü borç bilirim.

Tosya'da arazi çalışmam sırasında her türlü desteği veren, ulaşımda ve rehberlik konusunda beni yalnız bırakmayan, fotoğraf arşivlerinden yararlandığım, hem maddi hem de manevi desteklerini esirgemeyen Tosya Kültür Müdürü İbrahim Tabakoğlu'na, Tosya Belediyesi'nden Hakan Erkaragülle'ye minnettar olup teşekkürü borç bilirim.

Arşiv çalışmaları sırasında bana kapılarını açan Kastamonu Müzesi ve çalışanlarına, Tosya camilerindeki din görevlilerine, Tosya muhtarlarına, hamam arazi çalışmaları sırasında gece geç vakitlere kadar çalışmamda bana olanak tanıyan Tosya hamam işletmecilerine, Tosya Belediyesine, Ekmekçiler Otel'e ve güler yüzlü Tosya halkına müteşekkirim.

Arazi çalışmam sırasında her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşım Bergüzar Karakuzu'ya, çizimlerin dijital ortama aktarılmasında yardımlarını esirgemeyen eniştem yüksek mühendis İlyas Furkan Kapıdaş'a müteşekkirim.

Bu süreçte her zaman yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ne kadar teşekkür etsem az kalır.

Dilara TAKI

2021/KONYA

1.GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırlıkları

Batı Karadeniz bölgesinde bulunan Kastamonu İlinin bir ilçesi olan Tosya'nın ilçe ve köylerindeki yapılar 'Tosya'daki Türk Devri Mimari Eserleri' başlığı altında incelenmiştir.

Stratejik konum Tosya'yı önemli bir menzil noktası ve derbent yapmıştır. Osmanlı döneminde İpek yolu güzergahında bulunan önemli bir kasaba olması ilçenin Türk devrindeki önemini artırmaktadır. Türk devrinde önemli stratejik bir konumda bulunması ilçede çok fazla mimari faaliyetin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Bu çalışmanın amacı; Tosya'nın Türk hakimiyetinden Cumhuriyet dönemine kadar ki mimari yapıların Türk devrindeki önemini ortaya koyabilmektir. Bununla birlikte göz ardı edilerek, kaderine terk edilen yapıların belgelenmeleri ile beraber yapıların onarımlarının yapıp ilçeye tekrar kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma Tosya ilçesinin merkez ve köylerinde bulunan yapıların Beylikler döneminden Cumhuriyet dönemine kadarki günümüze ulaşabilmiş dini, su ve sivil mimariyi kapsamaktadır. Çalışma kapsamında bulunan on dört cami, dört hamam, yedi çeşme, bir köprü, bir su kemeri ve iki ev plan, mimari, malzeme ve süsleme açısından incelenmiş, onarımlarından bahsedilmiştir. Yapıların tarihlendirilmesi yapılarak genel bir değerlendirmeye Türk sanatındaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.2.Metot ve Düzen

Çalışmaya ilk olarak konu tespiti ile başlanılmıştır. Çalışmanın yapılacağı bölge belirlendikten sonra, bölgede yapılan araştırmalar ve çalışmalar incelenerek konu belirlenmiş ve sınırlılıkları çizilmiştir.

Konu ve sınırlılıkları belirlenen çalışmada ilk olarak bölgenin tarihi ve coğrafyası hakkında literatür araştırmaları yapılmıştır. Akabinde konuyu kapsayan yapılar hakkında bir arşiv çalışması ve literatür taraması yapılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü, Kastamonu Arkeoloji Müzesi arşivi, Tosya

Belediyesi arşivi, çeşitli kütüphaneler ve dijital ortamdan yararlanılarak ilk materyaller toplanmış ve yapıların listesi oluşturulmuştur.

Çalışma sırasında ulaşılan kaynaklarda Tosya'daki bazı yapılar hakkında yayınlara ulaşılmıştır. Ancak bu yayınlarda yapılar bütünüyle ele alınmamış, yapıların plan, mimari ve süsleme açısından incelenmediği görülmüştür.

Bu çalışmalar sonucunda yapıların yerinde tespiti için saha çalışması yapılmıştır. İlçe merkezinde çok sayıda cami tespit edilmiştir. Ancak 1943 depreminden zarar gören camilerin birçoğunun temelden yeniden yapıldığı tespit edilerek günümüze kadar plan ve malzeme bakımından orijinalliğini koruyabilmiş yapılar çalışmaya dahil edilmiştir. Konuya dahil olan sivil mimari yapılarından çok sayıda tescilli ev tespit edilmiştir. Ancak mülk sahiplerinin bulunmamasından ve salgın nedeniyle yalnızca iki konut incelenebilmiş ve değerlendirmesi iki ev üzerinden yapılmıştır. Sahada toplam beş hamam tespit edilmiş ancak bir tanesi harap vaziyette olmasından dolayı kapsamlı şekilde incelenememiştir. Plan ve mimari bakımdan bir bulgu vermeyen yapı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Kösen Köyü sınırları içerisinde olan harap vaziyetteki hamamın fotoğrafları çekilerek kaydı alınmış ve ilgili birime gönderilmiştir. Ancak çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Saha çalışmasında yapılar detaylı incelenmiş, fotoğrafları çekilmiş ve ölçüleri alınarak krokileri çizilmiştir. Yapıların röleveleri dijital ortamda tarafımdan çizilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğünden veya kaynaklardan alınan çizimler parantez içinde belirtilmiştir.

'Tosya'daki Türk Devri Mimari Eserleri' adlı çalışmamızın metin kısmı dört ana bölümden oluşmaktadır. Konunun tanımı, önemi ve sınırlılıkları, metot ve düzen, konu ile ilgili yayın ve araştırmalar, Tosya'nın tarihi ve coğrafyası 'Giriş' bölümünde yer almaktadır.

İkinci bölüm yapıların tanıtıldığı 'Katalog' bölümüdür. Katalog bölümü 'Günümüze Ulaşan Yapılar' ve 'Günümüze Ulaşamayan Yapılar' olarak iki ayrı başlıkta ele alınmıştır. Günümüze ulaşan yapı türleri; cami, hamam, çeşme, köprü, su kemeri ve ev başlıkları altında incelenmiştir. Yapı türleri altında ele alınan yapılar

kronolojik sırayla tanıtılmıştır. Yapılar katalogda yeri, yapının durumu, tarihçesi, onarımları, mimari özellikleri ve değerlendirme başlıkları altında belli bir düzen içerisinde anlatılmıştır. Kitabesi bulunan yapıların kitabeleri okunarak tarihlendirmesi yapılmış, kitabesi bulunmayan yapıların tarihlendirilmesinde vakfiye ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Kitabesi, vakfiyesi ve arşiv belgesi bulunmayan yapılar ise mimari özelliklerine göre tarihlendirilmiştir. Yapıların mimarisi anlatılırken yapılan değişikliklerin daha kolay anlaşılacağı düşünülerek tarihlendirmeden sonra onarımlara yer verilmiştir. Mimari tanımları ise yapıların hepsinde belli bir sıralama takip edilerek anlatılmıştır. Plan, cephe, iç mekan ve süsleme açısından incelenen her yapının sonunda tek başına bir değerlendirme yapılmıştır. Metin aralarına fotoğraflar ve çizimler yerleştirilmiştir.

Üçüncü bölüm 'Değerlendirme' bölümüdür. Bu bölümünde her yapı grubu plan tipi ve plan elemanları, malzeme-teknik, mimari elemanlar, yapı elemanları, , cephe düzeni-cephe elemanları, süsleme ve kitabe başlıkları ile değerlendirilmiştir. Plan tipleri başlığı altında değerlendirilen yapılar Anadolu'da plan bakımından benzer yapılarla karşılaştırılmıştır.

Sonuç bölümünde ise değerlendirme başlığı altında çıkan bulgularla, bazı yapıların tahribatı ile ilgili sorunlar sebep-sonuç ilişkisi ile verilmiştir.

1.3.Konu Hakkında Yayın ve Araştırmalar

Osmanlı döneminde Tosya ile ilgili ilk önemli bilgileri veren yayınlardan birisi Katip Çelebi'nin 'Cihannüma' eseri olmuştur. Bu eserde 16.yy'da Tosya'nın Çankırı Sancağına bağlı olduğunu, han ve hamamlarından bahsetmiştir.¹

17.yy'da Tosya'ya gelen Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tosya'nın fethinden, alimlerinden, bağ ve bahçelerinin çokluğundan bahsetmiştir. Bir Türkistan şehri olduğunu söyleyen Evliya Çelebi, bedesteninin, hanların, mihraplarının sayısını söylemiş, hamamların varlığından bahsetmiştir.²

¹ Katip Çelebi, **Cihannüma**, İstanbul, 2013, s.645-646.

² Evliya Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C.2, İstanbul, 2005, s.208.

19.yy'da Şemseddin Sami 'Kamasu'l Alam' adlı eserinde Tosya'nın bağ ve bahçelerinden, sanayisinden ve ekonomisinden, o dönemde var olan yapıların sayılarından bahsetmiştir.³

Salim Kaynar'ın 'Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Tosya Kazası 1869-1903' adlı kitabında, Tosya'nın 1869-1903 tarihlerinde ilçeye bağlı mahalle ve köy sayıları, bazı yapıların isimleriyle birlikte cami, mescit, han, hamam, medrese, zaviye, imaret gibi yapıların sayıları verilmiştir. Aynı zamanda kitapta 1530 yılına ait salnamelerdeki yapı sayıları verilmiştir. Bu yayımla 1530'dan 19.yy'a kadar ki yapı sayılarındaki artış gözlemlenebilmiştir.⁴

Ahmet Gökoğlu'nun 1952 yılında yayınlamış olduğu 'Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi' adlı eseri Batı Karadeniz Bölgesi araştırmacıları için en önemli kaynaktır. İki kısımdan oluşan kitap Türk dönemi öncesi ve sonrası olarak ayrılmaktadır. Birinci kısımda Tosya'nın adının menşeisinden, höyüklerinden, kaya mezarlarından bahsetmektedir. İkinci kısımda Tosya'nın hamamları, camileri ve çeşmeleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Tosya camilerden yalnız Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'ye yer vermiştir. Yapım tarihi, banileri, onarımlar ve yüzeysel olarak mimarileri hakkında söz edilmiştir. Araştırma kapsamındaki dört hamamın da mimarisi ve onarımları ile ilgili kısa bilgiler içermektedir. Yapıların planlarına yer verilmemiştir. Çalışmamız kapsamındaki Halim Baba Çeşmesinin kitabesi verilmiştir.⁵

Ünal İbret'in 'Tarihi İpek Yolu Üzerindeki Bir Anadolu Şehri: Tosya (Kuruluşu ve Gelişmesi)' adlı makalesi Tosya'nın stratejik konumundan, tarihi coğrafyasından, 16.-17.yy'daki mimari yapılaşması, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir. 16.yy'dan 20.yy'a kadar nüfus ve mahallelerinden bahsedilen makalede yapılara yer verilmemiştir.⁶

³ Şemseddin Sami, **Kamasu'l Alam**, C.4, İstanbul, 1896, s.3024.

⁴ Salim Kaynar, **Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Tosya Kazası 1869-1903**, Tosya, 2011.

⁵ Ahmet Gökoğlu, **Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi**, Kastamonu, 1952.

⁶ B. Ünal İbret, 'Tarihi İpek Yolu Üzerindeki Bir Anadolu Şehri: Tosya (Kuruluşu ve Gelişmesi)', **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.8 İstanbul, 2003, s.53-82.

Fazıl Çiftçi'nin 'Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri' adlı kitabı Kastamonu yapılarının tarihçeleri ve onarımlarını vermektedir. Tosya'da bulunan hamam ve camilerin yapım tarihlerini ile banilerini tahrir defterlerine ve tapu kayıtlarına göre vermiş, onarımlarından bahsetmiştir. Mimari tanımlamaları basit şekilde olup planları bulunmamaktadır.⁷

Ahmet Kankal'ın 'Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı' adlı doktora tezi, Tosya'nın 16.yy'daki nüfus sayımlarından, mahallelerinden ve ticari yaşamından bilgiler vermektedir. Çalışmada Tosya'nın hamamlarını içine almış Kankal, Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Şifa Hamamı ve Vık-Vık Hamamı'ndan söz etmiştir. Eser, Şifa Hamamı'nın banisi hakkında bilgi vermektedir. 16.yy'da Tosya merkezinde 1 cami ve 26 mescit olduğundan bahseden çalışma, Tosya'nın günümüze ulaşamayan ya da temelleri üzerinden yeniden yapılan mahalle mescitlerine, zaviyelere, medrese, mektep ve hanlara yer vermiştir.⁸

Süheyla Yılmaz vd.'nin 'Türkiye'de Bulunan Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması' adlı makalesi ahşap köprülerin sınıflandırılması ve değerlendirilmesinde bize kolaylık tanımaktadır. Çalışmamız kapsamındaki Dört Ocak Köprüsünü 'ahşap asma köprüler' içinde değerlendiren makale yapıyı 19.yy'a tarihlemiştir.⁹

Mehmet Taşdemir'in TDV İslam Ansiklopedisindeki 'Tosya' makalesi de Tosya'nın coğrafyasından, Beylikler ve Osmanlı dönemi tarihinden, 16.-17. yy. nüfus sayımlarından ve ticari hayatından bahsetmektedir.¹⁰

Hüseyin Sıdkı Köker'in 'Vakıflar Tarihinde Tosya' adlı makalesi Tosya'da günümüze ulaşamayan yapıları için oldukça önemlidir. Günümüze ulaşamayan bazı değirmen, mescit, han ve dergahların buldukları yerlerden bahsedip, vakıfları hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Konumuz dahilindeki Mer'aşi Abdurrahman Paşa

⁷ Fazıl Çiftçi, **Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri**, Ankara, 2000.

⁸ Ahmet Kankal, **Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993.

⁹ Süheyla Yılmaz Mehmet Fidan Nurdan Apaydın, 'Türkiye'de Bulunan Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması', **Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu**, 2-3-4 Kasım 2017, s.433-442.

¹⁰ Mehmet Taşdemir, 'Tosya', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.41, İstanbul, 2012, s.269-270.

Cami'nin de vakfiyeleri verilmiş, günümüze ulaşamayan medresesi hakkında bilgiler verilerek, onarımlarından bahsedilmiştir. 1943 depreminden sonraki fotoğrafları makalede yer almaktadır.¹¹

Hüseyin Sıdkı Köker'in bir diğer makalesi olan 'Tefsiri Mevlâna Mustafa ve Vakıfları' adlı çalışması Tefsiri Cami'nin ismini aldığı Tefsiri Mustafa ve hocası hakkında bilgiler içermektedir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen Tefsiri Cami'nin yapım tarihi, Osmanlı arşiv belgelerinin içerdiği bu çalışma sayesinde tespit edilmeye çalışılmıştır.¹²

İsmail Ergi'nin 'Tosya Camileri' adlı kitabında Tosya ilçe merkezinde ki bütün camilerin isimleri geçmektedir. Ama ne yazık ki bu camilerin birçoğu 1943 depreminden zarar görmüş veya yıkılarak 1965 yılından sonra zeminden tekrar yapılan yapılardır. Bu yapıların ilk yapıldığı inşa tarihleri verilmiştir. Konumuz dahilinde ki, Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Şeyh İsmail Rumi Cami, Pazar Cami, Tefsiri Cami ve Hacı Baba Cami bahsedilen kitapta yer almıştır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami halk tarafından 'Yeni Cami' olarak bilinmesinden dolayı kitapta Yeni Cami olarak geçmektedir. Bahsedilen beş caminin mimarisi hakkında kısaca bilgi içermektedir. Bazı yapıların inşa tarihleri verilmişse de kitabesi olmayan yapıların tarihlendirmeleri neye göre yapıldığı bilinmemektedir. Ayrıca yapıların planları verilmemiştir. Yayın, plan ve mimari bakımından çalışmamıza bir katkıda bulunmamaktadır.¹³

Abdüsselam Uluçam'ın 'Abdurrahman Paşa Cami' adlı makalesinde caminin mimarisi ve onarımlarından kısaca bahsedilmektedir. Örtü sisteminin tekrarlandığı yapılar verilmiş ancak yapının planı makalede bulunmamaktadır.¹⁴

Tosya'nın Şarakman köyünde bulunan Geyikli Cami, Yılmaz Can'ın 'Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler' adlı makalesinde yer

¹¹ Hüseyin Sıdkı Köker, 'Vakıflar Tarihinde Tosya', **Vakıflar Dergisi**, S.5, 1962, s.257-274.

¹² Hüseyin Sıdkı Köker, 'Tefsiri Mevlâna Mustafa ve Vakıfları', **Vakıflar Dergisi**, S.3, 1956, s.225-263.

¹³ İsmail Ergi, **Tosya Camileri**, Ankara, 1981.

¹⁴ Abdüsselam Uluçam, 'Abdurrahman Paşa Cami', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.1, 1988, s.169-170.

almaktadır. Makalede yapının mimarisi ve malzeme-teknikinden bahsedilmiş, planı verilmiştir.¹⁵

Mehmet Özkarcı'nın 'Candaroğlu Beyliği Mimari Eserleri' adlı yüksek lisans tezinde Candaroğlu dönemine ait tek yapı olan Şifa (II. İbrahim Bey) Hamamı'nın banisinden, mimarisinden, onarımlarından bahsedilerek planı verilmiştir.¹⁶

Faruk Soydemir ve Vedat Ağca'nın Çekül Vakfı iş birliği ile hazırlamış olduğu 'Tosya Evleri' adlı çalışma Tosya yapıları için oldukça önemlidir. Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, dört çeşme ve hamamlar hakkında kısa bilgiler içermektedir. Bu yapılardan yalnızca II. İbrahim (Şifa) Hamamı mimari bakımdan ayrıntılı anlatılmış, plan ve cephe çizimleri verilmiştir. Kitabın esas konusu olan Tosya'nın geleneksel evleri kapsamında tescilli dokuz konut incelenmiş, plan ve cephe çizimleri verilmiştir. Çalışmamız kapsamında olan 177 Ada 2 Nolu Parsel'deki evin planı bu yayından alınmış ve tarihlendirmesi bu yayın sayesinde yapılabilmektedir. Çalışmamız iki evi kapsarken 'Tosya Evleri' adlı bu çalışma Tosya'nın geleneksel evlerinin plan, malzeme-teknik, yapı elemanları, cephe ve süsleme açısından özet değerlendirmeler içermesi bakımından oldukça önemlidir.¹⁷

---

¹⁵ Yılmaz Can, 'Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler', **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Haziran, 2013 s.118-134.

¹⁶Mehmet Özkarcı, **Candaroğlu Beyliği Mimari Eserleri**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1992.

¹⁷ Faruk Soydemir, Vedat Ağca, **Tosya Evleri**, Çekül Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

1.4.Tosya İlçesinin Tarihçesi

Batı Karadeniz Bölgesi'nde Kastamonu şehrinin bir ilçesidir. Konum olarak Çorum ve Çankırı'ya sınırı bulunan ilçe 41° 01' kuzey enlemi ile, 34° 03' doğu boylamın arasında yer almaktadır. Kastamonu İl'inin güneydoğu ucunda yer alan ilçenin yüzölçümü 1197 km²'dir. İl merkezine uzaklığı 77 km'dir. Güneyi Çorum, Güneybatısı Çankırı, Doğusu Kargı, Kuzeyi Taşköprü, Kuzeybatısını ise Kastamonu merkez çevrelemektedir (Resim 1). İlk olarak Ilgaz Dağları'nın Devrez Çayına bakan güney eteklerinde kurulmuş olan İlçe zamanla güneye doğru genişleyerek günümüzdeki devlet karayoluna kadar gelişmiştir.¹⁸ Kuzey Anadolu Fay hattında bulunmaktadır. Anadolu'nun doğusunu batısına bağlayan ve Tosya Ilgaz Geçidi vasıtasıyla da İç Anadolu'yu Karadeniz'e bağlamasından dolayı önemli stratejik noktada bulunmaktadır. Tarihte önemli bir menzil noktası ve derbent olmuştur.¹⁹

Resim 1:Tosya Haritası (Tosya Belediyesi)

Arkeolojik çalışmaların neticesinde Tosya'yı da içine alan Paphlagonia bölgesinin kronolojisinin Orta Paleolitik dönemde başladığı belirtilebilir. Yakın dönemde yapılan yüzey araştırmaları da bölgenin Orta Paleolitik dönemden kesintisiz bir yerleşimin olduğunu göstermektedir. Tunç Çağında, Hititler daha sonra Luvilerle akraba Palalar ve Kaşka kabileleri yaşamıştır. Anadolu Demir Çağında Paphlagonia

¹⁸ B. Ünal İbret, 'Tosya Şehrinin Fonksiyonel Özellikleri', **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.9, İstanbul, 2004, s.49.

¹⁹ İbret, **a.g.m.**, 2003, s.58.

olarak adlandırılan bölge ilk kez karşımıza Hemoros'un İlyada destanında çıkmaktadır.²⁰ Doğuda Kızılırmak, batıda Filyos Irmağı, güneyde Işık, Elden ve Aydos Dağları, kuzeyde Karadeniz Paphlagonia'nın sınırlarını oluşturmaktadır. Günümüzde Kastamonu, Sinop, Bartın, Çankırı, Karabük illeri ile Çorum, Bolu, Zonguldak illerinin bir bölümü Paphlagonia Bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır.²¹

Paphlagonia Bölgesinde bulunan Tosya'nın ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Tosya'nın güneyindeki Bayat öyünde bulunan Yücektepe Höyüğü'nden çıkan buluntulara göre en eski yerleşim olarak Kalkotik Çağa kadar inmektedir. Höyükte çıkarılan seramik buluntuların bakır ve Roma dönemine ait olduğu düşünülmektedir.²²

Tosya'nın bilinen en eski ismi Zoaka'dır. Daha sonra Doceia olmuştur ve bu adı bir aileden almıştır. Doceia Bizanslılarla izdivaç yolu ile akraba olan Tosya'nın yerli bir ailesidir.²³ William Ramsey *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* kitabında Doceia'nın bugünkü Tosya olduğunu belirtmekte ve Docei'nin Armenia Themasında bulunduğunu söylemektedir.²⁴

Tosya'nın içinde bulunduğu Paphlagonia Bölgesi Kaşkar, Hitit, Frig, Kimmer, Lidya, Pers ve Helenler'in hakimiyetine girmiştir. Ancak Tosya'nın bu dönemlere ait yerleşim yerleri olduğuna dair bir bilgiye sahip değiliz.²⁵ Ayrıca Paphlagonia Bölgesinde M.Ö. 5.yy'da başlayan kaya mezar geleneği vardır. Kaya mezar geleneği Helen ve Roma döneminin ortalarına kadar devam etmiştir.²⁶ Tosya'da Çüşçüş Kışlası Kaya Mezarı, Gavurevi ve Delikkaya kaya mezarları bulunmaktadır.

Tosya'nın Bizans Dönemi isminden yola çıkarak Roma ve Bizans dönemlerinde bir iskan yeri olduğu bilinmektedir. Tosya'nın kuzeydoğusunda yer alan Mermer Direk olarak bilinen bölgenin ve aynı bölgedeki günümüzde etrafı duvarla

²⁰ Murat Karasalihoğlu, 'Paphlagonia Kaya Mezarları', **Üsküdar'a Kadar Kastamonu**, İstanbul, 2009, s.56.

²¹ <https://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGFmbGFnb255YQ>

²² Gökoğlu, **a.g.e.**, ss. 39-40.

²³ **a.g.e.** s.34

²⁴ William Ramsey, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, İstanbul, 1960, s.355.

²⁵ İbret, **a.g.m.**, 2003, s.64.

²⁶ Karasalihoğlu, **a.g.m.**, s.57.

çevrilmiş ve zamanında mescit olarak kullanılmış bir yapı içinde bulunan mermer sütundan bölgenin Bizans dönemi iskan yeri olduğu anlaşılmaktadır.²⁷

Tosya'nın da içinde bulunduğu Kastamonu'nun ilk Türk hakimiyeti Emir Danişmend'e bağlı kumandan Emir Karategin'in 1082-83 fetihleriyle başlamıştır.²⁸ Bu yıllarda bölgede Bizans İmparatorluğu'nun başına geçen Komnenos Hanedanlarından Aleksios Komnenos İmparatordur. İlk olarak Danişmendiler tarafından fethedilen bölge Türk-Bizans mücadeleleri ile sürekli el değiştirmiştir.²⁹

1132 yılının sonlarında Bizans İmparatoru İoannes Komnenos bölgeye gelerek Kızılırmak kenarına kadar olan bölgeyi yağmalamıştır.³⁰ Ardından bölge doğrudan Selçukluların hakimiyetine girmiştir. II. Kılıçarslan 1174 yılında Danişmendliler'in hakimiyetine son vermiştir. Paphlagonia olarak bilinen ve Pontus şehirleri olarak gösterilen Çankırı ve Kastamonu bölgesini Ankara meliki Mesud'a vermiştir.³¹

Bölgedeki en uzun Türk hakimiyeti Çobanoğulları döneminde olmuştur. Çobanoğulları döneminden önce bölge sık sık Türk-Bizans mücadelesine sahne olmuştur. Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde Türkistan'dan getirdikleri aşiretler içinde Kayı boyu da vardı. Çobanoğulları Oğuzların Kayı boyuna mensuptur. Sultan Alaeddin Keykubat döneminde Kırım'da sultan için zaferler kazanan Hüsamettin Çoban Kastamonu havalisine Uç Beyi olarak atanmasıyla Çobanoğulları dönemi başlamıştır.³² Hüsamettin Çoban'ın ölümünden sonra Çobanoğulları Beyliği'ne oğlu Alp Yürek geçmiştir. Mahmud Çobanoğlu Beyliğinin son emiridir. Emir Mahmud'un Candaroğlu 1. Süleyman Paşa b. Şemseddin tarafından mağlup edilmesinden sonra (1309) Çobanoğulları Beyliği son bulmuş ve yerini Candaroğlu Beyliği almıştır. Bu tarihten itibaren Kastamonu'da Candaroğlu Beyliği hüküm sürmeye başlamıştır.³³ 1. Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra oğlu 1. İbrahim Bey, daha sonra 1. İbrahim

²⁷ Gökoğlu, , **a.g.e.**, s.34.

²⁸ Taşdemir, **a.g.m.**, s.269.

²⁹ İlhan Şahin, 'Kastamonu', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.24, İstanbul, 2001, s.585.

³⁰ Taşdemir, **a.g.m.**, s.269.

³¹ Yaşar Yücel, 'Çobanoğulları Beyliği' **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.23, S.1-2, Ankara, 1965 s.62.

³² Yaman, T.M., **Kastamonu Tarihi (XV. Asrın sonlarına kadar)**, Ahmed İhsan Matbaası Ltd., Kastamonu, 1935, s.78.

³³ Yaşar Yücel, 'Çobanoğulları', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, 1993, s.354.

Bey'in amcası Yakub Bey ve sonrasında oğlu Adil 1346 yılında beyliğin başına geçmiştir. Adil Beyin ölümünden sonra kaynaklarda 'Kötürüm' lakabıyla anılan oğlu Beyazıd muhtemelen 1361 yılında beyliğin başına geçmiştir. Bu dönemde oğulları arasında taht mücadeleleri başlamış, büyük oğlu II. Süleyman küçük oğlu İskender'i öldürmüştür. Babaları Beyazıd'ın II. Süleyman'ın çocuklarını öldürmesiyle II. Süleyman Osmanlı padişahına sığınmıştır. I. Murad bir orduyla Süleyman'ı babasının üzerine göndermiş, Kastamonu'da yapılan bir savaşta kötürüm Beyazıd yenilerek Sinop'a çekilmiştir. Kastamonu'yu ele geçiren II. Süleyman Paşa hükümdarlığını ilan etmiş ve Candaroğlu Beyliği ikiye ayrılmıştır. II. Süleyman Paşa'nın hükümdarlığı çok sürmemiş, I. Murad Kastamonu'ya gelerek II. Süleyman'ı hapse atmış ve böylece Candaroğlu Beyliğinin Kastamonu şubesi Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ancak kısa süre sonra Süleyman Paşa tekrar Kastamonu'ya hakim olmuştur (1384).³⁴ Bu sırada Kötürüm Beyazıd'ın diğer oğlu İsfendiyar Candaroğlu beyliğinin diğer şubesi Sinop'un başında bulunmaktaydı. Yıldırım Beyazıd döneminde Süleyman Paşa'nın Osmanlılara karşı Kadı Burhaneddin ve Karamanoğulları beylikleri ile hareket etmesiyle Yıldırım Beyazıd büyük bir ordu ile Kastamonu'nun üzerine yürümüş ve Candaroğlu Beyliğin Kastamonu şubesini Osmanlı topraklarına katmıştır. Ancak Ankara savaşından sonra Kastamonu Sinop'ta bulunan İsfendiyar Bey'e verilmiştir.³⁵

Fetret Devri yıllarında Çelebi Mehmed'e karşı İsfendiyar ve İsa Beyler Çankırı, Kastamonu, Tosya, Kalecik ve Canik askerlerinden oluşan bir orduyla Ankara'ya bir sefer düzenlemiş ancak başarısız olmuşlardır. Çelebi Mehmed'in baskısıyla İsfendiyar Bey oğlu Kasım Bey'e Tosya ve Kargı dahil Çankırı ve Kalecik'i vermek zorunda kalmıştır.³⁶

Tosya'nın Osmanlı idaresine girmesi Fatih Sultan Mehmet döneminde olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet Trabzon seferine çıkmış ve sefer sırasında Candaroğlu Beyliğinde bulunan Kastamonu'yu ve dolayısıyla Tosya'yı Osmanlı topraklarına katmıştır (1461).³⁷

³⁴ Yaşar Yücel, 'Candaroğulları', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, 1993, s.147.

³⁵ Şahin, **a.g.m.**, s.385.

³⁶ Taşdemir, **a.g.m.**, s.269.

³⁷ İbret, **a.g.m.**, 2003, s.64

Tosya, Türk döneminden önce de önemli bir ulaşım noktasıydı. Selçuklu döneminde Anadolu'dan Karadeniz'e ulaşan ticaret yolu Antalya-Konya-Ankara-Çankırı-Kastamonu ve Sinop istikametinde uzanmaktaydı.³⁸ 15.yy'da Osmanlı idaresi altında bulunan Tosya Bursa-Tebriz İpekyolu üzerinde önemli bir ticari kasabadır. Önemli bir derbent ve doğuya yapılan seferlerde ise bir menzil noktası durumunda olmuştur. Ilgaz Dağları'nın kolları arasında bir dere içinde kurulan kasabanın mahalleleri iki yamaca düşmektedir. Katip Çelebi 16.yy'da Çankırı Sancağına bağlı olan Tosya'da o dönemde 9 hamam ve 5-6 han olduğundan söz etmektedir.³⁹ Gavur Kayası kalesi olarak bilinen Tosya kalesi Çüş Çüş kışlası mevkiindedir. Ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmeyen kalenin doğusunda Devrez üzerinde 2 köprü ayağının bulunması zamanında yolun kalenin dibinden geçtiğini göstermektedir.⁴⁰ Kale 16.yy'da harap haldedir. Tosya'nın ilk tahririnde mahallelerinden bahsetmemekte, defterlerde ise 'Nefs-i Tosya' olarak geçmektedir. İlk tahrirde 510 Müslüman hane, 18 gayri Müslim haneden bahsetmektedir.⁴¹ 1579 tahrir defterinde 24 mahalle geçmekte, bunlardan sadece Zimmiyan mahallesinde gayrimüslimler oturuyordu. 1521 tahrir defterinde 3000 nüfusa sahipken 1579 defterlerinde nüfus 4000'e yaklaşmıştır. İlk tahrirde 5 mescidi bulunan Tosya'da son tahrire göre gayrimüslim mahallesi hariç hemen hemen bütün mahallelerde mescit bulunmaktadır. 1769'da ise nüfus 10.000'e ulaşmıştır.⁴² 1530 yılına ait salnameye göre ise 3 mescit, 1 cami, 1 kervansaray, 1 imarethane, 2 hamam bulunmaktaydı.⁴³

Çankırı Sancağına bağlı olan Tosya'nın, sancağın merkezi durumundaki Çankırı'dan daha fazla dükkanı bulunmaktaydı. 1521 tahririnde 162 dükkan, 1579 tahririnde ise 178 dükkanı vardı.⁴⁴ Tosya'nın Osmanlı döneminde İpek Yolu güzergahı

³⁸ Refik Turan, 'Selçuklular Döneminde Kastamonu' **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu (19-21 Ekim 1988)**, Kastamonu, 1988, s.3.

³⁹ Katip Çelebi, **a.g.e.**, ss. 245-246

⁴⁰ Gökoğlu, **a.g.e.**, s.179

⁴¹ Kankal, **a.g.e.**, s. 48; bkz. TD 100 ss.336-346.

⁴² Taşdemir, **a.g.m.**, s.269

⁴³ Kaynar, **a.g.e.**, s.246; bkz.438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri. (937/1530) C.2, Ankara, 1994, s.64.

⁴⁴ Kankal, **a.g.e.**, s.181.

üzerinde bulunması Tosya’da ticaretin gelişmesinde büyük katkısı olmuştur. Tosya’da ticareti yapılan malların başında tiftik, çeltik ve pirinç gelmekteydi.⁴⁵

17.yy’da Tosya’ya gelen Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tosya’dan şu şekilde bahsetmektedir: ‘Çelebi Sultan Mehmet fethetmiştir. Subaşısı vardır. Yeniçeri kumandanı, sipahi kethüda yeri, nakibül eşrafi, müftüsü, ileri gelenleri ve eşrafi vardır. Türkistan şehirlerindedir ama seçkin alimleri çoktur. Şehri yüksek bir yerde ve üç bin kadar tahta ve kiremit örtülü safi tahta ile yapılmış eski evleri vardır. Bağ ve bahçesi çoktur. Hepsi 11 mahalle ve 21 mihrapdır. Yedi han ve hamamları vardır. 340 dükkani, kahvehaneleri ve demir kapılarıyla sağlamlaştırılmış bir kâgir yapı bedesteni vardır. Leblebili helvası ve tatlı kutu bozası süt gibidir. Bozası meşhurdur. Havası biraz ağırdır. Halkı Türk’tür ama garip kişilerle dostturlar.’⁴⁶

1864’de belediye, 1867’de kaza olmuştur. Tosya 1869’da Çankırı sancağından ayrılarak Kastamonu’ya bağlanmıştır.⁴⁷ Nüfusu 24484 olup, bu nüfusun 66’sının Rumlar, 39’unu Ermeniler oluşturmaktadır. Şemseddin Sami’nin *Kamusu’l-Alem* adlı eserinde o dönemlerde 5 cami, 31 mescit, 1 kütüphane, 1 rüştiye, 3 mektep, 750 dükkani, bedesteni, debbahaneleri olduğundan bahsetmektedir. Halkın yazın bağ ve bahçelere çıktığını ve sanayisinden bahsetmiştir. Tiftik, kuşak, çorap, kilim ve kıdan çuval üretmekte olduklarını ve toprağının başlıca mahsulünün pirinç olduğu yazmaktadır.⁴⁸ 1888 tarihli salnameye göre ise o yıllarda ilçe ve köylerinde toplam 103 cami, 8 hangah-tekke ve zaviye, 28 çeşme, 21 han ve 5 hamam bulunmaktaydı.⁴⁹

Tosya Osmanlı devrinde dönem dönem artan dükkan sayılarına bakılarak ve Çankırı Sancağına bağlıken sancak merkezi Çankırı’dan daha fazla dükkani olması bunu desteklemektedir. Şüphesiz ki önemli bir noktada İpek Yolu güzergahında bulunması da ticari bakımından gelişime büyük katkısı olmuştur. Türk kumaşının imalatının yapıldığı yerler arasında önemli bir merkez idi. Ticaretin canlı olması Tosya’nın gelişimine ve büyümesine vesile olmuştur.

⁴⁵ İbret, **a.g.m.**, 2003, s.68.

⁴⁶ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.208.

⁴⁷ Taşdemir, **a.g.m.**, s.269.

⁴⁸ İbret, **a.g.m.**,2003, s.19; bkz Şemseddin Sami, **Kamusu’l Alam**, C.4, 1896, İstanbul, s.3024.

⁴⁹ Kaynar, **a.g.e.**, s. 246.

1915 yılında Tosya’da büyük bir yangın olmuştur. Şehreküstü, Dilküşah, Hocafakı, Kargı, Dere, İlyasbey, Şeyh Mahalleleri yanmıştır ⁵⁰ (Resim 2-3).

Cumhuriyet döneminde Lozan Antlaşmasına bağlı olarak Tosya’da nüfus mübadelesi için azınlıkların tespiti yapılmış ve 672 Rum Yunanistan’a, 69 Ermeni ise Rum göçüyle birlikte İstanbul’a göçmüştür.⁵¹

Resim 2: Tosya Kazası Haritası-1928

⁵⁰ A’dan Z’ye Tosya, Tosya Haber Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, s.129.

⁵¹ Hüseyin Tatlı, Tosya Düşünce ve Kültür Dergisi, Y.3, C.3, S.10, Çorum, 1992, s.9.

Resim 3:Tosya- Hıdırlık Tepeden Genel Görünüş (Tosya Belediyesi-1935)

Kuzey Anadolu Fay kuşağı üzerinde bulunan Tosya, nüfus mübadelesinden sonra en büyük kaybı 27 Kasım 1943 yılında gerçekleşen depremde vermiştir (Resim 4). 398 kişi hayatını kaybetmiştir. Depremden dolayı tarihi yapılar büyük oranda zarar görmüş, bir kısmı ise yıkılmıştır. Yıkılan camiler 1950-55 yılları arasında temelleri üzerinden tekrar yapılmıştır.

Resim 4: 1943 Tosya Depremi Sonrası (Tosya Belediyesi)

2.KATALOG

2.1.Günümüze Ulaşan Yapılar

2.1.1.Camiler

2.1.1.1.Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami (Yeni Cami)

Çizim Numarası: 1-2

Resim Numarası: 5-42

İnceleme Tarihi: 21 Haziran/ 4 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezinde Hocafakı mahallesi, Yeni Cami sokakta, ilçe merkezine hakim bir noktada yer almaktadır.

Yapının Durumu: Günümüzde ibadete açıktır.

Tarihçesi: Cami harim kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır (Resim 5).

Resim 5:Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Kitabesi

1- عبدرحمن پاشه اول عالی همم روحینه ویرسون خدا فتح و ظفر // ایلدی بر جامع اعلا بنا منبع نور
مجمع اهل نظر

2- كشف ايدوب اكه جمال پاكني نور سبحان ايلسون انده اثر // اولدي اتمامي اچون تاريخ اكا لام لفظصدر
صف عين حصر 992

كتبه الحقيق ابراهيم بن حيدر؟

1- Abdurrahman Paşa ol âli himem ruhuna versin Hûda fethu zafer // Eyledi bir Camii
âla binâ menbâ-1 nûr mecmâ-1 ehâli nazar

2- Keşf edüb âna cemâl-i pâkini nûr-u Sübhân eylesün anda âsâr // Oldu itmâmı için
tarihi âna Lam lafzı sadr-1 safâ ayn-1 hayr 992

Ketebehû el-Hakîr İbrahim bin Haydar

Anlamı: Allah Abdurrahman Paşa'nın gayret ve çabasına fethu zaferler versin, Güzel bir camii binâ eyledi ki nur kaynağı ahali ona baksın. İnsanlar bu esere baktıkça Allah bakanların yüzünü nûr-u pâk eylesin. Oldu tamam tarihi için "Lam lafzı sadr-1 safâ hayr" H. 992/M. 1584-85

Kitabe 1,20 x 0,40 m. ölçülerinde dikdörtgen bir pano içerisine oyma tekniği ile kartuşların çevresi dilimli formda sınırlandırılarak düzenlenmiştir. Celî Sülüs hat ile 2 satır içine 4 kartuş olarak yazılan kitabe metni siyah zemin üzerine altın yaldızlı olarak hakkedilmiştir. Ayrıca satırların son kısmında kitabe panosunun dış bordürü ile kartuş bordürü arasında kalan boşluklara hattat ismi hakkedilmiştir.

Halk tarafından Yeni Cami olarak bilinen yapı kitabeye göre 1584-85 yılında Abdurrahman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kayıtlarda Mer'aşi olarak geçen Abdurrahman Paşa, Maraş'ta, Zulkadriye'de ve Bağdat'ta beylerbeylik etmiş ve Bağdat'ta vefat etmiş, oraya defnedilmiştir. Cami Abdurrahman Paşa hayattayken inşası bitirilememiş, oğlu Mehmed Bey tarafından tamamlanmıştır.⁵²

Abdurrahman Paşa'nın İstanbul'da Soğanağa Mahallesindeki konutları, İstanbul'da Eminbey mahallesinde kendine ait beş ev ve Kalecik Kasabasında kendisinin yaptırdığı dokumacılar çarşısının gelirleri camiye vakfedilmiştir. Vakfiyede caminin ön tarafına bir medresenin yapılması da yazmaktadır. Oğlu

⁵² Köker, a.g.m., 1962, s.265.

Mehmed Bey tarafından yaptırılan medrese hücreleri avluda batı, kuzey ve güneydoğuda mezarlık alanına kadarki bölgede yer alırken 1914 yangınında yanmıştır. Yangından sonra tek bir hücre yapılmış ancak bu hücrede 1943 depreminde yıkılmıştır.⁵³

Onarımlar: Yapı günümüze kadar birçok basit ve büyük çaplı onarım geçirmiştir. Kayıtlara göre ilk onarımları 1756 ve 1868 yıllarında olmuştur. Ancak bu onarımların ne olduğu bilinmemektedir. Yangından sonra cami 1915 yılında Hoca İsmail Hakkı Efendi isimli bir şahsın idaresinde onarım görmüştür.⁵⁴ 1917 yılında Vakıflar idaresi ve şahıslar tarafından tekrar onartılmıştır.⁵⁵ Vakıf Eski Eser kaydına göre 1943 depreminde büyük zarar görmüş, duvarları yarılmış, kubbesi çatlamış ve minaresi pabuç kısmından itibaren yıkılmıştır. 1945 onarımları ile minare gövdesi yeniden yapılmış, yarıklar ve çatlaklar onarılmış, kalemişleri yenilenmiştir.⁵⁶ Eski Eser Onarım kaydına göre 1988 yılında yapılan onarım son cemaat yerinde olmuştur. Zemin döşemesi yenilemiş, sıva ve doğramalarda boyama işleri yapılmış ve kırık, çatlak olan sütun başlıkları orijinaline uygun yenilenmiştir. 1990 yılında yapının çevre duvarlarının onarımı gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında kubbelerdeki kurşun kaplamaların onarımı yapılmış, ahşap pencerelerin onarımı gerçekleştirilmiş ve şadırvanın su hazne taşları onarılmıştır. 2010 yılında kalemişlerinin aynı malzeme ve teknikle özgün doku ve karakterini bozmadan onarımı yapılmıştır.

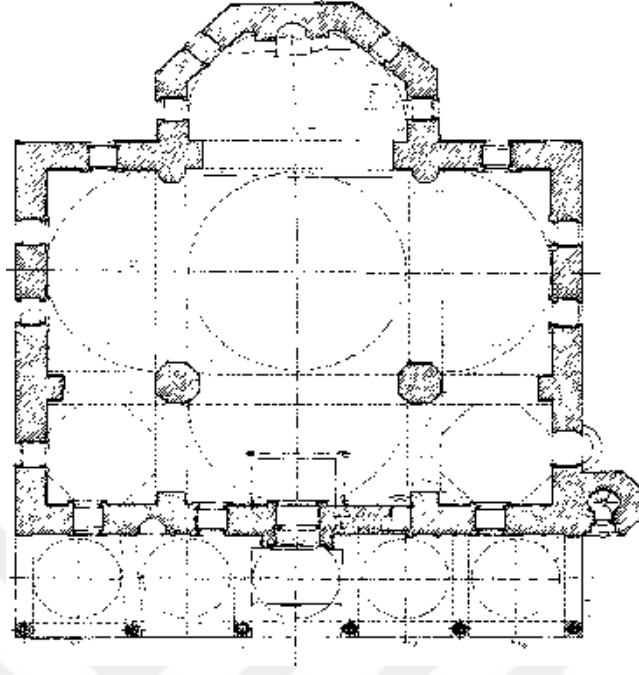
Mimari Tanım: Konumu itibari ile ilçe merkezine hakim bir noktada yer alan ve bir avlu içerisinde bulunan yapı merkezi planlı camiler grubuna girmektedir. Merkezde bir kubbe, merkezdeki kubbenin dört yönü ise yarım kubbelerle desteklenmiştir. Kuzeydeki yarım kubbenin iki yanı ise birer küçük kubbe ile örtülmüştür. Merkezde yer alan kubbeyi ikisi serbest ikisi duvara bitişik toplam dört fil paye taşımaktadır. Mihrap beden duvarından kible yönünde beşgen bir formda çıkıntı yapmıştır. (Çizim 1-2) (Resim 6-7).

⁵³ Köker, **a.g.m.**,1962, s.265 Ayrıca bkz.; Vakfiye Kayıtları Türkçeye Tercümesi: Def. 1961, S.197, sıra 35.

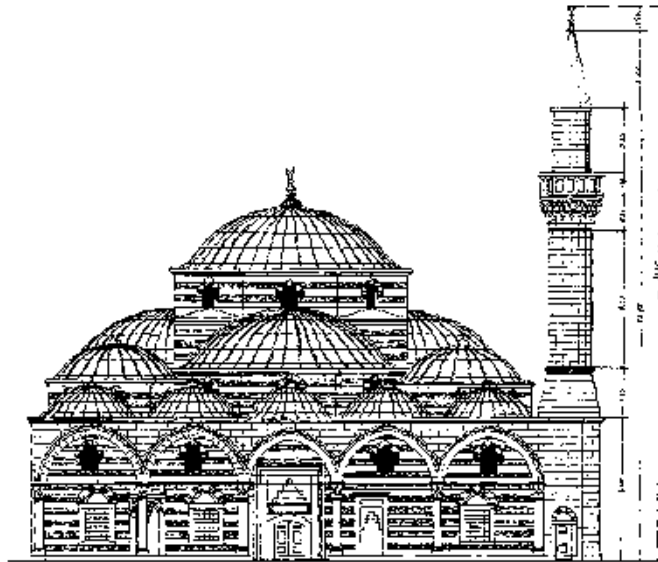
⁵⁴ Köker, **a.g.m.**, 1962, s.269.

⁵⁵ Gököğlü, **a.g.e.**, s. 230.

⁵⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Müdürlüğü, Vakıf Eski Eser Fişi, Dosya No: 37.12.01/01

Çizim 1: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Plan, (VGM Arşivi, A. Özaktaş-1945)

BELGE NO 371901001-00010

Çizim 2: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Kuzey Cephe, (VGM Arşivi, A. Özaktaş-1945)

Resim 6:Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Üstten Görünüm (Tosya Belediyesi)

Resim 7:Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Genel Görünüm (Tosya Belediyesi-1935)

Cami; harim ve kuzeyinde bulunan revaklı son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Yapının beden duvarları doğu, batı ve güney cephelerinde bir sıra kesme taş ve dört sıra tuğla ile almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Kuzey cephesinde bulunan son cemaat yerinde sadece kesme taş kullanılmıştır. Kubbeler tuğladan yapılmıştır ve üzerleri kurşun kaplıdır. Hafifletme kemerlerinde tuğla ve kesme taş ile almaşık duvar örgüsü görülmektedir. Pencere sövelerinde, minarede, taç kapıda, harimde, kubbeleri taşıyan payelerde kesme taş kullanılmıştır. Son cemaat yerindeki

sütunlar, sütun başlıkları, kuzey cephe pencere söveleri, mihrap, minber ve harime giriş açıklıklarında mermer malzeme kullanılmıştır. Camideki bütün mermerler Gavur Dağı mermer ocağından getirilmiştir.⁵⁷

Avlunun kuzeyinde mihrap ekseninde kubbesi sonradan eklenen bir şadırvanı bulunmaktadır (Resim 8). Şadırvanın arkasında avlu duvarına bitişik sonradan yapılmış betonarme abdest alma ve gasilhane gibi birimler yer almaktadır. Avluda U planlı bir medrese olduğu ancak 20.yy başlarında yandığı kaynaklarda belirtilmektedir. Caminin güney batısında avlu içerisinde hazire alanı bulunmaktadır.

Resim 8:Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Şadırvan

Meyilli bir arazi üzerinde yer alan avluya doğu ve batı cephede bulunan kapılardan geçiş sağlanmaktayken sonradan güneye bir kapı daha açılmıştır. Caminin cephelerinde iki sıra pencere düzeni görülmektedir. Doğu, batı ve güney cephelerde alt sıra pencereleri dikdörtgen formlu, kesme taş söveli ve düz lentoludur. Üst kısımlarında yuvarlak formlu hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Üst sıra pencereler dikdörtgen formlu sivri kemerlidir. Doğu ve batı cephede alt ve üst sırada üçer adet

⁵⁷Gökoğlu, a.g.e., s.229.

pencere açıklıkları görülür. Doğu cephedeki alt sıra pencere açıklıklarının hafifletme kemerlerinin içleri tuğla ile örülmüştür (Resim 9-10). Batı cephede alt sıra orta pencere hafifletme kemerinin içi kesme taş ile örülmüş, diğerleri tuğla örgülüdür (Resim 11-12).

Resim 9:Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Doğu Cephe (VGM Arşivi-1944)

Resim 10:Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Doğu Cephe

Resim 11:Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Batı Cephe (VGM Arşivi-1944)

Resim 12:Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Batı Cephe

Güney cephede mihrap sofası beden duvarından bir kütle olarak beşgen formunda taşıntı yapmıştır. Beşgenin dört cephesinde alt ve üst sıralarda birer pencere açıklığı ile beşgenin güneye bakan yüzünde ise üst bölümde iki sıra pencere açıklığı görülür. Taşıntı yapan mihrap bölümünün doğu ve batısındaki duvarlarda alt ve üst bölümlerde birer adet pencere açıklığı vardır. Yarım kubbe ile genişletilmiş bu cephede kubbe kasnağında beşgenin üç yüzeyinde dikdörtgen formlu sivri kemerli iki yüzeyinde ise yuvarlak pencereler görülür (Resim 13).

Resim 13: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Batı ve Güney Cepheleri

Caminin kuzeyinde beş gözlü revaklı son cemaat yeri bulunmaktadır. Giriş kısmı hariç kapının sağ ve solu mermer bir seki ile yükseltilmiştir. Bu bölüm mermer sütunların baklavali başlıklarına oturan sivri kemerin taşıdığı beş adet kubbe ile örtülüdür. Kubbe geçişlerinde pandantif kullanılmıştır. Kubbelerde kalemişi süslemeleri 1945'de yapılan onarımla yenilenmiştir (Resim 14-16).

Resim 14: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Kuzey Cephe (VGM Arşivi-1945)

Resim 15: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri

Resim 16: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri, Kubbe

Son cemaat yerinde kuzey-doğu duvarında alt bölümde iki adet dikdörtgen formlu mermer söveli ve düz mermer lentolu pencere görülür. Pencerenin üst kısmında

alçı şebekeli sivri formulu hafifletme kemeri vardır. Üst sırada ise iki adet dikdörtgen formulu sivri kemerli alçı şebekeli pencere açıklıkları görülür. Alt sıradaki iki pencerenin ortasında mihrap bulunmaktadır. Beş sıra mukarnas kavsaralı mihrabiye beşgen nişe sahiptir. Sivri formulu kavsara kemerinde renkli mermer kullanılmıştır. Kemer dışında mihrap düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Üst kısımda sivri kemer formuna dönüşen bir silme ile mihrap hareketlendirilmiştir (Resim 17). Kuzey-batı duvarında ise alt sırada iki pencere açıklığı yerine dikdörtgen formulu üst kısmında hafifletme kemeri olan tek pencere açıklığı ile alçı malzemedен niş şeklinde olmayan duvar yüzeyinden hafif kabartılmış dikdörtgen formulu bir mihrabiye görülmektedir. Harimde girişin hemen üzerine yerleştirilmiş müezzin mahfiline geçişi sağlayan beden duvarının içine yapılmış bir merdivenden dolayı ikinci pencere açılmamış, cephenin simetrik görülmesi amacıyla bu kabartma mihrabiye eklenmiştir. Üst sırada ise pencere açıklıkları kuzey-doğu pencere düzeni ile aynıdır (Resim 18).

Resim 17: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri, Kuzey-Doğu Duvarı

Resim 18: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Son Cemaat Yeri Kuzey-Batı Duvarı

Yapının güney-batı köşesinde minaresi bulunmaktadır. Kesme taş ile inşa edilen minare beşgen kaideli, çokgen gövdelidir. 1944 tarihinde pabuç kısmından itibaren yenilenmiştir. Tek şerefeli minarenin şerefe altında mukarnas dizisi görülmektedir (Resim 19-20). Minareye kaidenin kuzey-batı cephesindeki kapı açıklığından geçilmektedir. Mermer söveli kapı basık kemerlidir. Beş sıra mukarnaslı kavsarası ile bir taç kapı görünümündedir (Resim 21).

Resim 19: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Minare (VGM Arşivi-1945)

Resim 20: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Minare

Resim 21: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Minare Girişi

Harime batı cephede ve son cemaat yerinde bulunan iki kanatlı kapı açıklığı ile geçiş sağlanmaktadır. Batı cephedeki kapı açıklığı mermer söveli basık kemerlidir (Resim 22).

Resim 22:Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Batı Cephede Yer Alan Harim Kapısı

Son cemaat yerinden harime geçiş kuzey duvarın ortasında bulunan anıtsal bir taç kapı ile sağlanmaktadır. Altı sıra mukarnaslı kavsaraya sahip taç kapı giriş açıklığı hariç kesme taş malzemeye sahiptir. Basık kemeri bulunan giriş açıklığında iki renkli mermer kullanılmıştır. Sövenin kemer ile birleşme noktasında sarkıt mukarnaslar görülür (Resim 23).

Resim 23: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Taç Kapı

Harim, merkezi bir plana sahiptir. Merkezde bir kubbe, merkezde ki kubbenin dört yönü ise yarım kubbelerle ile desteklenmiştir. Kuzeydeki yarım kubbenin iki yanı ise birer küçük kubbe ile örtülmüştür. Mihrabın yer aldığı bölüm kible yönünde derinleşen beşgen bir çıkıntı ile mekânsal bir kurgu sergilemektedir. Harimin taban döşemesi ahşaptır (Resim 24-27).

Resim 24: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Güneye Bakış

Resim 25: Mer'ası Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Kuzey ve Doğu Duvarları

Resim 26: Mer'ası Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Batı Duvarı

Resim 27: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Kuzey Duvarı

Kible duvarında beşgen biçimde çıkıntı yapan mihrap sofası bir seki ile yükseltilmiştir. Beşgenin ortasında giriş kapısı ile aynı aksta mihrap bulunmaktadır (Resim 28). Mermer malzemeli mihrap harimden içe taşıntılı beşgen nişe sahip, sekiz sıra mukarnas kavsaralıdır. Alt sıra kavсарanın altında sarkıt mukarnaslar görülür. Köşelik bölümünü profilli bir silme çevreler. Taç bölümünde dikdörtgen bir pano içerisinde '*Küllema dahale aleyha zekerıyyel mihrab*'⁵⁸ yazmaktadır. Panonun üst kısmı ile sağ ve solunda palmet motifleri sıralanır.

---

⁵⁸ Âl-i İmran, 3/37 ayeti

Resim 28: Mer'âsi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap

Güney cephedeki beşgen çıkıntının batısında bulunan ayağın önüne mermer minber yerleştirilmiştir. Üç basamakla çıkılan minberin giriş açıklığı sivri kemerlidir. Alınlığın üst bölümünde ise altın varaklı mukarnas dizisi görülür. Geçit kemeri sivri formdadır. Üç adet kaş kemerli süpürgeliği vardır. Köşk ve külah bölümü ahşap malzemeden yapılmıştır. Mermer malzemeli köşk korluğunda kazıma tekniğinde yapılmış baklava dilimi motifi görülür (Resim 29-30).

Resim 29: Mer'asi Abdurrahman Paşa Cami, Minber

Resim 30: Mer'asi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap

Harimin kuzeyinde giriş kapısı üzerinde ahşap ahşap müezzin mahfili bulunmaktadır. İki duvara bitişik ikisi serbest dört ahşap ayak ile taşınan kare planlı mahfil kible yönünde beşgen çıkıntı yapmıştır (Resim 31). Mahfile çıkış kuzey-batı duvarında yarım kubbeyi taşıyan fil ayağın doğusuna duvarın içerisine yerleştirilen merdiven ile sağlanmaktadır. Merdivene sivri kemerli bir kapı açıklığı ile ulaşılır. Mahfil tavanı ahşap çıtalarla karelere bölünmüş ve çıtalarla çarkıfelek motifleri oluşturulmuştur. Tavanın merkezinde ise kare bir pano içerisinde yerleştirilmiş kademeli altı kollu yıldızdan oluşan basit bit tavan göbeği yer almaktadır (Resim 32).

Resim 31: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Müezzin Mahfili

Resim 32: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Müezzin Mahfili Tavan Göbeği

Harimin kuzey-doğu ve kuzey-batısındaki iki küçük kubbeyle örtülü bölüm ahşap kafeslerle kapatılmıştır. Harime geçişi sağlayan iki kapıdan batı duvarında bulunan basık kemerli kapı açıklığı direkt olarak kuzey-batıda kadınlara ayrılmış bölüme geçişi sağlamaktadır.

Harim bölümü çok sayıda pencere ile aydınlatılmaktadır. Güneyde çıkıntı yapan mihrap sofasında toplam on dört pencere açıklığı yer alır. Alt sırada dört adet dikdörtgen formlu, üst sırada beşgenin her cephesinde birer adet dikdörtgen formlu sivri kemerli, yarım kubbenin sivri kemerlerinde ise üç adet dikdörtgen formlu sivri kemerli pencere açıklığı ile köşelerde iki adet gül pencere görülmektedir (Resim 33). Mihrabın iki yanındaki pencerelerde ikişer adet dönen sütun bulunmaktadır (Resim 34). Mermer malzemedен kazıma tekniğiyle yapılmış baklavalı başlık ile mermer kaide arasına yerleştirilmiş dönen sütunlar yapının olası hasar ve dengesizliklerini bildirmek amacıyla yapılmıştır. Mihrabın üst bölümünde görülen iki pencere açıklığı 1945 tarihli VGM belgelerine göre alçı şebekeli yuvarlak pencere iken 1945 onarımlarıyla sivri kemerli dikdörtgen formlu açıklığa çevrilmiştir (Resim 35).

Resim 33: Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap Duvarı

Resim 34: Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Dönen Sütunlu Pencere

Resim 35: Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Mihrap Duvarı (VGM Arşivi-1944)

Yapının güney-doğu ve güney-batı duvarlarında alt ve üst kısımlarda birer adet dikdörtgen formlu pencere açıklıkları görülür. Doğu, batı ve kuzey duvarlarında da

çok sayıda pencere açıklıkları görülmektedir. Ayrıca kubbelerde de çok sayıda pencere açıklığı bulunmaktadır.

Merkezdeki kubbe güneyde duvara bitişik kesme taş malzemeli iki paye ve kuzeyde sekizgen gövdeli iki fil payenin taşıdığı sivri kemerlere oturmaktadır (Resim 36). Yapıda duvara bitişik toplam sekiz paye bulunmakta, yarım kubbeler bu ayakların üzerinde oturmaktadır. Yarım kubbeler ve kuzeyde ki iki küçük kubbe sivri kemerli tromplarla geçilmiştir (Resim 37-38). Tromplarda kullanılan sivri kemerler duvar yüzeyi boyunca devam etmiştir.

Resim 36: Mer'âşî Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Ana Kubbe

Resim 37: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Harim, Kuzeydoğuda Yer Alan Kubbe

Resim 38: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami, Geçiş Elemanı-Tromp

Günümüze kadar birçok onarım geçiren yapıda plan bakımından bir değişiklik olmamış, ancak 1945 onarımlarıyla kalemişleri yenilenmiştir (Resim 39). Özgün halinde nasıl bir süsleme programına sahip olduğu bilinmemekte ancak onarımla birlikte klasik dönem özellikleri gösteren bezemeler uygulanmıştır. Kalemişleri ana kubbeye, ana kubbeyi taşıyan kemer karınlarında, pandandiflerde, iki küçük kubbenin merkezinde, yarım kubbelerde, üst sıra pencere kenarlarında ve tromplarda bordür olarak görülür.

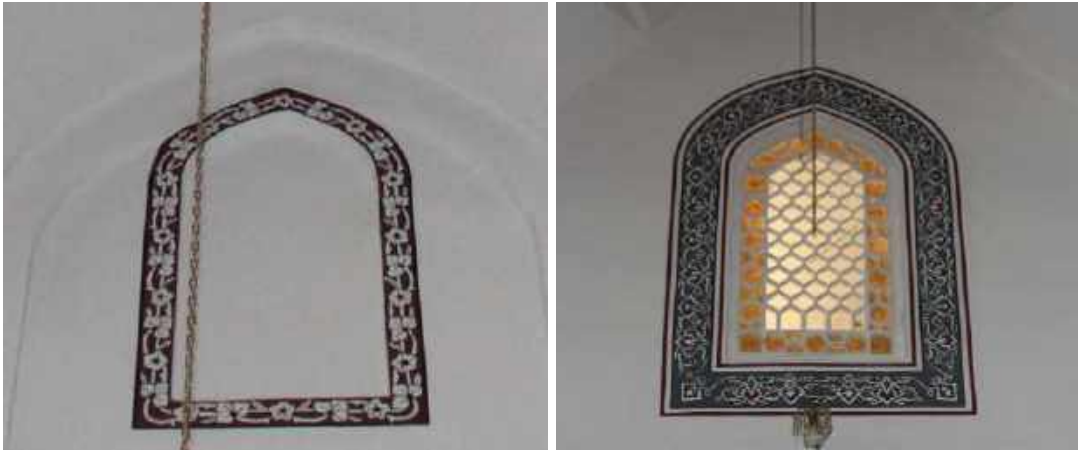
Resim 39: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Ana Kubbe (VGM Arşivi-1944)

Ana kubbenin merkezinde koyu yeşil zemin üzerine Celi Sülüs karakterde yuvarlak formlu bir çerçeve içerisinde Hac Suresinin 65. ayeti yazmaktadır. Yazıyı çevreleyen ikinci bir yuvarlak formlu çerçeve içerisinde yeşil zemin üzerine kıvrık dallarla stilize bitkisel motifler ile düğümlü geometrik geçmeler görülür. İki küçük kubbenin merkezinde yuvarlak formlu bir çerçeve üzerinde kırmızı zemin üzerinde düğümlü geometrik formlu geçme, bu formun etrafı ise onlu simetrik bölmeli kompozisyon tepelikli rumilerle son bulur (Resim 40).

Resim 40: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Ana Kubbe Kalemışleri

İki küçük kubbenin kasnağında yer alan pencere açıklıkları ve sağır nişlerin etraflarında bordür olarak kırmızı zemin üzerinde penç motifleri uygulanmıştır. Diğer pencere kenarlarında ise rumilerden çıkan kıvrık dallar ve palmetlerle bezenmiştir. (Resim 41).

Resim 41: Mer'ashi Abdurrahman Paşa Cami, Sivri Kemerli Sağır Niş ve Üst Sıra Pencere

Güney cephenin çıkıntı yapan kısmında yarım kubbeye açılmış pencerelerde revzen denilen süslü pencereler görülmektedir. Revzenlerde mavi, kırmızı ve yeşil renk hakimdir. Ortadaki revzende üst kısmında 'Allah' yazmaktadır. Bitkisel bezeme

görülen bu revzenlerde karanfil yoğun olarak kullanılmıştır (Resim 42). Bu pencerelerin alt hizasındaki revzenler 1945 onarımlarında eklenmiş, altı kollu yıldızın oluşturduğu geometrik kompozisyon uygulanmıştır.

Resim 42: Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami, Revzenler

Değerlendirme: Tosya ilçe merkezinde, merkeze hakim bir konumda bulunan yapı portaldeki dört satırlık kitabesine göre Mer'aşı Abdurrahman Paşa tarafından 1584 yılında yaptırılmıştır. Günümüze kadar birçok onarımdan geçmiştir. 1943 Tosya depreminde yapılar çok ciddi zarar görmüştür. Diğer yapılara göre daha şanslı olan Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami orijinalliğini koruyarak günümüze kadar sağlam gelmesi ile büyük önem taşımaktadır.

Bir avlu içerisinde 20.yy başlarında yanan medresesi ile bir külliye olan yapı, merkezi planı ile Klasik Osmanlı Mimarisinin taşra örneğidir. Klasik Osmanlı döneminde çok fazla uygulanan revaklı avlu şeması bu yapıda uygulanmamıştır. Avlunun meyilli bir arazide bulunması ve asimetrik planı ile geniş bir alana sahip olmaması bu durumu etkilemiş olabilir.

Taş ve tuğlanın almalı olarak kullanıldığı cephelerde pencere açıklıkları ile hafifletme kemerleri dışında bir hareketlilik bulunmamaktadır. Klasik dönem yapılarında cephenin en dikkat çekici yeri portaldır. Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'nin mukarnaslı kavsaralı taç kapısı yapıya anıtsal görünüm kazanmıştır.

Süslemede taş tezyinatında klasik dönemde, Mimar Sinan eserlerinde çok fazla tercih edilen mukarnaslı kavsaralar, baklavalı sütun başlıkları bu yapıda kullanılmıştır. Tamamen mermer olan mihrabı mukarnaslı kavsarası ile oldukça sadedir.

Fatih dönemiyle birlikte Osmanlı minberlerinde genellikle mermer kullanılmıştır. Mimar Sinan yapılarında minberlerde görülen geometrik ve rumi motiflerin görülmesine karşın incelediğimiz yapının minberi mermerdir ancak alınlığın üst kısmında ki mukarnas dizisi dışında bir tezyinat unsuru göstermemektedir. Yapının bahsedilen tüm bu klasik dönem özellikleri ile bir Mimar Sinan okulunun örneğidir denilebilir.

Yapı A.K.T.V.K.K.'nun 3.10.2003 gün ve 8754 sayılı karar ile tescil edilmiştir.

2.1.1.2.Pazar Cami

Çizim Numarası: 3-4

Resim Numarası: 43-60

İnceleme Tarihi: 24 Haziran 2020

Bulunduğu Yer: Tosya İlçe merkezinde, çarşı içerisinde, Pınarbaşı mahallesi Pazar Cami sokakta yer almaktadır.

Yapının Durumu: Asıl işlevine uygun olarak kullanılmakta, ibadete açıktır.

Tarihçesi: Yapının günümüze ulaşan bir inşa kitabesi bulunmamakta ancak Ahmet Gökoğlu'nun kitabında yer alan bilgiye göre İsmail Ağa tarafından H.1030/ M.1620 yılında yaptırılmıştır.⁵⁹

Onarımlar: Camiye giriş kapısının üzerinde onarım kitabesi bulunmaktadır.

Resim 43: Pazar Cami, Kitabe

- 1- ايها الناس احفظوا الاوقات في كل الامور
- 2- افتحو عين الفؤاد قد اتي يوم النشور
- 3- تمت الترميم والنقش اللطيف بالحسن

⁵⁹ Gökoğlu, a.g.e., s.230.

1318-4 قيل في تعميره تاريخ تام الغفور 1318

- 1- Eyyuhâ'Nâs ihfezû'l-evkâte fi külli'l-umûr
- 2- İftehû ayne'l-fuâdi kad etâ yevme'l-nüşûr
- 3- Temmeti't-termimi ve'n-nâkşi'l-lâtif bi'l-hüsn
- 4- Kîle fi ta'mîrihi tarih ta'mmi'n-gafûr 1317

Anlamı: Ey İnsanlar! Her işte tasarruf ediniz, Kıyamet günü gelmeden kalp gözünüzü açın, Güzel ve latif (hoş) bir tamir ve nakış (süs) yapıldı, Tamir tarihi tam olarak “el-gafûr” denildi. Son satırda tamir tarihi rakamsal ifadenin yanı sıra “*ebced*” ile de düşünülmüştür. Son satırda yer alan “تاريخ” ifadesinden sonra gelen “الغفور” kelimesinin Ebced hesabına göre sayı değeri “1317”dir. Yani yapı H.1317 / M.1899-1900 tarihinde onarım görmüştür.

Kitabe metni dikdörtgen bir pano içerisine cetvellerle bölünmüş kartuşlar içerisine dört satır halinde Celî Ta'lik yazı hattında oyma tekniği ile hakkedilmiştir. Pano yanlardan dikey çerçeveye sınırlandırılmıştır. Bu satırlar içerisinde birbirinin aynısı kıvrık dal motifi ve Arapça rakamlarla tamir tarihi belirtilmiştir. Ayrıca yazı metni, cetveller ve kıvrık dallar altın yaldız renginde iken zemin kirli beyaz rengindedir.

Yapı 1915 yılında ikinci kez onarım görmüştür. Tuğla malzemedeki kubbesi 1921 yılında yıkılmış, yerine ahşap kubbe yapılmıştır.⁶⁰ VGM arşiv belgelerine göre yapı 1943 Tosya depreminde ciddi zarar görmüş, minaresi pabuç bölümünden itibaren yıkılmıştır. Depremden sonra büyük bir tamir geçirmiş, minaresi de yeniden yapılmıştır. 1981 yılında yapının içi ve beden duvarlarında tekrar bir onarım gerçekleştirilmiştir. 2004 tarihli Vakıf Abide ve Eski Eser Onarım kaydına göre cami tabanına ısıtma tesisatı döşenmiş ve basit onarım geçirmiştir.⁶¹

Günümüzde bulunan mihrap ve minber incelendiğinde, 1944 tarihli VGM arşiv belgelerine göre bu tarihten sonra mihrap ahşap ile kaplanmış, minber değiştirilmiş ve

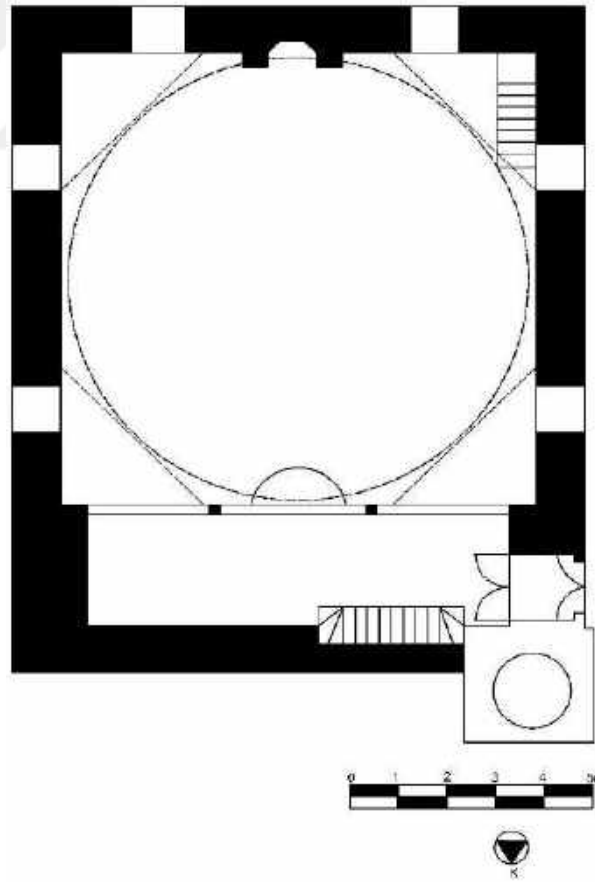
⁶⁰ Gökoğlu, a.g.e., s.230

⁶¹ VGM.0.10.00.02/37.11/712

vaaz kürsüsü kaldırılmıştır. Yine aynı tarihli belgelerde duvarlar sıvalı vaziyette iken bu tarihten sonra kalemîşi ve üst sıra pencerelere revzen eklenmiştir.

Mimari Tanım: Çarşı içerisinde eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş yapı, kareye yakın derinlemesine dikdörtgen planlı, tek kubbelidir. Kubbe ile örtülü mekanın kuzey bölümü ise 2.5 m. kadar genişletilerek doğu-batı yönünde atılmış kemer ile örtülmüştür. Kubbesi yüksek sekizgen kasağa oturmaktadır (Çizim 3).

1944 tarihli VGM arşiv belgelerinde beden duvarları sıvalı vaziyette olan yapı, sıvanın döküldüğü yerlerden moloz taş ve tuğla kuşaklarla almaşık duvar tekniğinde inşa edildiği görülmektedir. Günümüzde ise beden duvarlarına taş kaplama yapılmış durumdadır. Pencere sövelerinde kesme taş, pencere kemerleri ve hafifletme kemerlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Minare kaide ve pabuç kısmı kesme taş, gövdesi tuğla malzemedendir. Kubbe ahşap malzemeli, üzeri ise kurşun kaplıdır.

Çizim 3: Pazar Cami, Plan

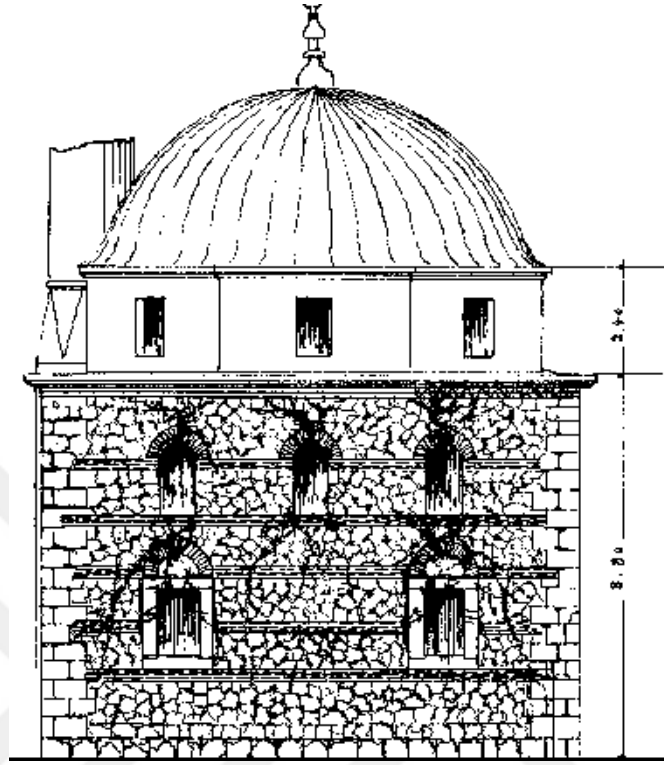

Yapının doğu, batı ve güney cephelerinde iki sıra pencere düzeni görülmektedir (Resim 44-45) (Çizim 4). Doğu ve batı cephede ikisi alt sırada ikisi üst sırada dörder pencere açıklıkları ile güney cephede ikisi alt sırada  üst sırada toplam beş adet pencere açıklığı görülür. Cephelerde alt sırada yer alan bütün pencere açıklıkları dikdörtgen formlu, taş söveli ve düz lentoludur. Üst kısımlarında tuğladan sivri formlu hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Üst sırada bulunan pencereler ise dikdörtgen formlu sivri kemerlidirler. Üst kısımdaki pencereler onarımdan önce niş grnmndeayken, günümüzde alçı şebekelidir (Resim 46).

Batı cephesinde yapıya sonradan eklenen bir sundurma bölümü bulunmaktadır. Batı cephenin kuzeyinde harime giriş kapısı bulunmaktadır (Resim 47-48). Yapının kuzey cephesi sağır olarak bırakılmıştır. Yapının dört tarafında dolanan saçak altında testere dişi motifi görülmektedir.

Resim 44: Pazar Cami, Güney Cephe

Çizim 4: Pazar Cami, Güney Cephe (VGM Arşivi-1944)

Resim 45: Pazar Cami, Güney ve Batı Cepheleri (VGM Arşivi- 1944)

Resim 46: Pazar Cami, Doğu ve Kuzey Cepheleri

Resim 47: Pazar Cami , Batı Cephe (VGM Arşivi 1944)

Resim 48: Pazar Cami, Batı Cephe

Yüksek sekizgen kasmağın her cephesinde dikdörtgen formlu pencere açıklıkları yer almaktadır. Yapının kuzey-batı köşesinde bulunan minare 1943 Tosya depreminde kesme taştan yapılmış pabuç kısmından itibaren yıkılmıştır. Tadilatları sırasında pabuç kısmının üstüne bir şerefe yapılarak bir süre kullanılmış, sonrasında ise pabuç bölümünün üzerine tuğla örgülü tek şerefeli minare yapılmıştır (Resim 49).

Resim 49: Pazar Cami, Minare

Harime batı cephenin kuzey ucunda bulunan çift kapı uygulamasıyla geçiş sağlanmaktadır. Birinci kapı basık kemerlidir. Kapının söveleri ve kemeri Tosya

mermerindedir.⁶² Basık kemer birbirine geçme şeklinde yapılmış üst kısmında ise onarım kitabesi yer almaktadır (Resim 50). Sokak kapısından yaklaşık 1.5 m. ilerisinde aynı aksta taş söveli basık kemerli bir kapı açıklığıyla doğrudan harim bölümüne geçilmektedir. Çift kapı uygulaması soğuk havanın kapalı mekana direkt nüfusunu engellemek amacıyla yapılmış olmalıdır.

Resim 50: Pazar Cami, Harim Giriş Kapısı

Harim bölümü yaklaşık 12x10 m. ölçülerine sahip derinlemesine dikdörtgen planlı, tek kubbelidir (Resim 51-52). Kubbe ile örtülü mekanın kuzey bölümü 2.5 m. derinliğinde genişletilmiştir.

⁶² Gökoğlu, a.g.e., s.230.

Resim 51: Pazar Cami, Harim, Güney Duvarı

Resim 52: Pazar Cami, Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1944)

Kıble duvarının ortasında mihrap, güney-batı köşede minber yer almaktadır. Dışa taşkın olan alçı mihrap beş cepheli nişi ile beş sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Yakın dönemde üzeri ahşap ile kaplanmıştır. Güney-batı köşede bulunan ahşap minber de yakın dönemde yenilenmiştir (Resim 53). Güney-doğu köşede duvara monte edilmiş ahşap bir merdivenle çıkılan vaaz kürsüsü günümüzde bulunmamaktadır.

Resim 53: Pazar Cami, Harim, Mihrap ve Minber (VGM Arşivi-1944)

Harimin kuzey yönünde genişletilen kuzey duvarına 2.5 m. derinliğinde doğu-batı yönünde sivri bir kemer yapılmış, kemerin altına ise ahşap mahfil katı yerleştirilmiştir (Resim 54). Doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı mahfil iki serbest ahşap direk taşınmaktadır. Ahşap korkuluklu mahfil kıble yönünde yarım daire şeklinde çıkıntı yapmıştır. Kuzeyde bulunan merdivenle ulaşılan mahfilin merdivenin bir bölümü kuzey duvarda açılan sivri kemerli bir nişin içerisinde. Mahfilin batı duvarında minareye geçişi sağlayan düz lentolu bir kapı açıklığı bulunmaktadır.

Resim 54: Pazar Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Harim bölümü güney duvarda mihrabın iki yanında ve üst sırada üç, doğu ve batı duvarlarında ikisi alt ikisi üst sırada dörder ve kubbe kasağında sekiz olmak üzere toplam yirmi bir pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır (Resim 55-56). Duvarlarda alt sıra pencereler dikdörtgen planlı düz lentolu, ahşap kasalıdır. Üst kısımlardaki pencereler dikdörtgen formu sivri kemerlidir.

Resim 55: Pazar Cami, Harim, Doğu Duvarı

Resim 56: Pazar Cami, Harim, Batı Duvarı

Tek kubbeli yapıda kubbeye geçiş ögesi olarak pandantifler kullanılmıştır. Pandantifler duvarlara oturan büyük sivri kemerlere bağlanmışlardır. Duvar yüzeyleri 1944 tarihli VGM arşiv belgelerinde sıvalı vaziyette ve revzenler görülmemektedir

(Resim 57). Günümüzdeki kalemişleri ve üst sıra pencerelerde görülen revzenler 1944 tarihinden sonra eklenmiştir.

Resim 57: Pazar Cami, Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1944)

Kalemişleri kubbede, kubbe eteğinde, pandantiflerde, pencere kenarlarında ve duvar yüzlerinde yazılı ve bitkisel bezeme olarak görülmektedir. Kubbe merkezinde bir daire içerisinde mavi zemin üzerinde penç, yaprak ve stilize çiçek motifleri, bu daireyi çevreleyen ikinci daire içerisinde siyah zemin üzerinde Bakara Suresinin 255. Ayeti (Ayete'l Kürsi) yazılıdır. Üçüncü dairede sarı zemin üzerinde palmet motifleri ile bezenmiş, en dıştaki dairesel form ise palmet tepelikleriyle son bulmaktadır. Bu formun içerisinde mavi zemin üzerinde penç, yaprak ve palmet motifleri ile oluşturulmuş kompozisyon görülmektedir. Kubbede dairesel kompozisyonun etrafında şemse motifleri yer almaktadır. Bu motiflerin merkezinde dairevi bir rozet içerisinde sekiz kollu yıldız, etrafında palmet motiflerinin çevrelediği bir kompozisyon görülmektedir. Kubbe eteğinde siyah zemin üzerinde Amme Suresinin yazılı olduğu bir yazı kuşağı yer alır. Surenin sonunda '*Ketebehü Hamid*' yazmaktadır. Kubbede kalemişi bezemesi olarak Çehâr-ı Yâri Güzîn levhaları vardır. Pandantiflerde mavi zemin üzerinde dairevi bir rozet içerisinde palmet ve rumilerden oluşan bir kompozisyon, rozet etrafında ise hatailer, hançeri yapraklar, kıvrık dallar ve palmetin oluşturduğu yoğun bir bitkisel kompozisyon görülmektedir (Resim 58-59).

Resim 58: Pazar Cami, Harim, Kubbe

Resim 59: Pazar Cami, Harim, Pandantif

Üst sıra pencere açıklıklarında görülen revzenlerin hepsi aynı süsleme programında olup vazodan çıkan lale motifleri görülmektedir (Resim 60). Kırmızı, sarı, yeşil ve mavi renkler kullanılmıştır. Bitkisel bezemenin üst kısmındaki sivri kemerli kısımlarda ise ‘Allah’, ‘Muhammed’ yazmaktadır.

Resim 60: Pazar Cami, Revzen

Değerlendirme: Tosya ilçe merkezinde bulunan yapı Pazar yerine çok yakın bir konumda olması sebebiyle ‘Pazar Cami’ ismini almıştır. Tosya’da Osmanlı Klasik dönemde inşa edilip günümüze ulaşabilen iki camiden birisidir. Moloz taş ve tuğla malzeme ile almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiş yapı günümüze kadar birçok basit ve büyük onarımlar geçirmiştir.

Tek kubbeli olarak inşa edilmiş yapı, mahfilin bulunduğu kuzey duvarı yaklaşık 2.5 m. uzatılarak kare plan yerine doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plan uygulanmıştır. Almaşık duvar tekniği ve ikili pencere düzeni ile cepheler hareketlidir.

VGM arşiv belgelerine göre sıvalı vaziyette olan ve günümüzde ahşap malzeme ile kaplanmış olan mukarnaslı kavsaralı alçı mihrabı dışında süslemesi bulunmayan harimde, 1944 sonrası onarımlarla revzenler ve kalemişi süslemeleri eklenmiştir. Kubbedeki yazı kuşağında bulunan ‘*Ketebühü Hamid*’ imzasının Cumhuriyet dönemindeki önemli hattatlardan Hamit Aytaç’a ait olduğu düşünülmektedir. Yapı A.K.T.V.K.K.’nin 03.10.2003 gün ve 8754 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

2.1.1.3.Şeyh İsmail Rumi Cami

Çizim Numarası: 5-6

Resim Numarası: 61-76

İnceleme Tarihi: 21 Haziran 2020/ 15 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Yapı ilçe merkezinde Hocaimat mahallesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı saha çalışmasında restorasyon görmektedir.

Tarihçesi: Yapı Osmanlı Arşiv belgelerine göre Şeyh İsmail Rumi (1643 ö.) tarafından Kadiri Tekkesi olarak inşa edilmiştir. Kadiriyye tarikatının Şeyhlerinden olan İsmail Rumi'nin yaptırmış olduğu bu tekkenin etrafına dervişlerin iskanı için hücrelerde bulunmakta idi. H.1159/ M.1746 tarihli belgeye göre Hocaimat ve Dailer mahallesindeki bağ, bahçe, dükkan ile Hacaimat mahallesinde bulunan hangah yapıya vakfedilmiştir.⁶³ Ancak belgelerde yapının yapım tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamakta, Şeyh İsmail Rumi'nin 1643 yılında vefat etmesinden dolayı bu tarihten önce yapılmış olmalıdır. Tekkenin yakınına yaptırmış olduğu Tekke Hamamı da yapıya vakfedilmiştir.⁶⁴

Onarımlar: Yapı 1930 yılında onarım geçirmiştir.⁶⁵ Bu onarımların ne olduğu bilinmemektedir. 2020 yılının ilk aylarında başlanmış ve saha çalışmamızda halen restorasyonda olan yapıda taşıyıcıların sağlam olanlarına müdahale edilmemekte, kerpiç malzeme yenilenmektedir. Mihraptaki boyalar raspa edilerek kalemişleri ortaya çıkarılmış. Caminin güney-batı köşesine bitişik halde bulunan ahşap tavanlı kagir türbe ve batı cephesine bitişik moloz taş örgülü odunluk bölümü yıkılmıştır.

Mimari Tanım: Cami, moloz taşlarla örülü bahçe duvarı içerisinde eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Kareye yakın enlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Cami; harim, son cemaat yeri ve giriş bölümlerinden oluşmaktadır (Resim 61) (Çizim 5).

⁶³ BOA. H-29-07-1159 Fon: C.EV.. Dosya No:498 Gömlek No: 25171

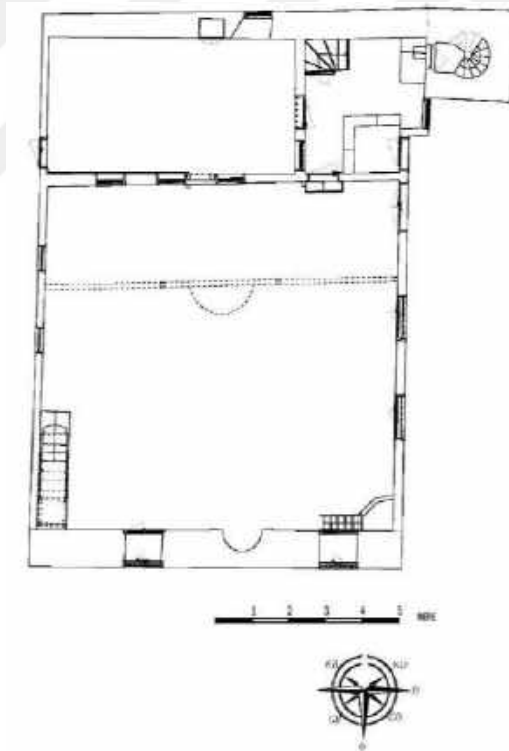
⁶⁴ 1763 Nolu Tahrir Defterinin 20. Sayfasında Kastamonu Tosya'da 'Şeyh İsmail Efendi İbni Ali Vakfi'na ait 1044 tarihli vakfiye

⁶⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültürel ve Doğal Varlıklarını Koruma Envanteri 14/8/2012 gün ve 54 sayılı tescil kararı eki

Yapının beden duvarları ahşap hatıllar arası kerpiç tuğla malzeme ile hımiş tekniğinde örülerek üzeri sıvanmıştır. Kıırma çatılı yapının üzeri Marsilya tipi kiremit kaplıdır.

Resim 61: Şeyh İsmail Rumi Cami, Restorasyondan Önceki Genel Görünüm (Eha Yapı Mimarlık- 2019)

Çizim 5: Şeyh İsmail Rumi Cami, Plan (VGM-2019)

Geniş ahşap saçaklı yapının cephelerinde pencere ve kapı açıklıkları haricinde bir hareketlilik görülmemektedir. Doğu cephesinde dördü yukarıda ikisi alt kısımda toplam altı adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Üst kısımdaki pencereler dikdörtgen

formda olup küçük boyutludur. Alt kısımdaki pencereler kareye yakın formda büyük boyutlu, demir parmaklıdır (Resim 62).

Resim 62: Şeyh İsmail Rumi Cami, Doğu Cephe

Batı cephesinde iki adet kare formlu pencere açıklığı ile restorasyondan önce var olan odunluk bölümüne geçişi sağlayan tek kanatlı bir kapısı bulunmaktadır (Resim 63). Kuzey cephede bir adet demir parmaklı dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim 64). Güney cephede ise ikisi altta üçü üst kısımda toplam beş adet pencere açıklığı vardır. Pencere düzenlemesi doğu cephesiyle aynıdır. Pencere söve ve lentoları ahşaptır (Resim 65). Kuzey-doğu duvarına bitişik sonradan eklenmiş 1965 tarihli minaresi vardır. Caminin doğu ve güneyinde hazire alanları bulunmaktadır.

Resim 63: Şeyh İsmail Rumi Cami, Batı Cephe

Resim 64: Şeyh İsmail Rumi Cami, Kuzey Cephe (Eha Yapı Mimarlık- 2019)

Resim 65: Şeyh İsmail Rumi Cami, Güney Cephe

Yapıya doğu cephesinde bulunan iki kapıdan girilmektedir. Doğu cephesinin kuzeyinde yer alan kapının biri son cemaat yerine biri ise doğrudan harim bölümüne geçişi sağlamaktadır. Bu kapıların önünde ilk incelememizde bir sundurma bulunmaktaydı. Demir doğramalı, çimento zemin ve metal profilli tavana sahip bu bölüm iklim şartlarından dolayı rüzgarı önlemek amacıyla eklenmiştir. Restorasyon çalışmalarında bu bölüm kaldırılmıştır (Resim 66).

Resim 66: Şeyh İsmail Rumi Cami, Doğu Cephe

Doğu cephenin sağ tarafında bulunan bir kapı açıklığı ile kapalı bir mekana ulaşılır. Bu bölüm ayakkabılık olarak kullanılan giriş bölümüdür. Kuzey duvarında

mahfil katına geçişi sağlayan ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Tavan giriş düzenlemesi kuzey-güney yönündedir. Minare kaidesi doğu duvarına bitişik vaziyettedir. Güney duvarında bulunan bir kapı açıklığı ile harim bölümüne geçilir. Batı duvarında dikdörtgen formlu bir pencere açıklığı ve son cemaat yerine geçişi sağlayan bir kapı açıklığı daha bulunmaktadır (Resim 67).

Resim 67: Şeyh İsmail Rumi Cami, Giriş Mekanı, Batıya Bakış

Son cemaat yeri doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı, yaklaşık 6.50x3.50 m. ölçülerindedir. Zemini ahşap kaplamalıdır. Güney duvarında dikdörtgen formlu üç pencere açıklığı ile iki pencere açıklığı arasına yerleştirilmiş mihrap bulunmaktadır (Resim 68). Ahşap çatki arası kerpiç dolgulu olan mihrap nişinin üzeri sıvanmıştır. Çerçeve bölümü ahşap olup dilimli kemerlidir. Kuzey duvarında dikdörtgen formlu bir pencere açıklığı ile bir duvar nişi bulunmaktadır. Batı duvarında moloz taş örgülü odunluk bölümüne geçişi sağlayan bir kapı açıklığı görülmektedir (Resim 69). Camiye sonradan eklenen moloz taş örgülü bu bölüm yapının batı cephesi boyunca uzanmaktadır. Restorasyon çalışmalarında malzeme açısından farklılık gösteren

odunluk bölümü kaldırılmıştır. Son cemaat yerinin tavanı alttan çıtalı ahşap kaplamalıdır.

Resim 68: Şeyh İsmail Rumi Cami, Son Cemaat Yeri, Güney Duvarı

Resim 69: Şeyh İsmail Rumi Cami, Son Cemaat Yeri, Güney ve Batı Duvarları (Eha Yapı Mimarlık- 2019)

Harim bölümüne geçiş yapının doğu cephesinde ve giriş holünün güney duvarında bulunan kapı açıklığıyla sağlanmaktadır. Harim bölümü yaklaşık 9.5x8.5 m. ölçülerinde kareye yakın enlemesine dikdörtgen planlıdır (Resim 70-72).

Resim 70: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Güney Duvarı

Resim 71: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim Doğu Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 72: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Kuzey Duvarı

Harim bölümünün tabanı ahşap döşemelidir. Güney duvarı ortasında mihrap, güney-batı duvarına bitişik minber, güney-doğu duvarında ise vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Üzeri sıvanmış kerpiç malzemeli mihrap yarım daire nişli, dilimli kemerlidir. Restorasyon çalışmalarında yapılan raspa sonucu nişte kalem işi tekniğinde beyaz zemin üzerinde kobalt mavisi ile yapılmış kandil motifi ortaya çıkarılmıştır. Kandilin üst kısmına ise aynı renkten duvar örgüsü görünümü verecek şekilde tuğla şekli çizilmiş araları derz görünümünde boyanmıştır (Resim 73). Güney-batı köşede bulunan ahşap minberin üzeri boyalı olup herhangi bir süsleme ögesi görülmemekte, kaş kamer formunda süpürgelikleri bulunmaktadır. Güney-doğu köşedeki alçı malzemedan vaaz kürsüsü çeyrek konik formundadır.

Resim 73: Şeyh İsmail Rumi Cami, Mihrap

Harimin kuzeyinde ikisi serbest biri duvara bağlı üç destekle taşınan ahşap mahfil katı bulunmaktadır (Resim 74-75). Mahfil katına giriş bölümünün kuzeyinde bulunan ahşap merdivenle ulaşılır. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı mahfil harim yönünde yarım daire şeklinde çıkıntı yapmıştır. Çıkıntı yapan kısmın iki yanından yükselen iki ahşap direk mahfil katının tavanını desteklemektedir. Dikdörtgen planlı ahşap direkler 'S' şeklindeki kıvrımlı başlıklarla mahfilin taban kirişine bağlanmaktadır.

Resim 74: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil (Eha Yapı Mimarlık- 2019)

Resim 75: Şeyh İsmail Rumi Cami, Mahfil Katı, Batı ve Kuzey Duvarları

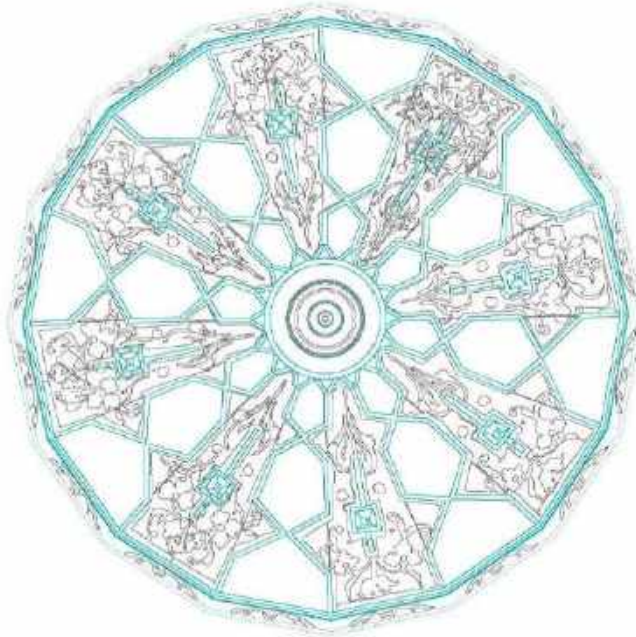
Harim bölümü güney duvarında beş, doğu duvarında dört, batı duvarında iki ve kuzey duvarındaki üç pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır.

Harim tavanının ahşap kirişlemesi kirişlemesi alttan kaplama ahşap tavan ile örtülüdür. Döşeme tahtaları kuzey-güney doğrultusunda atılmış merkezde çokgen bir tavan göbeği bulunmaktadır. Geometrik formlarla bitkisel süslemenin harmanlandığı tavan göbeği on altı köşelidir. On altı parçaya ayrılmış göbeğin, sekizinde çitalarla küçülerek devam eden altıgenler, aralarında kalan bölümlerde ise kalemişi süslemeleri

görülür. Kalemışinde siyah zemin üzerine beyaz renkle lale motifi ile kıvrılan dal ve yaprak motifleriyle oluşan bir kompozisyon görölmektedir (Resim 76) (Çizim 6).

Resim 76: Şeyh İsmail Rumi Cami, Harim, Tavan Göbeği

Çizim 6: Şeyh İsmail Rumi Cami , Tavan Göbeği (VGM-2019)

Değerlendirme: Kadiriyye Tarikatının Rumiyye kolunun kurucusu olan İsmail Rumi İstanbul, İzmir, Bursa gibi birçok şehirde tekkeler kurmuştur. Tosya'nın Basna köyünde doğmuş olan İsmail Rumi⁶⁶ Tosya'da Hocaimat Mahallesi de bir Kadiriyye Tekkesi kurmuştur. Osmanlı arşiv belgelerindeki bilgilere göre tekkenin etrafında dervişlerin iskanı için hücreler bulunmaktaydı. Bahsedilen hücreler günümüzde bulunmamakta ve ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir. Yapının dini ve bakım işleri yüzyıllarca Şeyh İsmail Rumi'nin torunları tarafından sağlanmıştır.⁶⁷ Yapı halk tarafından Tekke Cami olarak da bilinmektedir. Osmanlı arşiv belgelerinde yapı ile ilgili birtakım bilgilere sahip olsak da yapım tarihi ile ilgili bir bilgiye ulaşamamıştır. Doğum tarihi bilinmeyen Şeyh İsmail Rumini'nin 1643'de vefat etmesinden dolayı yapının 1643 yılından önce inşa edildiğini söyleyebiliriz. Ancak yapının kerpiç malzemeli olmasından dolayı günümüze kadar onarımlar geçirerek gelmiş olması mümkündür.

Bir bahçe içerisinde bulunan yapı enlemesine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. 1965 tarihli minaresi bulunan yapının giriş bölümü ve son cemaat yeri bulunmaktadır. Moloz taş üzerine kerpiç malzeme ile hımsız tekniğinde inşa edilmiş yapı harap vaziyetteyken 2020 yılının ilk aylarında restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Caminin güney-batı köşesinde bulunan ahşap tavanlı kagir türbe ile son cemaat yerinin batısına bitişik odunluk kısmı cephe bütünlüğü bozması sebebiyle yıkılmıştır. Caminin güneyinde bulunan hazire alanları tamamen kaldırılmış, doğusunda tek bir mezar taşı bırakılmıştır. Toprağa gömülmüş mezar taşının kime ait olduğu bilinmemektedir.

Malzeme ve plan açısından bölgedeki birçok yapı ile benzerliği olan caminin cepheleri oldukça sadedir. Tosya'daki dini yapılarda en büyük ve en gösterişli tavan göbeğine sahip caminin kandil motifli mihrabı bulunmaktadır. Yapı, Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.08.2012 gün ve 54 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.⁶⁸

⁶⁶ Mehmet Akkuş, 'İsmail Rumi', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, 2001, s.120.

⁶⁷ Ergi, **a.g.e.**, s.21

⁶⁸ Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Dosya No: 37.19/85 H.Ç.A. 14.08.2012

2.1.1.4.Tefsiri Cami

Çizim Numarası: 7-8

Resim Numarası: 77-91

İnceleme Tarihi: 24 Haziran 2020

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezinde, Şeyh mahallesi Çaycami sokakta yer almaktadır.

Yapının Durumu: Günümüzde ayakta olan cami ibadete açıktır.

Tarihçesi: Caminin yapım tarihi Tosya Müftülüğünce M.1670 olarak kayıtlara geçmiştir. İsmi Tosyalı Tefsiri Şeyh Mustafa Efendi'den almaktadır.

Köken'e göre dergah olduğu bilinen yapının aslı bir Halvetiyye Tekkesidir. Tefsiri Mustafa'nın hocası Ulu Köylü Mevlana Şeyh Mustafa'nın inşaat yapmış olduğu dergahında aynı tekke olması ihtimali vardır. Tefsiri Şeyh Mustafa Efendi bu dergahı onarmıştır.⁶⁹ H.1112/ M.1700 yılına ait Osmanlı arşiv belgesine göre mescit olarak geçen bu yapının banisinin Mustafa Efendi olduğu ve 1700 yılında mescidin camiye çevrilmesi ile alakalı bir malumat vardır.⁷⁰ Şeyh Mustafa Efendi'den önce de aynı dergahı Mahbüb Mustafa Çelebi adında bir kişi tamir etmiştir.⁷¹ Bu bilgilere göre yapı 1700 yılından önce inşa edilmiştir. Cami ve dergah olarak kullanılan yapı Tefsirinin onarımından ve Tefsiri dergahı olarak kullanılmasından dolayı Tefsiri ismini almıştır. Dergahın son şeyhi Hafız Mustafa Efendidir. 1911-1919 yılları arasında şeyhlik yapmıştır. 1919 yılından sonra yapı sadece cami olarak kullanılmıştır.⁷²

Onarımlar: Yapı 1996 yılında onarım geçirmiştir. Bu onarımlarda saçak kaplaması, iç ve dış sıvalar, çürümüş ahşap tavan ve son cemaat yerinin tavanı ile kirişlerin bir kısmı yenilenmiştir.⁷³ Abide ve Eski Eser Onarım kaydında bahsedilmeyen son cemaat

⁶⁹ Köker, **a.g.m.**, 1956, s.228.

⁷⁰ BOA H-29-10-1112 AE AE.SMST.II Dosya:140 Gömlek:15471

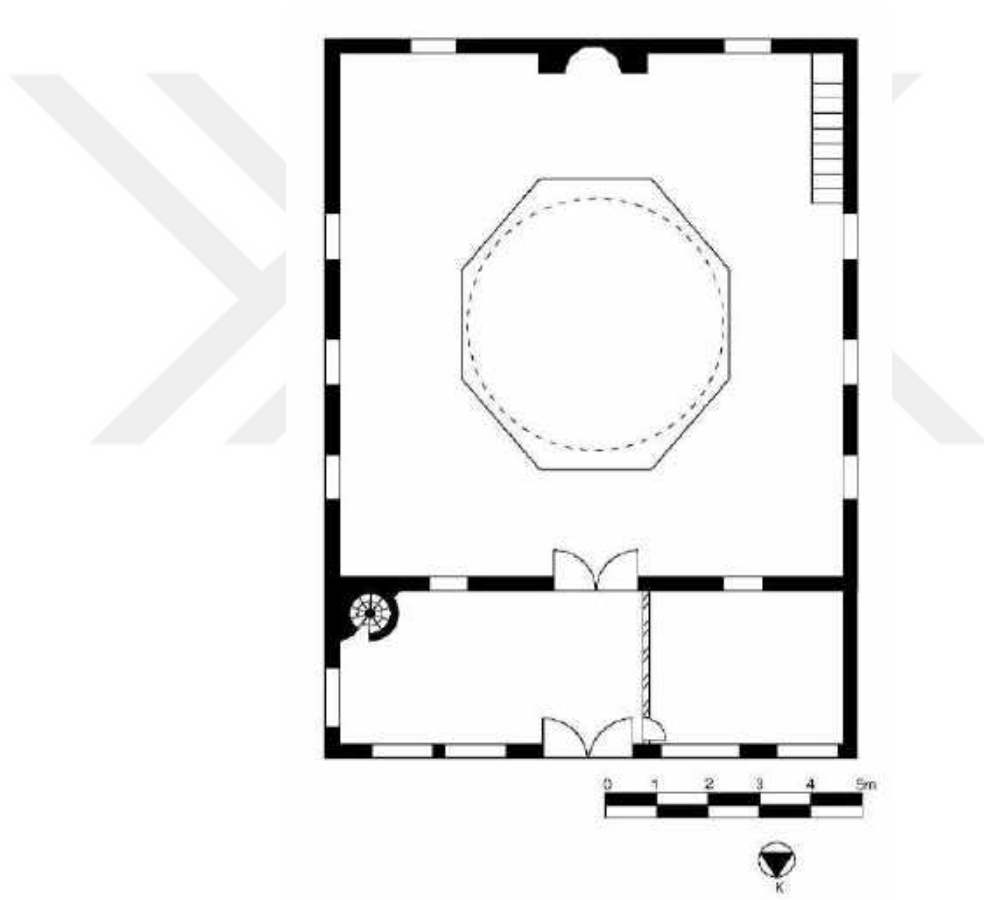
⁷¹ Köker, **a.g.m.**, 1956, s.228.

⁷² **a.g.m.**, s.236

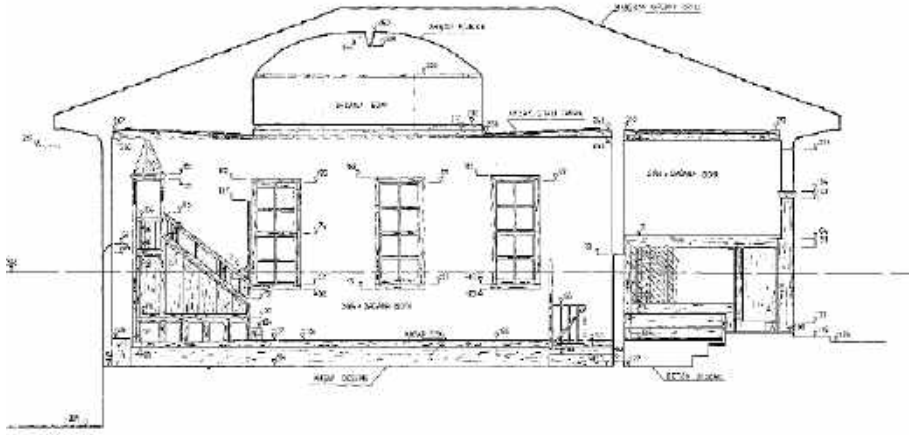
⁷³ B.02.1.VGM.0.10.00.01/37.11/R-37/1996 dosya nolu Abide ve Eski Eser Onarım Fişi

yerinde de bazı onarımlar gerçekleşmiştir. Bu onarımlarla son cemaat yeri kapalı mekan haline getirilmiş, minber değiştirilmiştir.

Mimari Tanım: Etrafı duvarlarla çevrili bahçe içerisinde yer alan cami, meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Mihrap yönünde kareye yakın dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve bağdadi kubbelidir. Yapı, kuzeyinde bulunan son cemaat yeri ve harim kısmından meydana gelmektedir (Çizim 7-8).

Çizim 7: Tefsiri Cami, Plan

I-I KESİTİ Ö: 1/50

Çizim 8: Tefsiri Cami, Kesiti (VGM Arşivi-1995)

Günümüzde sıvalı durumda olan caminin VGM arşivinde bulunan belgelere göre su basman seviyesine kadar moloz taş kullanılmış, duvar örgüsü ise kerpiç malzemedendir. Kerpiç duvar örgüsünün aralarına ahşap hatıllar atılmış üzeri sıvanmıştır (Resim 77). Yapı kırma çatılı olup, çatı ahşaptır. Üzeri Marsilya tipi kiremit ile örtülmüştür. Yapının dört cephesinde geniş ahşap saçak dolanmaktadır.

Resim 77: Tefsiri Cami, Doğu Cephe (VGM Arşivi-1995)

Caminin doğu cephesinde üçü simetrik biri ise son cemaat yerini aydınlatan toplam dört adet dikdörtgen formda pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı cephesinde

üç adet simetrik konumda dikdörtgen formda pencere açıklıkları görülür. Güney cephede ise iki adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı yer almaktadır. Pencere çerahşap söveli ve düz lentoludur (Resim 78-79-80).

Resim 78: Tefsiri Cami, Doğu Cephe

Resim 79: Tefsiri Cami, Batı Cephe

Resim 80: Tefsiri Cami, Güney Cephe

Kuzey cephede son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin batı bölümünün ön cephesi açık üç tarafı duvarlarla kapatılmış eyvan şeklindedir. Bu bölümde ikisi serbest dört ahşap ayağın bulunduğu üç açıklık yer almaktadır. Açıklıklar yuvarlak kemerlerle geçilmiştir. İki açıklığın kuzey ve doğu bölümleri ahşap kafeslerle kapatılmıştır (Resim 81). Bu bölümde daha sonra yapılan onarımlarla açıklıklar pencerelerle kapatılmış ve kapalı bir mekan oluşturulmuştur. Kuzey cephenin doğu tarafında ise iki adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Son cemaat yerine giriş ayaklara oturan bir kemer açıklığından geçilmektedir. Aynı onarımlarda bu bölüme çift kanatlı bir kapı ilave edilmiş ve üst bölümü pencere ile kapatılarak son cemaat yeri tamamen kapalı bir mekan haline getirilmiştir (Resim 82).

Resim 81: Tefsiri Cami, Kuzey Cephe (VGM Arşivi-1995)

Resim 82: Tefsiri Cami, Kuzey Cephe

Silindirik gövdesi çatıdan yükselen ahşap minarenin girişi son cemaat yerinin güney-doğu köşesinden sağlanmaktadır. Şerefesi yıkılmıştır. Petek bölümü on altı panoya bölünmüş, her pano dilimli kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemerlerin uç kısımlarına damla motifi formu verilmiştir (Resim 83).

Resim 83: Tefsiri Cami, Minare

İki kanatlı ahşap bir kapıdan birkaç basamakla inilerek ulaşılan son cemaat yeri yaklaşık olarak 3x9.5m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Tabanı beton döşemedir. Güney-doğu köşede ahşap minarenin kaidesi bulunmaktadır (Resim 84). Doğu duvarda bir adet dikdörtgen formlu pencere yer almaktadır. Kuzey duvarın kapıya kadar olan bölümünde ise iki adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Güney duvarında dikdörtgen formlu pencere açıklığı harim bölümüne açılmaktadır. Caminin onarımdan önceki belgelerinde ve çizimlerinde bu bölümün bir duvar ile kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Ahşap kirişlemesi doğu-batı yönünde alttan kaplama tavan ile örtülüdür

Resim 84: Tefsiri Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış

Son cemaat yerine giriş kapısının batısında kalan bölüm ise ahşap lambri ile kapatılıp kadınlara mahsus alan oluşturulmuştur (Resim 85). Yarım metreye kadar yükseltilmiş bu bölümün tabanı ahşap, tavan ahşap kirişlemesi ise alttan ahşap kaplama ile örtülüdür. Caminin yapıldığı dönem açık olan kuzey duvarı günümüzde iki adet dikdörtgen formlu pencere ile kapatılmıştır. Ayakların taşıdığı yuvarlak kemerler ise pencere kemeri durumuna getirilmiştir. Batı duvarında pencere açıklığı bulunmamaktadır. Güney duvarında dikdörtgen formlu bir pencere açıklığı harim kısmına bakmaktadır.

Resim 85: Tefsiri Cami, Son Cemaat Yeri, Batıya Bakış

Son cemaat yerinin güney duvarından camiye giriş kapısı ile aynı aksta bulunan çift kanatlı bir kapı açıklığından harim bölümüne geçilir. Düz lentolu ahşap kapı açıklığı yakın zamanda yenilenmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı harim yaklaşık olarak 10.5x9.5m. ölçülerinde olup tabanı ahşap döşemelidir (Resim 86-87).

Resim 86: Tefsiri Cami, Harim, Güney Duvarı

Resim 87: Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1995)

Harim güney duvarının ortasında giriş ile aynı aks üzerinde mihrap, güney-batı köşede minber görülmektedir. Yapıda vaaz kürsüsü bulunmamaktadır. Minberin batısında ve doğusunda ahşap seki görülmektedir. Beden duvarından harime taşıntılı alçı mihrabın onarımından önce duvar içerisinde yarım daire niş şeklinde ve yarım kubbe ile örtülü olduğu VGM arşivinde bulunan belgelerde görülmektedir. Günümüzde orijinal olmayan mihrap beş sıra mukarnas kavsaralı ve beşgen nişe sahiptir. Harimin güney-batı köşesinde bulunan ahşap minber oldukça sade olup herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır (Resim 88).

Resim 88: Tefsiri Cami, Mihrap ve Minber

Duvarlar sıvalı durumda olup pencerelerin başlama hizasına kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Harim bölümü doğu ve batı duvarlarında üç, güney duvarında iki ve kuzey duvarında son cemaat yerine bakan iki adet pencere açıklıkları ile aydınlatılmaktadır. Bütün pencereler dikdörtgen formdadır (Resim 89-90).

Resim 89: Tefsiri Cami, Harim, Doğu Duvarı

Resim 90: Tefsiri Cami, Harim, Kuzey Duvarı

Ahşap olan tavanın ortasında sekizgen kasağa oturan bağdadi tekniğinde yapılmış kubbesi bulunmaktadır (Resim 91). Ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülü olup döşeme tahtaları dört yönde atılmıştır. Sekizgenin dört köşesinde ise çıtalarla üçgenler oluşturulmuştur.

Resim 91:Tefsiri Cami, Bağdadi Kubbesi

Değerlendirme: Tosya’da günümüze kadar gelemeyen çok sayıda dergah ve zaviye bulunmaktaydı. Günümüzde cami olarak kullanılan Tefsiri Cami de ilk olarak bir dergah olarak yapılmış, 1919 yılına kadar da dergah olarak kullanılmıştır. Kitabesi olmayan yapının tam olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Ancak arşiv belgelerinden yola çıkılarak 1700’den önce inşa edildiği kesin olarak bilinmektedir. Tefsiri Şeyh Mustafa Efendi’nin onarımı ve bir dönem Tefsiri dergahı olarak kullanılmasından dolayı yapı Tefsiri adını almıştır.

İlçe merkezinde bulunan yapı kerpiç malzemeden derinlemesine dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır. İçten bağdadi kubbeli dıştan kırma çatılıdır. Sembolik kubbe, ahşap kubbe, gizli kubbe olarak da adlandırılan bu kubbenin Anadolu’da örneklerine rastlanırken yoğun olarak Doğu Karadeniz Bölgesinde görülmektedir. Beden duvarları kagir veya kerpiç, örtü sistemi ise ahşap olan yapılarda görülen bu örtü, harimin tamamını kaplamamaktadır. Tavanın merkezinde bulunan kubbe sekizgen bir kasnağa sahiptir. Bu tarz sembolik kubbe uygulamaları Anadolu’da daha çok 19.yy ve 20.yy’da

uygulanmaya başlanmıştır. Tefsiri Camii'nin de düz ahşap tavanı olduğu ve 19. veya 20.yy'da geçirdiği bir onarımla ahşap kubbenin eklendiği düşünülmektedir.

Herhangi bir bezemeye sahip olmayan yapı 1996 yılında onarım geçirmiştir. Minberi değiştirilmiş ve son cemaat yerine müdahalede bulunulmuştur. Kapalı bir mekan haline getirilen son cemaat yerinin işlevi değiştirilerek batı bölümü kadınlara mahsus bir mekan haline getirilmiştir. Tefsiri Şeyh Mustafa Efendi bin Mehmet vakfına ait yapı A.K.T.V.K.K.'nun 01.04.1996 gün ve 4540 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

2.1.1.5.Geyikli Cami

Çizim Numarası: 9

Resim Numarası: 92-105

İnceleme Tarihi: 18 Haziran 2020

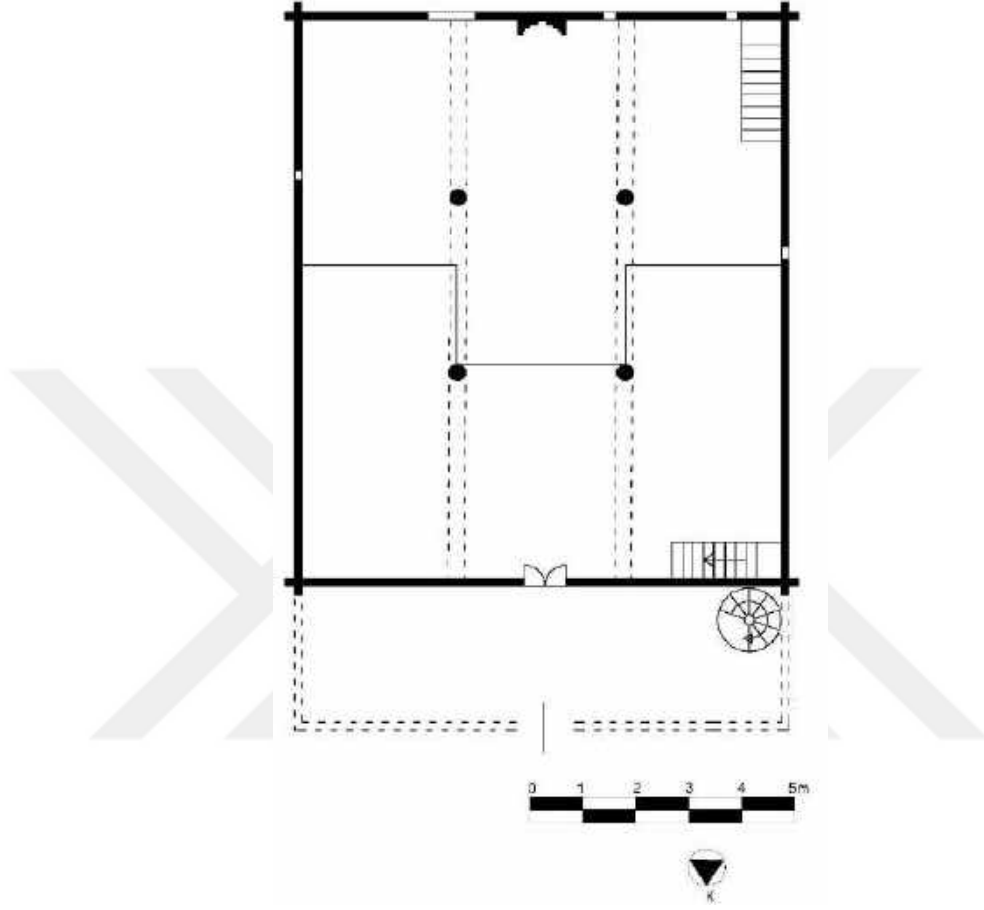
Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezine 11 km uzaklıkta bulunan Şarakman köyünün yaklaşık 1 km uzağında dağlık arazi içerisinde boş bir düzlükte yer alır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup ibadete açıktır.

Tarihçesi: Harime giriş kapısı alınlığında Arapça rakamlarla H.1207 tarihi kazanmıştır. Bu bilgiye göre yapı M.1791 tarihinde yapılmış olmalıdır.

Onarımlar: Yapının kuzey cephesine betonarme malzemedan son cemaat yeri eklenmiştir. Kuzey cephenin pencere yanındaki beton levhada yazan 10.10.1998 tarihine göre son cemaat yeri bu tarihte eklenmiştir. Dış cephe duvarlarının kenarları zeminde betonarme malzeme ile çevrelenmiştir. Batı cephesindeki dört adet metal dikmelerle yapı sağlamlaştırılmıştır. Ahşap minarenin gövdesi dıştan ahşap lambrilerle kaplanmıştır. Son cemaat yeri yapılırken bu onarımlar gerçekleşmiş olduğu düşünülse de kesin bir bilgi yoktur.

Mimari Tanım: Derinlemesine dikdörtgen planlı, mihrap duvarına dik üç sahınlı ahşap direkli camidir. Tavanı ve kuzey-güney yönünde atılan iki ahşap kirişi dört ahşap sütun desteklemektedir (Çizim 9). Yapı, harim ve kuzey bölümüne sonradan betonarme olarak eklenmiş iki katlı son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Yapının tabanı yaklaşık 50 cm. kadar yerden taş malzeme ile kaldırılmıştır. Cami tamamen ahşap malzemedan çantı tekniği ile inşa edilmiştir. Ahşap kirişli yapının üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Çatının üzeri sac ile kaplanmıştır. Yapının dört cephesinde geniş ahşap saçak dolanmaktadır.

Çizim 9: Geyikli Cami, Plan

Ahşap yapının doğu ve batı cephesinde birer adet mazgal şeklinde küçük ışık açıklıkları bulunmaktadır (Resim 92-93). Güney cephesinde ise iki adet kare formulu pencere açıklığı ile simetrik olmayan mazgal şeklinde ışık açıklıkları görülmektedir (Resim 94). Yapı ilk yapıldığında doğu, batı ve güney cephesinde mazgal şeklinde küçük kare formulu açıklıklarla aydınlatıldığı daha sonra ışık yetersizliği ile büyük kare formulu pencerelerin açıldığı düşünülmektedir.

Resim 92: Geyikli Cami, Doğu Cephe

Resim 93: Geyikli Cami, Batı Cephe

Resim 94: Geyikli Cami, Güney Cephe

Yapının kuzeyine sonradan iki katlı betonarme olarak son cemaat yeri eklenmiştir ((Resim 95). Yapının kuzey-batı cephesinde çatı üzerinde ahşap minaresi bulunmaktadır. Tek şerefeli minarenin gövdesi ahşap lambrilerle, külah kısmı ise sac ile kaplanmıştır (Resim 96).

Resim 95: Geyikli Cami, Kuzey Cephe

Resim 96: Geyikli Cami, Minare

Kuzeyde bulunan kapı açıklığı ile son cemaat yerine girilir. Harim dış beden duvarının kuzeybatı köşesinde minarenin giriş kapısı bulunmaktadır. Son cemaat yeri giriş kapısı ile aynı aksta çift kanatlı harime giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı bir insanın eğilerek girebileceği şekilde küçük ebata sahiptir. Üçgen alınlıklı kapı oldukça sadedir. Kapının üstünde Arapça rakamlarla H.1207 senesi kazınmıştır (Resim 97).

Resim 97: Geyikli Cami, Harim Giriş Kapısı

Harim kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yaklaşık 10.5x9 m. ölçülerine sahip, mihrap duvarına dik üç sahnıdır. Harimi dört adet ahşap sütun üç sahnına ayırmıştır. Sütunlar tavanı ve mahfil katını desteklemektedirler (Resim 98-99).

Resim 98: Geyikli Cami, Harim, Güney Duvarı

Resim 99: Geyikli Cami, Harim, Batı Duvarı

Güney duvarın ortasında harime giriş kapısı ile aynı aksta mihrap, mihrabın güney-batısında minber, güney-doğu duvarında ise kare formlu vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Ahşap mihrap beşgen planlı nişe sahiptir. Mihrabın kemeri çok dilimli olarak yapılmıştır. Bir taç ile sonlanan mihrabın taç bölümünde oyularak yapılmış hilal motifleri bulunmaktadır. Mihrabın yüzeyinde ve taç bölümünde kırmızı, yeşil ve siyah kök boya izleri bulunmaktadır (Resim 100).

Resim 100: Geyikli Cami, Mihrap

Güney-batı duvarda bulunan ahşap minber oldukça sade olup doğu korkulukları ahşap oyma tekniğiyle yapılmış baklava dilimi motiflidir. Geçit kemeri dilimli formdadır (Resim 101). Güney-doğu duvarında bulunan kare formlu dört ayaklı ahşap vaaz kürsüsünde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır (Resim 102).

Resim 101: Geyikli Cami, Minber

Resim 102: Geyikli Cami, Vaaz Kürsüsü

Harimin kuzeyinde üst katta ahşap mahfil katı bulunmaktadır. Mahfilin doğu-batı kolları güney yönünde uzanmakta, 'U' plana sahiptir (Resim 103-104). Mahfil katını iki serbest ahşap direk taşımaktadır. Bu direkler aynı hizada yükselerek tavadaki kirişlere bağlanarak tavanı desteklemektedir. Mahfile harimin kuzey-batı köşesinde bulunan ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Mahfil katının kuzey duvarında tek kanatlı ahşap bir kapısı bulunmaktadır. Bu kapı ikinci kat son cemaat yeriyle geçişi sağlamaktadır. Mahfilin korkulukları oldukça sade olup siyah ve kırmızı kök boya ile boyanmışlardır.

Resim 103: Geyikli Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Resim 104: Mahfil Katı Batı Duvarı

Güney duvarda mihrabın doğusunda ve batısında birer adet kare formlu pencere açıklıkları bulunmaktadır. Doğu ve batı duvarlarda ise birer adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca harim çok sayıda küçük ebatlı mazgal tarzında ışık açıklıkları ile aydınlatılmaktadır.

Harim bölümünün tavan düzenlemesi kuzey-güney yönünde atılmış iki ana kiriş, tavanı iki yan tavan ve orta tavan olarak üç bölüme ayırmıştır. Yan tavanlar ve orta tavan kirişleri doğu-batı doğrultusunda atılmıştır. Orta kısmın tavanı yüksektir. Harim tavanını destekleyen ahşap sütunların 'S-C' kıvrımlı yay biçimli kavisli yastıkları kuzey-güney doğrultusunda atılmış kirişler ile birleşmektedir. Tavan kirişlerinde turuncu, beyaz ve siyah renklerde kök boyasıyla basit geometrik motifler yapılmıştır. Ayrıca kirişlerde kök boyasıyla Arapça 'vav' harfleri görülmektedir (Resim 105).

Resim 105: Geyikli Cami, Harim, Tavan Kirişleri

Değerlendirme: Tosya'nın Şarakman köyüne 1 km uzaklıkta dağlık bir arazide meşe koruluğun içinde bir düzlükte yer alan Geyikli Cami mevcut veriler ışığında H.1207/ M. 1791 yılında inşa edilmiştir. Yapıldığı dönemde çevre köylerin Mescid-i Cuması olan yapıda günümüzde sadece Cuma namazları kılınmaktadır.

Mihrap yönünde dikdörtgen planlı, mihrap duvarına dik üç sahınlı ahşap direkli camiler grubuna girmekte olan yapı tamam ahşaptan çantı tekniğiyle yapılmıştır. Harim bölümündeki tavan sistemi ile bölgede oldukça önemli olan yapının

kirişlerinde, mihrap ve minberinde kök boyası kullanılmıştır. Süsleme programını kirişlerde yer alan Arapça ‘vav’ harfi ve basit geometrik motifler oluşturmaktadır.

Karadeniz bölgesinde ormanlık arazilere sahip köylerde ağacın bol olması ve iklim koşulları nedeniyle çok fazla tercih edilen ahşap camiler arasında çantı tekniğiyle inşa edilmiş yapı Tosya’daki aynı teknikle inşa edilmiş camilerin en eski örneğidir. Kuzeyine sonradan eklenen betonarme son cemaat yeri ve yapıdaki küçük onarımlarla özgünlüğünü kaybetmeden günümüze kadar gelebilmiştir. Yapı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 30.04.2015 tarih ve 2343 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

2.1.1.6.Kuşçular Köyü Eski Cami

Çizim Numarası: 10

Resim Numarası: 106-121

İnceleme Tarihi: 23 Haziran 2020

Bulunduğu Yer: Tosya İlçesine 12 km uzaklıktaki Kuşçular köyünde, mezarlığa yakın bir konumda yer almaktadır.

Yapının Durumu: Günümüzde ayakta olan yapı ibadete kapalıdır.

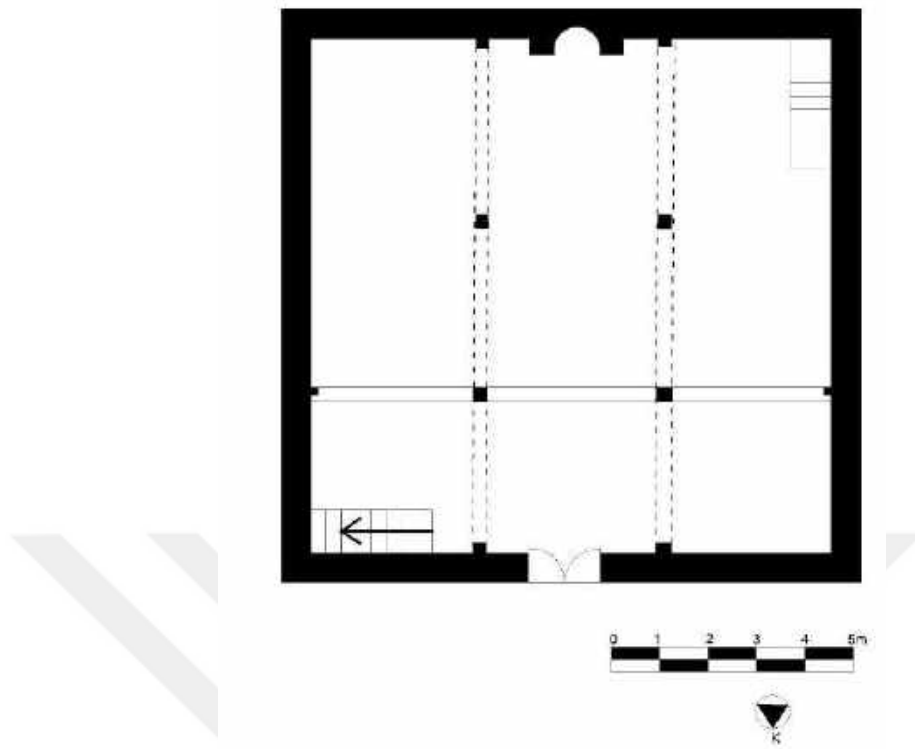
Tarihçesi: Kitabesi bulunmayan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Plan ve mimari özelliklerine göre 18.19.yy'da inşa edilmiş olmalıdır.

Onarımlar: Yapı 1990 yılında köy muhtarlığınca basit onarım geçirmiştir. Yakın dönemde ise zemini betonarme olarak onarılmıştır.

Mimari Tanım: Cami mihrap duvarına dik üç sahınlı, ahşap tavanlıdır. Kuzey-güney yönünde atılan iki ahşap kirişlemeli olan tavanı sekiz ahşap direk desteklemektedir. Son cemaat yeri bulunmayan yapı harim bölümünden oluşmaktadır (Çizim 10).

Cami su basman seviyesine kadar moloz taşla inşa edilmiş. Cephelerde farklı malzeme kullanılan yapı genel olarak moloz taş üzeri ahşap hatıllar ve payandalar arası yığma kerpiç ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Kerpiç malzemeli doğu cephenin güney-doğu kısmında tuğla malzeme görülmektedir. Batı cephede belli bir seviyeye kadar kerpiç malzeme sonrasında tuğla malzeme kullanılmış, üzeri kerpiç ile sıvanmıştır. Güney cephesinde belli bir seviyeye kadar moloz taş, moloz taş üzeri kerpiç malzeme görülmektedir. Kuzey cephe beden duvarında ise kerpiç malzeme görülmektedir. Beden duvarları cephelerdeki yatay, dikey ve çapraz atılmış payandalarla desteklenmiştir.

Geniş ahşap saçaklı yapı içten düz ahşap tavanlı, dışardan kırma çatılıdır. Üzeri alaturka kiremit kaplıyken günümüzde saç levhalarla kapatılmıştır.

Çizim 10: Kuşçular Köyü Eski Cami, Plan

Yapının batı, güney ve kuzey cephelerinde üç sıra yatay atılmış ahşap hatıllar görülmektedir. Ahşap payandaların bulunduğu doğu cephesinde biri yatay biri dikey olarak açılmış dikdörtgen formlu iki pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim 106).

Resim 106: Kuşçular Köyü Eski Cami, Doğu Cephe

Batı cephe beden duvarları yatay vaziyette atılmış hatıllarla üç bölüme ayrılmıştır. En üst bölümde saçak altında üç pencere açıklığı görülmektedir (Resim 107). Batı cephenin güney bölümde var olan bir pencere açıklığı kerpiç malzeme ile kapatılmış arada kalan pencere ise konumu ve boyutundan dolayı sonradan ihtiyaç doğrultusunda açıldığı düşünülmektedir.

Resim 107: Kuşçular Köyü Eski Cami, Batı Cephe

Güney cephe cephe sağır olarak bırakılmıştır. Yapının cephelerinde farklı malzeme uygulamalarının görülmesinin nedeni yapıya farklı dönemlerde müdahale edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Resim 108).

Resim 108: Kuşçular Köyü Eski Cami, Güney Cephe

Yapının giriş kapısının bulunduğu kuzey cephede pencere açıklığı bulunmamaktadır. Kuzey cepheden bir kapı açıklığı ile harim bölümüne girilmektedir (Resim 109-110).

Resim 109: Kuşçular Köyü Eski Cami, Kuzey Cephe

Resim 110: Kuşçular Köyü Eski Cami, Kuzey Cephe (VGM Arşivi- 1990)

Harim bölümü yaklaşık olarak 11x10 m. ölçülerinde kareye yakın derinlemesine dikdörtgen planlıdır. Harim iki sıra halinde yerleştirilmiş, ahşap desteklerle mihrap duvarına dik üç sahına ayrılmıştır. Tavanı destekleyen ve harimi sahnalara bölen taşıyıcılar dördü serbest dördü duvara bitişik vaziyettedir. Harim

zemini yakın zamanda betonarme olarak onarılmıştır. Güney duvarda giriş kapısı ile aynı aksta mihrap, güney-batı duvarında minber bulunmaktadır (Resim 111).

Resim 111: Kuşular Köyü Eski Cami, Harim, Güney Duvarı

İlk yapıldığı döneme ait olmayan betonarme mihrap, duvar yüzeyinde içe taşırılmış, pençi kemerli kavsaraya sahiptir. Alınlık bölümü niş şeklinde olup '*Küllema dahale aleyha zakeriyyel mihrab*' yazmaktadır. Alınlığın iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş yüzeylerinde beş kollu yıldızın bulunduğu birer kabara yer alır. Mihrabın üst kısmında atılı bir vaziyette ahşap paçalar bulunmaktadır. Yapının ilk yapıldığı dönemlerde giriş kapısı üzerinde veya orijinal mihrap veya minbere ait olduğu tahmin edilen ahşap parçaların üzerinde oyma tekniğiyle hakedilmiş Fetih Suresi yer almaktadır (Resim 112).

Resim 112: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mihrap

V.G.M. arşiv belgelerine göre yapının onarım görmeden önceki mihrabı ahşaptır. Ahşap çıtalarla oluşturulmuş nişi, yuvarlak kemerli kavsaraya sahiptir. Köşelik ve çerçeve bölümlerinde yüksek kabartma tekniği ile yapılmış geometrik motifler görülmektedir. Çerçeve kısmında iç içe geçmiş birbirini takip eden altıgen formların oluşturduğu bir kompozisyon görülürken, üst kısmında aynı merkezden çıkan çizgiler kırılarak altı kollu yıldız meydana getirmekte ve bu yıldız formunun uç kısmını yarım daire dilimli kapalı bir kompozisyon çevrelemektedir. Eğrisel ve kırık çizgilerle meydana gelen geometrik kompozisyon bitkisel bir görünüm vermektedir. Mihrap yarım daire tepelik ile sonlanmaktadır. Tepeliğin uç kısımlarına üçgen formları verilmiştir (Resim 113-114).

Resim 113: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mihrap (VGM Arşivi-1990)

Resim 114: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mihrap Ayrıntı (VGM Arşivi-1990)

Güneybatı duvarına bitişik halde bulunan betonarme minber orijinal değildir. Mahfil katında atılı vaziyette ki kare formlu ahşap vaaz kürsüsünde herhangi bir süsleme görülmemektedir (Resim 115).

Resim 115: Kuşçular Köyü Eski Cami, Vaaz Kürsüsü

Harimin kuzeyinde doğu-batı doğrultusunda uzanan, ahşap korkuluklarla sınırlandırılmış ahşap mahfil katı bulunmaktadır (Resim 116). Kuzey-doğu köşesinde bulunan ahşap bir merdivenle ulaşılan mahfili ikisi serbest, ikisi kuzey duvarına, ikisi doğu ve batı duvarlarına bitişik toplam altı ahşap direk taşımaktadır. Serbest ve kuzey duvarına bitişik dört ahşap direk aynı hizada yükselerek mahfil katının tavanını desteklemektedir (Resim 117).

Resim 116: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Resim 117: Kuşçular Köyü Eski Cami, Mahfil Katı Doğuya Bakış

Harim duvarları günümüzde sıvalı vaziyettedir. Harim doğuda iki batıda üç olmak üzere toplam beş pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır. Doğu duvarı dikey vaziyette atılmış ahşap hatıllarla desteklenmektedir (Resim 118-119).

Resim 118: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Doğu Duvarı

Resim 119: Kuşçular Köyü Eski Cami, Harim, Batı Duvarı

Alttan kaplama tavan ile örtülü yapıda tavan, kuzey-güney doğrultusunda atılmış konsolların desteklediği iki kirişle üç bölüme ayrılmış, döşeme tahtaları da kuzey-güney doğrultusunda atılmıştır. Tavının merkezinde çıtalarla oluşturulmuş basit, baklava dilimi formunda göbek bulunmaktadır (Resim 120).

Resim 120: Kuşçular Köyü Eski Cami, Tavan

Tavanı destekleyen farklı boyutlarda ki sütunların alt kısımları kaide görünümü verecek şekilde pahlanmıştır. Sütunlar 'S-C' kıvrımlı yastıklarla kirişlere bağlanmıştır (Resim 121).

Resim 121: Kuşçular Köyü Eski Cami, Tavan Kiriş ve Yastıkları

Değerlendirme: Eski Tosya-Çorum yolunda Tosya'ya 12 km uzaklıktaki Kuşçular köyünde bulunan yapı zamanında Sofular köyü, Yenidoğan köyü gibi Kuşçular köyüne yakın köyler için Mescidi Cuma olarak inşa edilmiştir. Ancak

günümüzde her köyde en az bir caminin bulunması nedeniyle Cuma Cami olarak inşa edilen yapılar artık kullanılmamaktadır. Ana yola yaklaşık 100 m. kadar uzaklıkta, saz ovalığının ortasında bulunmaktadır. Bulunduğu yerden dolayı halk tarafından ‘Saz Ovası Divan Cami’ olarak da bilinmektedir.

Derinlemesine dikdörtgen planlı yapı, mihrap duvarına dik üç sahınlı ahşap direkli camiler grubuna girmektedir. Orta Asya’dan Anadolu’ya bir gelenek olarak devam eden ahşap direkli camiler Anadolu’da ilk olarak Selçuklu döneminde rastlanmakta, Beylikler ve Osmanlı döneminde de tercih edilmiştir. Bir Anadolu Selçuklu geleneğinin devamı niteliğindeki konumuz olan cami kerpiç ve tuğla malzemeden inşa edilmiş, son cemaat yeri bulunmamaktadır.

Ana kirişler mihrap yönünde dik atılmış, kirişleri taşıyan sekiz ahşap direk ile harim üç sahına ayrılmıştır. Harim ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülüdür. Ayaklar ‘S-C’ kıvrımlı yastıklarla kirişe bağlanmaktadır. VGM arşiv belgelerine göre özgün mihrabı ahşap olup kabartma tekniğiyle yapılmış geometrik motifleriyle oldukça müzeyyendir. Mahfil katında atılı vaziyette ahşap vaaz kürsüsü bulunmakta, yapının özgün minberinin de ahşap olduğu düşünülmektedir.

Kitabesi olmayan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak yapı plan özellikleri, ahşap direkleri ve ahşap kirişlemeli tavanı ile konumuz dahilinde tarihi belli benzer bir yapı olan Geyikli Cami ile yakın bir tarihte inşa edilmiş olması muhtemeldir. Buna göre yapıyı 18.-19.yy’a tarihlendirebiliriz. Yapı 08.01.1991 gün ve 1591 sayılı A.K.T.V.K.K.Müd. Kararıyla tescil edilmiştir.

2.1.1.7.Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami

Çizim Numarası: 11

Resim Numarası: 122-137

İnceleme Tarihi: 22 Haziran 2020

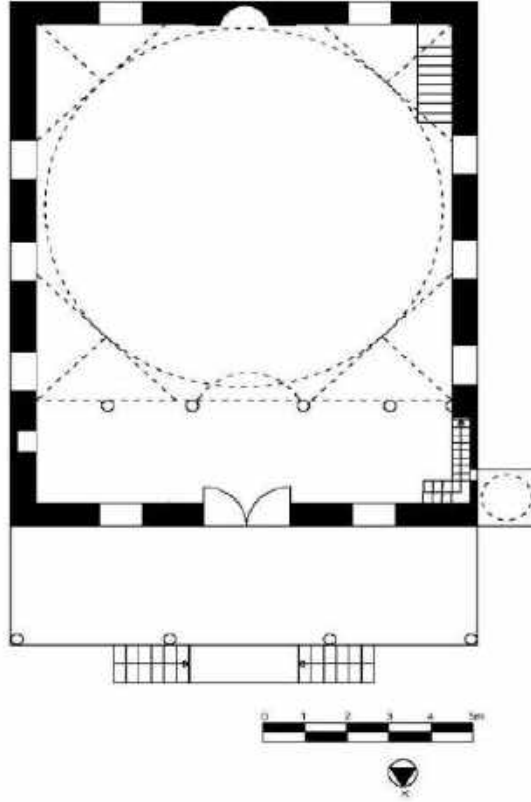
Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezine 16 km uzaklıktaki Çevlik köyünün eski mahallesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup asıl işlevine uygun olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Yapının giriş kapısı üzerinde Tosya Müftülüğünün asmış olduğu levhada caminin yapım tarihi olarak M.1884 yazmaktadır. Ancak cami içerisinde doğu duvarında bulunan revzende ‘Cebbar bin Mustafa 1262’ yazmaktadır. Bu bilgiye dayanarak yapı H.1262/ M.1845-46 yılında yapılmış olmalıdır. Banisinin de Mustafa oğlu Cebbar olduğu söylenebilir.

Onarımlar: Yapının onarımları ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılmamıştır.

Mimari Tanım: Etrafı moloz taşlarla çevrili bir bahçe içerisinde bulunan yapı mihrap yönünde dikdörtgen planlı yapı, içten kubbe dıştan kırma çatı ile örtülüdür. Zeminden yaklaşık 1.5m.yükseklikte inşa edilmiş yapının kuzeyinde çift yönlü merdiven ile ulaşılan üç gözlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır (Çizim 11).

Çizim 11: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Plan

Beden duvarları sıvalı olan yapının malzemesi bilinmemektedir. Marsilya tipi kiremit kaplı çatısı ahşap olup dört cephede geniş bir saçak dolanmaktadır. Yapının batısında yuvarlak formu fiskiye çanaklı göbeği ile on iki musluklu bir şadırvanı bulunmaktadır (Resim 122). Haznenin üzeri madeni bir kafesle örtülmüş, bunun etrafında sekiz ahşap direk sıralanmakta ve üzeri ahşap bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe ahşap direklerin taşıdığı basık kemerlere oturmaktadır. Kubbenin üzeri Marsilya tipi kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür.

Resim 122: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Şadırvan

Yapının doğu ve batı cephesi simetrik olarak planlanmış, alt ve üst sıralarda üçer adet pencere açıklıkları vardır. Alt sıra pencereler dikdörtgen formlu, üst sıra pencereler ise dikdörtgen formlu yuvarlak kemerlidir. Cephelerde yuvarlak kemerlere alçı malzeme ile tudor kemer formu verilmiştir (Resim 123-124). Güney cephede alt sırada iki adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı, üst sırada ise iki adet dikdörtgen formlu basık kemerli pencere açıklığı arasında bir adet yuvarlak pencere yer almaktadır.

Resim 123: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Doğu Cephe

Resim 124: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Batı cephe

Yapının kuzey-batı köşesine bitişik kare kaideli köşeleri pahlanmış pabuç üzerinde silindirik gövdeli tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Kaidenin yüzeyi parke ile kaplanmış, gövdesi ve petek kısmı tuğla malzemedен inşa edilmiştir. Şerefe altında altı sıra külah altında ise bir sıra kirpi saçak görülür. Külah çelik saç ile kaplanmıştır (Resim 125).

Resim 125: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Minare

Caminin kuzey cephesinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin alt katında doğu ve batı cephelerinde birer kapı açıklığı olan odunluk olduğu düşünülen bir mekan vardır. Bu mekana girilememiştir. Son cemaat yerine yedi basamaklı çift yönlü merdivenle ulaşılmaktadır. Yuvarlak kemerlerle geçilen küp başlıklı dört ahşap direk ile üç bölüme ayrılan mekanın üstü ahşap malzemeli aynalı tonozlarla örtülmüştür. Cephede alt bölümde iki adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı ile üst bölümde dikdörtgen formlu yuvarlak kemerli üç adet revzen denilen süslü pencereler görülür. Son cemaat yeri ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır (Resim 126). Alt sıra iki pencere arasında çift kanatlı düz lentolu harime giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının üzerinde siyah bir boya ile dikdörtgen bir çerçeve içerisinde ‘*Lâ ilâhe İllallâh, Muhammedur Rasûlullah*’ yazmaktadır (Resim 127).

Resim 126: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Son Cemaat Yeri

Resim 127: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim Giriş Kapısı Üzerindeki Yazı

Harim bölümü yaklaşık olarak 10x12.5m. ölçülerinde mihrap yönünde dikdörtgen planlıdır. Mahfil katı bulunan yapının mahfil hariç üstü tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Harimin tabanı ahşap döşemelidir (Resim 128).

Resim 128: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Güney Duvarı

Harimde güney duvarı ortasında giriş kapısı ile aynı aksta mihrap, güney-batı duvarına bitişik minber ve güney-doğu köşede vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Kalıplama tekniğiyle yapılmış alçı mihrap duvar yüzeyinden harime doğru taşırılmıştır. Yarım daire nişe sahip, altı sıra mukarnas kavsaralıdır. Kavsara bölümünün üstünde çiçek motifli kabara vardır. Kavsara köşeliği ve niş bölümü kıvrık dallar ve stilize çiçeklerle bezenmiştir. Taç bölümü dikdörtgen bir pano şeklinde olup beyaz zemin üzerinde ‘*Küllemâ de hale aleyhâ zekeriyya ’l-mihrâb*’⁷⁴ yazmaktadır (Resim 128).

⁷⁴ Âl-i imrân, 3/37

Resim 129: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mihrap

Güney-batı köşede duvara bitişik vaziyetteki müzeyyen minber alçı malzemedendir. Merdiven korkuluğu ajur tekniğinde kırık çizgilerin birbirine geçerek oluşturduğu altıgen ve altı kolu yıldızları oluşturan kapalı bir kompozisyon görülmektedir. Köşk altında da bezeme olarak ajur tekniği kullanılmıştır. Kırık çizgilerle sekiz kollu yıldız motifi oluşturulmuş, yıldızın merkezinde ise sekizgen bir form elde edilmiştir. Aynalık ve köşk korkuluğunda kalıplama tekniğiyle yapılmış palmet motifleri görülmektedir. Geçit kemeri ve köşk kemerinde dilimli kemer formu kullanılmıştır. Taç bölümü ise üçgen formludur ve ajur tekniğinde kırık ve eğrisel çizgilerden meydana gelen altı kollu yıldız motifi görülür. Kûlahın alt bölümü ve kasnak yan yana dizilmiş palmetler ile bezenmiştir (Resim 130).

Resim 130: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mihrap

Güney-doğu köşede bulunan çeyrek konik formu vaaz kürsüsünün gövdesi alçı, korkuluk ve merdiven bölümü ahşaptır. Vaaz kürsüsünde bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Duvar yüzeyleri yerden yaklaşık 50 cm. kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır.

Harimin kuzey duvarı doğu-batı doğrultusunda uzanan mahfil katı olarak düzenlenmiştir (Resim 131). Dördü serbest, ikisi duvar içinde kalmış toplam altı ahşap destekle taşınan ahşap mahfilin, kible yönünde yarım daire şeklinde çıkması bulunmaktadır. Küp başlıklı silindirik formu destekler birbirine sepet kulpu kemer ile bağlanmaktadır. Mahfil tabanını destekleyen ayaklar mahfil katında aynı hizada yükselerek yay biçimindeki yastıklarla tavana bağlanıp, tavanı desteklemektedirler. Sepet kulpu kemer düzeni mahfil katında da görülmektedir. Mahfile kuzey-batı köşede bulunan merdivenle geçiş sağlanmaktadır.

Resim 131: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili

Harim bölümünde duvarlarda iki sıra pencere düzeni görülür. Toplam yirmi bir pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır. Duvarları sıvalı vaziyette olan yapının duvar yüzeylerinde, pencere kenarlarında, mahfili taşıyan kemerlerde ve kubbeye yazılı ve bitkisel motifli kalemişi bezemeleri görülmektedir (Resim 132).

Resim 132: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Güney ve Batı Duvarları

Duvar yüzeylerinde kalemişi bezemesi olarak Çehâr-ı Yâri Güzîn levhaları vardır. Bunlar;

ﷺ

محمد عليه السلام

أبو بكر الصديق رضي الله عنه

عمر الفاروق تعالى رضي الله عنه

عثمان رضي الله عنه

علي رضي الله عنه

حسن رضي الله عنه

حسين رضي الله عنه

Aşere-i Mübeşşereden Sahabe İsimleri

سعد

عبد الرحمن

طلحة

يا حضرت بلال حبشى رضي الله عنه

زينب

سعيد

ابو عبيدة

Çehâr-ı Yâri Güzîn Levhaları Okunuşları:

Allah (Celle Celâlühû)

Muhammed aleyhisselâm

Ebû Bekr es-Sıddîk (Radıyallâhü Anh)

Ömer-ul Fârûk (Radıyallâhü Anh)

Osman (Radıyallâhü Anh)

Ali (Radıyallâhü Anh)

Hasan (Radıyallâhü Anh)

Hüseyin (Radıyallâhü Anh)

Aşere-i Mübeşşereden Sahabe İsimleri Okunuşu:

Sa'd (bin Ebi Vakkas)

Abdurrahman (bin Avf)

Talha

Yâ Hazreti Bilal-i Habeşi (Radiyallâhü Anh)

Zeyneb

Said (bin Zeyd)

Ebu Ubeyde bin Cerrah

Levha çerçeveleri yarım dairelerle oluşturulmuş yelpaze biçimi içerisinde bitkisel motiflerle süslenmiştir (Resim 133). Üst sıra pencere kenarlarında kıvrık dalların ucundan çıkan karanfil motifleri görülmektedir. Mahfil kemer yüzeyleri vazodan çıkan çiçekler ile bezenmiştir. Bu bezemeler ise küçük yaprakların birleşiminden oluşan uçlarında karanfil motiflerinin olduğu kıvrımlı kompozisyonla birbirlerine bağlanmaktadır (Resim 134).

Resim 133: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harimdeki Levha Örnekleri

Resim 134: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mahfil Kemerlerindeki Süslemeler

Yapıda üst sıra pencere açıklıklarını revzenler oluşturmaktadır. Sarı, yeşil ve kırmızı rengin hakim olduğu revzenlerde dairesel ve yıldız formlu basit geometrik motifler görülmektedir (Resim 135). Doğu duvarda bulunan iki revzende çiçek motifi altında yazı bulunmaktadır. Ortadaki revzende ‘ .... *Bin Mustafa sene 1301Amelû* .... *Ahmed*’ yazılıdır. Solunda ki revzen de ise ‘*Cebbar bin Mustafa 1262*’ yazmaktadır.

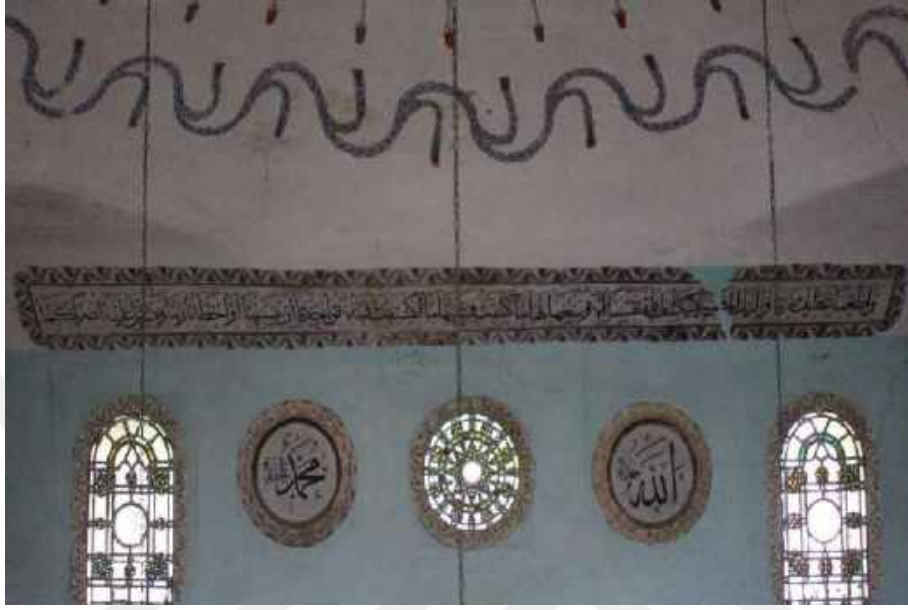
Resim 135: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Doğu Duvarında Yer Alan Revzenler

Kubbede merkezde on altı kollu çizgilerle oluşturulmuş çiçek motifi bulunmaktadır. Çiçeği oluşturan çizgiler dıştan içe doğru mavi, kırmızı, sarı ve yeşil renktir. Merkezdeki motifin etrafını üç bordür çevrelemektedir. Birinci bordür, küçük yaprakların birleşiminden oluşan uçlarında lale motiflerin olduğu kıvrımlı kapalı bir kompozisyondur. Kıvrımlı kompozisyonu kırmızı renkte dairesel formlu etrafında sarkan kandil motiflerin olduğu ikinci bordür çevrelemektedir. Dış bordür ise merkezdeki motifi çevreleyen kompozisyonun aynısıdır (Resim 136).

Resim 136: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Kubbe

Güney, doğu ve batı duvarda kubbe eteklerinde yazı kuşakları vardır (Resim 137). Bu kuşaklarda Bakara Suresinin 285 ile 286. ayetleri ve ayetin sonunda hattat İsmail Hakkı- 1301 yazmaktadır.

Resim 137: Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Harim, Güney Duvardaki Yazı Kuşağı

Değerlendirme: Geniş bir bahçe içerisinde yer alan derinlemesine dikdörtgen planlı, harim bölümü içten kubbe dıştan kırma çatıyla örtülü yapı, harim ve son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Harim bölümünün içten bir kubbe ile örtülmesi ve dıştan kırma çatı ile kapatılması kubbe uygulamasının bir devamı niteliğindedir.

VGM arşiv belgelerinde yapı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamayan caminin yapım tarihini belirlemede harim içerisindeki revzenlerde yer alan tarihlerden yola çıkılmıştır. Doğu duvarında yer alan bir revzende ‘Cebbar bin Mustafa 1262’ sağındaki revzende ise ‘.. Mustafa oğlu 1301 - Usta ... Ahmed’ yazmaktadır. Ayrıca yapıda kubbe eteklerinde ki yazı kuşaklarında Bakara Suresinin 286. Ayetinin sonunda ‘Ketebehu İsmail Hakkı-1301’ yazmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda yapı H.1262/ M.1845-46 da inşa edilmiş, yapı içindeki süslemeler, yazı kuşak ve levhaları ise H.1301/ M. 1883-84 yılında yapılmış olmalıdır. Çok sayıda önemli hattat yetiştiren Tosya'nın incelenen yapılar arasında hem hattat imzası hem de usta adı olan tek yapı

olması bu camiyi önemli kılmaktadır. Ancak Hattat İsmail Hakkı hakkında bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Yapıda yoğun yazılı ve bitkisel kalemişi süslemeleri görülmektedir. Tosya'da incelenen camilerde sıva üzerine kalemişi süslemelerinin orijinalliyini koruyarak günümüze gelebilmiş tek örneğidir. Kemer yüzeylerindeki vazodan çıkan çiçek motifleri de yapıldığı dönemi yansıtmaktadır. Ayrıca yapı, çok müzeyyen alçı minberi ve mukarnaslı kavsaralı alçı mihrabı ile oldukça önem arz etmektedir.

2.1.1.8.Ekincik Köyü Cami

Çizim Numarası: 12-13

Resim Numarası: 138-150

İnceleme Tarihi: 1 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Tosya İlçe merkezine 10 km uzaklıkta Ekincik köyünde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Ekincik Köyü M.1845-46 yıllarına ait temettuat defterinde⁷⁵ Tosya'ya bağlı bir köy olarak ismi geçmektedir ve bu tarihlerde köyde bir caminin bulunma ihtimali yüksektir. Bu bilgiler doğrultusunda ve plan ve malzeme açısından yapıyı 19.yy sonu ile 20.yy başlarına tarihlendirmek mümkündür.

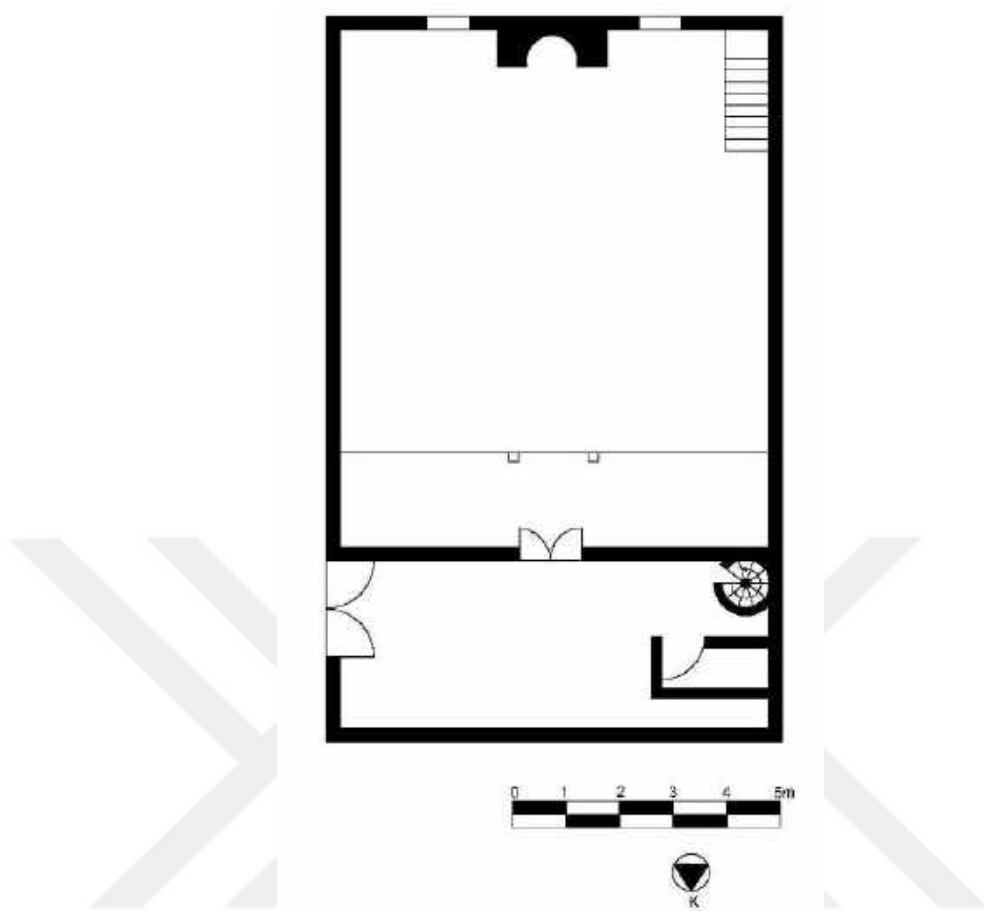
Onarımlar: VGM ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunda ismi geçmeyen ve tescili bulunmayan yapının geçirmiş olduğu onarımlar bilinmemektedir.

Mimari Tanım: Yapı derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiş cami; harim ve kuzeyinde bulunan son cemaat yerinden oluşmaktadır (Çizim 12).

Yapı yığma moloz taş zemin kat üzerine ahşap çatkı arasına kerpiç dolgulu hımış tekniği ile yapılmış, üzeri sıvanmıştır. Zamanla dökülen kerpiç malzemelerin yerine ahşap çatkılarının arası pişmiş tuğla ile doldurulmuştur. Köşelerde ve alt sıra pencere açıklıkları başlama seviyelerinde boylu boyunca atılmış ahşap hatıllar bulunmaktadır. Yapı içten düz ahşap tavanlı dıştan ahşap kırma çatılı ve Marsilya tipi kiremit kaplıdır. Geniş ahşap saçaklar dört cephede dolanmaktadır.

---

⁷⁵Hamdi Dilsiz, **1844-45 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre Tosya Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2010.

Çizim 12: Ekincik Köyü Cami, Plan

Yapının cephelerinde tek ve çift sıra pencere düzeni görülmektedir. Doğu cephe üst bölümde kare formlu bir adet, batı cephede alt bölümde ve üst bölümde iki adet kare formlu simetrik olmayan toplam dört adet pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim 138-139). Batı cephenin duvarındaki ahşaplar çürümüş ve kerpiç malzemesi dökülmüş vaziyette olup iç mekan görülmektedir. Güney cephede alt bölümde iki adet dikdörtgen formlu, üst bölümde ise iki adet kare formlu pencere açıklıkları bulunmaktadır (Resim 140).

Resim 138: Ekincik Köyü Cami, Doğu Cephe

Resim 139: Ekincik Köyü Cami, Batı Cephe

Resim 140: Ekincik Köyü Cami, Güney Cephe

Kuzey cephede bir adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı ile arazinin eğiminden dolayı mahfil katına geçişi sağlayan ahşap bir kapı yer almaktadır. Kuzeybatı cephede gövdesi çatı üzerinde yükselen silindirik formlu ahşap minare bulunmaktadır (Resim 141). Tek şerefeli minarenin şerefe bölümünün ahşapları dağılmış vaziyettedir. Külâhının alt bölüm çinko sac levha ile kaplanmıştır. Minareye giriş son cemaat yerinin kuzeybatı duvarında bulunan kaideden sağlanmaktadır.

Resim 141: Ekincik Köyü Cami, Kuzey Cephe

Caminin doğu cephesinde yer alan çift kanatlı ahşap bir kapı son cemaat yerine geçişi sağlamaktadır. Yaklaşık 3x8 m. ölçülerindeki son cemaat yerinin tabanı ahşap döşemelidir. Arazi eğiminden dolayı tavanın en alçak olduğu bölüm olan son cemaat yerinin kuzey duvarı yalnızca moloz taşlarla örülmüştür. Batı duvarında küçük boyutta kare formda bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Hava şartlarından ve arazinin eğiminden dolayı bu bölümde yeteri kadar pencere açıklığı bulunmamaktadır. Tavan ahşap bir dikme ile desteklenmiştir. Tavan kirişleri alttan kaplama tavan ile örtülüdür (Resim 142).

Son cemaat yerinin batı duvarında sonradan kapalı mekan haline getirilmiş küçük bir oda bulunmaktadır. Bu mekanın imam odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İç duvarlar çimento harç ile sıvanmıştır. Kuzey-batı duvarında ahşapları dağılmış minare kaidesi, kuzey-doğu duvarında ise mahfil katına geçişi sağlayan ahşap merdiven yer almaktadır. Son cemaat yerinin kuzey duvarı ortasında bulunan çift kanatlı ahşap kapı harime geçişi sağlamaktadır (Resim 143).

Resim 142: Ekincik Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Batıya Bakış

Resim 143: Ekincik Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Güneye Bakış

Harim yaklaşık olarak 9.5x 8 m. ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlıdır. Duvarları sıvalı olan yapının güney duvarı ortasında giriş ile aynı

aks üzerinde mihrap, güney-batı köşede minber, güney-doğu duvarına bitişik vaaz kürsüsü yer almaktadır (Resim 144).

Resim 144: Ekincik Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı

Beden duvarından taşıntı yapmış alçı mihrap yarım daire nişe sahip, kavsarası yarım daire kemerlidir. Kemerin etrafı ince bir silme ile çerçeveslendirilmesi ve mihrap nişi ile kavsara bölümüne atılmış kalın silmeler mihraba hareketlilik kazandırmıştır. Köşeliklerde alt bölümde içinde ay ve yıldız motifleri, üst bölümde ise çiçek motifleri yer alan toplam dört adet kabara bulunmaktadır. Kabara içinde yer alan ay motifinin yönü aşağıya bakmakta yıldız motifinin altında ise bir daldan çıkan lale motifi görülmektedir. Mihrap bölümü yedi adet hilal motifi ile oluşturulmuş taç bölümü ile sonlanır. (Resim 145).

Resim 145: Ekincik Köyü Cami, Mihrap

Mihrabın doğu ve batı duvarına ahşap seki yerleştirilmiştir. Yağlı boya ile boyanmış ahşap minber (Resim 146) ile kare formlu ahşap vaaz kürsüsünde herhangi bir süsleme ögesi görülmemektedir.

Resim 146: Ekincik Köyü Cami, Minber

Harimin kuzeyinde iki ahşap destek ile taşınan doğu-batı doğrultusunda uzanan ahşap mahfil katı bulunmaktadır (Resim 147). Mahfile geçiş son cemaat yerinin doğu duvarında bulunan ahşap merdivenle ve yapının kuzey cephesinde dışarıdan direkt mahfil katına geçişi sağlayan tek kanatlı bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır (Resim 148). Arazinin eğimi böyle bir geçişe olanak tanımıştır. Mahfil tavanını dört serbest dikme taşımaktadır.

Resim 147: Ekincik Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Resim 148: Ekincik Köyü Cami, Mahfil Katı, Doğuya Bakış

Harim bölümü doğuda bir, batıda ve güney duvarında dört pencere olmak üzere toplam dokuz pencere ile aydınlatılmaktadır (Resim 149).

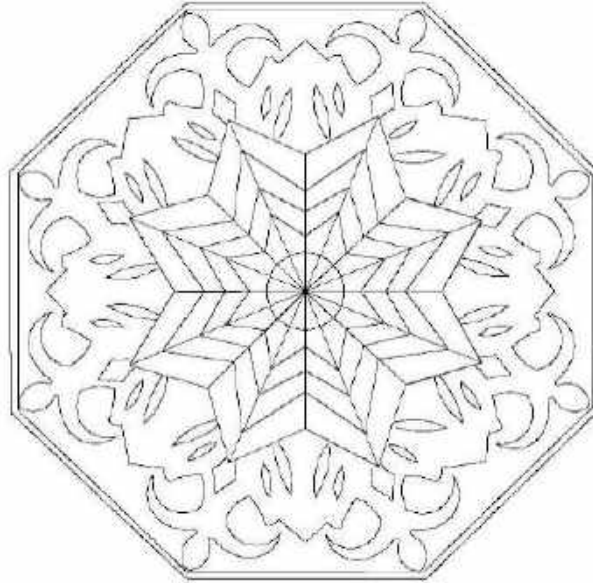

Resim 149: Ekincik Köyü Cami, Harim, Güney ve Doğu Duvarları

Düz ahşap tavanlı harimin ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülüdür. Harimde tavan üç bölüme ayrılmıştır. Ana tavan kirişlemesi dört yönde atılmış çitalarla oluşturulmuştur. Merkezinde köşeler çitalarla pahlanarak sekizgen bir tavan oluşturulmuş ve bu bölüm kademelenme yaparak ana tavandan yükseltilmiştir, çitaları kuzey-güney doğrultusunda atılmıştır. Sekizgen tavanın çerçevesini oluşturan çitada baklava dilimi motifi sıralı halde devam etmektedir. Kademelenme yapan bölüm üç silmeye ayrılmış. Birinci ve üçüncü silmelerde kabartma yöntemiyle zikzak motifleri verilmiş, ortadaki silme ise boş bırakılmıştır. Zikzak ve baklava dilimi motiflerinde kırmızı, yeşil ve mavi renk kullanılmıştır. Sekizgen tavanın merkezinde ise kare bir panonun içine çitalarla oluşturulmuş sekizgen bir form verilmiş ve bu formun içine kademelendirilmiş sekiz kollu yıldızdan oluşan bir tavan göbeği yerleştirilmiştir. Yıldız formun etrafı palmet motifleri ile hareketlendirilmiştir (Resim 150) (Çizim 13).

Resim 150: Ekincik Köyü Cami, Harim Tavanı

Çizim 13: Ekincik Köyü Cami, Tavan Göbeği

Değerlendirme: Eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiş yapı, derinlemesine dikdörtgen planlı düz ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Harim ve kuzeyinde yer alan son cemaat yerinden meydana gelir. Kitabesi bulunmayan yapı plan ve malzeme özellikleri ile 19. Yy ile 20. yy başlarına tarihlendirilmiştir.

Bölgenin iklim şartları ile ormanlık arazilerinin bol olması Tosya'daki yapılarda kırsal bölgelerde daha çok ağacın tercih edilmesine sebep olmaktadır. Her dönemde tercih edilmesiyle birlikte özellikle 18. ve 19.yüzyıllarda sivil mimari ve dini yapılarda sıkça uygulanan hımış duvar tekniği ile inşa edilmiştir.

Yapının alt katına odunluk olarak kullanılan bir mekan oluşturulması ve mahfil katına dışarıdan direkt geçişi sağlayan bir kapının da açılmasıyla eğim avantaj olarak kullanılmıştır. Son cemaat yerinde batı duvarında bulunan imam odası olarak kullanıldığı düşünülen küçük mekanın malzeme ve yapıdaki konumuna bakılarak yapıya sonradan dahil edildiği düşünülmektedir.

Pencere açıklıkları dışında bir hareketliliği bulunmayan cephelerdeki pencere açıklıkları her cephede aynı olmayıp, güney ve batı cephelerde çift sıra pencere düzeni görülür. Ay-yıldız motifli kabaraları ve hilal motifli taç bölümüne sahip alçı mihrabı ve palmetlerle bezenmiş sekiz kollu yıldızı olan tavan göbeği ile süsleme açısından önemli olan yapı günümüzde ayakta, ancak kullanılmamaktadır. Özellikle batı cephesi harap vaziyette olan yapıya müdahale edilmez ise kültürel mirasımızdan süsleme ve malzeme açısından önemli bir örneği kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyayız.

2.1.1.9.Kilkuyu Köyü Cami

Çizim Numarası: 14

Resim Numarası: 151-168

İnceleme Tarihi: 3 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezine 32 km uzaklıkta Kilkuyu köyü Demirci mahallesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Cami günümüzde kullanılmamaktadır. Tavanı çökmüş vaziyette olan yapının restorasyona ihtiyacı vardır.

Tarihçesi: Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Kilkuyu köyünün 1862-68 tarihlerinde Tosya'ya bağlı bir köy olduğu bilinmektedir.⁷⁶ Köyün kuruluş tarihi tam olarak bilinmese de 19.yy'da varlığı bilinmektedir. Bu tarihlerde de köyde bir caminin olması ihtimali yüksektir. Yapı plan ve malzeme açısından 19.yy sonu 20.yy başına tarihlendirilmektedir.

Onarımlar: Günümüzde harim bölümünün tavanı çökmüş durumda olan yapının VGM arşiv belgelerinde herhangi bir onarım kaydı bulunmamıştır. VGM kararı ile 2019 yılında röleve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış ancak restorasyon çalışmaları henüz başlamamıştır.

Mimari Tanım: Yapı derinlemesine dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Harim ve kuzeyinde bulunan son cemaat yerinden oluşmaktadır (Çizim 14). Doğu-batı doğrultusunda eğimli bir arazi üzerinde bulunan yapı moloz taş zemin üzerine ahşap çantı tekniği ile inşa edilmiştir. Eğimin fazla olduğu kısımların alt kotu taş ile doldurularak düz bir zemin elde edilmeye çalışılmıştır. Geniş ahşap saçaklı yapı, içten düz ahşap tavanlı dıştan kırma çatılıdır. Çatının üzeri alaturka kiremit kaplıdır.

⁷⁶ Ahmet Aykut Horasanlı, **4595 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1279-1284/ M.1862-1868)**, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu, 2016, s.149.

Çizim 14: Kilkuyu Köyü Cami, Plan (VGM- 2019)

Günümüzde tavan kısmı çökmüş, atıl durumda yapının cepheleri sade olup, küçük boyutlu pencere açıklıkları dışında herhangi bir hareketlilik bulunmamaktadır. Doğu ve batı cephesinde beş adet kare formlu pencere açıklıkları bulunmaktadır. Pencereleciler sac ve tel örgü ile kapatılmıştır. Pencerelecilerin simetrik olmayışı zamanla ihtiyaca göre açıldığını göstermektedir. İki cephenin de harim duvarının ortasına dikey vaziyette atılmış ahşap hatıl bulunmaktadır (Resim 151-152). Güney cephede dört adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Alt bölümdeki pencere açıklıkları dikdörtgen formda, üst bölümdekiler kare formda olup daha küçük boyutludur (Resim 153). Cepheledeki pencerelecilerin bir kısmının sac ile kapatılmış olmasının iklimsel olduğu düşünülmektedir.

Resim 151: Kilkuyu Köyü Cami, Doğu Cephe (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 152: Kilkuyu Köyü Cami, Batı Cephe

Resim 153: Kilkuyu Köyü Cami, Güney Cephe

Kuzey cephe sağır bırakılmıştır. Ahşap minare güney-batı köşede olup silindirik gövdesi çatı üzerinden yükselmektedir. Gövde ve külah bölümlerinden oluşan minare tamamıyla sac levhalarla kaplanmıştır (Resim 154).

Resim 154: Kilkuyu Köyü Cami, Kuzey Cephe (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Yapının kuzeyinde bulunan son cemaat yeri ahşap kaplamalı olup batı cephenin kuzeyinde bulunan tek kanatlı bir kapı açıklığıyla giriş sağlanmaktadır. İki katlı son cemaat yeri yaklaşık 9x2.5m. ölçülerine sahip, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Tavanı ve tabanı ahşap kaplamadır. Doğu bölümünde ahşap korkulukla sınırlandırılmış bir odunluk bölümü oluşturulmuştur (Resim 155). Güney-batı köşesinde minarenin göbek direği bulunmaktadır. Tavan döşeme tahtaları doğu-batı doğrultusunda atılmıştır (Resim 156-157). Güney duvarının ortasında bulunan çift kanatlı ahşap bir kapı açıklığıyla harim bölümüne geçilmektedir. Ahşap kapı kare panolara ayrılmış, dikey vaziyette atılmış, mavi boyalı çıtalarla hareketlendirilmiştir (Resim 158).

Resim 155:Kilkuyu Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış

Resim 156: Kilkuyu Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Batıya Bakış

Resim 157:Kilkuyu Köyü Cami, Son Cemaat Yeri İkinci Kat Batı Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 158: Kilkuyu Köyü Cami, Harim Giriş Kapısı (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Harim yaklaşık 9x10.5 m. ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen planlıdır. Düz ahşap tavanlı harimin tabanı ahşap döşemelidir. Güney duvarında harim giriş kapısı ile aynı aksta bulunan mihrap, güney-batı köşede minber ve güney-doğu köşede vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Resim 159).

Resim 159: Kilkuyu Köyü Cami, Harim, Güney ve Doğu Duvarları (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Ahşap mihrap güney duvarının önüne eklenti olarak yapılmış, yapıdan bağımsız halde bulunmaktadır. Yarım daire nişli dilimli kemerli mihrabın niş bölümünde dikey vaziyette atılmış çıtalar dilimli niş görünümü vermiştir. Kavsara kemeri dilimli formdadır. Tepelik bölümü yarım daire formlu tek parçadır. Tepeliğin üst bölümüne ‘S-C’ kıvrımlı dairesel formlar verilmiştir (Resim 160). Güney-batı köşede bulunan ahşap minber duvara bitişik vaziyette olduğu için batı yan aynalığı bulunmamaktadır. Doğu yan aynalığı ve korkuluğu çıtalarla beş parçaya bölünmüştür. Oldukça sade olan minberin köşk kemeri kaş kemer formundadır (Resim 161). Güney-doğu köşede bulunan ahşap vaaz kürsüsünün gövdesinde ise mihrap nişindeki çita uygulaması görülmektedir (Resim 162). Güney duvarında mihraptan itibaren doğu duvarına ve minbere kadar uzanan ahşap seki bulunmaktadır.

Resim 160: Kilkuyu Köyü Cami, Mihrap (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 161: Kilkuyu Köyü Cami, Minber (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 162: Kilkuyu Köyü Cami, Vaaz Kürsüsü (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Harimin kuzeyinde ahşap mahfil katı bulunmaktadır. İki serbest ahşap direkle desteklenen mahfil doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Mahfil katının alt kısmının

doğu ve batı bölümleri ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır (Resim 163). Mahfil katına geçiş kuzey-batı köşede bulunan ahşap bir merdivenle ve son cemaat yeri ikinci kat güney duvarında bulunan küçük boyutlu bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır (Resim 164). Mahfilin altındaki destekler aynı hizada yükselerek mahfil tavanındaki kirişe bağlanmaktadır. Mahfilin güneye bakan yüzeyinde testere dişi motifi ile mihrap yönünde yarım daire şeklinde çıkıntı yapan bölümün güneye bakan yüzeyinde su dalgası motifi görülmektedir. Mahfil katı sarı, yeşil, siyah, kırmızı ile boyalı ahşap korkulukla sınırlandırılmıştır.

Resim 163: Kilkuyu Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 164: Kilkuyu Köyü Cami, Mahfil Katı, Doğu Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Harim bölümü doğu ve batıda beş, güney duvarında dört olmak üzere toplam on dört pencere açıklığı ile aydınlatılırken bunların altı tanesi sac levha ile kapatılmıştır (Resim 165).

Resim 165: Kilkuyu Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Harim bölümünün ahşap kirişlemeli tavanı alttan ahşap kaplamalıdır. Kuzey-güney doğrultusunda atılmış döşeme tahtalarının merkezinde kare panolarla oluşturulmuş kırmızı ve sarı boyalı basit bir tavan göbeği bulunmaktadır (Resim 166). Tavanda içe doğru kademelenme yapan bölümün iç karın bölgesinde kalemişiyle yapılmış ve birbirini tekrar eden testere dişi motifleri ile kademelenmenin kenarlarında kazıma tekniğinde daha küçük boyutlu birbirini tekrar eden baklava dilimleri görülmektedir (Resim 167).

Resim 166: Kilkuyu Köyü Cami, Tavan Göbeği (Eha Yapı Mimarlık-2019)

Resim 167: Kilkuyu Köyü Cami, Harim Tavanı

Değerlendirme: Kilkuyu köyünde bulunan yapı incelemenin yapıldığı tarihte harim kısmının tavanı çökmüş vaziyetteydi (Resim 168). Saha çalışmasında malzeme ve plan bakımından bir değerlendirme yapılabildiyse de mimari öğeler ve süsleme açısından değerlendirme yapılabilmesi için 2019 yılında restorasyon projesi için çekilmiş fotoğraflar kullanılmıştır.

Resim 168: Kilkuyu Köyü Cami, Harim (Kasım 2020-Saha Çalışmasındaki Mevcut Durumu)

Eğimli bir arazide bulunan yapı derinlemesine dikdörtgen planlı düz ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Tamamen ahşaptan inşa edilen yapı bölgedeki

kırsal mimarisinde çok fazla tercih edilen çantı tekniğinin güzel bir örneğidir. Tosya köylerindeki çantı tekniğiyle yapılmış tek mekanlı camilerle benzer özellikler gösteren yapı son cemaat yeri ve harim bölümünden oluşmaktadır. Süsleme programında geometrik motifler tercih edilmiştir. Basit bir tavan göbeği ve tavanda testere dişi motifleri, mahfilde ise testere dişi motifleri ile su dalgası motifleri görülür. Harim kapısı, minber, mihrap ve vaaz kürsüsüne ince çıtalarla hareketlilik verilmiştir. Bir kitabesi bulunmayan yapı, plan ve malzeme açısından 19.yy sonu ile 20.yy başlarına tarihlendirilmektedir.

Kırsal bölgelerde bu tür ahşaptan yapılmış camiler yapıldığı dönemde kullanılırken, yakın dönemlerde daha kullanışlı, ısıtma sistemlerinin olduğu camiler yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bölgenin kırsal mimari örneğini oluşturan bu yapılar kullanılmamaya başlanmıştır. Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma ve Bölge Kurulu tarafından 07.06.2013 gün ve 751 sayılı karar ile tescil edilen yapı ne yazık ki günümüze kadar sağlam bir şekilde gelememiştir. 2019 yılında projesi yapılmış olan yapının restorasyonu gerçekleştirilmeli ve Türk-İslam sanatı açısından önemli olan bu yapının yok olması önlenmelidir.

2.1.1.10.Gövecik Köyü Cami

Çizim Numarası: 15-16

Resim Numarası: 169-179

İnceleme Tarihi: 23 Haziran 2020

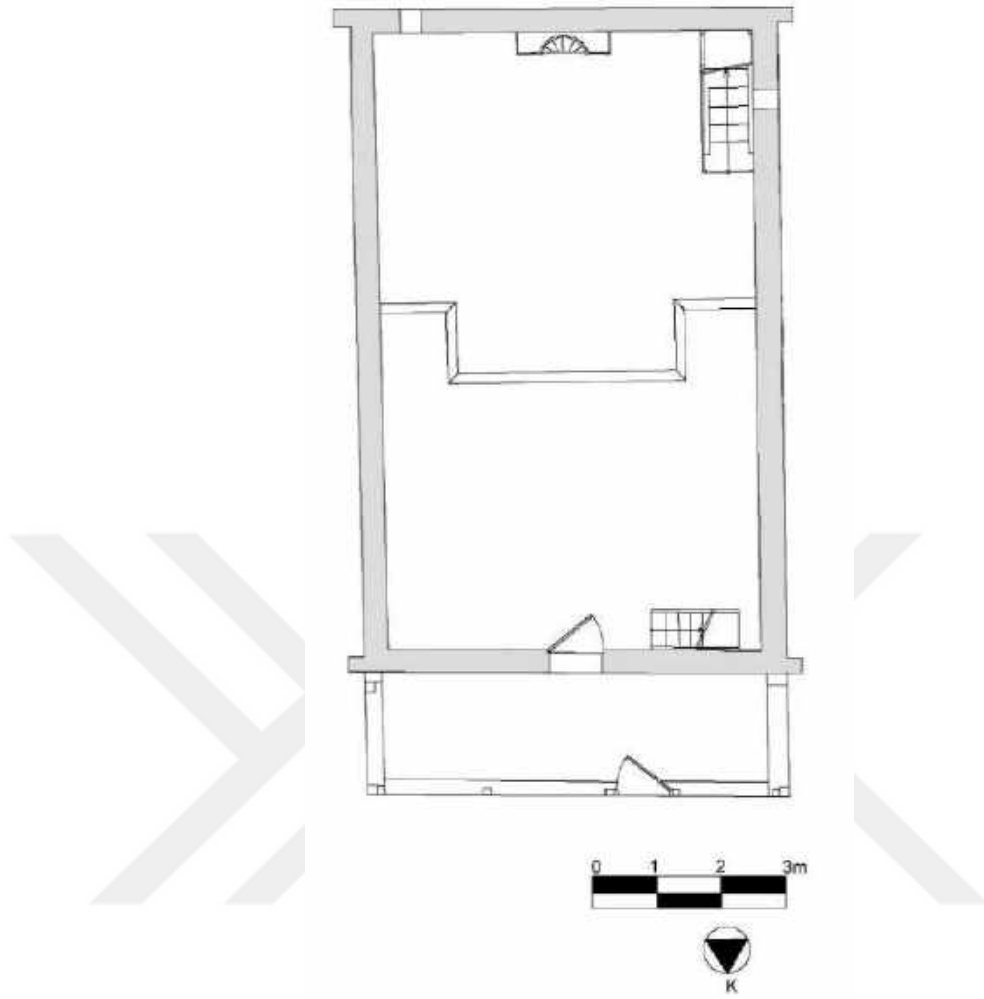
Bulunduğu Yer: Tosya merkezine 22 km uzaklıkta Gövecik köyü Kışla mevkiinde yer almaktadır.

Yapının Durumu: Cami günümüzde ayakta olup, ibadete kapalıdır.

Tarihçesi: Yapının bir kitabesi bulunmamaktadır. Plan ve malzeme bakımından 19.yy sonu ile 20.yy başına tarihlendirilmektedir.

Onarımlar: Harim giriş kapısı pervazında ‘tamir yapan Usta Ahmet 1958 ‘yazılıdır. Bu ibare dışında herhangi onarım kaydına rastlanılmamıştır. Yapmış olduğumuz incelemelerde harim tavan ve duvar kaplamaları, minber, mihrap ve vaaz kürsüsü 1958 onarımlarına ait olmalıdır.

Mimari Tanım: Ormanlık alanın içinde bir düzlükte bulunan yapı derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Cami harim ve kuzeyinde bulunan son cemaat yerinden meydana gelmektedir (Çizim 15). Yapı tamamen ahşap malzemedен çantı tekniğiyle yapılmıştır. Ağaç olarak bölgede çok bulunan çam ağaçları kullanılmıştır. Kıрма çatılı ve Marsilya tipi kiremit kaplıdır.

Çizim 15: Gövrecik Köyü Cami, Plan (VGM Arşivi)

Doğu cephesinde ihtiyaç doğrultusunda sonradan açıldığı düşünülen havalandırma penceresi bulunmaktadır. Batı cephesinde biri alt biri üst bölümde olmak üzere farklı büyüklüklerde iki adet kare formulu pencere açıklığı yer alır. Yapının güney cephesinde asimetrik olarak açılmış iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere kare formulu ve farklı büyüklüktedirler (Resim 169-171). Yapının minaresi bulunmamaktadır.

Resim 169: Gövrecik Köyü Cami, Doğu Cephe

Resim 170: Gövrecik Köyü Cami, Batı Cephe

Resim 171: Gövrecik Köyü Cami, Güney Cephe

Kuzey cephede 2x6 m. ölçülerine sahip son cemaat yeri yer almaktadır. Tek kanatlı bir ahşap kapı ile girilen son cemaat yerinin duvarları ve tabanı ahşap kaplama ile yapılmıştır. Doğu ve batı duvarları açık olup balkon şeklindedir (Resim 172-173). Ahşap kapı yatay ve dikey dikdörtgen tablolara ayrılmış olup herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Resim 172: Gövrecik Köyü Cami, Kuzey Cephe

Resim 173: Gövrecik Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış

Son cemaat yerinin güney duvarı ortasında yer alan tek kanatlı ahşap bir kapı ile harim bölümüne geçilir. Ahşap kapı kare ve dikdörtgen tablolara ayrılmıştır. Yeşil

renk kök boya ile boyanmış kapının tablalarında kazıma tekniği ile yapılmış baklava dilimi motifleri bulunmaktadır (Resim 174).

Resim 174: Gövrecik Köyü Cami, Harime Giriş Kapısı

Harim bölümü derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı, ahşap tavanlıdır. Yaklaşık olarak 10x6 m. ölçülerindedir. Zemini ahşap kaplamadır. Kible duvarının ortasında giriş kapı ekseninde mihrap, güney-batı köşede minber, güney-doğu köşede ise vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Resim 175).

Resim 175: Gövrecik Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı

Harim duvarından öne taşırılmış mihrap ahşaptır. Yarım daire planlı nişi bulunan mihrap ahşap levhalardan oluşmaktadır. Levhaların yüzeyleri kazınarak baklava dilimleri oluşturulmuştur. Mihrabın batısında duvara bitişik olan minber ahşap levhalardan oluşmaktadır ancak levhalar sökülmüş vaziyettedir. Herhangi bir süsleme ögesi görülmemekte, süpürgelikleri kaş kemer formundadır (Resim 176). Doğu duvara bitişik olarak yerleştirilmiş ahşap vaaz kürsüsünün de yalnızca merdiven kısımları ayakta kalabilmiştir.

Resim 176: Gövrecik Köyü Cami, Mihrap ve Minber

Harimin kuzeyinde 'U' planlı ahşap mahfil katı yer almaktadır. Mahfil harimin ortasına kadar uzanmaktadır. Mahfile harim giriş kapısının batısında yer alan ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Bu bölümü taşıyan herhangi bir destek ayak bulunmamaktadır. Tavanı ve tabanı ahşap kaplamadır. Ahşap korkulukları 'S' formunda oyularak mahfile hareket kazandırılmıştır (Resim 177).

Resim 177: Gövrecik Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Harim bölümünde güney ve doğu duvarında iki adet farklı büyüklüklerde kare formlu pencere açıklıkları bulunmaktadır (Resim 178). Batı duvarında ise sonradan açılan bir havalandırma penceresi görülür.

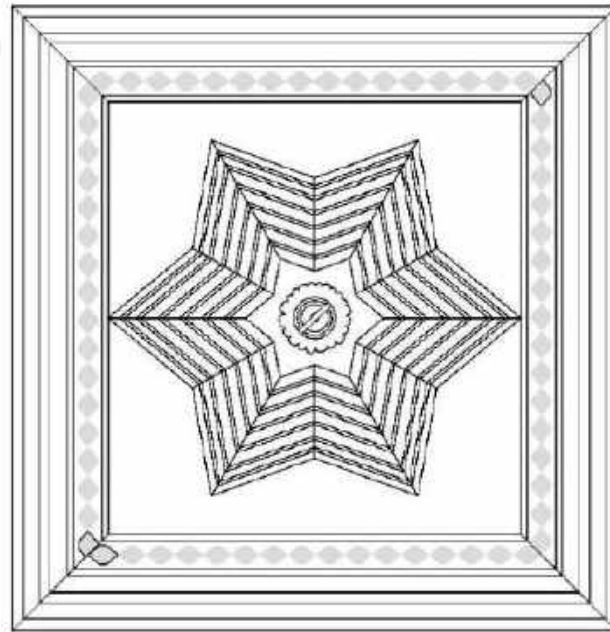
Resim 178: Gövrecik Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı

Harim bölümünün tavan düzenlemesinde ahşap kirişler kuzey-güney doğrultuda atılmış, alttan kaplama tavan ile örtülü olup tavan göbeği bulunmaktadır. Tavan göbeği dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin içine dikdörtgen bir pano yerleştirilmiş, panonun içinde ise kademelendirilmiş altı kollu yıldız bulunmaktadır. Dikdörtgen panonun çevresinde kazıma tekniği ile yapılmış baklava

dilimleri görülür. Bu bölüm ve altı kollu yıldızda yeşil renk yağlı boya görülmektedir (Resim 179) (Çizim 16).

Resim 179: Gövrecik Köyü Cami, Tavan Göbeği

Çizim 16: Gövrecik Köyü Cami, Tavan Göbeği

Değerlendirme: Gövrecik köyü sınırları içerisinde bulunan yapı, Bürnük köyü, Gövrecik köyü ve yakın köylerdeki sakinlerinin cuma ve bayram namazları için Cuma Cami olarak inşa edilmiştir. Yapıldığı dönemde her köyde bir caminin

bulunamamasından dolayı birkaç köy ve mahallenin kullanabilmesi için yapı, köy merkezine değil çevre köy sakinlerinin de kolaylıkla ulaşabileceği bir alana inşa edilmiştir. Ancak günümüzde her köyün bir camisinin bulunmasından ve köyün merkezine uzaklığından dolayı kullanılmamaktadır.

Ormanlık arazide olmasından dolayı en kullanışlı ve malzeme bakımından en kolay ulaşılabilen ahşap malzemedен çantı tekniği ile inşa edilmiştir. Mihrap yönünde dikdörtgen planlı, tek mekanlı, düz ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Kuzeyinde son cemaat yeri bulunur. Oldukça sade cepheye sahip olan yapıda pencere açıklıkları dışında bir hareketlilik bulunmamaktadır. Bulduğu bölgenin çok yağış almasından dolayı cephelerde geniş saçak dolanmaktadır.

Harim giriş kapısı pervazında kazınan tarihe göre 1958 yılında onarım geçirmiştir. Belgelerde onarımların ne olduğu yönünde bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yapılan incelemelerde harim duvar kaplamalarının, minber, mihrap ve vaaz kürsüsünün malzemesinden dolayı bahsedilen tarihte onarıldığı düşünülmektedir. Son cemaat yeri onarılmamış, kuzey cephesinin ve tabanının ahşapları dağılmış vaziyettedir.

Yapıdaki tek süsleme programı, harim giriş kapısı üzerindeki panolarda kazıma tekniğiyle yapılmış baklava dilimleri ile, kare panonun iç içe altı kollu yıldızdan oluşan basit tavan göbeğidir. Yapının bir kitabesi bulunmamaktadır. Plan ve malzeme bakımından 19.yy sonu ile 20.yy başına tarihlendirilen yapı Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.8.2012 gün ve 53 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

2.1.1.11.Hacı Baba Cami

Çizim Numarası: 17

Resim Numarası: 180-194

İnceleme Tarihi: 15 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Tosya İlçe merkezinde Hacıpir mahallesi Hacı Kadı Cami sokak üzerinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Asıl işlevine uygun olarak kullanılmakta, ibadete açıktır.

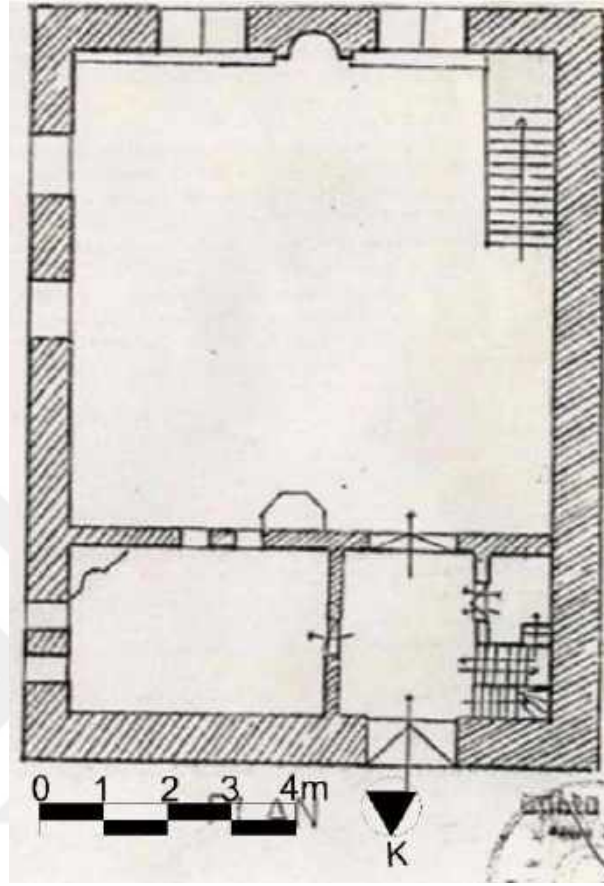
Tarihçesi: Yapının isminin aldığı Tosyalı Hacı Baba'nın asıl adı 'Hacı Baba b. Şeyh b. İbrahim b. Abdülkerim b. Osman et Tosyevi' dir. Fatih döneminde yaşamıştır.⁷⁷ Yapının ilk haline ait bir kitabe veyahut kimin yaptırdığına dair bir ibare bulunmamasından dolayı yapının isminin aldığı Hacı Baba'nın döneminde yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir. Ancak Tosya'da 1915 yılında meydana gelen büyük yangın sonrası H.1334/ M.1915-16 yılında halkın da yardımlarıyla Tosyalı Hacı Şakir Börekçi tarafından bugünkü cami tekrardan yaptırılmıştır.⁷⁸

Onarımlar: Yapının onarımlarına ait bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak VGM arşiv belgelerinden mihrabın değiştirildiği, tavan kaplamanın onarıldığı, pencere hizalarına kadar ahşap lambri ile kaplandığı ve mahfil katının ahşap lambri ve pencerelerle kapatıldığı gözlemlenmektedir.

Mimari Tanım: Derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlı cami; harim, son cemaat yeri ve giriş holünden oluşmaktadır (Çizim 17). Duvarları sıvalı olan yapının zemininde moloz taş kullanılmış üzeri çimento harç ile sıvanmıştır. Beden duvarları kerpiç malzemedendir. Dört cephede geniş ahşap saçak dolanmakta ve köşeler ahşap direklerle desteklenmiştir. Kıрма çatılı, üzeri Marsilya tipi kiremit kaplıdır.

⁷⁷ Zeynep Özkanlı 'Hacı Baba Et-Tosyevi'nin Yazma Eserler Örneğinde Arap Diline Ait Çalışmaları ve Bu Çalışmalar Üzerine Yapılan Değerlendirme' **Kastamonu Üniversitesi 3.Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu**, 2016, Kastamonu, s.471-476.

⁷⁸ Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü D.K.V.K.E. Envanter No:37.15.0 (1.0)

Çizim 17: Hacı Baba Cami, Plan (VGM Arşivi- 1990)

Cephelerde kare ve dikdörtgen formlu düz lentolu ahşap kasalı pencereler boyut olarak farklılık göstermektedir. Doğu cephede altı adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Dört tanesi cephenin kuzeyinde olup ikisi alt bölümde ikisi üst bölümde yer alır. Cephenin güneyinde ise büyük boyutlu iki pencere açıklığı daha görülmektedir (Resim 180). Batı cepheye açılmış bir adet küçük boyutlu pencere açıklığı ile güney cephede ise iki adet büyük boyutlu kare formlu pencere açıklığı görülür. Pencereler demir korkuluklarla kapatılmıştır (Resim 181-182).

Resim 180: Hacı Baba Cami, Doğu ve Kuzey Cepheleri

Resim 181: Hacı Baba Cami, Batı Cephe

Resim 182: Hacı Baba Cami, Güney Cephe

Camiye kuzey cephede yer alan çift kanatlı ahşap bir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Giriş kapısının üst bölümünde dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Kuzey-batı köşede çatıdan yükselen silindirik formlu tek şerefeli minare ahşap malzemedendir olup üzeri çinko sac kaplıdır (Resim 183).

Resim 183: Hacı Baba Cami, Minare

Kuzey cepheden yapıya giriş sağlandığında ilk olarak duvar ve tavanı ahşap lambriyle kaplı giriş holüyle karşılaşmaktadır (Resim 184). Batı duvarında bulunan merdivenlerle mahfil katına ulaşılır. Holün doğu bölümünde bulunan mekan son cemaat yeridir. Batı duvarının ortasında bulunan bir kapı ile son cemaat yerine giriş sağlanır. Kareye yakın planlı mekanın ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülüdür. Doğu duvarında iki adet pencere açıklığı ile güney duvarında harim bölümüne açılan iki adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Son cemaat yerinin güneydoğu köşesi pahlanmıştır (Resim 185-186).

Resim 184: Hacı Baba Cami, Giriş Holü, Kuzeye Bakış

Resim 185: Hacı Baba Cami, Son Cemaat Yeri, Doğu Duvarı

Resim 186: Hacı Baba Cami, Son Cemaat Yeri, Batı Duvarı

Harim bölümüne yapıya giriş kapısı ile aynı aksta bulunan giriş holündeki tek kanatlı ahşap bir kapı ile geçilmektedir. Harim bölümü yaklaşık 10x8.5m. ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlıdır. Ahşap tabanlı harimin kible duvarı ortasında mihrap, güney-batı köşede minber ve güney-doğu köşede vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Resim 187).

Resim 187: Hacı Baba Cami, Harim, Güney Duvarı

Kıble duvarından harime doğru taşırılmış ahşap mihrap orijinal değildir. VGM arşiv belgelerine göre mihrap dikdörtgen planlı yarım daire nişli, yuvarlak kemerlidir. Caminin yapı malzemesi olan kerpiç ile yapılmış, üzeri sıvanmıştır (Resim 188). Güney-batı köşede duvara bitişik vaziyetteki ahşap minberin en dikkat çekici unsuru tepelik bölümündeki bir dalın ucundan çıkmış gibi görünen palmet ve rumi motifleridir. Ayrıca köşk bölümünün üzerini de palmet motifleri çevrelemekte olup, palmetlerin bir kısmı günümüze gelememiştir (Resim 189). Güney-doğu köşede duvara oturtulmuş ahşap vaaz kürsüsünün ahşap merdiveni günümüzde bulunmamaktadır. Gövdesi alçıdan korkulukları ahşap malzemedен yapılmış vaaz kürsüsünde herhangi bir süsleme görülmemektedir (Resim 190).

Resim 188: Hacı Baba Cami, Harim, Güney Duvarı (VGM Arşivi-1990)

Resim 189: Hacı Baba Cami Minber

Resim 190: Hacı Baba Cami, Vaaz Kürsüsü

Son cemaat yerinin ve giriş holünün üst katı mahfil katı olarak düzenlenmiştir. Harimin kuzey duvarına oturan mahfile, giriş bölümünün batısında bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Tabanı ahşap kaplamalı, ahşap kirişler ise alttan kaplama tavan ile örtülüdür. Mahfilin batı duvarında merdivenin ve minarenin gövdesinin bulunduğu bölüm bir duvarla kapatılmıştır. Son cemaat yerinin güneydoğu duvarında ki pahlı bölümden dolayı da mahfilin kuzey-doğu bölümü kuzey-batı bölümüyle simetrik olacak şekilde yaklaşık 1.5m. duvarla kapalıdır. Doğu duvarında iki adet kuzey duvarında bir adet dikdörtgen formlu pencere açıklıkları ile aydınlatılmaktadır. Ahşap korkuluklarla sınırlandırılmış bölümde mihrap ekseninde   cepheli olarak bir çıkıntı bulunmaktadır. Yakın dönemde bu bölüm ahşap lambri ve pencerelerle kapatılmıştır (Resim 191-192-193).

Resim 191: Hacı Baba Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili (VGM Arşivi-1990)

Resim 192: Hacı Baba Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili

Resim 193: Hacı Baba Cami, Mahfil Katı, Batı Duvarı

Duvarlar sıvalı olan harim bölümünün duvarları 1 metreye kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Harim bölümü güney duvarında iki, batı duvarında bir, doğu duvarında dört olmak üzere toplam yedi pencere açıklığıyla aydınlatılmaktadır. Kuzey duvarında son cemaat yerine açılan iki pencere açıklığı vardır.

Ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülü harimin tavan döşeme tahtaları kuzey-güney yönünde atılmıştır. Tavanının merkezinde onikigen bir çerçeve içinde altı kollu yıldızın yerleştirildiği basit bir tavan göbeği bulunmaktadır (Resim 194).

Resim 194: Hacı Baba Cami, Tavan Göbeği

Değerlendirme: Tosya ilçe merkezinde, meydanlık bir alanda bulunan yapının dört tarafından yol geçmektedir. Günümüzde bulunan yapının yerinde ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmeyen, planı belli olmayan bir cami Tosya'nın 1915 yılında geçirdiği büyük yangın ile yanmış. Günümüzdeki yapı ise yanan caminin bulunduğu yere 1916 yılında Hacı Şakir Börekçi tarafından halkın da yardımlarıyla inşa edilmiştir. Yapı Tosya'nın Fatih devrinde yaşamış önemli alimlerinden Hacıbaba Tosyavi'nin adını almıştır. Merkezdeki şahıs isimli camilerin yaptırın şahsın adını almasından dolayı, yanmış olan caminin de Fatih döneminde Hacıbaba tarafından yaptırıldığını düşündürmektedir.

Derinlemesine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı camiler grubuna giren cami; harim, son cemaat yeri ve giriş holünden oluşmaktadır. Moloz taş zemin üzerine

kerpiç malzemedен inşa edilmiştir. Eğilimli bir arazide bulunan yapının cephelerinde pencere açıklıkları hariç bir hareket bulunmamaktadır.

Onarımlarıyla ilgili bir kayıt bulunmayan yapıda incelenen arşiv belgelerinde özgün mihrabın üzerine ahşap mihrabın eklendiği gözlemlenmiştir. Mahfil katının harime bakan kısmının ahşap lambri ve pencerelerle kapatılarak kapalı bir mekan oluşturulmuştur. Yapı plan bakımından bir değişikliğe uğramamıştır. Oldukça sade ve gösterişsiz bir yapı olan Hacı Baba Camisi'nde tek süsleme ögesi çokgen panonun üzerindeki altı kollu yıldızdan oluşan tavan göbeğidir.

Günümüzde ayakta olup, ibadete açık olan yapı; 8.1.1991 gün ve 1950 sayılı A.K.T.V.K.K. kararıyla tescil edilmiştir.

2.1.1.12.Çakırlar Köyü Cami

Çizim Numarası: 18

Resim Numarası: 195-207

İnceleme Tarihi: 3 Kasım 2019

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezine 16 km uzaklıkta Çakırlar köyünde bulunmaktadır.

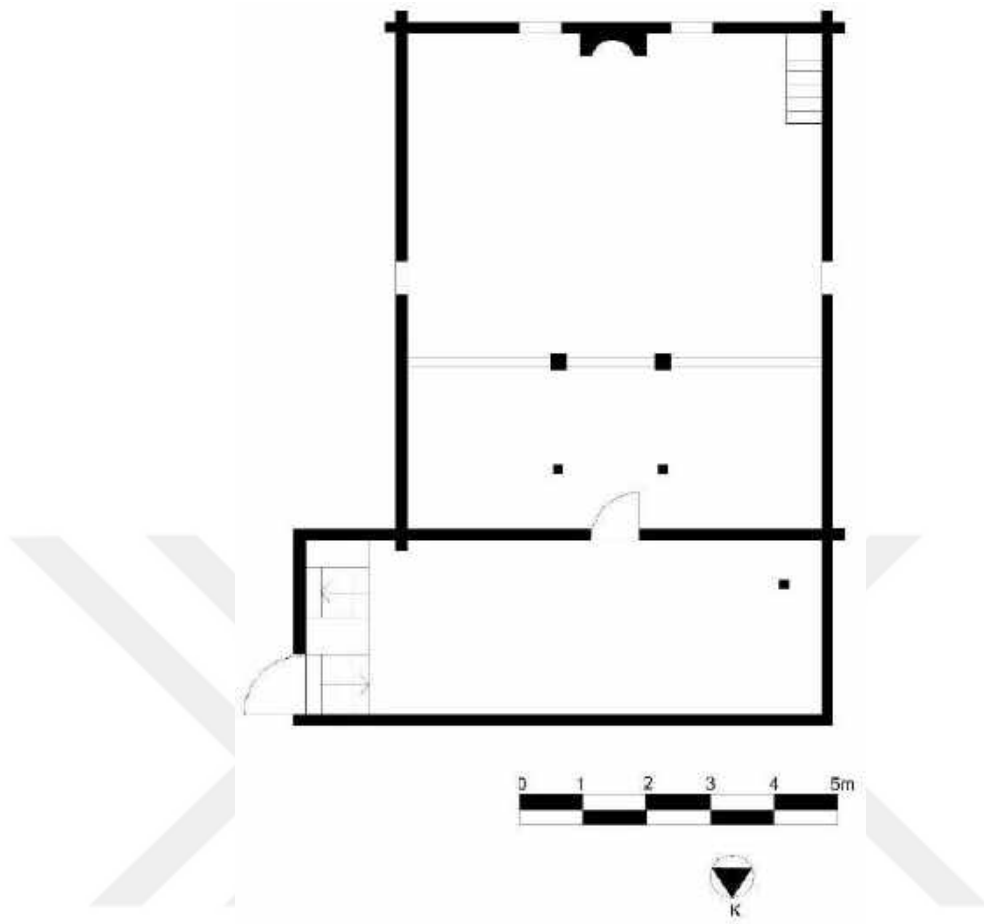
Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup, kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Yapının inşa tarihi harim bölümüne geçişi sağlayan doğu kapı kasnağının içe bakan yüzeyinde kazıma tekniği ile Osmanlıca yazılmış tarihten hareketle M.1928 olduğu söylenebilir.

Onarımlar: Yapının onarımları ile ilgili bir belgeye ulaşılamamıştır.

Mimari Tanım: Eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş yapı derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Harim ve kuzeyinde yer alan iki katlı son cemaat yerinden meydana gelmektedir (Çizim 18).

Yapı moloz taş temel üzerine ahşap malzemedен çantı tekniği ile inşa edilmiştir. Yapının ahşap temelleri ve döşemesi moloz taş duvar üzerine toprak tabaka ile arasında boşluk bırakılarak zeminin hava sirkülasyonu ile kuru tutulmasını sağlamıştır. Yapı içten düz ahşap tavanlı dıştan kırma çatılı ve Marsilya tipi kiremit kaplıdır.

Çizim 18: Çakırlar Köyü Cami, Plan

Caminin doğu, batı ve güney cepheleri genel itibari ile sade olup doğu ve batı cephede basit kare formda ikişer adet pencere açıklıkları görülür (Resim 195-196). Güney cephede iki adet simetrik olarak yerleştirilmiş kare formlu pencere açıklığı ve cephenin üst kısmında daha küçük boyutlu bir ışık açıklığı bulunmaktadır (Resim 197).

Resim 195: akırlar Köyü Cami, Doğu Cephe

Resim 196: akırlar Köyü Cami, Batı Cephe

Resim 197: akırlar Köyü Cami, Güney Cephe

Kuzey cephe ahşap kaplamalı olup tamamen sade tutulmuştur. Bu cephenin sade tutulması ve pencere açıklığı eklenmemesinin sebebi, iklim koşullarının ağır olması dolayısı ile iç kısımdaki ısıyı muhafazasını sağlamak için olduğu düşünülmektedir. Yine son cemaat kısmına girişin kuzey-doğu köşeden verilmesinde de bu durum etkili olmuştur (Resim 198). Dış cepheler gayet sade olup tezyinat unsuru görülmemektedir.

Resim 198: Çakırlar Köyü Cami, Kuzey Cephe

Minare son cemaat yerinin batı tarafında yer alır. Kaide, gövde, şerefe ve külah bölümlerinden oluşan minare silindirik gövdelidir. Şerefe korkulukları dağılmış durumda olup ahşap malzemedен inşa edilmiş minarenin külah kısmı demir sac malzeme ile kaplıdır (Resim 199). Minareye giriş son cemaat bölümünün ikinci katından sağlanmaktadır.

Resim 199: akırlar Köyü Cami, Minare

Caminin son cemaat bölümüne kuzey-doğu köşede yapıdan doğu yönde taşıntılı giriş açıklığından girilmektedir. Son cemaat yeri iki katlıdır. Girişin st kısmında ise dikdörtgen formlu bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Son cemaat kısmı dikdörtgen formdadır ve bu bölümden harim kısmına geçiş sağlanır. Ayrıca minare kaidesi de burada batı köşede yer alır. Son cemaat yerine arazinin konumundan dolayı dört basamaklı bir merdivenle inilmektedir. Kuzey duvarı ahşap payanda ve dikmelerle sağlamlaştırılmıştır. Düz ahşap tavanlıdır. Güney-doğusunda bulunan ahşap merdiven ile son cemaat yeri ikinci kata çıkılmaktadır. Son cemaat yerinin güney duvarında bulunan dikdörtgen formlu tek kanatlı bir kapıdan harime girilmektedir. Ahşap kapı günümüzde yerinde bulunmamaktadır (Resim 200-201).

Resim 200: Çakırlar Köyü Cami , Son Cemaat Yeri, Kuzeye Bakış

Resim 201: Çakırlar Köyü Cami, Son Cemaat Yeri İkinci Kat, Güneye Bakış

Harim yaklaşık 8x6 m. ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekandan oluşmaktadır. Harimin tavanı ve taban döşemesi düz ahşap malzemedendir. Kible duvarı ortasında giriş ile aynı aks üzerinde mihrap, güney-batı köşede minber, güney-doğu köşede ise vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Resim 202).

Resim 202: Çakırlar Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı

Mihrap beden duvarından dışa taşıntılı dikdörtgen, çokgen yüzeyle, yarım daire formunda ve beş adet üçgen formda alınlıkla sonlanır. Ahşap malzemeye taç bölümünde çok düzgün olmayan ok uçları formu verilmiştir. Mihrabın yan silmeleri üzerine kazıma tekniği ile baklava dilimi dizileri işlenmiş ve kök boya izleri görülmektedir (Resim 203).

Resim 203: Çakırlar Köyü Cami, Mihrap

Güney-batı köşesinde bulunan ahşap minber, dikdörtgen formda aynalık, süpürgelik, taç kapı ve köşk kısmından oluşmaktadır. Minber korkulukları dağılmış vaziyettedir ve batı yan aynalığı bulunmamaktadır. Külâh kısmı ise sökülmüş vaziyettedir. Doğu yan aynalıklar ve süpürgelik bölümleri boyutları farklı dikdörtgen panoların dikey ve yatay olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Aynalık, süpürgelik ve köşk altında siyah renkte kök boya ile baklava dilimi motifi izleri görülmektedir. Geçit bölümü ve köşk altı düz levha şeklindedir. Köşk kemeri dilimli kemer formundadır. Minberin külâh bölümü ise yerinde bulunmamaktadır (Resim 204). Ahşap malzemeden yapılmış kare formlu vaaz kürsüsünde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Resim 204: Çakırlar Köyü Cami, Minber

Harimin kuzeyinde doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı ahşap mahfil katı bulunmaktadır. Mahfili dört serbest ahşap direk taşımaktadır. Son cemaat yerinin ikinci katında bulunan dikdörtgen formlu kapı açıklığı ile kadınlar mahfiline geçilir. Tavanı iki serbest direk taşımaktadır. Mahfil basit korkuluklar ile sınırlandırılmıştır (Resim 205).

Resim 205: Çakırlar Köyü Cami, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfili

Harim güney, doğu ve batı duvarında ikişer adet toplam altı adet pencere açıklığı ile aydınlanmaktadır (Resim 206). Güney duvar üzerinde ışık yetersizliği sebebiyle açıldığı düşünülen daha küçük boyutlu bir ışık açıklığı bulunmaktadır.

Resim 206: Çakırlar Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı

Düz ahşap tavanlı harimin ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülü olup kirişler kuzey-güney doğrultusunda atılmıştır. Merkezde tavan göbeği bulunmaktadır. Dairesel formu panonun içine yerleştirilmiş asimetrik beşgen panolar

ile sekizgen form elde edilmiş ve etrafı kırmızı kök boya ile yapılmış üçgen motifler ile hareketlendirilmiştir. Tavan göbeği sekizgen formun içine yerleştirilen sekizgen pano ile kademelendirilmiştir. Üçgen motifleri bu panonun etrafında da tekrarlanmıştır (Resim 207).

Resim 207: Çakırlar Köyü Cami, Tavan Göbeği

Değerlendirme: Eğilimli bir arazide bulunan yapı; derinlemesine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Harim ve iki katlı son cemaat yerinden meydana gelen cami, moloz taş temel üzerine ahşap çantı tekniğiyle yapılmıştır. Ahşap mahfil katı ve ahşap minaresi bulunmaktadır. Yapının inşa tarihiyle alakalı bir belge bulunmamaktadır. Harime geçişi sağlayan doğu kapı kasnağı içindeki kazıma tekniği ile yazılmış Osmanlıca tarihten hareketle yapı 1928 yılına tarihlendirilmiştir.

Caminin onarımları ile ilgili herhangi bir kayda ulaşılmamış ancak ışık yetersizliği sebebiyle halk tarafından güney cephenin üst bölümüne küçük dikdörtgen boyutlu bir ışık penceresi açılmıştır. Cepheler sade olup bezeme harimde görülmektedir. Tavan göbeği ve ok uçlu taç bölümüne sahip mihrabıyla yapı özgün haliyle günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir.

Bölgedeki kırsal yaşam biçiminin sürdürüldüğü Çakırlar köyünde bulunan ahşap cami, yapıldığı dönemde köy halkı için önem arz etmekte iken köyün 1972 yılında geçirdiği yangın nedeniyle köy 350 m. uzağa taşınmıştır. Taşınan köye 1980 yılında yeni bir caminin yapılmasıyla da Eski Ahşap Cami kaderine terk edilmiştir.

21.08.2007 tarihli akırlar köyü muhtarının dilekçesi ile yıkılarak enkazının satılması istenilen caminin herhangi bir tescil kaydı bulunmamaktadır. Ancak Taşınmaz Kültür Varlığı olarak belirlenmiştir.

2.1.1.13.Çaykapı Köyü Cami

Çizim Numarası: 19-20

Resim Numarası: 208-220

İnceleme Tarihi: 20 Haziran 2020

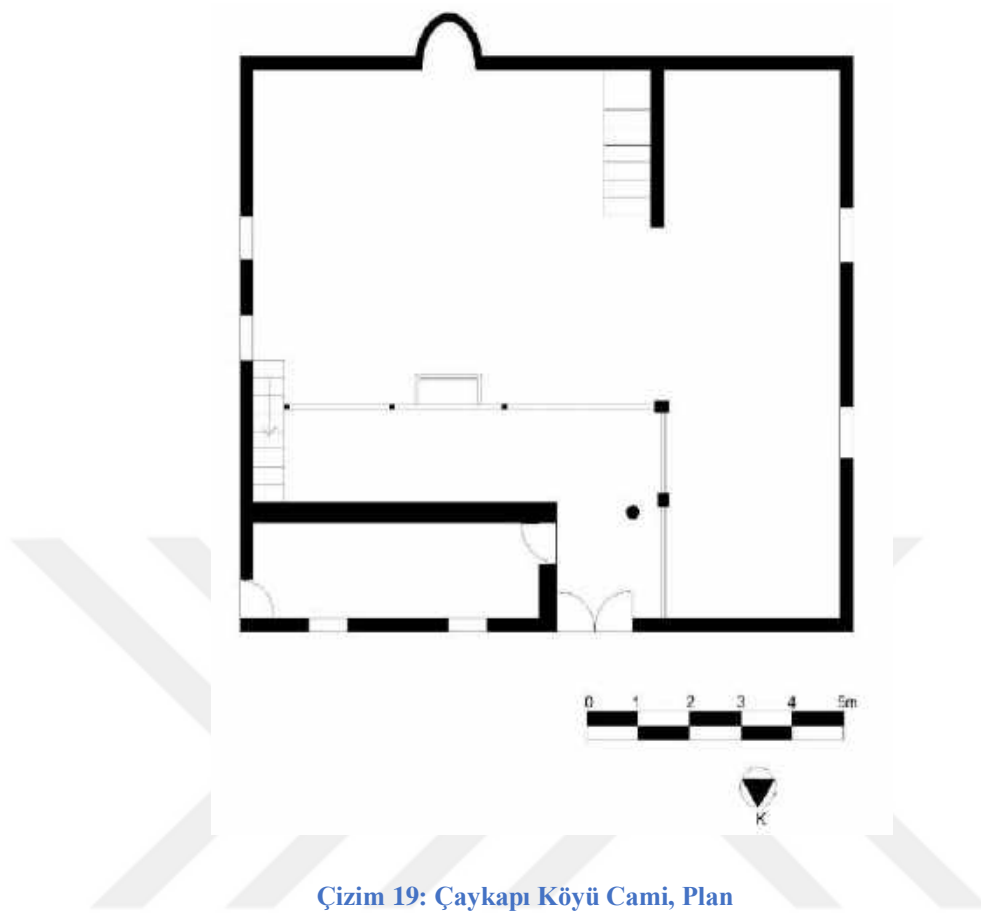
Bulunduğu Yer: Tosya İlçe merkezine 11 km uzaklıkta Çaykapı köyünde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup, ibadete kapalıdır.

Tarihçesi: Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Plan ve malzemeye bakılarak 20.yy başlarına tarihlendirilmektedir.

Onarımlar: Yapı ve onarımlarıyla alakalı VGM ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kayıtlarında herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak yapmış olduğumuz incelemelerde caminin orijinal planda olmadığı, ilk inşasından sonra batı yönünde genişletildiği düşünülmektedir.

Mimari Tanım: Etrafı moloz taşlarla örülmüş bahçe duvarı içerisinde bulunan yapı eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Doğu-batı doğrultulu enlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Harim ve kuzey-doğusunda bulunan son cemaat yerinden meydana gelmektedir (Çizim 19).

Çizim 19: Çaykapı Köyü Cami, Plan

Yapı su basman seviyesine kadar moloz taştan inşa edilmiştir. Caminin beden duvarları alçı ile sıvanmıştır. Sıvası dökülen yerlerden yapının moloz taş üzerinde kerpiç malzeme ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Güney cephede beden duvarından taşıntı yapmış mihrap ahşap, kerpiç karışımı malzeme ile inşa edilmiş bağdadi duvar tekniğindedir. Cephelerin köşelerinde ahşap hatıl kullanılmıştır. İçten düz ahşap tavanlı yapı dıştan kırma çatılıdır. Çatı üzeri Marsilya tipi kiremit kaplıdır. Yapının mevcut halinde onarımlar gördüğü anlaşılmaktadır.

Cami dış cephe düzenlemeleri genel itibari ile benzer formdadır. Yakın dönemde beden duvarları sıvanan yapının cephe duvarlarında açılan pencere açıklıkları haricinde hareketlilik unsuru görülmez. Batı cephe üzerinde dikdörtgen formda üç adet simetrik pencere açıklığı mevcut iken doğu cephe üzerinde iki adet dikdörtgen formda pencere açıklığı görülür (Resim 208-209).

Resim 208: Çaykapı Köyü Cami, Doğu Cephe

Resim 209: Çaykapı Köyü Cami, Batı Cephe

Yapının güney cephesi üzerinde üç adet pencere açıklığı haricinde mihrap yarım daire şeklinde dışa taşıntı yapmıştır (Resim 210). Kuzey cephe bunlar içinde en hareketli cephedir, iki sıra pencere açıklığı olup bunlardan alt kısımda mekana giriş açıklığının iki yanında simetrik kare formda iken üst kısımdaki düzenleme aynı hizada dikdörtgen formda iki adet pencere açıklığı mevcuttur (Resim 211).

Resim 210: Çaykapı Köyü Cami, Güney Cephe

Resim 211: Çaykapı Köyü Cami, Kuzey Cephe

Çatının kuzey-doğu köşesinde ahşap minaresi bulunmaktadır. Minarenin gövdesi silindirik formdadır. Basit tarzdaki minarenin gövde ve şerefe alt kısmı sac levhalarla kaplanmıştır (Resim 212).

Resim 212: aykapı Köyü Cami, Minare

Harime kuzey cephe üzerindeki çift kanatlı ahşap bir kapı giriş sağlanmaktadır. Harim bölümünün yaklaşık 2x5.5 m. lik kuzey-doğu bölümü son cemaat yeri olarak düzenlenmiş olup bir duvar ile harim bölümünden ayrılmıştır. Ancak son cemaat yerinin işlevi bozulmuştur. Bu mekanın imam odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu bölüm doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Harim giriş kapısının doğusunda bir kapı açıklığı, kuzey duvarında iki adet kare formlu penceresi bulunmaktadır. Batı duvarında bulunan ahşap bir kapı açıklığıyla bahçeden son cemaat yerine girişi sağlamaktadır. Kapının hemen önünde sonradan eklenmiş yapıdan bağımsız ahşap bir merdiven kadınlar mahfiline çıkışı sağlamaktadır. Tavan düzenlemesi kuzey-güney doğrultusunda atılmış ahşap kirişlerle oluşturulmuştur. Bu mekanda herhangi bir süsleme ögesine rastlanılmamıştır (Resim 213). Son cemaat yerinden dolayı harim bölümü asimetrik bir plana sahiptir.

Resim 213: Çaykapı Köyü Cami, Son Cemaat Yeri, Doğuya Bakış

Doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 11x9 m. ölçülerinde tek mekanlı olan harim bölümü kuzey-batı duvarında minberin batısında yaklaşık 2,5 m. uzunluğunda bir duvar çıkıntısı görülür. Kible duvarı üzerinde mihrap, mihrabın batısında minber, güney-doğu köşede ise vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Mihrabın doğu ve batısında ise ahşap malzemeden oturma sekileri bulunmaktadır (Resim 214-215).

Resim 214: Çaykapı Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı

Resim 215: aykapı Köyü Cami, Harim, Güney Duvarı

Güney cepheden dışa taşınıtı yapan mihrap harimde yarım daire formunda niş seklindedir. Mihrap nişi yarım kubbeli tepeliksiz olarak sonlanır. Kerpiç malzemedен inşa edilmiş mihrap üzerinde herhangi bir tezyini unsur bulunmamaktadır (Resim 216). Ahşap panolardan yapılmış minber, mihrabın batısında çıkıntı yapan duvara bitişik vaziyette yerleştirilmiştir (Resim 217). Harimin güney-doğu köşesinde bulunan merdivenle çıkılan ahşap vaaz kürsüsü çeyrek koni biçimlidir. Boyalı vaziyette olan minber ve vaaz kürsüsünde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Resim 216: aykapı Köyü Cami, Mihrap

Resim 217: aykapı Köyü Cami, Minber

Harimin kuzey-doğusunda ahşap malzemedan 'L' planlı mahfi katı bulunmaktadır. Basit ahşap korkuluklarla sınırlandırılmış mahfil mihrap aksında kare planlı bir çıkma ile sınırlandırılmaktadır. Mahfili beş serbest ahşap direk taşımaktadır. Her birinin boyutları farklı olan ahşap taşıyıcıların zamanla değiştirildiği düşünülmektedir. Harimin kuzey-doğu köşesinde duvara bitişik vaziyette bulunan ve son cemaat yerinde bulunan ahşap merdivenle mahfil katına çıkılır. Batıda bulunan ahşap destekler mahfilin altındaki desteklerle aynı hizada yükselerek tavanı desteklemektedir. Ayrıca tavanı destekleyen beş ayrı ahşap direk de bulunmaktadır (Resim 218). Mahfilin kuzey duvarında iki adet dikdörtgen formulu düz ahşap lentolu pencere bulunmaktadır. Kuzey-batı tarafında ise ahşap minarenin giriş kapısı bulunmaktadır.

Resim 218: Çaykapı Köyü Camii, Harim, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Harim bölümü dış cephede belirttiğimiz toplam dokuz adet pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır. Güney ve doğu duvardaki pencerelerin alt bölümüne yerleştirilmiş ahşap hatıllarla pencereler desteklenmiştir (Resim 219).

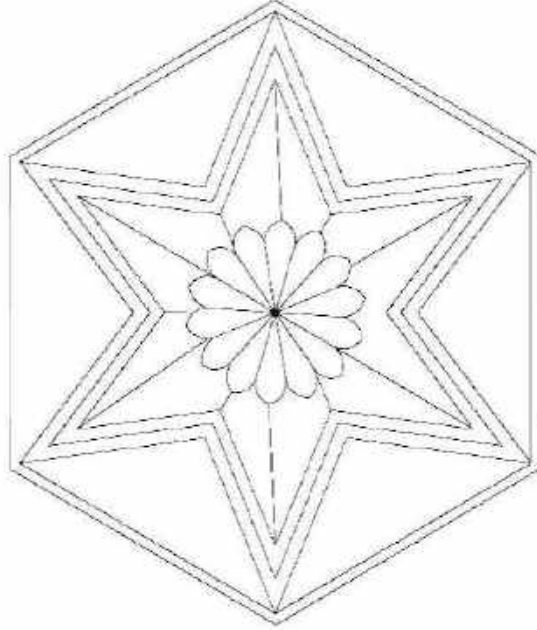

Resim 219: Çaykapı Köyü Cami, Harim, Doğu Duvarı

Ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülü olan harimin mihrap ve minberin bulunduğu bölümün tavan kirişleri kuzey-güney doğrultusunda atılmış olup tavan göbeği bulunmaktadır. Tavanın ortasında bulunan göbek altıgen pano şeklindedir. Altıgen panonun ortasında altı kollu yıldız bulunmaktadır (Resim 220) (Çizim 20). Harimin batı bölümünün kiriş düzenlemesi güney kısmı doğu-batı doğrultusunda, kuzey kısmı ise kuzey-güney doğrultusundadır.

Resim 220: Çaykapı Köyü Cami, Tavan Göbeği

Çizim 20: Çaykapı Köyü Cami, Tavan Göbeği

Değerlendirme: Eğimli bir arazi üzerinde bulunan yapı enlemesine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlıdır. Harim ve kuzey-doğusunda bulunan asıl işlevi bozulmuş son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Su basman seviyesine kadar moloz taşla inşa edilen yapı, sıvaları dökülen yerlerden moloz taş üzeri kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir.

Caminin orijinal planında olmadığı düşünülmektedir. Bu sonuca batı kısmının asimetric düzenlemesinden ve harimde görülen teknik farklılıklardan ulaşılmaktadır. Mekânın kadınlar mahfilinin batı yönde askıda kalması, minare kaidesinin bu bölümde mahfille bitişik ancak batı duvarı ile ayrı olması alışıla gelmiş bir uygulama değildir. Yine minberin batı yönde bitişik olduğu duvar örgüsünün 2,5 m. sonrasında kesilmesi ve buradan harim kısmının batı yönde genişlemesi minberi harimin orta kısmına getirmektedir. Bir başka hususta pencere açıklıklarının diğer cepheler üzerindeki düzenlemeden farklı hizada ve düzenlemede olması yapının ilk inşasından sonra batı

yönde genişletildiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Buna göre yapı derinlemesine dikdörtgen planlı ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir.

Cepheleri ve harim kısmı oldukça sade olan yapıda tek süsleme unsuru altı kollu yıldızdan oluşan basit tavan göbeğidir. Kitabesi bulunmayan yapı, plan ve malzemeden yola çıkılarak 20.yy başlarına tarihlendirilebilir.

2.1.1.14.Kuşçular Köyü Merkez Cami

Çizim Numarası: 21

Resim Numarası: 221-234

İnceleme Tarihi: 22 Haziran 2020

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezine 12 km uzaklıkta Kuşçular köyünde bulunmaktadır.

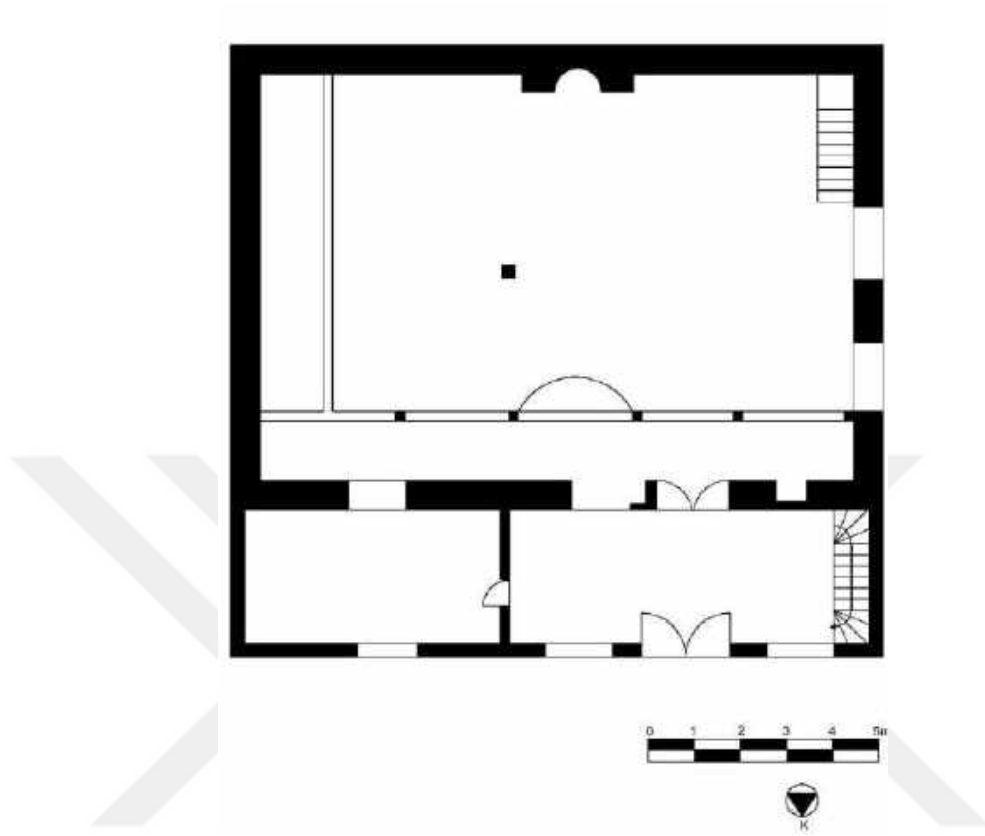
Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Yapının kuzey cephesine sac levha üzerinde inşa tarihi olarak M.1925 yazmaktadır. Tosya Müftülüğünden alınan bilgiye göre yapının günümüzde bulunmayan bir ahşap kitabesinin olduğu ve bu kitabeyle göre yapılış tarihinin M.1925 olduğu belirtilmektedir. Kesin bir bilgi olarak kabul edilmese de yapı, mimari üslubundan dolayı 20.yy başlarına tarihlendirilmektedir.

Onarımlar: Yapının onarımlarıyla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Mimari Tanım: Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı enlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve ahşap tavanlıdır. Harim ve kuzeyinde bulunan son cemaat yerinden meydana gelmektedir (Çizim 21).

Duvarları sıvalı vaziyette olan yapının güney cephede dökülen sıvalardan moloz taş zemin üzerine inşa edildiği görülmektedir. Ancak sıvadan dolayı beden duvarlarında hangi malzeme kullanıldığı bilinmemektedir. Güney-doğu ve kuzey-doğu köşe ahşap direklerle desteklenmiştir. Kıırma çatı ile örtülü üzeri Marsilya tipi kiremit kaplıdır. Dört yönde geniş ahşap saçak dolanmakta ve saçak altları ahşap hatıllarla desteklenmiştir.

Çizim 21: Kuşular Köyü Merkez Cami, Plan

Cepheler genel itibariyle sade olup pencere açıklıkları dışında bir hareket görülmemektedir. Doğu cephede pencere açıklığı bulunmamakta, yapının arazideki eğim mahfil katına geçişi sağlayan bir kapı açıklığına olanak tanımıştır. Birkaç basamak yardımıyla ulaşılan kapı ahşaptır (Resim 221). Batı cephede iki adet kare formlu pencere açıklığı görülmektedir (Resim 222). Güney cephede iki sıra pencere düzeni görülür. Üst sırada üç, alt sırada iki olmak üzere toplam beş adet kare formlu geniş pencere açıklığı bulunmaktadır. Üst sırada bulunan pencerelerin üst köşeleri pahlanarak çokgen bir görünüm elde edilmiştir (Resim 223).

Resim 221: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Doğu Cephe

Resim 222: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Batı Cephe

Resim 223: Kuşular Köyü Merkez Cami, Güney Cephe

Kuzey cephede de iki sıra pencere düzeni görülür. Üst ve alt sırada üçer adet olmak üzere toplam altı adet kare formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere açıklıkları simetrik olarak konumlandırılmamıştır. Alt sıradaki iki pencere açıklığı arasında çift kanatlı kapı açıklığı bulunur. Bu iki pencerenin üst bölümleri ahşap hatıl ile desteklenmiştir. Kuzey-doğu köşede minare kaidesi yer alır (Resim 224).

Resim 224: Kuşular Köyü Merkez Cami, Kuzey Cephe

Kuzey-doğu köşede bulunan kare kaideli minarenin kaide ve pabuç kısmı sıvanmış olup taş malzemedir, silindirik gövdesi ise tuğladan yapılmıştır. Pabuç kısmının köşeleri pahlanmıştır. Tek şerefeli minarenin gövdesinde pabuç üstünde ve şerefe altında birer bilezik yer almaktadır. Şerefe altında sekiz sıra kirpi saçak kullanılmıştır. Sivri bir külah ile sonlanan minarenin külah altında bir sıra kirpi saçak görülmektedir. Külah bölümü sac levha ile kaplanmıştır (Resim 225).

Resim 225: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Minare

Kuzey cephede birkaç basamaklı merdivenle ulaşılan basık yuvarlak kemerli çift kanatlı ahşap bir kapı son cemaat yerine geçişi sağlamaktadır. Doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planda son cemaat yerinin tabanı betonarme olup kapı hizasından doğu ve batı bölümü bir seki ile yükseltilmiştir. Altın kaplamalı ahşap tavanın döşeme tahtaları doğu-batı doğrultusunda atılmıştır. Mekanın batısında bulunan ahşap merdiven mahfil katına çıkmaktadır. Doğusunda ise kapalı bir mekan bulunmaktadır (Resim 226-227).

Resim 226: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Son Cemaat Yeri Batıya Bakış

Resim 227: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Son Cemaat Yeri Doğusunda Yer Alan Kapalı Mekan

Harime giriş cami giriş kapısıyla aynı aksta bulunan son cemaat yerindeki çift kanatlı ahşap bir kapı ile sağlanır. Harim bölümü enine dikdörtgen planlı olup yaklaşık 9x12.5 m. ölçülerindedir. Tabanı ve tavanı ahşap kaplamadır. Harimin ortasına bir ahşap destek atılmıştır. Duvarları sıvalı durumda olan harim bölümü doğu, batı ve kuzey duvarları pencere açıklıklarının başlama hizasına kadar ahşap lambri ile, güney

duvarı ise aynı hizada seramik ile kaplanmıştır. Harimin güney duvarının ortasında beden duvarından taşıntı yapmış mihrap, güney-batı köşede minber, güney-doğu köşede ise vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Resim 228-229).

Resim 228: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Harim, Güney ve Batı Duvarı

Resim 229: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Harim, Doğu Duvarı

Alçı mihrap kalıplama tekniğinde yapılmış olup orijinal değildir. Yarım daire nişe sahip dört sıra mukarnaslı kavsarası bulunmaktadır. *‘Küllema dehala aleyna*

*Zekeriyyal mihraba*⁷⁹ yazmaktadır. Güney-batı köşede duvara bitişik vaziyette olan minber alçı malzemeden kalıplama tekniğinde yapılmıştır. Korkuluk ve yan aynalık bölümünde çiçek motifleri bulunmaktadır. Yan aynalık bölümü dikdörtgen panolara ayrılmış üst köşesinde beş kollu yıldız motifli üç kabara bulunur. Etrafını bir sıra mukarnas dizisi çevrelemektedir. Köşk kemeri yuvarlak formda olup, köşeliklerinde beş kollu yıldız motifli doğu ve kuzey bölümlerinde ikişer kabara yer almaktadır. Köşk bölümü palmet motif dizili taç bölümü ile sonlanır (Resim 230-231). Güney-doğu köşede bulunan vaaz kürsüsü alçı malzemeden olup çeyrek konik formdadır. Güney duvarında bulunan seramik kaplı seki üzerine yerleştirilmiş, merdiveni bulunmamaktadır.

Resim 230: Kuşular Köyü Merkez Cami, Mihrap ve Minber

⁷⁹ Âl-i İmrân, 3/37

Resim 231: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Minber Detay

Harimin kuzeyinde dördü serbest biri duvara bitişik vaziyette bulunan toplam beş ahşap direk ile desteklenen ahşap mahfil katı bulunmaktadır. Mahfil katı kuzey ve doğu duvarda L şeklinde uzanmaktadır (Resim 232). Son cemaat yerinin batı duvarında bulunan ahşap merdivenle ve yapının doğu duvarından bulunan ahşap bir kapı açıklığıyla doğrudan mahfile geçiş sağlanmaktadır (Resim 233). Altı ahşap direk ile desteklenen mahfil tavanın, mahfil katını destekleyen dört serbest direk aynı hizada yükselerek mahfil tavanını desteklemektedir. Arka bölümde bulunan iki destek ve ön bölümde yanlarda bulunan iki destek doğrudan kirişlere bağlanmıştır. Mahfilin yarım daire şeklinde çıkıntı yapan bölümün destekleri ise bir yastık ile basık kemer oluşturularak kirişlere bağlanmıştır. Alttan kaplamalı ahşap tavan düzenlemesi doğu-batı doğrultusundadır.

Resim 232: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Kuzey Duvarı ve Mahfil

Resim 233: Kuşçular Köyü Merkez Cami Mahfil Katı, Doğuya Bakış

Harim bölümü, batı duvarında alt sırada iki üst sırada üç, güney duvarda iki, kuzey duvarda ise üç pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır. Kuzey duvarında ki bir pencere açıklığı duvar nişi olup sonradan pencere açıklığı haline getirilmiştir. Kuzey duvarında batı bölümünde ise dikdörtgen formlu bir duvar nişi daha bulunmaktadır.

Harimin alttan ahşap kaplamalı tavanı ortadan kuzey-güney yönünde atılmış ahşap bir kirişle ikiye bölünmüştür. Doğu bölümün tavanı kuzey-güney yönünde

atılmış döşeme tahtaları ile örtülü olup batı bölümünde çıtakari tavan kullanılmıştır. Tavan kare bir çerçeve içine alınmış ve içe doğru kademelendirilmiştir. Merkezde tavandan kademelendirilerek taşırılan sekizgen formlu bir tavan göbeği bulunmaktadır. Sekizgenin ortasına sekiz kollu bir yıldız yerleştirilmiş, yıldızın etrafında ise lale motifi belirgin olmak üzere bitkisel motifler ile hareketlendirilmiştir. Tavan göbeğinin etrafı çıtalarla karelere bölünmüş, karelerin içlerinde çıtalarla oluşturulmuş çarkifelek motifleri bulunmaktadır. Bir silme ile sınırlandırılmış bu kare alanın köşelerinde ise yelpaze motifleri görülmektedir (Resim 234).

Resim 234: Kuşçular Köyü Merkez Cami, Harim Tavanı

Değerlendirme: Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı enlemesine dikdörtgen planlı düz ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Moloz taş üzerine inşa edilen yapının duvarlarının sıvalı olması nedeniyle inşa malzemesi tespit edilmemiştir. Harim ve son cemaat yerinden oluşan caminin arazideki eğim kullanılarak mahfil katına doğrudan doğu cephesinden bir kapı açıklığı ile ulaşılmaktadır. Kuzey-doğu köşesinde tuğla malzemeden silindirik gövdeli bir minaresi bulunmaktadır.

VGM ve Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde ismi geçmeyen yapının alçı mihrabın orijinal olmadığı düşünülmektedir. Harimin kuzeyinde bulunan bir pencere duvar nişine dönüştürülmüştür. Bu müdahale dışında yapıda herhangi bir onarım izine rastlanılmamıştır. Minber ve ahşap tavan bezemelidir. Alçı minber, çiçek motifleri,

mukarnaslar ve kabalarla bezenmiştir. Tavan çıtalarla hareketlendirilmiş merkezinde ise sekizgen bir panonun içinde sekiz kollu yıldızdan oluşan tavan göbeği bulunmaktadır. Günümüze ulaşan bir kitabe bulunmamaktadır. Günümüzde kullanılmayan yapının mimari üslubundan dolayı 20.yy başlarına tarihlendirilmektedir.

2.1.2.Hamamlar

2.1.2.1.Şifa (Büyük-II. İbrahim Bey) Hamamı

Çizim Numarası: 22-23

Resim Numarası: 235-257

İnceleme Tarihi: 8 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde Pınarbaşı mahallesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde kullanıma kapalı ve harap haldedir.

Tarihçesi: Hamamın kitabesi bulunmamaktadır. Kastamonu ve Sinop Evkafı Tahrir, 1282-88 ve 89 Tarihli Muhasebe Defterlerine göre M.1443 yılından önce Candaroğlu II. İbrahim Bey tarafından Kastamonu merkezindeki İmarete gelir getirmek amacıyla inşa ettirilmiştir. II. İbrahim Bey Hamamı olarak da geçmektedir.⁸⁰

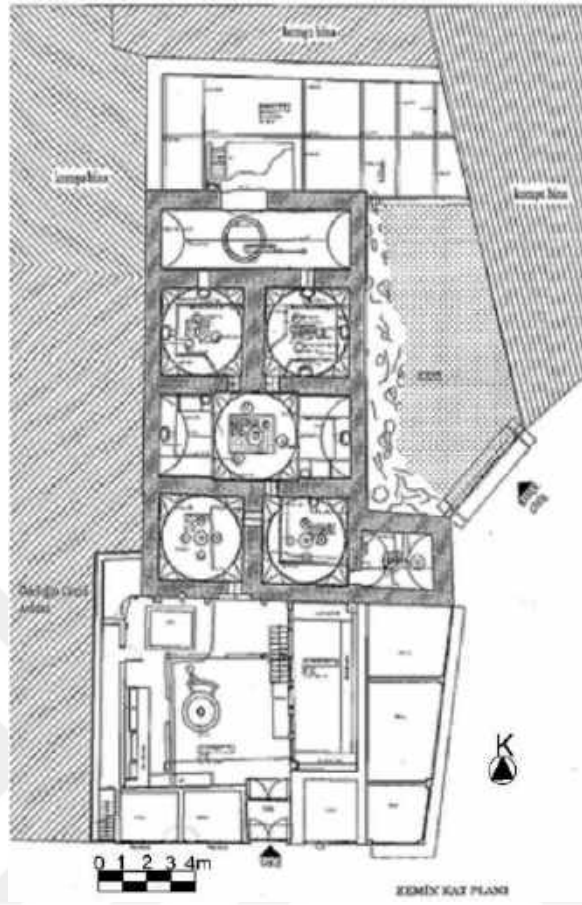
Onarımlar: 1913 yılında Vakıflar İdaresi tarafından 1237 kuruş 20 para harcanarak tamir edilmiştir.⁸¹ Şahıs mülkiyetinde bulunan yapı, 1920’li yıllarda yangın geçirmiş, 1943 depreminde büyük hasar görmüştür. Mülkiyet sahipleri tarafından onarılmış yapı 1987 yılına kadar faaliyet göstermiştir.⁸² Günümüzde harap vaziyette olan yapının ılıklik ve sıcaklık bölümlerinde duvarların alt kısımları fayans ile, iç mekan zemini beton ile kaplanmıştır.

Mimari Tanım: Eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş olan hamam kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Hamam; soyunmalık, aralık, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır. Ortası kubbeli, enine dikdörtgen sıcaklık ve çifte halvetli plan tipindedir (Çizim 22). Yapının beden duvarlarında kaba yontu taş, örtü sisteminde tuğla ve soyunmalık bölümünde ahşap malzeme kullanılmıştır. Soyunmalık bölümünün üstü kırma çatıyla örtülü olup Marsilya tipi kiremit kaplıdır (Resim 235).

⁸⁰ Çiftçi, **a.g.e.**, s.320; Kankal, **a.g.e.**, s.296; V.G.M. Arş., Defter nu.:1760, s.246

⁸¹ Çiftçi, **a.g.e.**, s.321.

⁸² Gökoğlu, **a.g.e.**, s. 373; Özkarcı, **a.g.e.**, s.294.

Çizim 22: Şifa Hamamı Planı (Kemal Boyner)

Resim 235: Şifa Hamamı, Üst Örtü

Çarşı içerisinde yer alan yapının doğu cephesi sonradan yapılan yapılarla, batı cephesi ise cami avlu duvarı ile kapatılmıştır. Hamamın girişinin bulunduğu güney cephede giriş kapısının iki yanında dükkanlar bulunmaktadır. Güney cephede üst bölümde dört adet pencere bulunmaktadır. Pencere farklı boyutta olup simetrik değildir (Resim 236).

Resim 236: Şifa Hamamı, Güney Cephe

Güney cepheden dikdörtgen formlu sokak girişinden ikinci bir kapı ile soyunmalık bölümüne ulaşılır. Soyunmalık bölümüne iki kapı ile geçilmesi ısı kaybını önlemek amacıyla yapılmıştır. Soyunmalık bölümü yaklaşık 9x11 m. ölçülerinde olup doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Zemini betonarme olup ortasında yuvarlak formlu bir havuzu vardır. Havuzun ortasına kaide üzerinde 'S' kıvrımlı bir fıskiye çanağı oturtulmuştur. Girişin solundan itibaren soyunmalık bölümünün avlusunda da taş sekiler görülür (Resim 237-238).

Resim 237: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü

Resim 238: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümünde Bulunan Havuz

Soyunmalık bölümü iki katlıdır. Zemin katın doğusunda dinlenme odası bulunmaktadır. Odaya yuvarlak kemerlik bir kapı açıklığıyla girilir (Resim 239). Kapı açıklığının iki yanında toplam üç adet dikdörtgen formlu büyük ebatta ahşap pencere yer almaktadır. Odanın kuzey, güney ve batı yönünde oturma sekileri mevcuttur. Taş sekiler ahşap kaplamalıdır (Resim 240).

Resim 239: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Doğu Duvarı

Resim 240: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Birinci Kat Dinlenme Odası

Soyunmalık bölümünün zemin katında güney-doğu yönünden ahşap bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. İkinci kat ahşap malzeme ile yapılmıştır. Güney ve doğusu ahşap asma kat olarak düzenlenmiştir (Resim 241). Üst katta doğu yönünde bir adet soyunma odası bulunmaktadır. Üzeri ahşap kaplamalı taş sekiler odanın giriş açıklığı hariç üç yönü çevrelemektedir. Dört adet pencere açıklığı bulunan odanın

pencereleri, zemin katta bulunan odanın pencereleri ile simetrik düzenlenmiştir (Resim 242).

Resim 241: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü Asma Kattan Genel Görünüm

Resim 242: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü İkinci Kat, Soyunma Odası

Hamamın en yüksek bölümü soyunmalık kısmıdır. Tavanı ahşap çatalı düz tavan olup aydınlık feneri bulunmaktadır. Tavanın her cephesinde ikişer adet dikdörtgen formlu pencere yerleştirilmiştir. Soyunmalık bölümün ahşap konstrüksiyonu yenilenmiştir (Resim 243).

Resim 243: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümü Üst Örtü

Soyunmalığın kuzey duvarında yer alan yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı ile aralık adı verilen mekana geçilmektedir (Resim 244). 3.60x 3.75m. ölçülerindeki mekanda sadece taş seki mevcuttur. Ara mekan Türk üçgeni ile geçilen bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin oturduğu kasnak, üçgen ve ortada sivri kemerli formlarla desteklenmiştir. Kubbe tuğla malzemelidir. Kubbenin dokuzgen kasnağı mevcuttur. Aralık bölümünde aydınlatma, kubbeye açılmış beş adet ışık gözleriyle sağlanmaktadır. Kasnak üzeri sıvanmıştır (Resim 245).

Resim 244: Şifa Hamamı, Soyunmalık Bölümünden Aralık Mekanına Giriş Açıklığı

Resim 245: Şifa Hamamı, Aralık Bölümü, Üst Örtü

Aralık bölümünün doğu duvarında yer alan yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı ile ılık bölüme geçilir. Bir adet kurnası bulunan ılık bölümünün üzeri Türk üçgeni geçişli kubbe ile örtülüdür. Kubbe çokgen kasağa oturmaktadır (Resim 246-247).

Resim 246: Şifa Hamamı, Aralık Mekanından Ilıklık Bölümüne Geçiş

Resim 247: Şifa Hamamı, Ilıklık Bölümü

Ilıklığın doğusunda, hamamın doğu cephesinden 3.90 m. taşıntı yapmış doğu-batı doğrultusunda uzanan, beşik tonozlu tıraşlık ve hela kısmı bulunmaktadır. Beşik tonoz tuğla malzemeli olup üzerindeki sıva dökülmüştür. Tıraşlık bölümü küçük kare bir mekandır ve içerisinde bir kurna ve seki bulunmaktadır. Tıraşlığın yanında ise hela kısmı bulunmaktadır. Ilıklık bölümünde aydınlatma, kubbe ve tonozla açılmış ışık gözleriyle sağlanmaktadır (Resim 248-249).

Resim 248: Şifa Hamamı, Hela

Resim 249: Şifa Hamamı, Hela ve Tıraşlık, Üst Örtü

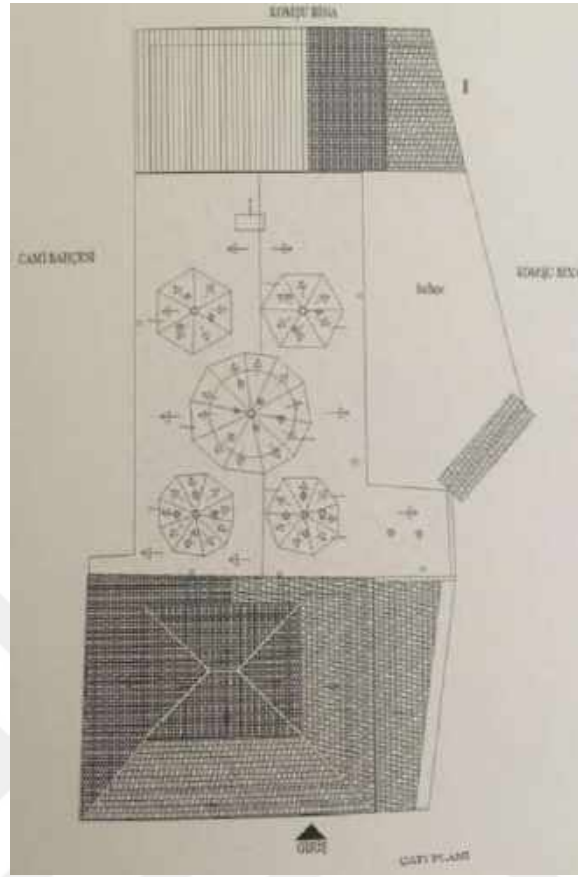
Ilıklık bölümünün kuzey duvarında bulunan yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı ile yaklaşık 8x3.5 m. ölçülerinde olan sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Sıcaklık bölümü ortası kubbeli, enine dikdörtgen sıcaklık ve çifte halvet plan tipolojisindedir. Sıcaklığın ortasında kareye yakın dikdörtgen formda bir göbek taşı, doğu ve batısında

ise zeminden yükseltilmiş eyvanlar bulunmaktadır. Eyvanlarda ikişer kurna yer alır (Resim 250).

Resim 250: Şifa Hamamı Sıcaklık, Genel Görünüm

Sıcaklığın merkezinde Türk üçgeni ile geçilen çokgen kasnaklı kubbe oturmaktadır (Çizim 23). Kasnakta birbirini tekrar eden üçgenler vardır. Eyvanların üzeri beşik tonozla kapatılmıştır. Tonozlar, kubbe ve kubbe kasnağı tuğla malzemedan inşa edilmiş olup üzeri sıvalıdır. Kubbe kasnağından itibaren zemine kadar olan bölümde kaba yontu malzeme görülmektedir (Resim 251-252).

Çizim 23: Şifa Hamamı, Çatı Planı (Kemal Boyner)

Resim 251: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtü

Resim 252: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Doğu Eyvan Üst Örtü

Halvet hücreleri sıcaklığın kuzey tarafına yerleştirilmiştir. Yuvarlak kemerli birer kapı açıklığına sahip halvet hücreleri yaklaşık 3.5x3.5m. ölçülerine sahiptir. Doğuda bulunan halvet hücresinde üç yönü çevreleyen seki ve iki kurnası bulunmaktadır. Batıda bulunan halvet hücresinde ise seki dört yönde bulunmakta olup üç adet kurnası vardır (Resim 253-354). Türk üçgeni ile geçilen kubbe ile örtülü mekanların kubbe kasnakları çokgendir. Kasnak birbirini tekrar eden üçgen formları ile desteklenmiştir (Resim 255).

Resim 253: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Halvet Hücreleri Giriş Açıklıkları

Resim 254: Şifa Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Batıda Bulanan Halvet Hücresi

Resim 255: Şifa Hamamı, Halvet Hücreleri, Kubbe Geçiş Elemanı

Sıcaklığa bağlı iki halvette su deposunun bulunduğu kuzey duvarda yuvarlak kemerli niş şeklinde birer pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim 256). Bir insanın sığabileceği büyüklükte olan bu pencere açıklığı suyu kontrol etmek için yapılmıştır. Su deposu bölümü beşik tonozludur. Tonoz tuğla malzeme ile inşa edilmiştir (Resim 257). Su deposu ve külhana arka bahçeden geçilebilmektedir.

Resim 256: Şifa Hamamı, Halvet Hücrelerinin Kuzey Duvarda Yer Alan Penceresi

Resim 257: Şifa Hamamı, Su Deposu, Genel Görünüm

Değerlendirme: Yapı, ‘ortası kubbeli, enine dikdörtgen sıcaklık ve çifte halvetli plan’ tipindedir. Hamam soyunmalık, aralık, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşur. Yapıyı klasik Osmanlı devri hamamlarından ayıran en önemli özelliği aralık bölümünün bulunmasıdır. Hamamın aralık mekanı özellikle 12. ve 13. yy’da inşa edilen hamamların hemen hemen hepsinde görülmekte iken 16.yy’da yerini tamamen soyunmalığa bırakmıştır.⁸³ Tam net tarihi bilinmese de yukarıda belirttiğimiz unsur ve H.1282-88 ve 89 Tarihli Muhasebe Defterlerine göre M.1443 yılından önce Candaroğlu İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır.

İki katlı soyunmalık bölümüne iki kapı ile girilmesi bölgenin iklim şartlarından dolayı yapılmıştır. İlk kapıdan sonra küçük bir ara mekanın bulunması ve sonrasında soğukluğa ikinci bir kapı ile geçilmesi dışarıdan gelen soğuk havanın hamama direkt nüfusunu engellemek amacıyla yapılmıştır.

Soyunmalık bölümünden sonra geçilen ara mekanda sadece taş sekinin mevcut olması kış aylarında soyunmalık bölümünün soğuk olması nedeniyle insanların bu mekanda soyunup, giyinebilmeleri için yapılmış olmalıdır.

Hamamın beden duvarları moloz taş, kasnak ve üst örtü tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Hamamda geçiş ögesi olarak sadece Türk üçgeni tercih edilmiştir. 80 yıldır kullanılmayan ve günümüzde harap olan hamamın soğukluk bölümü yıkılmaya yüz tutmuş, kaderine terk edilmiş vaziyettedir.

1974 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne tescil edilmiştir.⁸⁴

⁸³ Yılmaz Önge, ‘Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar’, **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1**, 1988, s.408.

⁸⁴ 18.09.1989 tarih ve Kült. Müd. (37) 690/1229 sayılı Kültür Müdürlüğü yazısı

2.1.2.2.Vık-Vık (Ağacıklar-Küçük) Hamamı

Çizim Numarası: 24

Resim Numarası: 258-269

İnceleme Tarihi: 2-3 Kasım 2019

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde Pınarbaşı mahallesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde asıl işlevine uygun hamam olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Fazıl Çiftçi ve Mehmet Gökoğlu'na göre Hamam 1943 depreminde yıkılan Tali Bey camisinin vakfidır.⁸⁵ Fazıl Çiftçi'nin kitabında; '*Tali Bey isimli hayırsever tarafından 1523 yılları civarında Tali Bey Caminin masraflarını karşılanması amacıyla yapılmıştır. Daha sonra harap halde olan hamam, 80-90 yıl kadar önce bir kazı sırasında açılan kubbe deliğinden tespit edilmiştir*'⁸⁶ yazmaktadır. Ancak Fazıl Çiftçi'nin bir kaynak belirtmemesi hamamın yapılış tarihi konusunda soru işareti bırakmaktadır.

Onarımlar: Yapının soyunmalık bölümü 1974 yılında yıktırılarak betonarme olarak inşa edilmiştir. Hela ve helanın güneyinden bir kapı açıklığı ile geçilen üstü açık yıkanma yerleri de 1974 yılında betonarme olarak inşa edilmiştir.⁸⁷

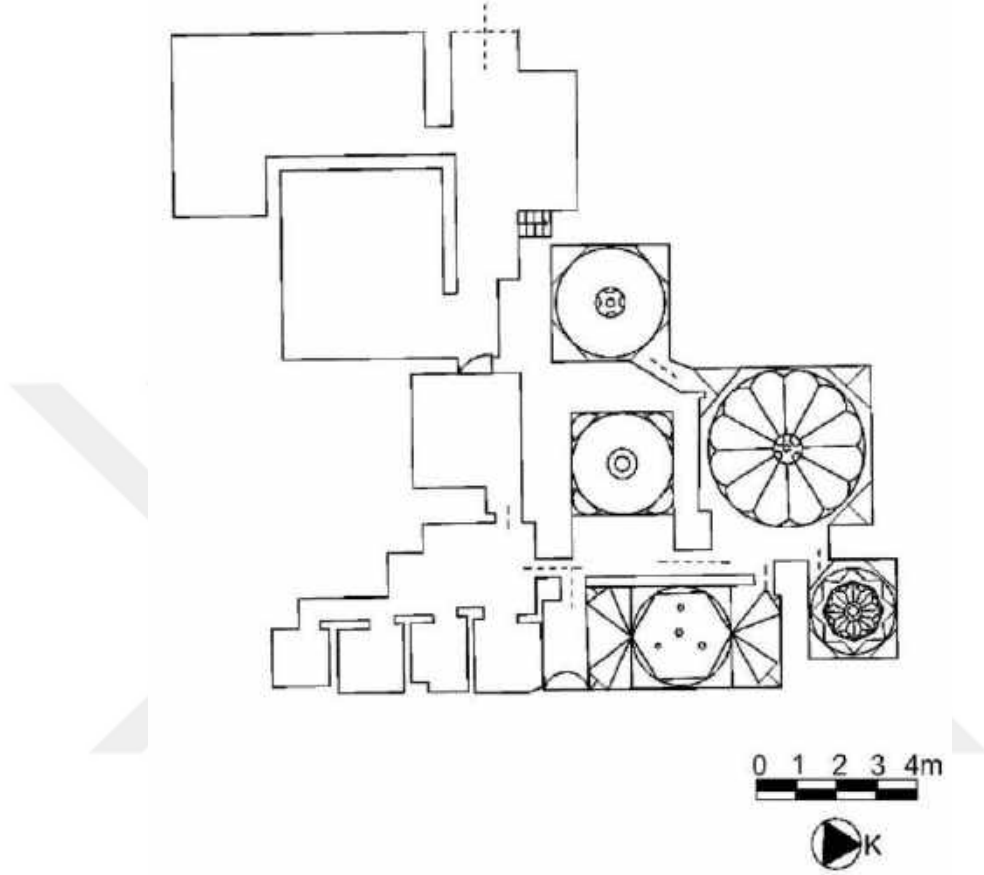
Mimari Tanım: Doğu-batı doğrultusunda bir alana inşa edilmiş hamam belli bir plan tipi göstermemektedir. Hamamın ılıkılık, sıcaklık ve halvet odaları farklı büyüklükte inşa edilmiş, münferit bir yapıdır. Yapı kütle olarak dükkanların ve evlerin arasında kalmıştır. Bu sebepten dolayı hamamın bazı mekanların duvarlarının kalınlıkları ölçülemediği. Sadece giriş cephesi bulunan hamam; soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, külhan ve su deposu bölümlerinden oluşmaktadır (Çizim 24). Sıvalı vaziyetteki yapının inşa malzemesi tespit edilmemiştir. Orijinalliğini koruyabilmiş ılıkılık ve

⁸⁵ Gökoğlu, a.g.e., s.373

⁸⁶ Çiftçi, a.g.e., s.321

⁸⁷ A.K.T.V.K.K. Müdürlüğünün 22.03.2006 ve B.16.0.KTV.4.06.00.00/37.19/51-707 sayılı yazısı

sıcaklık bölümlerin beden duvarları arşiv belgelerinden edinilen bilgiye göre moloz taş malzemelidir.⁸⁸ Hamamın iç döşemeleri ise mermer kaplıdır.

Çizim 24: Vık-Vık Hamamı, Plan

Batı cephede yer alan dikdörtgen formlu bir kapı açıklığıyla soyunmalık bölümüne geçiş sağlanmaktadır (Resim 258). Hamamın soyunmalık kısmı 1974 yılında yıkılarak betonarme olarak yeniden yapılmıştır. İki katlı soyunmalığın ortasında havuz bulunmaktadır. Soyunmalık bölümünün güneyinde dinlenme odaları bulunur. Kuzey-doğuda bulunan bir merdivenle üst kat soyunma odalarına çıkılır. On iki adet giyinme odası bulunmaktadır (Resim 259).

⁸⁸ A.K.T.V.K.K. Müdürlüğünün 22.03.2006 ve B.16.0.KTV.4.06.00.00/37.19/51-707 sayılı yazısı

Resim 258: Vık-Vık Hamamı, Batı Cephesi

Resim 259: Vık-Vık Hamamı, Üst Kat Giyinme Odaları

Soyunmalık bölümünün doğu duvarında bulunan yuvarlak kemerli bir giriş açıklığıyla doğu-batı doğrultusunda uzanan hela kısmına geçilmektedir. Bu bölüm soyunmalık bölümü ile birlikte betonarme olarak yapılmıştır. Üst örtüsü düz tavadır. Duvarlar sıvalı durumdadır (Resim 260). Hela kısmının güneyinden yuvarlak kemerli kapı açıklığıyla sonradan betonarme olarak inşa edilmiş dört adet üstü açık yıkanma yerine geçilmektedir (Resim 261).

Resim 260: Vık-Vık Hamamı, Hela Kısmı

Resim 261: Vık-Vık Hamamı, Üstü Açık Yıkanma Yerleri

Hamamın orijinal olarak korunmuş ılıklik bölümüne üstü açık yıkanma bölümünün kuzey duvarında yer alan yuvarlak kemerli kapı açıklığıyla geçilmektedir. Ilıklık bölümünün giriş kısmı yukarı doğru daralan baca görünümlü bir üst örtü ile örtülüdür. Bu mekanın batısında 3.5x2.5m. ölçülerinde kubbe ile örtülü bir mekan bulunmaktadır. Kubbe geçiş elemanı olarak tromp kullanılmıştır. Bu mekanda odanın nerdeyse tamamını kaplayacak şekilde yapılmış sekisi göbek taşı işlevindedir (Resim 262).

Resim 262: Vık-Vık Hamamı, Ilıklık Bölümü, Batı Mekanı

Ilıklık giriş mekanının doğusunda ise yuvarlak kemerli kapı açıklığı bulunan 6x2.7m. ölçülerinde kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı bir mekan bulunmaktadır. Bu mekanın kuzey, güney ve doğu duvarlarında yıkanma sekileri ve toplam dört adet kurna bulunmaktadır. Batı duvarında ise mermer malzemedен yüksek bir eşya koyma yeri bulunmaktadır (Resim 263). Mekanının merkezi kubbe yanlar ise beş yüzeyli olarak inşa edilen tonoz ile örtülüdür. Kubbe içerden altıgen bir forma dönüşmüştür (Resim 264). Kubbe ile tonozları ayıran kemer sepet kulpu kemerdir. Bu mekanın giriş ve çıkış kapıları ayrıdır. Kuzey-batı duvarda yer alan kapı sıcaklık bölümüne geçişi sağlar.

Resim 263: Vık-Vık Hamamı, ılıklık Bölümü, Doğu Mekanı, Güneye Bakış

Resim 264: Vık-Vık Hamamı, ılıklık Bölümü, Doğu Mekanı Kubbesi

Sıcaklığa ılıklık ve güneyinde yer alan dikdörtgen planlı kapıdan geçiş sağlanmaktadır. Geçiş sağlayan iki kapı açıklığı da yuvarlak kemer formundadır. Sıcaklık 4x4 m. ölçülerinde kare bir plana sahiptir. Güney duvarına bitişik beş köşeli göbek taşı bulunmaktadır (Resim 265). Kuzey ve batı duvarlarında yıkanma sekileri ve toplam iki kurnası bulunmaktadır. Batı duvarında sivri kemerli küçük boyutlu bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu pencere açıklığı güney-batı köşede bulunan halvet

hücrelerine bakmaktadır. Sıcaklık bölümü tromp geçişli on iki dilimli kubbe ile örtülüdür (Resim 266-267).

Resim 265: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Güney Duvarı

Resim 266: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtüsü

Resim 267: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtü Geçiş Elemanları

Güney-batı köşesi ve kuzey-doğu köşesinde birer halvet hücresi bulunmaktadır. Kuzey-doğu köşedeki halvet hücresi 2.5x2.2 m. ölçülerindedir. Dört yönde sekisi ve üç kurnası vardır (Resim 268). Üst örtüsü Türk üçgeni geçişli yivli kubbe ile örtülüdür (Resim 269).

Resim 268: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Kuzey-Doğu Halvet Hücresi

Resim 269: Vık-Vık Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Kuzey-Doğu Halvet Hücresi, Üst Örtü

Güney-batı köşedeki halvet hücresinin yuvarlak kemerli giriş açıklığı vardır. 3x2.8 m. ölçülerinde, tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Dört yönde seki ve üç kurnası bulunmaktadır. Hamamın su deposu ve külhanı sıcaklığın kuzeyinde yer almaktadır. Bu mekanlara girilememiştir.

Değerlendirme: Yapı Semavi Eyice'nin hamam tipolojisine göre belli bir plan tipi vermemektedir. Sıcaklık ve sıcaklığa bağlı iki halvet hücresinden oluşmaktadır. Sıcaklık ve halvet hücreleri farklı büyüklükte olup münferit bir yapıdır.

Hamamın soyunmalık ve hela bölümleri 1974 yılında betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Ilıklık ve sıcaklık bölümleri orijinalliğini korumuştur. Toprak altında kalmış hamam bir kazı sırasında kubbeleri fark edilerek bulunmuştur. Yapının kitabesi bulunmamaktadır.

Erken Osmanlı döneminde hamamlarda aralık kısmı uygulaması devam etmektedir. İncelenen hamamın günümüzdeki haliyle aralık kısmı bulunmamakta, hamamın yalnız ılıklık ve sıcaklık bölümleri orijinal olarak günümüze gelebilmiştir. Hamamın genel plan tipinin nasıl olduğu ve aralık bölümünün olup olmadığı bilinmemektedir.

Tosya hamamları içinde dilimli ve yivli kubbe yalnız Vık-Vık Hamamında görülmektedir. Dilimli kubbe uygulaması bir güney etkisi olup Anadolu'da ilk kez Mardin Ulu Cami'de görülmektedir. Hamamlarda ise dilimli kubbe uygulaması Erken Osmanlı döneminde sıkça kullanılmış göze çarpan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı araştırmacılara göre hamamın yapım tarihi olarak 1523 civarı olarak verilmiştir. Ancak hamamın kitabesine veya yapım tarihine ait kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Yapıyı plan tipi ve dilimli kubbe uygulamasından dolayı en erken 15.yy'a tarihlendirebiliriz.

2.1.2.3.Selahaddin Efendi Çifte Hamamı

Çizim Numarası: 25

Resim Numarası: 270-302

İnceleme Tarihi: 9-10 Ekim 2019/ 4 Kasım 2019

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde Kargı mahallesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Asıl işlevine uygun, hamam olarak kullanılmaktadır.

Tarihlendirme: Hamamın bir kitabesi bulunmamakta, yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. M. 1556 tarihli tapu tahrir defterinde hamam mülkiyeti ile ilgili *'yüzyıldan ziyade imiş ki zikrolan yer mülkiyet üzere tasarruf olunagelmiş'* yazmaktadır.⁸⁹ Bu bilgiye göre hamamın mülkiyeti Candaroğlu dönemine kadar uzanmaktadır. Kanunuevvel 1327 tarihli tapu kaydına göre Çifte Hamam ile hamamın yanında günümüzde bulunmayan bahçeyi Selahaddin Efendi, Musa Bey isimli zattan satın alıp çarşamba ve perşembe günleri toplanarak Kur'an-ı Kerim okumak şartıyla her iki gayrı menkulün gelirinin yarısını kendi oğluna yarısını ise ilim sahibi fukaralara vakfetmiştir.⁹⁰ Belgelerde Selahaddin Efendi 'Mevlana' sıfatı ve 'imam' unvanı ile anılması Selahaddin Efendi'nin ulemadan bir zat olduğuna işaret etmektedir.⁹¹

Yukarıda bahsedilen bilgiler hamamın yapım tarihi konusunda bir ışık tutmamaktadır. Yapıda görülen plan tipi Selçuklu döneminden itibaren görülmektedir. Hamamın aralık bölümünün bulunmayışından dolayı 16.yy Klasik Osmanlı hamamlarına benzemektedir. Bundan dolayı yapı 16.yy'a tarihlendirilebilir. Mülkiyet sahibinden dolayı hamam Selahaddin Efendi Çifte Hamamı olarak adlandırılmıştır. Günümüzde hamam Belediye mülkiyetindedir ve halk tarafından Belediye Hamamı olarak da bilinir.

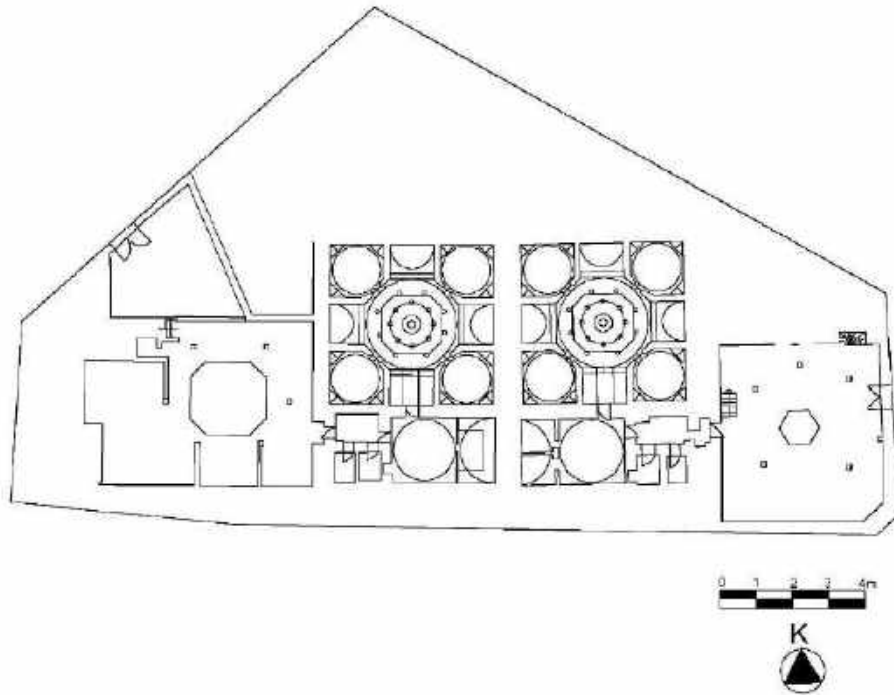
⁸⁹ Çiftçi, a.g.e., s.321

⁹⁰ Kanunuevvel 1327 Tarihli Tapu Kaydı; VGM Arşivi Defter No:611 s.5774

⁹¹ Çiftçi, a.g.e., s.321

Onarımlar: 1914 yangınında zarar görmüş ve uzun bir süre harap kaldıktan sonra 1926 yılında tamir edilerek tekrar açılmıştır.⁹² Hamamın soğukluk bölümleri 1955 yılında tekrar yapılmıştır.

Mimari Tanım: Doğu-batı yönünde uzanan eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı, çifte hamam olarak yapılmıştır. Haçvari dört eyvanlı köşe hücreli hamam tipinde inşa edilmiş çifte hamam; 936 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Yapının doğusu erkekler, batısı kadınlar için ayrılmıştır. Soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden meydana gelmektedir. Hamamın sıcaklık bölümü erkekler ve kadınlar kısmında aynı olup, ılıklik ve hela bölümleri farklılık göstermektedir. Soyunmalık bölümü ise kadınlar kısmı erkekler kısmına göre daha büyük boyuttadır (Çizim 25).

Çizim 25: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Plan

Mer'âşî Abdurrahman Paşa Cami'nin güneyinde bulunan hamam tek başına bir yapı olmaktan ziyade yapı kütleleri olarak bulunmaktadır. Kuzeyinde bulunan külhan bölümü hariç etrafı dükkanlarla çevrelenmiştir. Sadece giriş cephelerini görebildiğimiz yapının duvarları sıvalı durumda olduğu için yapı malzemesi tespit

⁹² Çiftçi, a.g.e., s.322

edilememiştir. 1989 tarihli VGM raporunda soyunmalık bölümlerinin ahşap olduğu belirtilmektedir. Hamamın iç döşemeleri mermer kaplıdır. Çatı alaturka kiremit ile örtülüdür (Resim 270-272).

Resim 270: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı Hava Görüntüsü (Tosya Belediyesi)

Resim 271: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Üst Örtüler (Tosya Belediyesi-1935)

Resim 272: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Batı ve Güney Cepheleri

KADINLAR BÖLÜMÜ: Eğimli bir arazide bulunan hamamın kadınlar bölümü girişi kuzey-batı cephede bulunmaktadır. Giriş bölümü cephesinde altı adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencerelelerin iki tanesi giriş bölümünü, dört tanesi ise soyunmalık bölümünü aydınlatmaktadır (Resim 273).

Resim 273: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar Bölümü Giriş Cephesi

Asimetrik plana sahip giriş bölümünün üç yönünde taş seki bulunmaktadır. Duvarları günümüzde sıvalı olan bölümün tavanı ahşap kaplamalıdır (Resim 274). Giriş bölümünün güney duvarında bulunan bir kapı açıklığıyla yaklaşık 9x12 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan soyunmalık kısmına geçilmektedir. Soyunmalık bölümünün ortasında sekizgen bir taş seki mevcuttur. Bölümün kuzey ve doğu duvarında yüksekçe taş seki bulunmakta olup, doğudaki sekinin bitiminde ovale yakın formlu taş havuz bulunmaktadır (Resim 275).

Resim 274: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar Bölümü Giriş Mekanı

Resim 275: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölüm

İki katlı olan soyunmalık bölümünde zemin katta iki adet dinlenme odası bulunmaktadır (Resim 276-277). Kuzey-batıda bulunan merdivenle ulaşılan ikinci kat soyunmalık bölümünde dört adet eyvan biçiminde dinlenme odası, eyvan aralarında ise dört adet soyunma odası bulunmaktadır (Resim 278). Taş sekinin üzerinde yükselen bir aydınlık feneri bulunmaktadır. Üst örtü sekiz ahşap ayağa oturmaktadır. Ayaklar günümüzde sıvalı vaziyettedir. Dışardan prizma şeklinde olan üst örtü içerden altıgen kasnağa sahiptir (Resim 279).

Resim 276: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, Dinlenme Odası (VGM Arşivi-1989)

Resim 277: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, Dinlenme Odası

Resim 278: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, İkinci Kat (VGM Arşivi-1991)

Resim 279: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü, Aydınlık Feneri

Soyunmalık bölümünün doğu duvarında bulunan kapı açıklığı dikdörtgen formdadır (Resim 280). Hela bölümüne geçilen bu bölümün üst örtüsü beşik tonozdur. Tonozda iki adet ışık gözü vardır. Yüksek bir taş sekisi ile iki adet helası bulunan bu bölümün doğu duvarında bulunan sivri kemerli kapı açıklığıyla ılıklik bölümüne geçilmektedir (Resim 281).

Resim 280: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Soyunmalık Bölümü Doğu Duvarı (VGM Arşivi-1991)

Resim 281: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar Bölümü, Hela Kısmı

Ilıklık bölümü 5.5x3.5 m. ölçülerinde olup doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğusunda bir seki ile yükseltilmiş eyvanı, kuzey ve güneyinde ise mermer sekileri bulunmaktadır. Ilıklığın üstü pandantif geçişli kubbe ile örtülmüştür. Doğusunda bulunan eyvanı sekim altından mermer malzemeli bir bölme ile ayrılmıştır. İki adet kurnası bulunmaktadır. Sivri kemerli eyvanın üstü sivri tonoz ile örtülmüştür.

Ilıklık bölümünün aydınlatılması kubbe ve tonozla açılmış ışık gözleriyle sağlanmaktadır (Resim 282-283).

Resim 282: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Ilıklık Bölümü Doğu Duvarı

Resim 283: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Ilıklık Bölümü Üst Örtü

Ilıklık bölümünün kuzey duvarında yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır. Nişin içinde muhtemelen yapıya ait olmayan mermer çeşme aynalığı sonradan nişin içine yerleştirilmiştir (Resim 284).

Resim 284:Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Ilıklık Bölümünde Bulunan Çeşme

Ilıklık bölümünün kuzeyinde bulunan sivri kemerli kapı açıklığıyla sıcaklık bölümüne geçilir. 9x8.8 m. ölçülerinde, dört eyvanlı köşe hücreli plan tipinde olan sıcaklık bölümünün ortasında sekizgen göbek taşı bulunmaktadır. Sıcaklık bölümünün üstü kubbe ile örtülüdür. Kubbe duvarlara oturmaktadır. Sıcaklığın dört yönünde bulunan eyvanlar sivri kemerlidir. Üç yönde taş sekileri ve ikişer kurnası bulunmaktadır. Üst örtülerinde sivri tonoz kullanılmıştır (Resim 285-286).

Resim 285: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar-Sıcaklık Bölümü Genel Görünüş

Resim 286: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Sıcaklık Bölümü Üst Örtü

Eyvan aralarında toplam dört adet halvet hücresi bulunmaktadır. Sivri kemerli bir kapı açıklığıyla geçilen halvet hücrelerinin kapı açıklığı hariç üç yönde taş sekileri bulunmaktadır. Halvet hücreleri 3x3 m. ölçülerinde olup kubbe ile örtülüdür (Resim 287). Kubbeye geçiş elemanı olarak tromp kullanılmıştır. Tromp arasında kalan yerlerde sivri kemerli sağır nişler vardır (Resim 288). Halvetlerde aydınlatma kubbelere açılmış beş adet ışık gözleriyle sağlanmaktadır.

Resim 287: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Sıcaklık Bölümü, Halvet Odası

Resim 288: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Kadınlar- Sıcaklık Bölümü, Halvet Odası Geçiş Elemanları-Tromp

ERKEKLER BÖLÜMÜ: Girişi eğimli bir arazide bulunan ve hamamın doğu cephesinden sağlanan erkekler bölümü, Mer'aşi Abdurrahman Paşa Caminin güneyinde bulunmaktadır. Giriş cephesinde ikinci katta dikdörtgen formlu dört adet pencere, kapı hizasında ise bir adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır.

Dikdörtgen formlu mermer lentolu bir kapı açıklığıyla doğrudan soyunmalık bölümüne geçilmektedir (Resim289-290).

Resim 289: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Doğu Cephesi (Erkekler Bölümü Giriş Cephesi)

Resim 290: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Doğu Cephesi (VGM Arşivi)

Giriş açıklığından üç basamakla ulaşılan soyunmalık bölümü yaklaşık 8,5x9,5m. ölçülerinde kuzey-güney yönünde uzanan çok düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir. Soyunmalık bölümünün ortasında sekizgen formlu bir havuz bulunmaktadır. Girişin sağında camekanla kapatılmış dinlenme odaları mevcuttur

(Resim 291). Aydınlık feneri bulunan üst örtüyü sekiz adet ahşap ayakla taşınmaktadır. Soyunmalık bölümü iki katlıdır. Kuzey ve batı duvarlarda bulunan merdivenlerle üst kata ulaşılır. Üst kat soyunmalık bölümünde on adet soyunma odası bulunmaktadır (Resim 292).

Resim 291: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Soyunmalık Bölümü

Resim 292: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Soyunma Odaları

Soyunmalık bölümünün batısında bulunan hela bölümüne iki kapı açıklığıyla geçilmektedir. İlk kapı açıklığı yuvarlak kemerlidir. İkinci kapı açıklığıyla arasında

yaklaşık 1 metrelik bir mesafe vardır. Bu ara bölüm muhtemelen sıcak havanın korunması amacıyla yapılmış olmalıdır. İkinci kapı açıklığı düz lentoludur (Resim 293).

Resim 293: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler Kısmı, Hela Bölümü

Soyunmalık ve ılıklik bölümleri arasında kalan bu bölümde dikdörtgen bir kapı açıklığı bulunan hela, helanın yanında ise yuvarlak kemerli kapı açıklığı bulunan bir tıraşlık bölümü bulunmaktadır. Tıraşlık bölümünde bir adet kurna vardır. Kurnanın yüzeyinde yuvarlak kaideli iki adet ters sarkıt palmet kabartması yer alır (Resim 294). Bu bölümün üstü beşik tonozla örtülüdür. Aydınlatma tonozu açılmış iki adet ışık gözleriyle sağlanmaktadır.

Resim 294: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler Kısmı, Tıraşlıkta Bulunan Kurna (VGM Arşivi)

Hela bölümünün batı duvarında bulunan dikdörtgen formlu kapı açıklığı ile ılıkılık bölümüne geçilmektedir. Ilıklık bölümü yaklaşık 5.5x3.5 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Ilıklık bölümünün kapı açıklığının karşısında, batı duvarında bir eyvan, kuzey ve güney duvarlarında oturma sekileri görülmektedir (Resim 295). Ilıklık bölümün üstü kubbe ile örtülmüştür. Kubbe geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır (Resim 296). Kuzey duvarında sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Hamam taslarının konulması için yapılmıştır. Nişin üst kısmında ise sağır yuvarlak kemer bulunmaktadır (Resim 297).

Resim 295: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Ilıklık Bölümü Genel Görünüş

Resim 296: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Ilıklık Bölümü Üst Örtü

Resim 297: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Ilıklık Bölümü, Batı Duvarı

Ilıklığın batı duvarında bulunan eyvan iki adet açık halvet hücresi olarak düzenlenmiştir. Halvet hücrelerinin tek yönde seki ve birer kurnası bulunmaktadır. Eyvanın üstü sivri tonozla örtülmüştür.

Ilıklıktan sıcaklık bölümüne ılıklığın kuzey duvarında bulunan sivri kemerli bir kapı açıklığıyla geçilmektedir. Kadınlar sıcaklık bölümü ile aynı olan bu bölümün ortasında sekizgen göbek taşı bulunmaktadır. Dört eyvanlı dört köşe hücreli plan tipinde olan sıcaklık bölümünün üst örtüsü kubbedir. Kubbe duvarlara oturmaktadır (Resim 298-300).

Resim 298: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler- Sıcaklık Bölümü Genel Görünüş

Resim 299: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Doğu Eyyamı (VGM Arşivi)

Resim 300: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Üst Örtü (VGM Arşivi)

Eyvanlarda üç yönde taş seki ve karşılıklı ikişer kurnası bulunmaktadır. Sivri kemerli eyvanların üst örtülerinde sivri tonoz kullanılmıştır. Giriş aksındaki eyvan duvarında bir adet yuvarlak kemerli küçük boyutlu pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim 301). Günümüzde pencere değiştirilmiş, kare formdadır. Bu pencere sıcaklığın kuzeyinde bulunan su deposuna bakmaktadır.

Resim 301: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Kuzey Eyvanı (VGM Arşivi)

Halvet hücrelerine sivri kemerli bir kapı açıklığıyla geçilir. Giriş açıklığı hariç üç yönde çevreleyen sekileri ve ikişer kurnaları bulunmaktadır. Üst örtüleri tromp geçişli kubbe ile örtülmüştür. Tromp arasında kalan yerlerde yuvarlak kemerli sağır nişler yerleştirilmiştir (Resim 302).

Resim 302: Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Erkekler-Sıcaklık Bölümü, Halvet Hücresi Kapı Açıklığı

Değerlendirme: Yapı çifte hamam, haçvari dört eyvanlı köşe hücreli hamam plan tipinde inşa edilmiştir. Hamam; soyunmalık, ılık ve sıcak bölümlerinden oluşmaktadır. Mülkiyeti Candaroğlu Beyliği dönemine kadar inen hamamın yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Yapının inşa tarihini saptama konusunda plan tipi temel alınırsa sağlıklı bir sonuca varılamamaktadır. Çünkü haçvari dört eyvanlı köşe hücreli hamam tipolojisi yüzyıllardır kullanılmış bir plan tipidir. Bu plan tipi Selçuklu döneminde çok tercih edilmiş olmasına karşın Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. 12.yy ve 13.yy Selçuklu hamamlarının hemen hemen hepsinde aralık kısmı görülmektedir. 16.yy dan itibaren aralık kısmının kullanılmaması bu yapının Selçuklu ve Beylikler döneminde yapılmış olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Ancak bu bulgular hamamın kesin tarihini vermekte yeterli değildir.

Hamamın soyunmalık bölümleri ahşap olup 1955 yılında tekrar yapılmış olmasından dolayı tarihlendirmeye bir katkıda bulunmamaktadır. Taşralarda çarşı hamamları olarak yapılan hamamlarda genellikle ahşap soyunmalık, soyunmalıktan sonra hela hücreleri bulunan küçük bir hol ve onu takip eden dikdörtgen bir ılıklik bulunmaktadır. Ancak Semavi Eyice'nin plan tipolojisine göre bu tür küçük yerleşim yerlerinde çarşı hamamı olarak yapılan yapılarda sıcaklık bölümünde kare planlı bir sıcaklık olduğunu ve halvet hücrelerinin olmadığını belirtmektedir.⁹³ İncelediğimiz Çifte Hamamda kadınlar ve erkekler bölümünde soyunmalık bölümünden sonra bir hela bölümü gelmekte, bu haliyle Semavi Eyice'nin bahsettiği küçük yerleşim yerlerindeki çarşı hamamlarına benzemekte ancak sıcaklıkları haçvari dört eyvanlı köşe hücreli tip olmasıyla farklılık göstermektedir. Hamamın ılıklik ve hela bölümleri de bir tarihlendirme vermemektedir. Dolayısıyla hamamın aralık kısmının bulunmayışı, Tosya'nın Osmanlı topraklarına 15.yy'ın 2. yarısında girmesinden dolayı ve plan şeması olarak 16.yy Klasik Osmanlı hamamlarına benzerliğinden dolayı 16.yy'a tarihlendirebiliriz.

---

⁹³ Semavi Eyice, 'Hamam', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.15, 1997, s.421.

2.1.2.4. Tekke (Şeyh İsmail Rumi) Hamamı

Çizim Numarası: 26-27

Resim Numarası: 303-320

İnceleme Tarihi: 2-3 Kasım 2019

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde Hocaimat mahallesi Tekke Hamamı sokakta bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde asıl işlevine uygun hamam olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Hamamın kitabesi bulunmamaktadır. 1763 nolu tahrir deftere göre 1634 tarihinde Şeyh İsmail Rumi (1643 ö.) tarafından yaptırılmıştır. Şeyh İsmail Rumi Cami'ne vakfedilmiştir.⁹⁴

Onarımlar: Hamam 1911 yılında suyolları ve kubbesi dahil olmak üzere VGM İdaresi tarafından tamir edilmiştir.⁹⁵ 1993 yılında VGM tarafından iç ve dış sıvalar raspa edilmiş, orijinaline göre tekrar sıvanmıştır. Soyunmalık ahşap çatısı onarılarak alaturka kiremitle kaplanmıştır. Soyunmalık kabinleri eklenmiş, üst örtülerde sağlamlaştırma yapılmıştır. Arşiv belgelerinde hamamın sıcaklık bölümünde üstü açık yıkanma yerlerinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak saha çalışmasında bu yıkanma yerlerinin duvarları yıkılmış vaziyettedir.

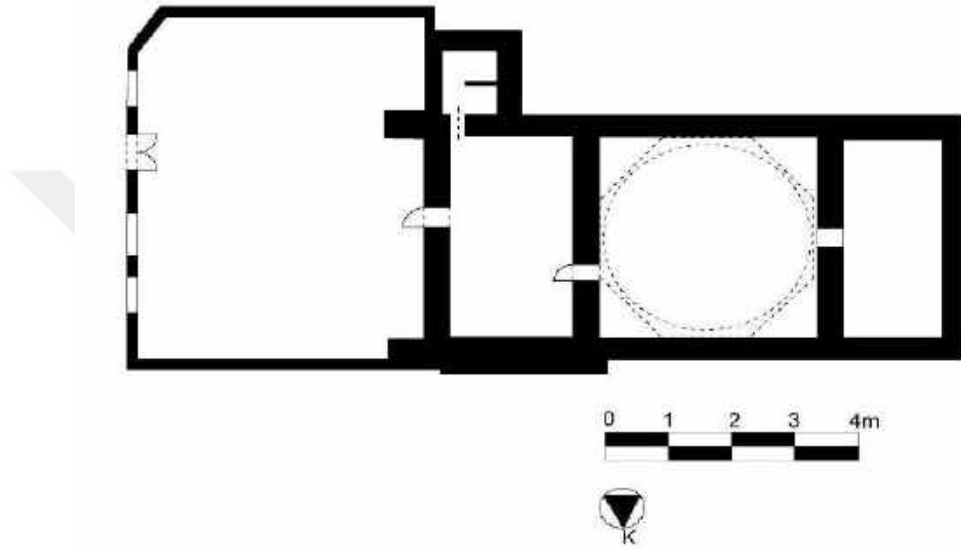
Mimari Tanım: Doğu-batı doğrultusunda eğimli bir arazi üzerine inşa edilen hamam özel hamamlar grubuna girmektedir. Küçük ölçekte olup belli bir plan tipolojisine girmeyen Tekke Hamamının sıcaklığı tek bir mekan halinde olup sıcaklığa bağlı halvet hücreleri bulunmamaktadır. Hamam; soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır. (Çizim 26).

Günümüzde hamamın beden duvarları tamamen sıvalı durumdadır. VGM arşiv belgelerine göre hamamın ılıkılık, sıcaklık ve su deposu bölümlerinin beden

⁹⁴ 1763 nolu Tahrir Defterinin 20. Sayfasında Kastamonu Tosya'da 'Şeyh İsmail Efendi İbni Ali Vakfi'na ait 1044 tarihli vakfiye

⁹⁵ Çiftçi, a.g.e., s. 323.

duvarları moloz taştan inşa edilmiştir. Soyunmalık bölüm ise su basman seviyesine kadar moloz taş, moloz taş üzeri kerpiç malzeme görülmektedir. Çatı alaturka kiremit ile örtülmüştür, saçak kısımları ahşaptır. Giriş cephesinde bulunan bahçe duvarı kerpiç malzemedendir. Soyunmalık bölümü destekler, pencere söve ve lentoları ahşap, hamam iç döşemesi mermerdir.

Çizim 26: Tekke Hamamı, Plan

Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapının giriş cephesi doğu yöndedir. Giriş cephesinin üç yönü bir bahçe duvarı çevrilidir. Yapının basık kemerli ahşap bir sokak kapısı bulunmaktayken 1992'den sonra bu duvarlar yıkılmıştır (Resim 303). Günümüzde bahçe duvarların yüksekliği düşürülerek metal bir kapı takılmıştır. Giriş cephesinde (doğu cephe) dört adet dikdörtgen formlu ahşap söveli ve lentolu pencere açıklığı bulunmaktadır. Bir pencere soyunmalık bölümüne giriş kapısı açıklığının üst kısmında bulunmaktadır. Giriş cephesi üzerinde yükselen soyunmalık bölümünün üst örtüsü kırma çatılı olup, ikinci bir kırma çatı ile iki katlı görünüm verilmiştir. Kırma çatının üstünde yükselen ikinci kırma çatının doğu cephesinde dört, kuzey ve güney cephesinde üç, batı cephesinde ise iki adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere dikey vaziyette dikdörtgen formludur. Doğu cephenin güney bölümü pahlanmıştır (Resim 304) (Çizim 27).

Resim 303: Tekke Hamamı, Doğu Cephe (VGM Arşivi-1989)

Resim 304: Tekke Hamamı, Doğu Cephe

Çizim 27: Tekke Hamamı- Doğu Cephesi (VGM Arşivi)

Kuzey, güney ve batı cephelerde pencere açıklığı bulunmamaktadır (Resim 305-306). Güney cephede hela kısmının taşını yapıldığı görülmektedir. Hamamın en yüksek bölümü soyunmalık bölümüdür. Batı cephede yer alan su deposu bölümü düz dam ile örtülü iken günümüzde duvarları yükseltilerek sıcaklık bölümü duvar yüksekliği ile aynı hizaya getirilmiş ve üzeri kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 307-308).

Resim 305: Tekke Hamamı, Kuzey Cephe (VGM Arşivi-1989)

Resim 306: Tekke Hamamı, Kuzey Cephe

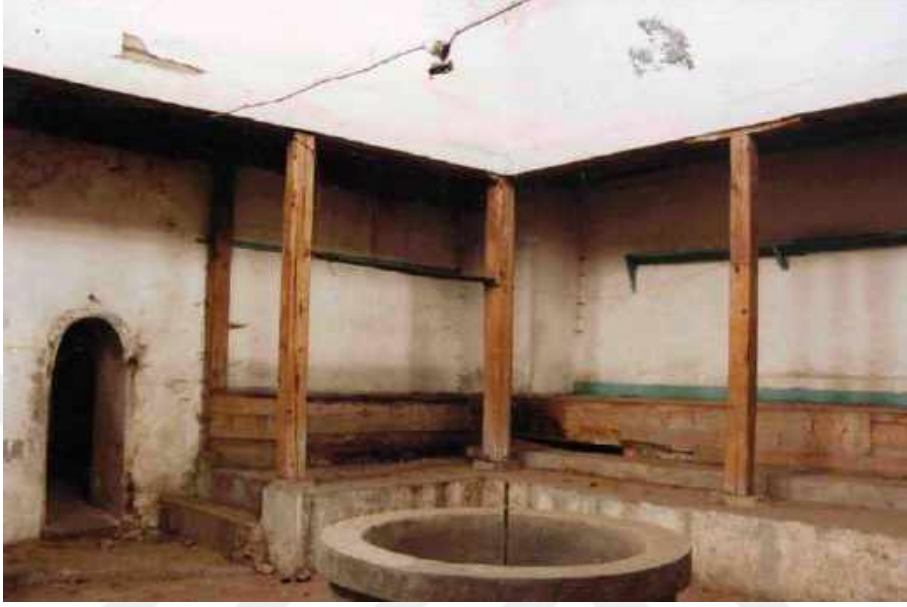
Resim 307: Tekke Hamamı, Batı Cephe, Su Deposu Bölümü (VGM Arşivi- 1992)

Resim 308: Tekke Hamamı, Batı Cephe, Su Deposu Bölümü

Doğu cepheden dikdörtgen formlu kapı açıklığından soyunmalık bölümüne geçilmektedir. Yaklaşık 11x8 m. ölçülerinde soyunmalık bölümü tek katlı olup kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Sekilerle yükseltilmiş giyinme odaları ahşap lambrilerle bölmelere ayrılmıştır. Soyunmalık bölümünün ortasında yuvarlak formlu

havuz bulunurken yapılan restorasyon çalışmalarında havuz değiştirilmiş, yerine mermerden sekizgen formlu havuz yapılmıştır (Resim 309-310). Zemin mermer ile kaplanmış, duvarlar ise sıvanmış vaziyettedir. Tavanı ahşaptır.

Resim 309: Tekke Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Genel Görünüş (VGM Arşivi-1991)

Resim 310: Tekke Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Genel Görünüş

Giriş cephesinin batısında ılıklığa geçilen kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı açıklığının güney duvarında duvara bitişik dikdörtgen formda bir havuz, havuzun

üstünde ise aslan başlı mermer malzemeli devşirme bir çeşme bulunmaktadır (Resim 311).

Resim 311: Tekke Hamamı, Soyunmalık Bölümü, Güney Duvarında Bulunan Aslan Başı

Soyunmalık bölümünden ılıklik bölümüne alçak bir mermer sekinin üstünde bulunan yuvarlak kemerli kapı açıklığıyla geçilmektedir. 7x4 m. ölçülerinde olan ılıklik bölümü kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Batı ve güney yönünde mermer bir sekisi bulunan ılıklik bölümünde iki adet kurna bulunmaktadır. Üst örtüsü beşik tonozdur (Resim 312-313). Güney yöndeki sekinin bitiminde dikdörtgen formlu kapı açıklığıyla hela kısmına geçilir. Hela kısmı ılıklik bölümün güney duvarından yaklaşık 2 m. kadar güney yönde taşıntı yapmaktadır (Resim 314).

Resim 312: Tekke Hamamı, Ilıklık Bölümü, Güney ve Batı Duvarları

Resim 313: Tekke Hamamı, Ilıklık Bölümü, Üst Örtü

Resim 314: Tekke Hamamı, ılıklık Bölümü Helaya Giriş Açıklığı

Sıcaklık bölümüne ılıklığın batı duvarında yer alan iki basamaklı bir yükseltme üstünde bulunan yuvarlak kemerli kapı açıklığıyla geçilmektedir. Sıcaklık bölümü 7x6.5 m. ölçülerinde kareye yakın bir planı vardır. Ortasında mermer sekizgen formlu bir göbek taşı bulunmaktadır. VGM arşiv belgelerinde sıcaklık bölümünde üç adet üstü açık yıkanma yerleri görülmektedir. Yıkanma yerlerinin ikisi batıda, diğeri ise güneydoğu yönünde bulunmaktaydı (Resim 315). Ancak günümüzde yıkanma yerlerinin duvarları yıkılmış vaziyettedir (Resim 316).

Resim 315: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Batı Duvarı (VGM Arşivi-1991)

Resim 316: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Batı ve Güney Duvarı

Sıcaklık bölümünde dört yönde mermer sekiler bulunmaktadır ve toplam on kurnası vardır. Kuzey-batı yönünde bulunan bir kurna halk tarafından şeyh kurnası olarak adlandırılmaktadır. Sadece şeyh kurnası günümüze orijinal olarak gelebilmiş, diğer kurnalar değiştirilmiştir. Eski belgelere göre şeyh kurnası adı verilen yıkanma yeri halvet hücresi durumundaydı. Çokgen formlu kurnanın yüzeyinde madalyon ve

taslık kısımları kabartmalı meşale şeklinde bezemelidir. Günümüzde kurna deforme olmuş vaziyettedir (Resim 317-318).

Resim 317: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Şeyh Kurnası (VGM Arşivi-1989)

Resim 318: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Şeyh Kurnası

Batı yöndeki duvarda su deposuna açılan yuvarlak kemerli küçük bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere açıklığının üstünde yuvarlak sağır kemer bulunmaktadır. Sıcaklık bölümünün üstü tromp geçişli kubbe ile örtülmüştür. Aydınlatma kubbeye açılmış ışık gözleriyle sağlanmaktadır (Resim 319).

Resim 319: Tekke Hamamı, Sıcaklık Bölümü, Üst Örtüsü

Yapının külhan kısmına girilememiştir. Külhan kazanı ise Kastamonu il merkezinde Hepkebirler mahallesinde Münire Medresesi avlusunun kuzey-doğu köşesinde sergilenmektedir. Kazan perçinlerle tutturulan on iki levhadan oluşmaktadır. Tabanı bombelidir. Tabandaki levhayı dokuz levha çepeçevre sarmıştır. İki levha ise kazanın kasnağını oluşturur (Resim 320).

Resim 320: Tekke Hamamı, Külhan Kazanı (İbrahim Tabakoğlu)

Değerlendirme: Kitabesi bulunmayan yapı 1763 nolu tahrir defterine göre Şeyh İsmail Rumi tarafından 1634 yılında yaptırılmıştır. Hamam kare bir sıcaklıktan ibaret, sıcaklığa bağlı halvet hücreleri bulunmamaktadır. Soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır. Tek üniteli olan hamam aynı isimli Şeyh İsmail Rumi Cami'ne gelir getirmek amacıyla yapılmıştır. Tekke Hamamı olmasından dolayı mahdut sayıda kişiler yıkandığı için küçük boyutludur ve bir bahçe içerisinde yer almaktadır.

Büyük bir kubbeye örtülü, tek bir mekan halindeki sıcaklık bölümleri sayıca az da olsa Anadolu'da 13.yy'dan itibaren görülmektedir.⁹⁶

⁹⁶ Önge, a.g.m., s.411.

Moloz taştan harçla yapılmış olan hamam yapılan restorasyon çalışmalarıyla onarılmış ve beden duvarları sıvanmıştır. Sıcaklık bölümünde bulunan halvet hücreleri muhtemelen 1992 yılında yapılan onarımla duvarlar yıkılmış günümüzde sıcaklık bölümünde sadece kurna başları bulunmaktadır.

Hamamdaki tek süsleme unsuru aslan başlı devşirme çeşme ve şeyh kurnasıdır. Hamamın soyunmalık bölümünde bulunan aslan başı muhtemelen yapıya sonradan dahil edilmiştir. Aslan Türk sanatında güç, kudret, erk sembolü, astrolojik ve tasavvufi⁹⁷ anlamlarının olduğu bilinmektedir. Mermer malzemedden yapılmış aslan başının başka bir yapıya ait olması muhtemeldir. Çünkü aslan tasviri Selçuklu dönemi özellikleri göstermektedir.

Hamam, A.K.T.V.K.K.'nin 1088 nolu kararı ile 'Taşınmaz Kültür Varlığı-Eski Eser' olarak 1990 yılında tescil edilmiştir.

---

⁹⁷ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran Yayınları, İstanbul, 1995, ss.58-130.

2.1.3.Çeşmeler

2.1.3.1.Halim Baba Çeşmesi

Çizim Numarası: 28-29

Resim Numarası: 321-322

İnceleme Tarihi: 10 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: İlyas Bey mahallesi Ketenci sokakta yer almaktadır.

Yapının Durumu: Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Kitabe çeşmenin orta kısmında üst bordüre 0,20 m. mesafede 0,45 x 0,32 m. ölçülerindedir. Taş malzeme üzerine zemin oyma tekniği ile hakkedilmiştir. Ayrıca yazımda iki sıra istif düzenlemesi görülmektedir. Üç satır halinde altı kartuşa bölünen kitabede Celî Sülüs hat tercih edilmiştir. Kartuş aralarında üstte altı kollu çiçek figürü ve altta lale figürü işlenmiştir (Resim 321).

Resim 321: Halim Baba Çeşmesi, Kitabe

– صاحب اليرات وا \ لحسنات قرّة بجاك ذاته

– السيد الحاجي عبد الله اغا

–سردن كجديان روحنه فاتحه سنه ١٢١١

- Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât Karabacak zâde

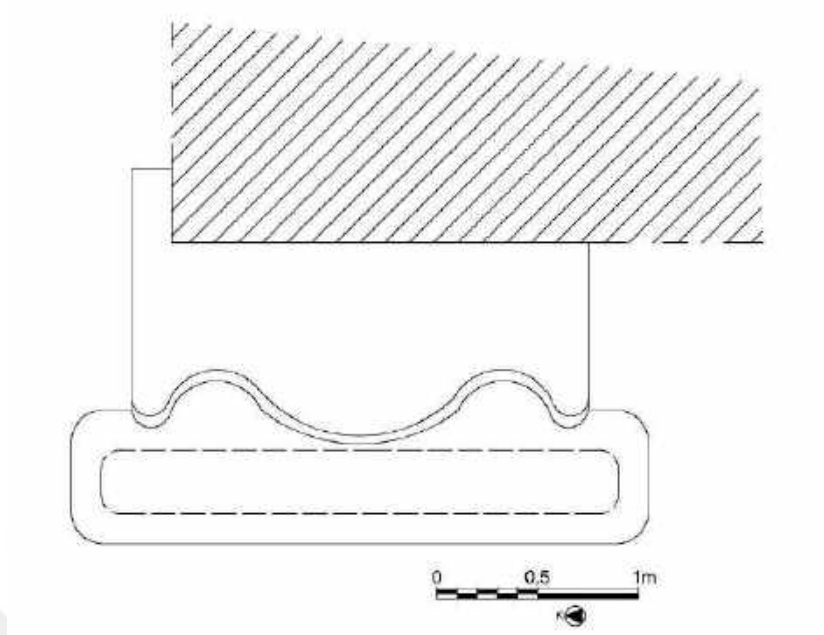
-Es-Seyid el-Hacı Abdullah Ağa

-Serdengeçtiyan Ruhuna Fatiha sene 1211 H.

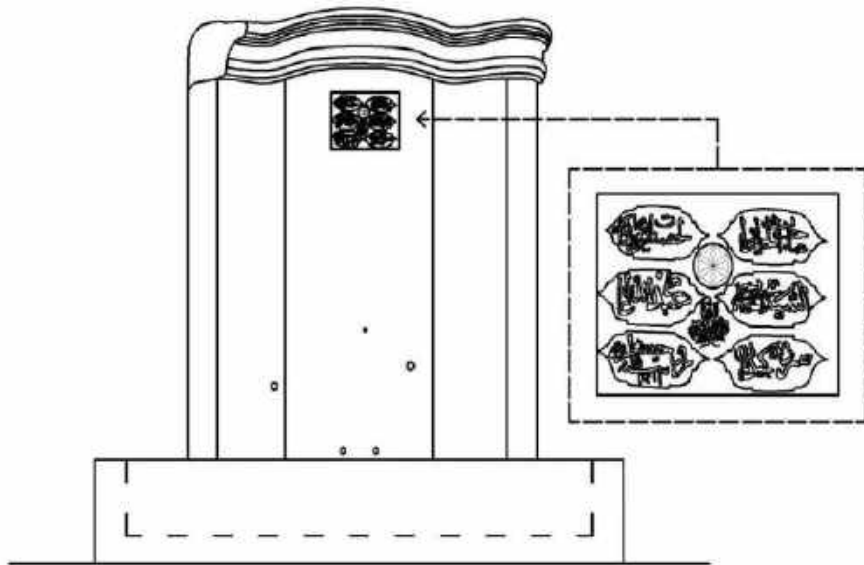
Anlamı: Karabacak oğlu Seyyid Hacı Abdullah Ağa Serdengeçtiyân bu hayratı H. 1211/ M. 1796 yılında yaptırmıştır.

Onarımlar: Yapı sıvalı vaziyettedir. Sıvanın ne zaman yapıldığı ve geçirmiş olduğu onarımları bilinmemektedir.

Mimari Tanım: Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş yapı bağımsız tek cephelidir. Taş malzemedен inşa edilmiş çeşme günümüzde sıvalı vaziyette olduğu için taşın türü tespit edilememiştir. Çeşme yaklaşık olarak 2 x 1.20 m. cephe ölçülerine sahiptir (Çizim 28). Batı cephe yüzeyi üç dilim halinde 'S' kıvrımı formundadır. Bu yönü ile batılılaşma dönemi özelliği gösterir. Cephe üzeri üç silmeli iki bordürle sonlanmaktadır. Lüle cephenin orta bölümünde yalağa 0.66 m. mesafede yer alır. Ayrıca şu an kullanılmayan iki adet lüle kanalı olduğu da görülmektedir. Çeşme ön kısmında cepheye bitişik yaklaşık olarak 2,90 x 0,83 m. ölçülerinde ve oval formlu yalak bölümü yer almaktadır (Çizim 29) (Resim 322).

Çizim 28: Halim Baba Çeşmesi, Plan

Çizim 29: Halim Baba Çeşmesi, Batı Cephe

Resim 322: Halim Baba Çeşmesi, Batı Cephe

Cephe yüzeyi sıvalı olan çeşmede kitabe ve bordürler haricinde bir hareketlilik görülmez. Yine kitabe üzerinde yer alan bitkisel tezyinat haricinde bir tezyinat ögesi yer almamaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Değerlendirme: Çeşmenin kitabesi ve banisi, üzerinde yer alan kitabe metnine göre Karabacak oğlu Seyyid Hacı Abdullah Ağa Serdengeçtiyan tarafından H.1211/ M.1796 yılında yaptırılmıştır. Kitabe metni yapının banisi ve tarihi hakkında kesin bilgi içermektedir. Vakıf kayıtlarında ve Tahrir defterlerinde yapı ile ilgili bir malumat bulunamamıştır. Yapının Halim Baba Çeşmesi olarak adlandırılması hususu ise Cumhuriyet döneminde kitabenin çeviri yapılmaması sonucu veya Halim Baba tarafından bir onarım gerçekleştirilmesi sebebiyle olduğu düşünülmektedir.

Bağımsız ve tek cepheli çeşmeler grubuna giren eser, alışıldık cephe düzenlemesinden farklı olarak 'S' kıvrımlı olarak düzenlenmiştir. Cephe önünde yer alan yalakta aynı formda tertip edilmiştir. Yapıdaki tezyinat unsurlar oldukça sadedir. Cephe üzerindeki silmeler Batılaşma etkilerini göstermektedir.

Sonraki dönemlerde tadilat gördüğü anlaşılan yapının yüzeyi sıvalı durumdadır. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

2.1.3.2.Karayılan Oğlu eşmesi

Çizim Numarası: 30

Resim Numarası: 323-324

İnceleme Tarihi: 3 Kasım 2019

Bulunduğu Yer: Tosya-Aşğı dikmen köyü yol güzergahında bulunmaktadır.

Yapının Durumu: eşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Kitabe çeşmenin orta kısmında üçgen alınlık içinde yer almaktadır. Taş malzeme üzerine zemin oyma tekniği ile hakkedilmiştir. Yazımda tek sıra istif düzenlemesi görölmektedir. Kitabe dört satır olup Celî Sülüs hat ile yazılmıştır (Resim 323).

Resim 323: Karayılan Oğlu eşmesi, Kitabe

۱۲۲۷ –

– صاحب الخيرات

– قره يلان اوغلی

– شعبان

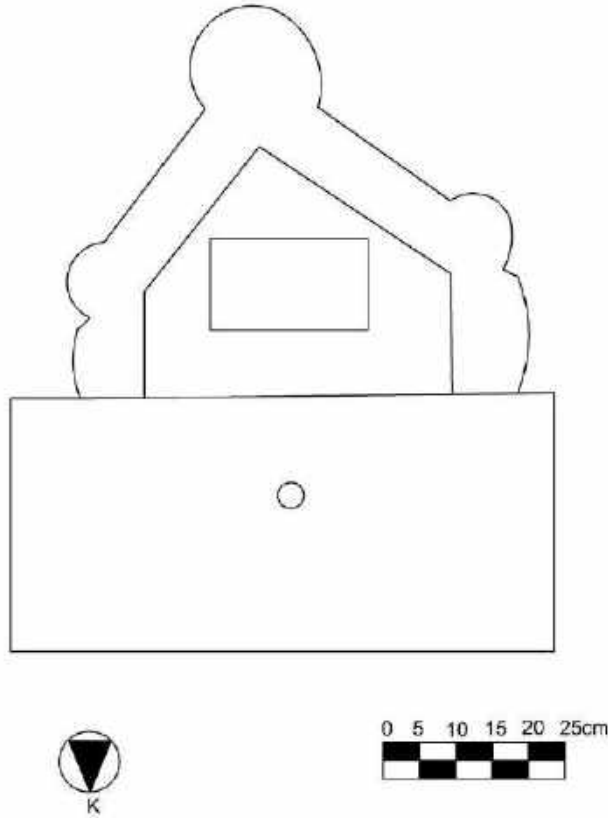
- 1227

- Sahibü'l-hayrât
- Karayılan oğlu
- Şa'ban

Anlamı: Bu hayrât H. 1227 (M. 1812) Karayılan oğlu Őaban tarafından yaptırılmıştır.

Onarımlar: Çeşmenin yalağı betonarme olarak sonradan yapılmıştır. Alınlık bölümü sıvalıdır. Sıvanın ne zaman yapıldığı ve geirmıŐ olduğu onarımları bilinmemektedir.

Mimari Tanım: Doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş yapı, bağımlı tek cephelidir. Yapı kesme taştan yapılmıştır. Alınlık kemeri dilimli olan eşme günümüzde imento sıvalıdır. Sıvaların dkldğu yerde kesme taŐlar görülmektedir. Çeşmenin alınlık kısmı 60x55 cm., ayna taşı ise 75x35 cm. llerindedir (izim 30) (Resim 324).

Çizim 30: Karayılan Oğlu eşmesi, Kuzey Cephe

Resim 324: Karayılan Oğlu eşmesi, Kuzey Cephe

Değerlendirme: eşme, alınlık üzerinde yer alan kitabeye göre H.1227/ M.1812 yılında inşa edilmiştir. Kitabede ‘Karayılan Oğlu’ ibaresinden dolayı Karayılan Oğlu eşmesi olarak adlandırılmıştır. Bağımlı ve tek cepheli eşme, alınlık ve ayna taşının birleştiği kısımda diletasyon izlerinden dolayı alınlık kısmının sonradan eklendiği düşünülmektedir. Çeşmenin yalağı betonarme olarak yapılmıştır.

Çeşmede tek hareketlilik dilimli kemerdir. Bunun haricinde bir süsleme bulunmamaktadır. Alınlık kısmının merkezine oyularak yapılmış, dikdörtgen pano içerisinde yer alan kitabe metni dört satır olup Celi Sülüs hat ile yazılmıştır.

2.1.3.3.Çiğdem Sokak Çeşmesi

Çizim Numarası: 31-32

Resim Numarası: 325-326

İnceleme Tarihi: 19 Haziran 2020

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde Hocafakih mahallesi Çiğdem sokakta bulunmaktadır.

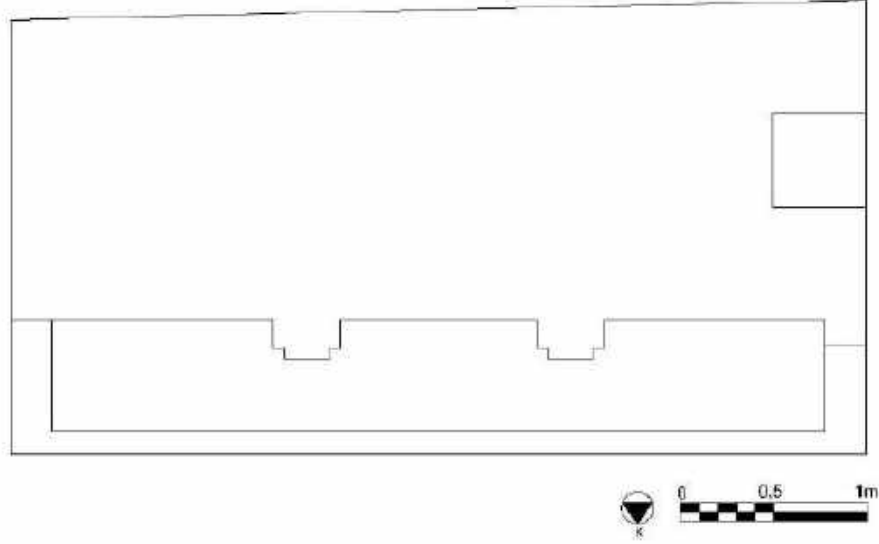
Yapının Durumu: Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Kitabesi bulunmamaktadır. Cephe özellikleri ve malzeme-teknik açısından 18.-19.yy'a tarihlendirebiliriz.

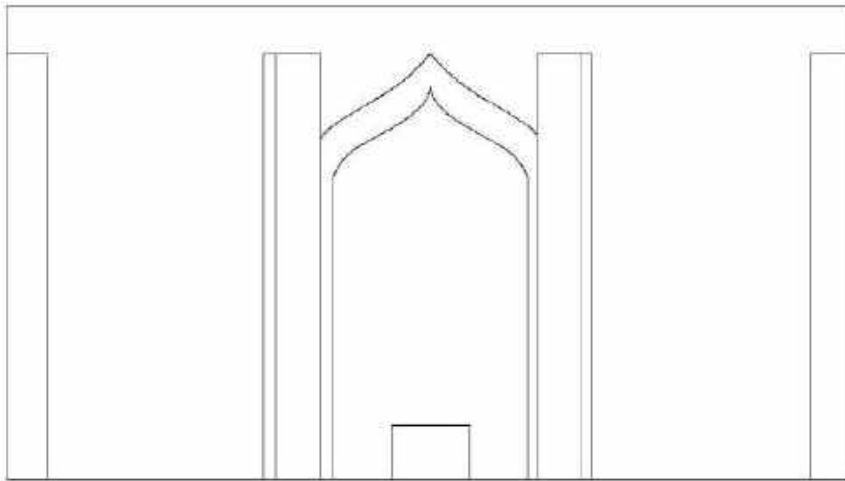
Onarımlar: Yapının geçirmiş olduğu onarımlar ve nitelikleri bilinmemektedir.

Mimari Tanım: Dikdörtgen planlı çeşme iki cepheli, bağımsız ve haznelidir. Yığma duvar tekniğinde inşa edilen çeşmede moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Duvarlarda moloz taş, kemer ve ayaklarda tuğla malzeme, ayna taşında ise kesme taş görülmektedir. Yapı yaklaşık olarak 4.5x 2.5 m ölçülerindedir.

Yapının kuzey cephesinde kaş kemer formu niş görülür. Kemerlerin oturduğu ayaklar kemer başlangıç hizasına kadar yükselerek kemer köşelikleri oluşturmuştur. Cephenin köşeleri tuğla ile geçilmiş, cephe boyunca uzanan dikdörtgen yalağı bulunmaktadır (Çizim 31). Kot seviyesinin yükselmesinden dolayı yalak derinliği ölçülememiştir. Yatay dikdörtgen formu kesme taştan yapılmış ayna taşı üzerindeki lülesi tahrip olmuştur (Çizim 32) (Resim 325).

Çizim 31: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 32: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe

Resim 325: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe

Çeşmenin batı cephesinde tuğla malzemedan yuvarlak kemerli 0.5x0.5 m ölçülerinde kare formlu küçük hazne penceresi bulunmaktadır. Sıvalı vaziyetteki haznenin içinden üst örtünün geçme tonoz olduğu ve tuğla malzemedan yapıldığı görülmektedir (Resim 326). Çeşmede tezyinat unsuru görülmemektedir.

Resim 326: Çiğdem Sokak Çeşmesi, Batı Cephe

Değerlendirme: Yakın zamanda doğu cephesine bitişik konut yapılmış olan yapı bağımsız, iki cepheli çeşme tipolojisindedir. Dikdörtgen planlı çeşme kemer, ayaklar, cephe köşeleri ve üst örtü tuğladan, kalan yerler ise yığma tekniğinde moloz taştan inşa edilmiştir. Günümüzde harap vaziyette olup, kullanılmayan yapının kuzey cephesi kaş kemer formlu nişe sahip tek çeşmelidir. Batı cephesinde hazne penceresi bulunur. Süslemesi bulunmayan yapının tuğladan kaş kemeri ve ayaklar cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Kitabesi olmayan yapıyı cephe özellikleri ve malzeme-teknik açısından 18.-19.yy a tarihlendirilmektedir.

2.1.3.4.Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi

Çizim Numarası: 33

Resim Numarası: 327-328

İnceleme Tarihi: 10 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezinde Lapacı sokakta yer alır.

Yapının Durumu: Çeşme olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Tarihçesi: Çeşmenin aynalığı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Kitabe dikdörtgen formda tepelik kısmı oval bir formdadır. Mermer malzeme üzerine altı sıra halinde cetvellerle ayrılan kitabe metni Celî Ta'lik hat ile zemin oyma tekniğinde hakkedilmiştir. Yazı istifi tek sıra olarak düzenlenmiştir. Tarih kısmının yer aldığı son satırda yaprak figürü görülür. Kitabe çevresi bir bordürle tamamlanmıştır (Resim 327).

Resim 327: Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi, Kitabe

– و من الماء كل شئ حي

– برك الله موقعنده چشم آب حیات

– تشنکانه قطرهء دلجو سد رقند نبات

– کمخاجی زاده که اسماعیل چوش بانیدر

– تاریجدر (ایچ آب کوسرین الحیات)

– ۱۳۳۱

-Ve mine'l-mâ'i kullü şey'in hayy

- Berekallah mevkiinde çeşme-i âb-ı hayat

- Teşnegâne katre-i dilcusidir kand-ı nebât

- Kemhacı zâde İsmail Çavuş bânidir

- Tarihidir (İç âb-ı kevserin el-hayat)

- 1331

Anlamı: “Ve her canlıyı sudan var kıldık” (Enbiya Sûresi 30.ayet)

-Allah mübarek etti âb- hayat çeşmesini

- Susamışlara gönül çeken damlasıdır bitki çayı

- Kemhâcı zâde (İpek kumaş dokuyan) İsmail Çavuş yaptırdı

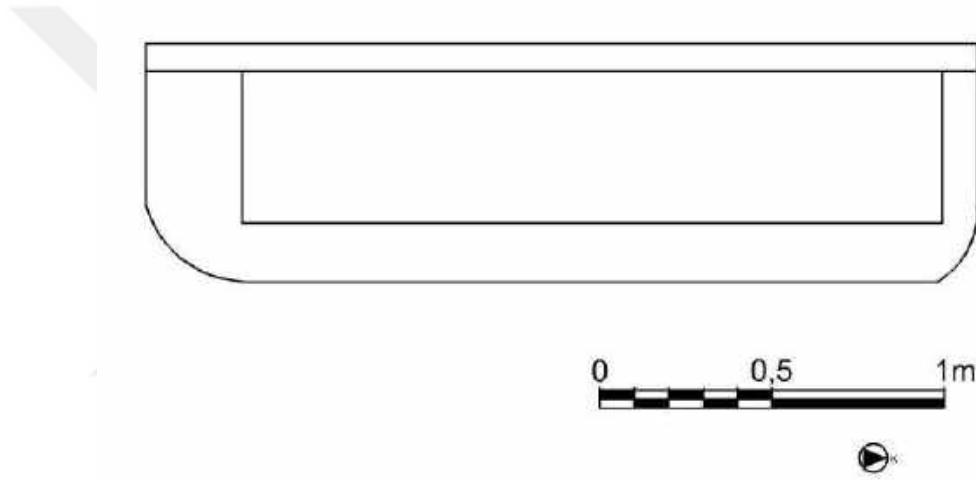
- Tarihidir (İç cennet suyu yaşamda)

- H. 1331 / M. 1912-13

Onarımlar: Çeşmenin beton malzemedden yalağının sonradan onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Yalak dışında yapının onarımları ve nitelikleri bilinmemektedir.

Mimari Tanım: Yapı kuzey-güney doğrultusunda bağımlı, tek cepheli bir tipolojiye sahiptir. Çeşme günümüzde sıvalı vaziyettedir. Sıvanın kırıldığı bölümlerden tespit edildiği kadarıyla malzemesi düzgün olamayan yontu taştır. Yalak kısmı ise betonarme olarak onarımlarla eklendiği düşünülmektedir.

Yaklaşık olarak 1.70 m yüksekliğinde, 2.30 m. genişliğindeki çeşmenin doğu cephe düzenlemesi alt kısımda 70 cm. yüksekliğine ve 50 cm. derinliğe sahip dikdörtgen formda yalak kısmı ile başlar (Çizim 33).

Çizim 33: Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi, Plan

Aynalık kısmı ile üstte yer alan kitabeliği bir sıra yivli, bir sıra oval dışa taşıntılı bir bordür ayırır. Aynalık kısmı ile yalak arasında lüle yer alır. Cephe oldukça sade tutulmuştur. Çeşme üzerindeki yegâne hareketlilik kitabe üzerinde görülür. Çeşme suyu akmakta olup günümüzde kullanılmaktadır (Resim 328).

Resim 328: Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi, Doğu Cephe

Değerlendirme: Çeşme Kemhacızade (İpek kumaş dokuyan) İsmail Çavuş tarafından H.1331/ M. 1912-13 tarihinde yaptırılmıştır. Bağımlı ve tek cepheli çeşmeler tipolojisindedir. Cephede dikdörtgen formda yalak yer alır. Cephe üzerindeki tek hareketlilik ve tezyini unsuru kitabeliktir. Kitabe metnin Celi Ta'lik hatla yazılması dönemin özelliklerindedir. Genel itibari ile sade tutulan yapı günümüzde sıvalı durumdadır.

2.1.4.5.Zopturoğlu Sokak eşmesi

Çizim Numarası: 34-35

Resim Numarası: 329-330

İnceleme Tarihi: 10 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezinde, Dilküşah mahallesi Zopturoğlu sokakta yer almaktadır.

Yapının Durumu: eşme günümüzde kullanılmamaktadır.

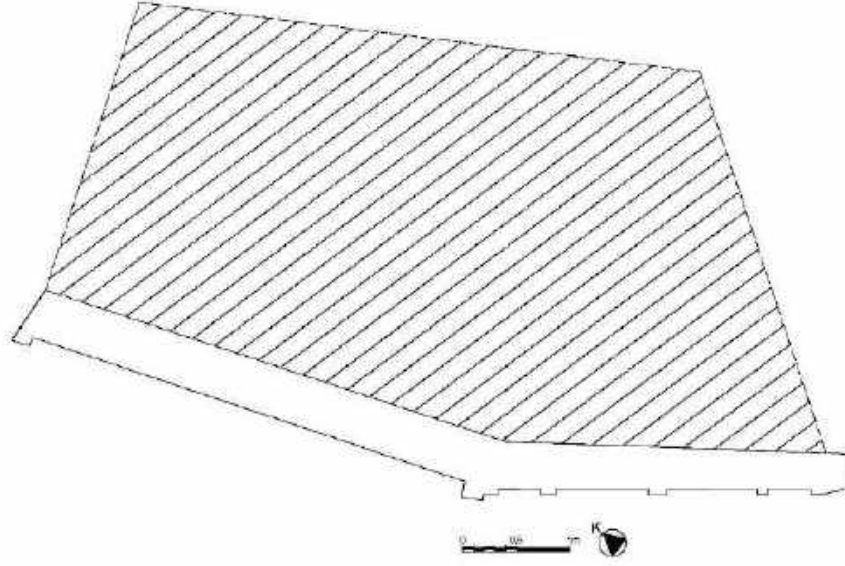
Tarihçesi: Yapının bir kitabesinin olmaması, VGM ve Tahrir Defterlerinde hakkında bilgi bulunmaması yapıyı tarihlendirmemizi zorlaştırmaktadır. Ahmet Gökoğlu'nun kitabında Zoptruoğlu Sokak'ta yer alan bir çeşmeden bahsedilmektedir. Dere eşmesi olarak adlandırılan çeşmenin 1952'de kitabesinin olduğu bilinmektedir. Kitabede 'Sahib ul-hayrat Elhac Ahmet Bey Sene 1196'⁹⁸ yazmaktadır. Kitabeye göre eşme H. 1196/ M.1781 yılında yaptırılmıştır. Ahmet Gökoğlu çeşmenin geçirmiş olduğu tamirle eski karakterini kaybettiğini söylemektedir. Ayrıca saha çalışmamızda halk, yakın zamanda kitabenin kazılarak yok edildiği söylemiştir. Bahsedilen tarihte aynı sokakta iki çeşmenin olamayacağını düşünerek incelediğimiz çeşmenin Ahmet Gökoğlu'nun bahsettiği eşme olma olasılığı çok yüksektir. Ancak yapılan müdahaleler doğrultusunda günümüzde eşme 19.yy özellikleri göstermektedir.

Onarımlar: Yapının geçirmiş olduğu onarımları bilinmemektedir. Ancak yakın zamanda eşme mavi ve beyaz boyayla boyanmıştır.

Mimari Tanım: Yapı kuzey-doğu doğrultusunda, bağımlı iki cepheli tipolojiye sahiptir. Sıvalı ve boyalı vaziyetteki yapının malzemesi tespit edilememiştir. Çeşmenin kuzey cephesi 4.20cm genişliğinde, 1.70 m yüksekliğinde sağır duvar durumundadır. Dikdörtgen çerçeve içerisindeki cephe üzeri 7 cm. dışa taşınılıdır. Cephe üzerinde tezyinat unsuru görülmez (Çizim 34).

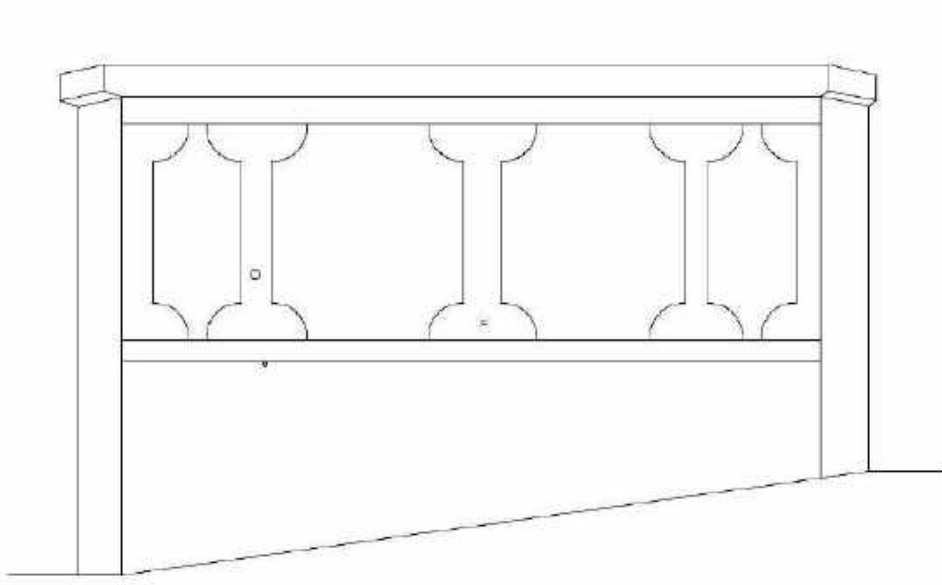
⁹⁸ Gökoğlu, a.g.e., s.411

Çizim 34: Zopturoğlu Sokak Çeşmesi, Plan

Doğu cephesi 3.20 m. genişliğinde yaklaşık olarak 1.70 m yüksekliğinde dikdörtgen formdadır. Cephe üzerinde plasterlarla ayrılmış dört pano yer alır. Bunlarda yanlardakiler 40 cm. ölçülerinde orta kısımdakiler 85 cm. ölçülerindedir. Panolar köşelerde yarım daire formunda plasterlarla hareketlendirilmiştir. Orta iki panoyu ayıran plasterin alt kısmında lüle yer alır. Cephede tezyinat unsuru görülmemektedir. Üst kısım yarım daire saçakla sonlanır (Çizim 35) (Resim 329-330).

Saçak beton malzemeden olup orijinalinde var olmadığı düşünülmektedir. Cephe beyaz ve mavi renkte boyalarla kapatılmıştır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Su deposu bölümü bulunmaktadır. Depo düz dam ile örtülüdür.

Çizim 35: Zopturoğlu Sokak eşmesi, Doğu Cephe

Resim 329: Zopturoğlu Sokak eşmesi, Doğu Cephe

Resim 330: Zopturoğlu Sokak eşmesi, Doğu Cephe (Tosya Belediyesi)

Değerlendirme: Bağımlı ve iki cepheli çeşmeler tipolojisine sahip yapının kuzey cephesi ve kitabesi kazınmıştır. Doğu cephe ise yanlarda daha dar ortada geniş tutulan dört pano ile hareketlendirilmiştir. Yapıdaki pano ve plaster uygulaması çeşmeyi Batılaşma dönemine dahil etmemizi kolaylaştırmaktadır. eşmeye ilk inşası sonrasında müdahaleler olduğu görülmektedir. Cephe üzerinde yer alan betonarme daire saçak, bu müdahalelerden biridir. Mevcut halinde eşme kullanılmamaktadır.

2.1.3.6.Taş Çeşme

Çizim Numarası: 36

Resim Numarası: 331

İnceleme Tarihi: 19 Haziran 2020

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde, Hacıpir mahallesi Taş Çeşme sokakta yer almaktadır.

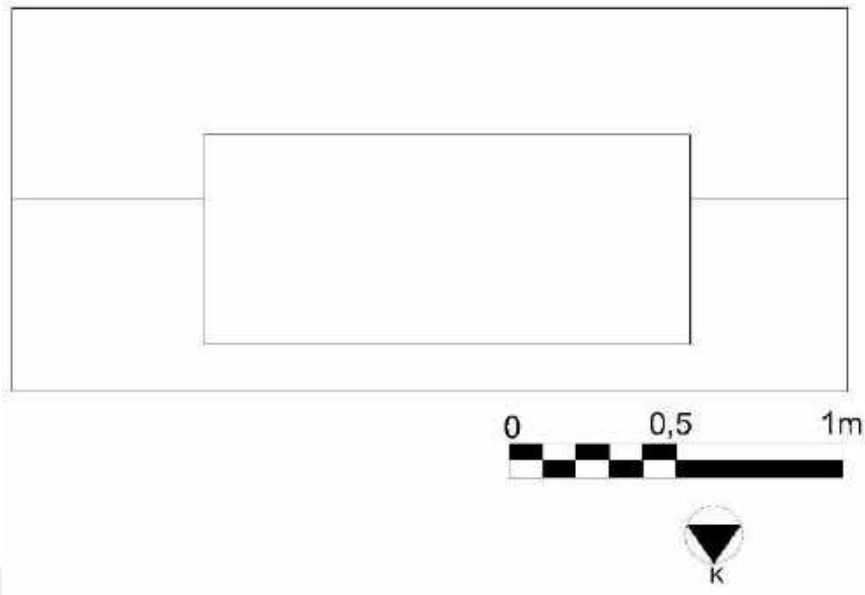
Yapının Durumu: Çeşme olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Tarihçesi: Kitabesi bulunmamaktadır. Cephe düzeni ve malzeme-teknik açısından 19.yy sonu ile 20.yy başlarına tarihlendirebiliriz.

Onarımlar: Çeşme ile ilgili arşivlerde bir bilgiye ulaşılmamıştır. Çeşme cephesindeki derzler yapının tamiratında çimento harç ile özensiz şekilde tekrar çekilmiştir. Ancak bu tamiratın ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.

Mimari Tanım: Yapı iki sokağın kesişme noktasında yer almakta ve bir yapının duvarlarına yaslanmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşme; bağımsız ve tek cephelidir. Yapı tamamen kesme taşlarla inşa edilmiştir. Üst kısmında beton malzemeden saçak kısmı bulunmaktadır.

Çeşme yaklaşık olarak 2.10 m. yüksekliğinde 2.40 m. genişliğindedir. Kuzey cephede bulunan yuvarlak kemer ayaklara oturmaktadır. Zeminde yatay durumda yerleştirilmiş dikdörtgen formda yalak kısmı betonarmedir. (Çizim 36). Yaklaşık olarak 50 cm. derinliğindedir. Yapının orijinal lülesi tahrip olmuştur. Herhangi bir süsleme ögesi bulunmayan çeşme günümüzde asıl işlevine uygun olarak kullanılmaktadır (Resim 331).

Çizim 36: Taş Çeşme, Plan

Resim 331: Taş Çeşme, Kuzey Cephe

Değerlendirme: Bağımsız ve tek cepheli çeşmeler tipolojisinde olan çeşme kesme taş malzemeye sahip, yuvarlak kemerlidir. Cephede dikdörtgen formda yer alan yalak betonarme malzemedendir. Yakın zamanda onarım geçirmiş, derzlerin tamiratı özensiz bir şekilde yapılmıştır. Süsleme ögesi bulunmayan çeşme günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. Kitabesi bulunmayan yapının yapım tarihi hakkında

bir bilgiye sahip değiliz. Cephe düzeni ve malzeme-teknik açısından 19.yy sonu 20.yy başlarına tarihlendirebiliriz.

2.1.3.7.Tulumbacılar Çeşmesi

Çizim Numarası: 37-39

Resim Numarası: 332-335

İnceleme Tarihi: 9 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: İlçe merkezinde Hükümet Caddesinde bulunmaktadır.

Yapının Durumu: Çeşme olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Tarihçesi: Kitabe kuzey cephe üzerinde iki kemerin arasında bulunan boşluk üzerinde kare formda dışa taşıntılı oyma-kabartma tekniğinde latin rakamları ile hakkedilmiştir. Pano üzerinde tarih kısmının altında yaprak tasvirleri yer alır. Eski belgelere göre kitabenin onarım kitabesi olması muhtemeldir. (Resim 332).

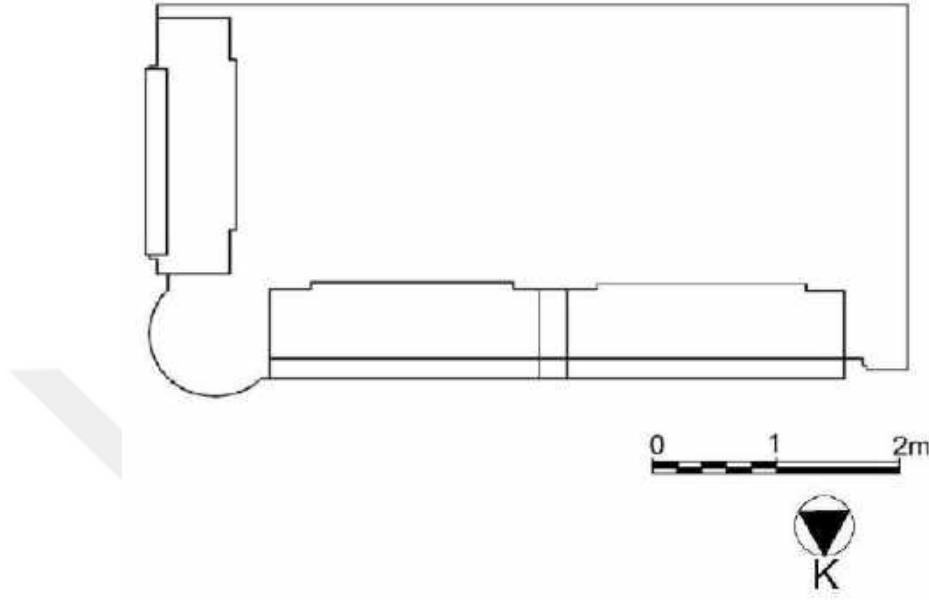

Resim 332: Tulumbacılar Çeşmesi, Kitabe

Onarımlar: Yapının geçmiş olduğu onarımlar bilinmemektedir. 1931 tarihli kitabenin onarım kitabesi olduğu düşünülmektedir. Çeşme yakın zamanda boyanmıştır.

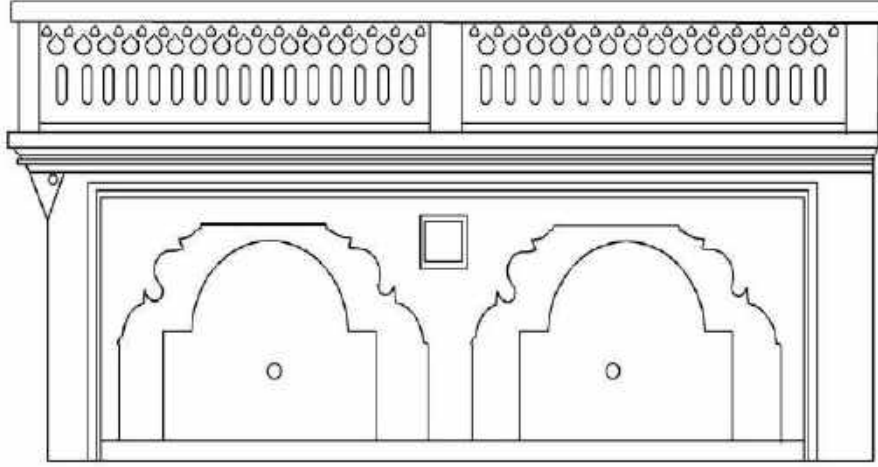
Mimari Tanım: Yapı bağımsız, iki cepheli çeşmeler grubuna girmektedir. Betonarme olarak inşa edilmiştir. Yaklaşık olarak 5x2.80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır.

Kuzey cephesi iki niş, doğu cephesi tek niş olarak düzenlenmiştir. Kemer düzenlemeleri dilimli Bursa kemeri formundadır (Çizim 37).

Çizim 37: Tulumbaclar Çeşmesi, Plan

Kuzey cephesinde iki kemer düzeni görülmektedir. İki kemer birleşimi arasında kalan üçgen alınlıkta tarih kitabesi yer alır. Kemerlerin çevresi iki sıra silme arasındaki kaval silme ile sınırlandırılmıştır. Yalak kısmı kot seviyesinden aşağıdadır ve su ile dolu olduğu için ölçümü yapılamamıştır. İç cephe yuvarlak sağır kemerler ile hareketlendirilmiştir. Cephede birbirine paralel iki adet lüle yer alır. Cephe üzeri iç bükey silme bordürle devam ederek betonarme korkulukla sonlanır. Korkuluk üç sıra hareketlilik düzenlemesine sahiptir. İlk sıra parmaklık formu, üzerinde mükerrer ters kalp motifi ve bunun üzerinde alt sıradakilere oranla yaklaşık $\frac{1}{2}$ ölçülerde aynı motif görülür. Cephe üzerinde tezyini unsur görülmez, genel itibari ile sadedir (Çizim 38) (Resim 333).

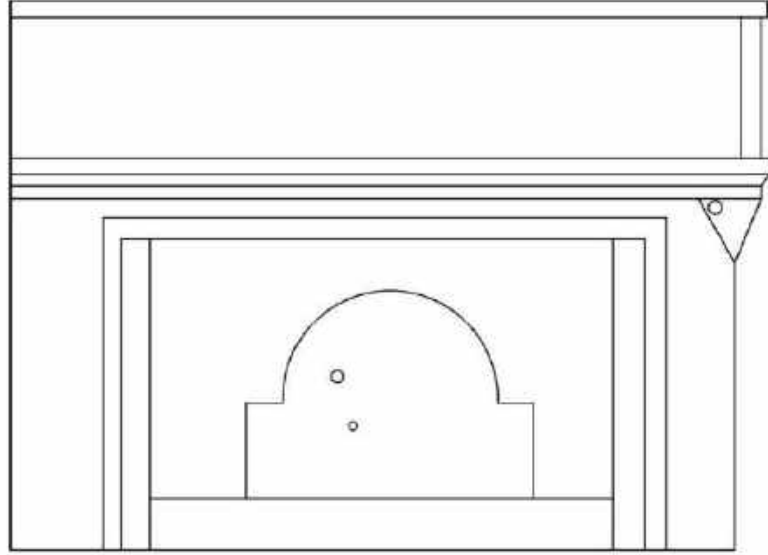
Çizim 38: Tulumbacılar Çeşmesi, Kuzey Cephe

Resim 333: Tulumbacılar Çeşmesi, Kuzey Cephe

Yapının doğu cephesi düz lentolu, yanlardan kaval silme bordürle çevrelenmiştir. Yalak su ile dolu olduğu için derinliği ölçülememiştir. İç yüzey üzerinde yuvarlak sağır kemer görülür. Sağır kemer üzerinde lüle yer alır. Ayrıca lülenin üst kısmında yuvarlak kemer panolu taslık kısmı yer alır. Tezyinat unsuru görülemeyen cephenin üst kısmı kuzey cephesi ile benzer hareketlilik ile sonlanır (Çizim 39) (Resim 334). Çeşme suyu akar durumda ve günümüzde kullanılmaktadır.

Su deposu bölümü bulunmaktadır. Üst örtü düz damdır ve korkuluklarla sınırlandırılmıştır.

Çizim 39: Tulumbacılar Çeşmesi, Doğu Cephe

Resim 334: Tulumbacılar Çeşmesi, Doğu Cephe

Değerlendirme: Çeşmenin kuzey cephesi üzerinde iki kemerin arasında bulunan kitabeye göre 1931 yılında inşa edilmiştir. Tahrir Defterleri ve Vakıf kayıtlarında ismi geçmemektedir. Banisi hakkında bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak arşiv belgelerinden yola çıkılarak Tosya'daki muhtemelen 1915 yılında ortaya çıkan yangında çekilmiş

bir görüntü mevcuttur (Resim 335). Belgede yangın havuzu olarak kullanılan çeşme Tulumbacılar Çeşmesi olarak adlandırılmıştır. Bu belgeye göre yapıya 1931 yılından daha erken bir tarih vermek doğru olabilir. Kitabe üzerinde ki 1931 tarihi onarım tarihi olması muhtemeldir.

Yapı bağımsız iki cepheli cephelerden biri tek kemerli, diğer cephe ise iki kemerli olarak düzenlenmiştir. Kemerlerde uygulanan B urşa kemeri, aynalık kısmındaki yuvarlak sağır kemerler ve üst kısımda yer alan parmaklık uygulamaları dönemin unsurlarıdır. Günümüzdeki durumunda onarım görmüş olan çeşme kullanılmaya devam etmektedir.

Resim 335: Tulumbacılar Çeşmesi ve Tulumbacılar (Tosya Belediyesi)

2.1.4.Su Kemerleri

2.1.4.1.Kemer Köprü

Çizim Numarası: 40-41

Resim Numarası: 336-339

İnceleme Tarihi: 8 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: Tosya-Kastamonu yolu üzerinde Tosya ilçesinin girişindedir.

Yapının Durumu: Günümüzde işlevini yitirmiş durumdadır.

Tarihçesi: Eserin yapım tarihini veren kilit taşında yer alan kitabeye göre H.1228 /M.1813 tarihte inşa edilmiştir. Kitabe yüzeyinde ay-yıldız motifi içerisinde “mâşâallah” lafzı ve inşa tarihi yer alır. Celî Sülüs hat ile zemin oyma tekniğinde hakkedilmiştir. Ay-yıldız motifi üzerinde kıvrık dal içerisinde yerleştirilmiş çiçek figürü görülür (Resim 336).

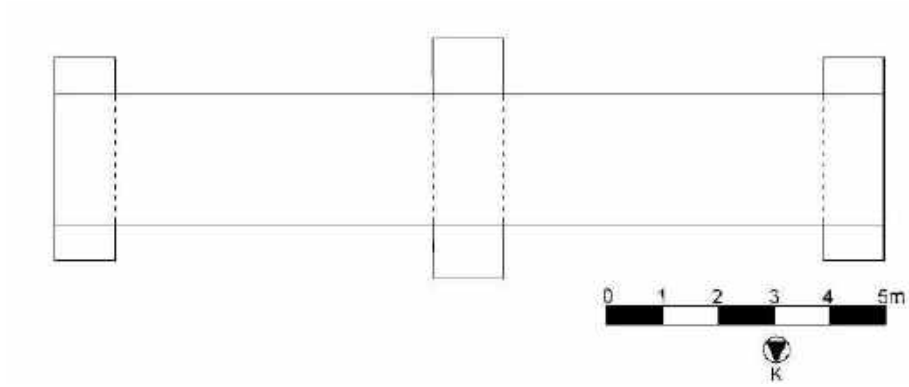

Resim 336: Kemer Köprü, Kemer Kilit Taşı (Kastamonu Müzesi Arşivi)

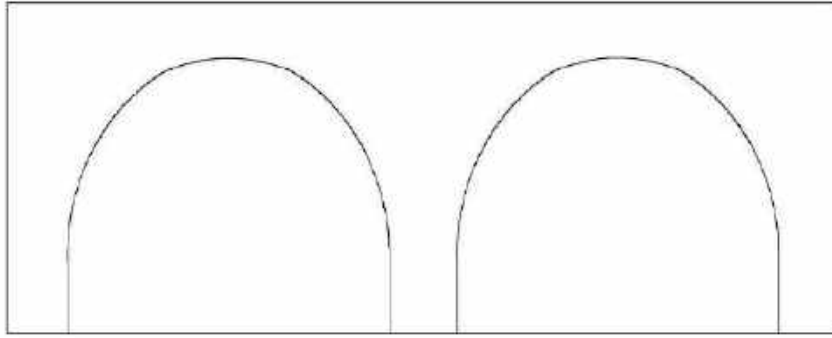
Onarımlar: Yapının batıdaki kemerli kısmı 1992 yılında tekrar yapılmıştır. Yüzeyi ise yakın zamanda belediye tarafından metal kontrüksiyon ile kapatılmıştır. Bu haliyle kilit taşı görülmemektedir.

Mimari Tanım: Eser, doğu-batı doğrultusunda konumlanmıştır. Köprü çift gözlü ve yuvarlak kemerlidir. Kemerler düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Ayaklarda moloz taş kullanılmış, kilit taşı ise mermer malzemeden yapılmıştır. Su kanalı ya da su kemeri olduğu düşünülmektedir.

Yapının sağlam kalan doğu kısmı, yaklaşık olarak 6.80 m uzunluğa ve 1.40 m. genişliğe sahiptir. Gözlerin açıklığı 5.5 m yüksekliği 4.5 m'dir. Kemer gözleri yuvarlak kemer olarak yapılmıştır (Çizim 40-41) (Resim 337).

Çizim 40: Kemer Köprü, Plan

Çizim 41: Kemer Köprü, Cephe

Resim 337: Kemer Köprü, Genel Görünüş

Kemer gözlerinin arasına inşa edilmiş olan ayak yaklaşık olarak 1.5 m genişliğindedir (Resim 338). Su kemerinin kuzey ve güney cepheleri aynı özelliği göstermektedir.

Resim 338: Kemer Köprü Doğu Kemer Karnı

Su kemerinin döşemesi, sonradan geçirmiş olduğu tahribatlardan dolayı onarım görmüştür. Ayrıca şu anki durumunda yüzey metal konstrüksiyon ile kapalı durumdadır. Köprünün döşemesinde korkuluk duvarı kullanılmamıştır.

Oldukça sade olarak inşa edilmiş olan su kemerinde, incelememiz esnasında kilit taşı üzerinde yer alan kitabelik dışında hiçbir hareketlilik unsuruna rastlanmamıştır (Resim 339). Geçirmiş olduğu onarımlarla günümüze kadar büyük oranda sağlam bir şekilde ulaşmıştır.

Resim 339: Kemer Köprü Kilit Taşı

Değerlendirme: Su kemeri üzerinde yer alan kitabeye göre H.1228/ M.1818 tarihinde inşa edilmiştir. Yapının batı tarafta yer alan gözü zamanla yıkılmış olup bunun üzerinde batı gözü 1992 tarihinde aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca yakın dönemde belediye tarafından su kemerinin kuzey-güney cepheleri metal konstrüksiyon ile kapatılmıştır. Su kemeri mevcut durumda Tosya-Kastamonu yolu üzerinde aktif trafik akışının olduğu bir güzergahta yer almaktadır.

Yapı doğu- batı doğrultusunda konumlanmış, çift gözlü ve kemerli köprü tipolojisindedir. Düzgün kesme taş ve moloz taştan ile inşa edilen yapının su yolu köprüsü olma olasılığı yüksektir. Bu kanaate varmamızın nedenlerinden birisi yapının üzerinde yer aldığı zemin üzerinde akarsuyunun bulunmamasıdır. Ayrıca köprünün iki yerleşim yahut geçiş yolunu bağlama gibi bir fonksiyon taşıma olasılığı da düşüktür. Zira köprü genişliği, bağlantı kurduğu yakalar yapının su kemeri yahut su yolu olasılığını kuvvetlendirmektedir. Yapıda selyaran bulunmaması da bu durumu desteklemektedir.

2.1.5.Köprüler

2.1.5.1.Dört Ocak Köprüsü

Çizim Numarası: 42

Resim Numarası: 340-342

İnceleme Tarihi: 12 Ekim 2019

Bulunduğu Yer: Tosya İlçe merkezinden Ermenik köyü yol güzergahında batı yönünde ilçe merkezine 10 km uzaklıktaki Deringöz deresi üzerinde bulunmaktadır.

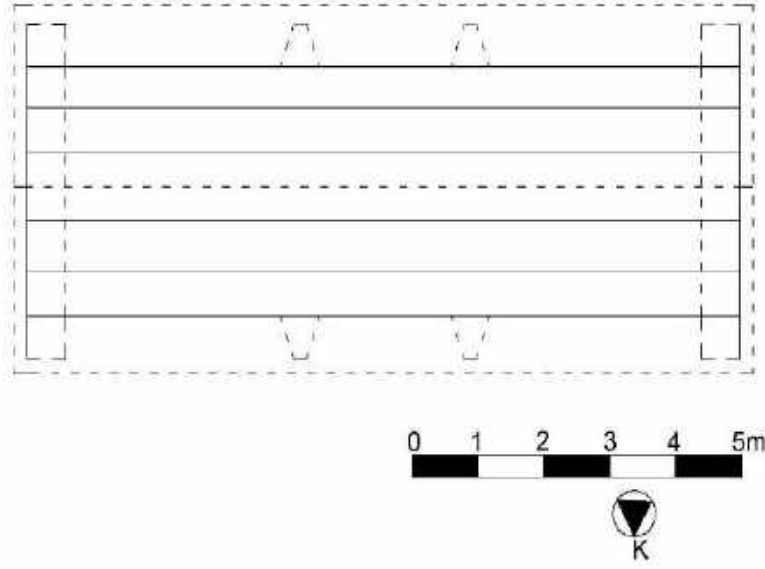
Yapının Durumu: Köprü günümüzde yaya yolu olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Mimari özelliklerine göre 19.yy'a tarihlendirilmektedir.

Onarımlar: Yapının betonarme ayakları onarımlarla eklenmiştir.

Mimari Tanım: Köprü Deringöz deresi üzerinde kurulmuştur. Eser, kuzey-güney doğrultusuna konumlanmış olup ahşap asma köprüler tipolojisindedir. Tek gözlü köprü ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Kenar ayakları moloz taştır. Günümüzde ayakların sağlamlaştırılması için üzerine beton dökülmüştür.

Köprü'nün mansab yönü kuzeye, menba yönü güneye bakmaktadır. Köprü yaklaşık olarak 10.80 cm. uzunluğunda, 3.90 cm. genişliğinde ve 4 m. yüksekliğindedir. Taş ayaklar üzerine otuz beşer cm. çapında beş adet kiriş uzunlamasına oturtulmuştur. Bu kirişlerle 10 metrelik göz açıklığı tamamlanmaktadır (Çizim 42).

Çizim 42: Dört Ocak Köprüsü, Plan

Köprü tabliyesi üzerinde araç geçmesi için boydan boya iki adet düz kalın tahta yerleştirilmiştir. Bu tahtaların genişlikleri yaklaşık yetmişer cm'dir. Köprü'nün üzerinde Marsilya tipi kiremitli beşik çatı bulunmakta olup, bu çatıyı sağ ve sol tarafta dörder adet toplam sekiz adet ahşap direk taşımaktadır. Çatı kısmı içeriden muntazam şekilde ahşap kiriş ve kalaslarla kapatılmıştır. Mansab ve menba cepheleri aynıdır. Eser üzerinde tezyinat unsuru görülmez. Köprü şu anki durumunda kullanıma açıktır (Resim 340-342).

Resim 340: Dört Ocak Köprüsü (Tosya Belediyesi-Cumhuriyet Dönemi)

Resim 341: Dört Ocak Köprüsü, Doğu Cephe

Resim 342: Dört Ocak Köprüsü, Tabanı Destekleyen Ahşap Kirişler

Değerlendirme: *‘Ülkemizde bulunan ahşap askı köprü örneklerinde, taşıyıcı sistemi oluşturan ana kirişlerin kuşaklanması ile kilitli bir askı sistemi teşkil edilmekte, bu sistem ile köprü üzerine gelen düşey yüklerin mesnetlere aktarılması sağlanarak, ana kirişlerin sehim yapmasının da önüne geçilmektedir.’⁹⁹*

Bu tarz köprü örneği olan Dörtocak Köprüsü 19. yy’dan günümüze ulaşan köprülerdendir.¹⁰⁰ Yapı arşiv kayıtlarında Cumhuriyet dönemi olarak geçse de 19.yy’a tarihlendirmemizde yapım tekniği ve kullanılan malzeme yardımcı olmaktadır.

Tek açıklıklı köprü, taş kenarlı ahşap asma köprüler grubuna girmektedir. Taşıyıcı ayaklar moloz taştan inşa edilmiştir. Betonarme ayaklar sonraki onarımlarda dahil edilmiştir. Üzeri kapalı tarzda inşa edilen köprü Ermenik köyü yol güzergahındadır. Mevcut durumunda aktif olan köprü ahşap asma köprülerimize güzel bir örnektir.

⁹⁹ Yılmaz vd., a.g.m., s.440.

¹⁰⁰ a.g.m., s.440

2.1.6.Evler

2.1.6.1.177 Ada 2 Parseldeki Ev (Hüseyin Çalışkan Evi)

Çizim Numarası: 43-44

Resim Numarası: 343-368

İnceleme Tarihi: 13 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezinde kent meydanına ve belediye binasına yakın bir konumda, Çatma Mahallesi Kale sokakta yer almaktadır.

Yapının Durumu: Yapı günümüzde ayakta olup, kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Halk tarafından ‘Markos’un Evi’ olarak bilinen yapının ilk sahibi Markos Vafiadis’tir. 1906 yılında bu evde doğmuş olan Markos 1922 yılına kadar bu evde yaşamış, mübadeleyle Yunanistan’a göçmüştür.¹⁰¹ Yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmayan yapının 1906 yılından önce inşa edildiği kesindir. Yapı mimari özelliklerine göre 19.yy’da inşa edilmiş olmalıdır.

Onarımlar: Yapı ile ilgili bir onarım kaydı bulunmamaktadır.

Mimari Tanım: Meyilli bir arazi üzerinde bodrum kat üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Doğusunda bahçe duvarı ile çevrelenmiş, moloz ve kesme taş zemin üzerine ahşap çatkı arası kerpiç dolgulu hımış tekniğinde inşa edilmiştir. Doğu cephesi kireç harç ile, kuzey ve güney cepheleri çimento harç ile sıvanmıştır. Yapının ana cephesini oluşturan doğu cephe bahçeye, kuzey ve batı cephe sokağa, güney cephe ise komşu binaya bakmaktadır. Yapının bahçe içerisindeki doğu ve güney cephesinin zemininde moloz taş kullanılmış, sokağa bakan kuzey ve batı cephelerinin zeminlerinde ise kesme taş tercih edilmiştir. Yapı beşik çatılı olup, alaturka kiremit kaplıdır. Geniş ahşap saçak bütün cephelerde dolanmaktadır. Saçak alın tahtası uçlarında testere dişi motifleri görülmektedir.

Kale sokakta bulunan bir kapı ile yapının bahçesine ulaşılır. Doğu cephe, çıkmaları ve çok sayıda pencere açıklığı ile evin en hareketli cephesidir. Üst katta

¹⁰¹ Soydemir ve Ağca, a.g.e., s.44.

sağda ve solda duvarlara oturan iki oda çıkmaları görülür. Çıkma altları ahşap kaplamalıdır. Cephenin solundaki çıkmanın iki köşesi pahlı, sağındaki çıkmanın ise tek köşesi pahlıdır. Cephenin zemin katın kuzeyinde yer alan oda hafif çıkıntı yapmış ve sol köşesi pahlanmıştır. Cepheye iki kat düzen üzerinde toplam yirmi bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencerelem dikey dikdörtgen formulu, ahşap kasalı düz lentoludur (Resim 343).

Resim 343: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Doğu Cephe

Batı cephenin kuzey bölümünde iki adet farklı boyutlarda pencere açıklığı, güney bölümünde ise iki adet simetrik yerleştirilmiş dikdörtgen formulu ahşap kasalı pencereler bulunmaktadır (Resim 344). Kuzey cepheye üst katta dikdörtgen formulu küçük bir pencere açıklığı görülürken güney cephe sağır olarak bırakılmıştır (Resim 345-346).

Resim 344: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Batı Cephe

Resim 345: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Kuzey Cephe

Resim 346: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Güney Cephe

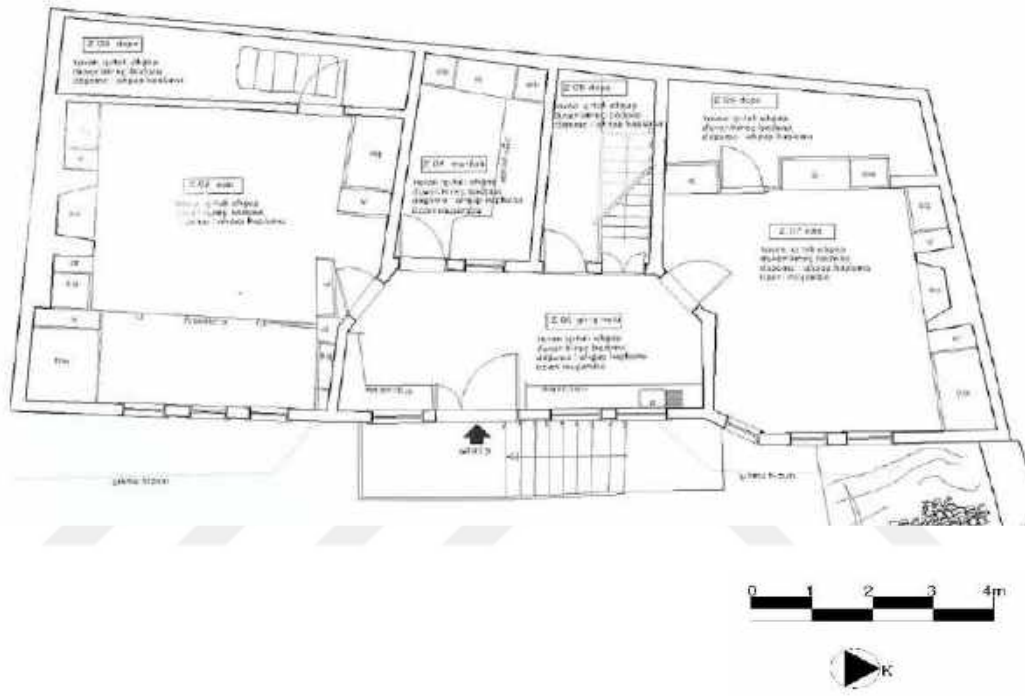
Yapının doğu cephesinden girişi bulunan bodrum kat; samanlık, odunluk ve ahır olarak kullanılmıştır. Giriş kapsının sağ ve solunda birer adet kare formlu pencere açıklıkları görülür. İki odadan oluşan bu bölüm, mekanları ayıran duvarın ortasına açılan bir kapı açıklığı birbirine bağlamaktadır (Resim 347).

Resim 347: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Bodrum Kat, Ahır ve Samanlık

Eve giriş doğu cephesinden dokuz basamaklı tek kolu ahşap bir merdivenle ulaşılan kapı açıklığından sağlanır. Giriş kapısı sofa görevi gören giriş holüne

açılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı mekanın sağında ve solunda birer oda bulunmaktadır. Giriş holünün bahçeye bakan üç adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı, kapının sağ ve solunda ise ahşap sedirler görülmektedir (Çizim 43) (Resim 348).

Çizim 43: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat Planı (Soydemir ve Ağca'dan)

Resim 348: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Giriş Holü, Batıya Bakış

Giriş holünün batısında doğu-batı doğrultusunda uzanan tek kanatlı düz lentolu ahşap kapı ile giriş sağlanan bir mutfak bulunmaktadır. Kapının sağında dikdörtgen formu bir pencere açıklığı, batı duvarında dolap nişleri ile raflar, güney duvarında ise mutfak tezgâhı bulunmaktadır (Resim 349). Mutfağın solunda bir depo ile üst kata ulaşımı sağlayan ahşap merdiven bulunmaktadır. Merdiven boşluğu depoya dahil edilmiştir. Ahşap malzemeli tek kanatlı depo kapısı panosunda oyma tekniğiyle yapılmış baklava dilimi motifleri görülür. Kapı kanadında kazıma tekniğiyle yazılmış ‘Hacı Bekir ibn İsmail Ağa’ ismi okunur. Bu ismin evin sahibi mi yoksa usta ismi mi olduğu belli değildir (Resim 350).

Resim 349: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Mutfak

Resim 350: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Depo Kapı Kanadı

Giriş holünün sağındaki odanın girişi pahlıdır. Giriş holünün planından dolayı oda doğu-batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen bir plana sahiptir. Odanın

doğu duvarı hafif çıkıntı yapmış ve bahçeye bakan uç adet dikdörtgen formlu penceresi vardır (Resim 351). Kuzey duvarında banyo, ocak ve gömme dolap bulunmaktadır. Ocağın ateşliği zemin seviyesinde, yaşmak kısmı dilimlidir. Davlumbazı külah şeklinde duvardan hafif dışarı taşkın şekilde yapılmıştır. Ocak duvarında alçıdan sathi kabartma olarak kalıplama tekniğinde kıvrık dallar ve dalların ucundan çıkan lale motiflerinin görüldüğü bezeme vardır (Resim 352). Odanın batı duvarında dolap, raflar ve fincanlıklar bulunmaktadır. Ayrıca batı duvarda yaşmak tahtası dilimli, düz lentolu tek kanatlı ahşap bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapı duvarları moloz taş örgülü ile kiler bölümine geçilmektedir. Odadaki ahşaplar mavi renk yağlı boya ile boyanmıştır (Resim 353).

Resim 351: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Sağdaki Oda, Doğu Duvarı

Resim 352: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Sağdaki Oda, Kuzey Duvarı

Resim 353: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Sağdaki Oda, Batı Duvarı

Giriş holünün solundaki odanın girişi pahlı olup, tek kanatlı ahşap kapısı vardır. Odaya giriş bir niş şeklinde olup, giriş rafların ve ağız açığın yer aldığı bölüme açılmaktadır. Oda doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Doğu bölümü yaklaşık bir metre kadar genişlikte ahşap bir seki ile yükseltilmiştir. Sekinin üzerinde baklavalı başlıklı iki ahşap destek bulunmaktadır. Seki üstü, desteklerin solunda ve sağında bulunan ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır. Oda doğu duvarında bulunan üç adet

dikdörtgen formlu pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır (Resim 354). Seki üstünün güney duvarında bir banyo, kuzey duvarında ise dolap nişi bulunmaktadır. Seki altında güney duvarda iki dolap nişi arasında ocak yer almaktadır (Resim 355). Odanın batı duvarında dilimli yaşmak tahtası olan tek kanatlı ahşap bir kapı ile kiler bölümüne geçilir. Kapı kanadında ki yatay ve dikey kuşaklar süslemesiz yalın tablalar oluşturmuştur.

Resim 354: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Doğu Duvarı

Resim 355: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Güney Duvarı

Odaya giriş kapısının sağında ve solunda dolap nişleri ile raflar bulunmaktadır. Kapının hemen önünde ki dolabın iki kapağında oyma tekniğiyle yapılmış Mührü Süleyman motifi içinde altı kollu yıldızın oluşturduğu bir motif görülür (Resim 356-357).

Resim 356: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Kuzey Duvarı

,Resim 357: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Soldaki Oda, Dolap Detayı

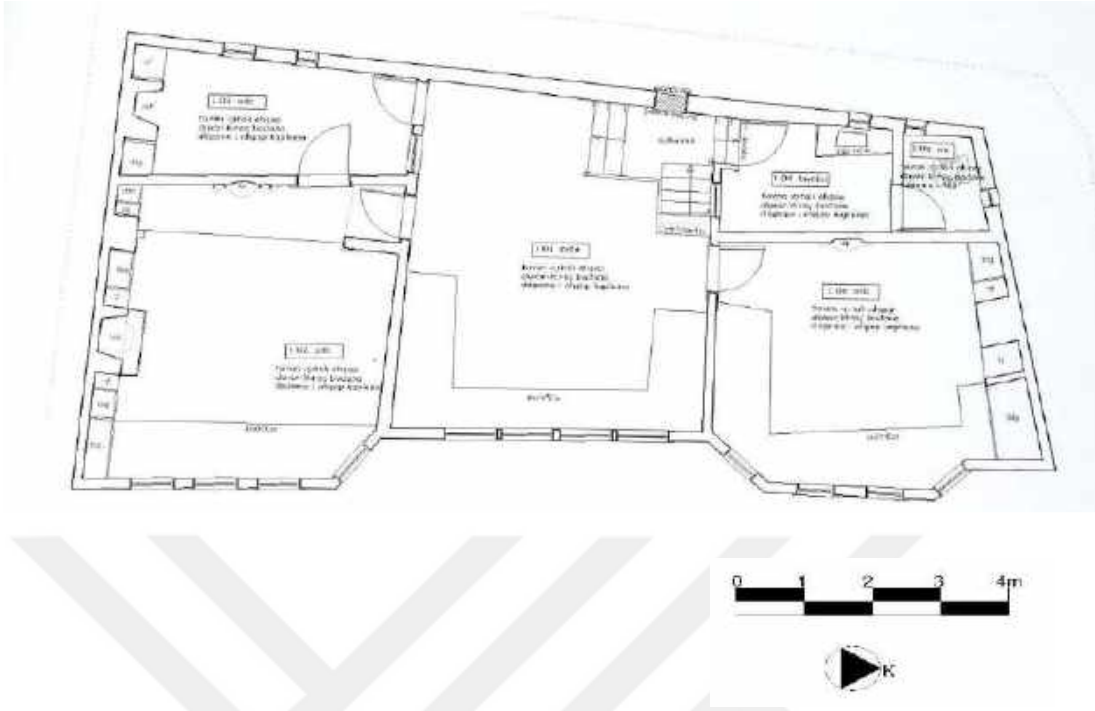
Giriş holü, odalar ve mutfağın zemini ahşap kaplama, tavanları ise ahşap çıtalıdır. Giriş holü ve iki odanın tavan çıtaları kuzey güney doğrultusunda, mutfak tavan çıtaları doğu-batı doğrultusunda atılmıştır.

Giriş holünün batı duvarında bulunan tek kollu ahşap bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Merdiven bölümü ahşap bir kapı ile kapatılmış, tek kanatlı ahşap kapının dilimli yaşmak tahtasının iki köşesinde oyma tekniğiyle yapılmış Mührü Süleyman motifi görülmektedir (Resim 358).

Resim 358: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Merdiven

Birinci kat bir yüzlü iç sofalı plan tipindedir. Sofa etrafında iki oda, mutfak ve lavabo bulunmaktadır. Merdiven sahanlığının batı duvarında bir pencere açıklığı çimento harç ile doldurulup kapatılmıştır. Sahanlığın kuzeyinde bulunan tek kanatlı ahşap bir kapı ile lavabo ve tuvalet kısmına geçilir (Çizim 44) (Resim 359).

Çizim 44: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat Planı (F. Soydemir ve V. Ağca'dan)

Resim 359: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Kuzey Duvarı

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı sofanın bahçeye bakan doğu duvarında dört adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencere altları ahşap hatıllarla desteklenmiştir. Doğu, kuzey ve güney duvarlarında ahşap sedir, kuzey

ve güney duvarlarında sergen yer alır (Resim 360). Sofanın sağında ve solunda çıkıntı yapan iki oda ve sofanın batısında bulunan merdivenin karşısında mutfak bulunmaktadır.

Resim 360: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Doğu Duvarı

Sofanın solunda bulunan tek kanatlı ahşap kapı ile geçiş sağlanan baş oda, bahçe yönünde iki köşesi pahlı çıkma yapmıştır. Kareye yakın asimetric bir plana sahip odanın çıkma yapan kısmın merkez cephesinde iki adet, pahlı kısımlarında ise birer adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Ahşap sekisi güney duvarda kapıya kadar, kuzey duvarda ise banyo nişine kadar uzanmaktadır. Kuzey duvarında banyo, yuvarlak kemerli duvar nişi, açık raf ve yüklük, batı duvarın ortasında ise şerbetlik bulunmaktadır. Odada ocak bulunmamakta, yuvarlak kemerli duvar nişi ise soba için kullanılmaktadır (Resim 361-362).

Resim 361: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Soldaki Oda, Doğu ve Kuzey Duvarı

Resim 362: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Soldaki Oda, Batı Duvarı

Sofanın sağıında bulunan baş oda evin en büyük ve en süslü odasıdır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Odaya seki altı adı verilen bir ön mekandan girilir. Giriş kısmı niş şeklinde derin tutulmuş, dilimli yaşmak tahtası üzerindeki raf süslüdür (Resim 363).

Resim 363: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Kuzey Duvarı

Odanın doğu duvarı bahçe yönünde çıkıntı yapmaktadır. Çıkmanın kuzey yönü pahlıdır. Çıkmanın merkez cephesinde üç adet pahlı kısımda bir adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunur. Seki üstünde ahşap sedir odanın bahçeye bakan doğu duvarında yer almaktadır (Resim 364). Odanın güney duvarında banyo, dolap, yüklük yer alır. Yüklük ve dolabın arasına ise ocak yerleştirilmiştir. Ocağın ateşliği zemin seviyesindedir. Davlumbazı külâh şeklinde duvardan dışarı taşıntılı şekilde yapılmıştır. Yaşmak kısmında alçıdan kalıplama tekniği ile çiçek motifleri bulunmaktadır. Alçıdan kalıplama tekniğiyle yapılmış kıvrık dallar ve çiçek motiflerinden oluşan kuşak ocağı çerçeve içine almıştır (Resim 365).

Resim 364: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Doğu Duvarı

Resim 365: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Güney Duvarı

Odanın güney, kuzey ve batı duvarlarında sergen yer almaktadır. Seki altında bulunan batı duvar ortasında sivri kemerli şerbetlik, şerbetliğin iki yanında ise fincanlıklar bulunur. Şerbetliğin sağında bulunan tek kanatlı ahşap kapı ile mutfak bölümüne geçilmektedir. Kapının dilimli yağmak tahtası bulunur. Kapı panosunda dikey ve yatay atılmış kuşaklarla tablalar oluşturulmuş. Kare ve dikdörtgen tablolarda

geometrik ve yaprak motifleri ile bezenmiştir. Kapı kanadında ki tablalarda ise baklava dilimli motifi görülür (Resim 366).

Resim 366: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Batı Duvarı

Mutfak bölümüne sofanın güney duvarında bulunan düz lentolu ahşap kapı ile de geçiş sağlanmaktadır. Mutfak bölümü kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta, güney duvarında ortada ocak iki yanında ise raflar bulunmaktadır. Batı duvarında iki adet dikdörtgen formlu pencere açıklıkları görülür (Resim 367).

Resim 367: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Mutfak, Güney Duvar

Sofa, odalar ve mutfak tabanı ahşap kaplamadır. Alttan ahşap kaplama tavanın çıtaları kuzey-güney doğrultusunda atılmıştır. Odalardaki ahşap dolaplar ve raflar süslemelidir. Açık raflarda taş kemer formları görülür. Ahşap işçiliği bakımından en süslü oda sağdaki baş odadır. Dolap kapaklarında kare tablalarda dairesel formun içinde altı kollu yıldız ile çiçek motifleri görülür (Resim 368).

Resim 368: 177 Ada 2 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Dolap Detayı

Değerlendirme: Tosya ilçe merkezinde 177 Ada 2 Parselde bulunan ev bodrum kat üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Hımış tekniğinde inşa edilmiş yapının bodrum katında moloz taş kullanılmıştır. Yapının sokağa bakan cephelerinin zemin katında kesme taş tercih edilmiştir. Yapının üst katı iç sofalı plan tipinde inşa edilmiştir.

Yapının bodrum katında ahır ve samanlık mekanları, zemin katında iki oda ve mutfak, üst katında sofa, iki oda, mutfak ve tuvalet gibi yardımcı mekanlar bulunmaktadır. Yapının ana cephesinde köşeleri pahlı iki oda çıkması görülmektedir. Geniş ahşap saçak kullanımı bölgenin bol yağış almasından kaynaklanmaktadır. Yapının yalnız ana cephesi hareketli olup, diğer cepheler ya sağır olarak bırakılmış ya da birkaç pencere açıklığı dışında bir hareket bulunmamaktadır. Süsleme evin iç mekanlarında yoğunlaşmıştır. Odaların hemen hemen hepsinde dolap, yüklük, gusülhane ve ocak gibi yapı elemanları bulunmaktadır. Bahsedilen yapı elemanlarının bazı odalarda oldukça süslü olduğunu görmekteyiz. Özellikle alçı malzemenen yaşmak ve davlumbaz bölümü bulunan ocakların yaşmak kısımlarındaki bezemeler oldukça dikkat çekicidir. Ahşap oda kapılarının hepsinde dilimli yaşmak tahtası

bulunmaktadır. Dolap ve yüklük kapakları, kapı kanatlarında ki süslemeler Tosya'da ki ahşap işçiliğinin 19.yy'da oldukça başarılı olduğunu göstermektedir.

Evin yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak evin ilk sahibi olan Rum asıllı Markos Vafiadis'in 1906 yılında bu evde doğduğu bilinmektedir. Bu bilgiye dayanarak ev 1906 yılından önce inşa edilmiştir. İç sofalı plan tipindeki yapı, plan, yapım tekniği ve yapı elemanları bakımından incelendiğinde geleneksel Anadolu evi özellikleri taşımaktadır. Günümüzde kullanılmayan ve kaderine terk edilmiş yapı mimari özellikleri ve ahşap işçiliği bakımından oldukça önem arz etmektedir. A.K.T.V.K.K.'nun 03.10.2003 gün ve 8754 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Hüseyin Çalışkan mülkiyetinde olan yapı 2017 yılında belediye mülkiyetine geçmiştir.

2.1.6.2.141 Ada 1 Parseldeki Ev

Çizim Numarası: 45-47

Resim Numarası: 369-396

İnceleme Tarihi: 14 Kasım 2020

Bulunduğu Yer: Tosya ilçe merkezinde Hacı Kemal mahallesi Aşağı Bedir sokakta yer almaktadır.

Yapının Durumu: Oldukça harap vaziyette olan yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Tarihçesi: Bir kitabesi bulunmayan yapı plan ve mimari özellikleri bakımından 19.yy'a tarihlendirilebilir.

Onarımlar: Yapının onarımlarıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Mimari Tanım: Doğu-batı doğrultusunda meyilli bir arazi üzerinde zemin kat üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katta moloz taş malzeme kullanılmıştır. Yapı moloz taş üzerine ahşap çatki arası kerpiç dolgulu hımış tekniğinde inşa edilmiştir. Ana cephede (doğu cephe) birinci ve ikinci katta, güney cephede ikinci katta bağdadi tekniği görülmektedir. Kerpiç üzeri kireç harcı ile sıvanmış, sıvalar dökülmüş vaziyettedir. Beşik çatılı alaturka kiremit kaplı yapının dört cephesinde ahşap saçak dolanmaktadır.

Kuzey cephesi komşu binaya bitişik, doğu ve güney cepheleri sokağa, batı cephesi ise bahçeye bakmaktadır. Doğu cephesi ana cephe olup birinci ve ikinci katta tek yönlü ve üç cepheli iki sofa uzantısı olan eyvan çıkması görülmektedir. Birinci kat çıkması iki adet ahşap konsol ile taşınmakta, çıkma altı ahşap kaplamalıdır. Çıkmalarda beşer adet pencere açıklıkları bulunur. Birinci ve ikinci kat pencereler dikey simetri eksenindedir. Birinci katta toplam dokuz, ikinci katta on bir pencere açıklığı bulunmaktadır. İkinci kat çıkma pencereleri yuvarlak kemerli, diğer pencereler düz lentoludur. Zemin katta beş adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapı üzerinde ki ve kapının sol tarafındaki pencereler yatay dikdörtgen

formundadır. Kapının sağ tarafında ise kim geldi penceresi bulunmaktadır (Resim 369).

Resim 369: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Doğu Cephe

Yapının güney cephesinde birinci katta iki adet ikinci katta ise dört adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunur (Resim 370). Batı cephede pencere düzeni simetrik değildir. Kare ve dikdörtgen formlu pencereler mekanın ihtiyacı doğrultusunda düzen gözetilmeksizin açılmıştır. Kiler, tuvalet gibi mekanların olduğu kısım beden duvarından çıkıntı yapmıştır (Resim 371). Kuzey cephesi komşu binaya bitişik olmasından dolayı sağırdır.

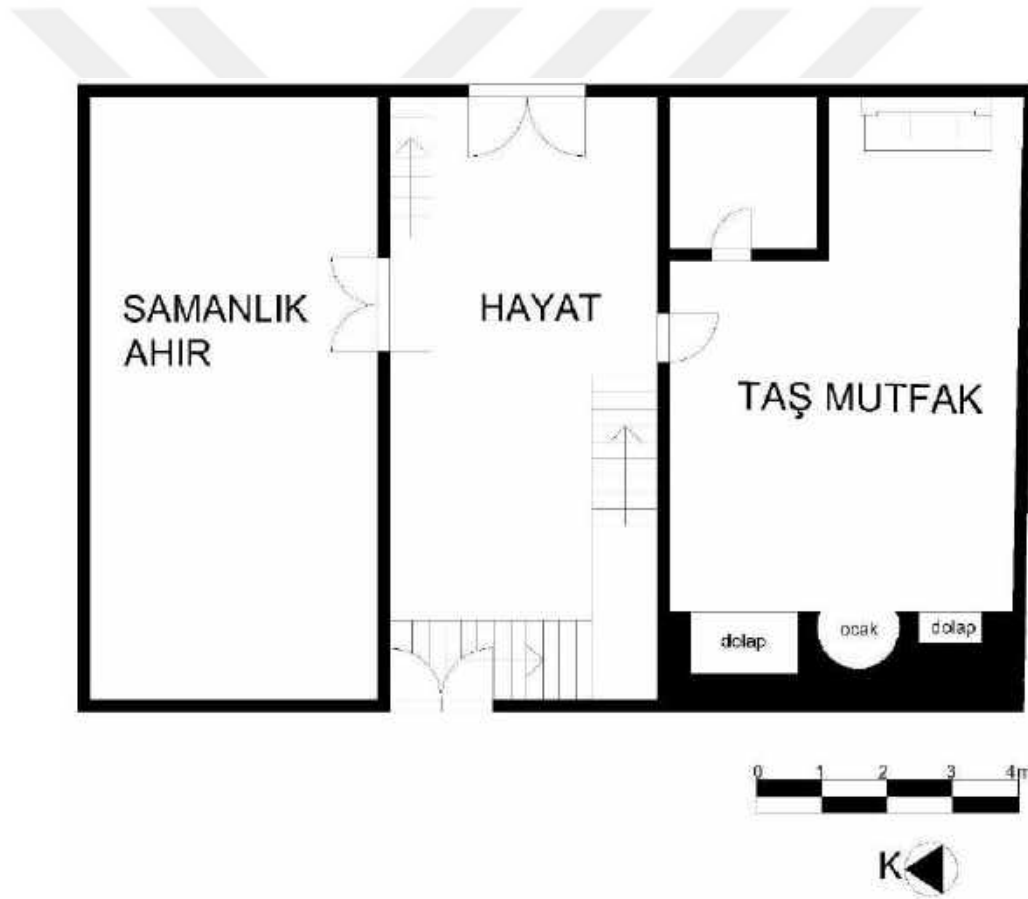

Resim 370: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Güney Cephe

Resim 371: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Batı Cephe

Zemin kat hayat, taşlık, ahır ve samanlık mekanlarından oluşmaktadır (Çizim 45). Zemin kata doğu cephesinden iki kanatlı ahşap bir kapı ve bir bahçe duvarı ile sınırlandırılmış olan batı cephesinden iki kanatlı ahşap bir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Girişte ilk olarak hayat denilen bölümle karşılaşılmaktadır. Bu bölüm zemini taş ile kaplı olduğu için taşlık adını da almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bu bölümün güney ve batı duvarında üst kata çıkışı sağlayan iki kollu ahşap merdiven bulunmaktadır. Kuzey duvarında iki katlı bir kapı ile ahır ve samanlık bölümüne geçiş sağlanır (Resim 372). Samanlık doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Resim 373).

Çizim 45: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat Planı

Resim 372: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Hayat Bölümü, Doğuya Bakış

Resim 373: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Ahır-Samanlık Mekanı, Doğuya Bakış

Ahır ve samanlık mekanını üzerinde sekiz basamakla ulaşılan bir asma kat bulunmaktadır. Asma kat bir oda şeklinde düzenlenmiş, ahşap tabanlıdır. Doğu duvarında iki adet dikdörtgen formu pencere açıklığı görülür. Batı duvarına ise banyo, dolap nişi ve raflar yerleştirilmiştir (Resim 374).

Resim 374: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Katta Bulunan Asma Kat, Batı Duvarı

Hayat bölümünün güney duvarında tek kanatlı ahşap bir kapı ile geçiş sağlanan ocak, çeşme ve hamamın bulunduğu mekana geçilmektedir. Hizmet mekanı olan bu bölüme taş mutfak denilebilir.¹⁰² Batı duvarına ocak ve dolap nişleri yerleştirilmiş, doğu duvarında sonradan yapıldığı düşünülen kare planlı küçük bir hamam bulunmaktadır (Resim 375-376). Sağında ise duvara bağımlı bir çeşme yer almaktadır. Üzeri sıvalı vaziyetteki çeşme yaklaşık 2 m. yüksekliğinde ve 2 m. genişliğinde olup sivri kemerlidir. Sivri kemer yanlardaki iki ayağa oturmaktadır. Kemer köşeliklerinde sarmal motifli iki kabara dışında bezemesi bulunmamaktadır (Resim 377). Suyun gideri künklerle güney duvardan sokağa verilmiştir.

¹⁰² Geleneksel Safranbolu evlerinde hayatın bir duvarında hayattan ulaşım sağlanan, zemini taş ile kaplı olan, toplu yemek yapımlarında kullanılan kazan ocakları olan mekana 'taş mutfak' denilmektedir. Ayrıca bkz; Reha Günay, **Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu**, Ankara, 1981, s.63.

Resim 375: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Taş Mutfak, Batı Duvarı

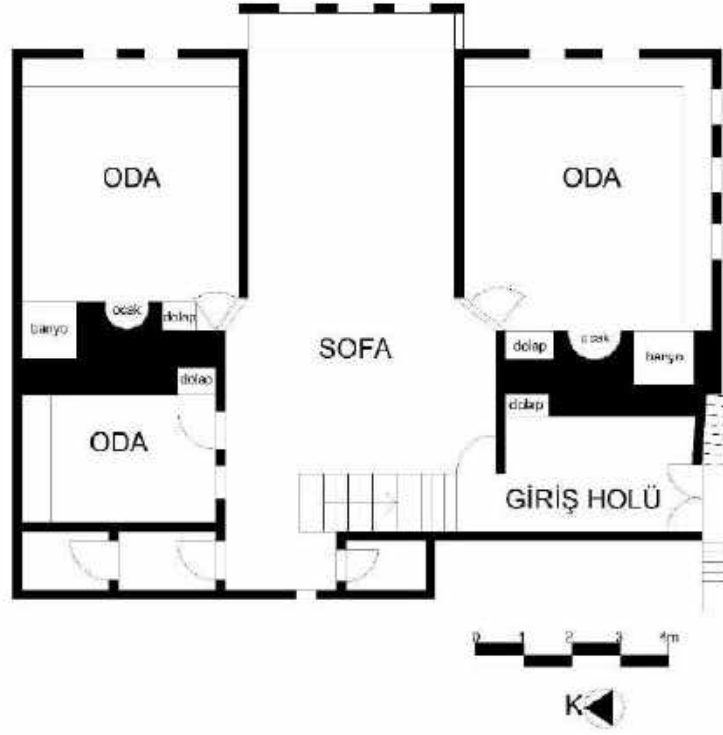

Resim 376: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Zemin Kat, Taş Mutfak, Doğu Duvarı

Resim 377: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Taş Mutfakta Bulanan Çeşme

Evin birinci katına hayatta bulunan ahşap merdiven ve sokaktan güney cephesinde bulunan iki yönlü taş merdiven ile ulaşılmaktadır. İç sofalı eyvanlı plan tipindeki evin iki katı da aynı plandadır (Çizim 46). Birinci katta sokaktan giriş yapıldığında küçük bir giriş holü ile karşılaşılmaktadır (Resim 378). Holün karşısında ikinci kata ulaşımı sağlayan ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Hol ahşap bir kapı ile evin asıl mekanlarından ayrılmıştır. Zeminden birinci kata çıkılan merdiven sofanın batısında bulunmakta, merdiven hizasından itibaren yapı bahçeye doğru bir çıkıntı yapmıştır. Bu çıkıntı merdiven ile duvar arasında bir koridor oluşturmuş, koridorun kuzeyinde ise lavabo ve tuvalet mekanları yerleştirilmiştir. Merdivenin arkasında kalan ince koridor ise kapatılarak depo olarak değerlendirilmiştir (Resim 379).

Çizim 46: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat Planı

Resim 378: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Giriş Holü, Güney Duvarı

Resim 379: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Batı Duvarına Bakış

Sofanın doğusu bir eyvan şeklinde olup, eyvanın iki yanında girişleri pahlanmış iki oda bulunmaktadır. Sofa ile eyvan bölümü Bursa kemer ile ayrılmış, eyvan bölümü doğuda sokağa doğru çıkma yapmıştır. Üç cepheli çıkmada toplam beş adet pencere açıklığı ile bir ahşap sedir bulunmaktadır (Resim 380).

Resim 380: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Eyvan Bölümü, Doğu Duvarı

Eyvânın iki yanındaki pahlı girişleri olan odaların kapıları ahşaptır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı odalardan sağdaki oda daha büyüktür. Sağdaki oda doğu duvarında iki, güney duvarında üç, soldaki oda doğu duvarında iki pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır. İki odanın batı duvarında banyo, ocak ve dolap nişi ve açık raflar bulunmaktadır. Sedirler pencere açıklıklarının olduğu duvarlara yerleştirilmiştir (Resim 381-382-383). Sağdaki odada çıtalarla oluşturulmuş, basit altıgen formlu tavan göbeği bulunmaktadır.

Resim 381: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Soldaki Oda, Batı Duvarı

Resim 382: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Doğu ve Güney Duvarı

Resim 383: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sağdaki Oda, Batı Duvarı

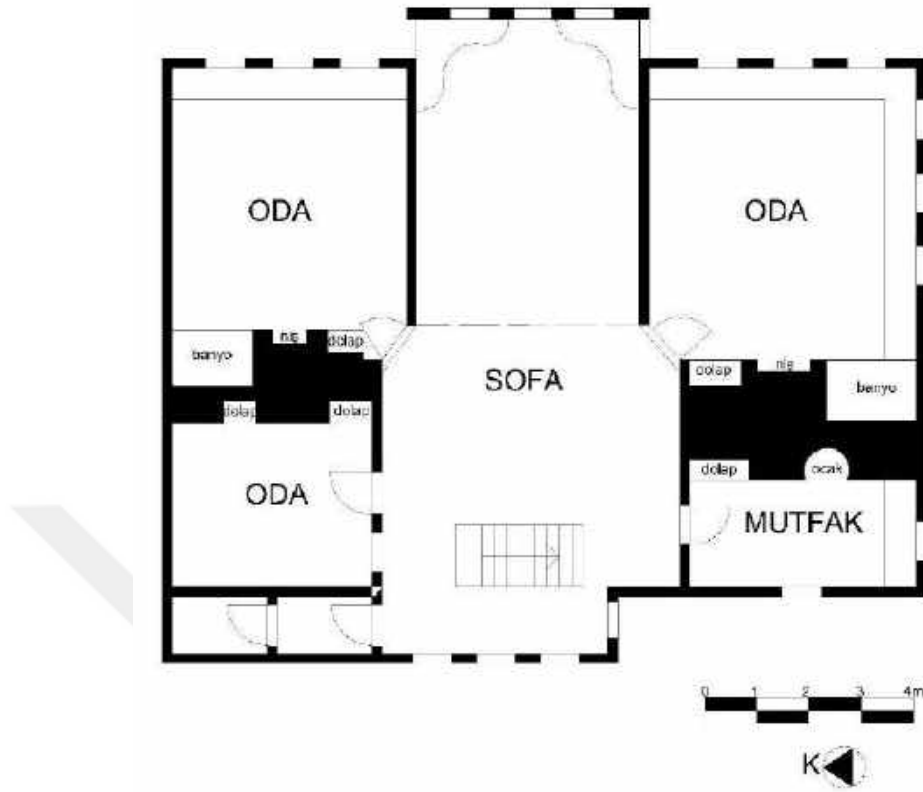
Sofanın kuzeyinde, kare planlı küçük bir oda yer almaktadır (Resim 384). Odanın sofaya bakan güney duvarında bir pencere açıklığı, doğu duvarında bir dolap niş ile üzerinde raflar, kuzey duvarında ahşap bir sedir yerleştirilmiştir. Ahşap kaplamalı odaların ve sofanın çitaları doğu-batı doğrultusunda atılmıştır.

Resim 384: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, Birinci Kat, Sofa, Kuzey Duvarı

Evin ikinci katına birinci katta bulunan giriş holün karşısında yer alan tek kollu ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Hol ile merdiven kısmı yuvarlak bir kemerle ayrılmıştır. Evin birinci katı ile aynı planda olan ikinci katta tek değişiklik birinci katta bulunan hol bölümü ikinci katta mutfak olarak düzenlenmiştir. Merdivenin batısı koridor şeklinde birinci katla aynı olup, çıkıntı yapan kısımda lavabo ve tuvalet mekanları bulunmaktadır (Çizim 47) (Resim 385).

Çizim 47: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat Planı

Resim 385: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofa, Batı Duvarı

İkinci katta eyvan bölümü sonradan ahşap kapılarla kapatılarak oda haline getirilmiştir. Cepheden yuvarlak kemerli pencereler içerden düz lentoludur. Eyvanın sokağa bakan iki köşesinde 'S' kıvrımlı iki sedir bulunmaktadır. Tavanın ahşap kaplama çıtaları doğu-batı doğrultusunda atılmış olup merkezde ki çıtalar baklava dilimi oluşturacak şekilde düzenlenerek tavan hareketlendirilmiştir (Resim 386-387).

Resim 386: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Eyvan, Doğu Duvarı

Resim 387: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Eyvandan Sofa Bölümüne Bakış

Sofanın sağındaki ve solundaki odaların genel dizaynı ikinci katta aynı olup, doğu duvarlarda ki pencere açıklıkları üçtür. Pencere açıklıklarının bulunduğu duvar önlerine sedirler yerleştirilmiş, batı duvarlarında banyo, dolap nişi, raflar bulunmaktadır. Bu odalarda ocak bulunmamakta, duvar nişi içinde soba baca delikleri görülmektedir. Soldaki oda alttan ahşap kaplama tavan ile örtülü olup, çıtalar doğu batı doğrultusunda atılmıştır. Güney duvarında sergen bulunmaktadır (Resim 388-389).

Resim 388: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Soldaki Oda, Doğu Duvarı

Resim 389: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Soldaki Oda, Batı Duvarı

Sağdaki oda baş oda olup tavan süslemesi bakımından evin en süslü odasıdır. Tekne tavan tekniğinde yapılmış olan tavanın zemini bağdadi olarak yapılmıştır. Alçı kaplamalı tavan zemini üzerinde geç dönem kalemişi süslemesi görülür. Tavanın merkezine ahşap çıtalarla oluşturulmuş kademeli yedi kollu yıldızdan oluşan tavan göbeği yerleştirilmiş, yıldız formunun etrafında kalemişi tekniğinde yedi adet basit akantus yaprağı motifi dairesel çerçeve içine alınmıştır. İkinci dairesel çerçevenin içinde ise kıvrık dallarla stilize çiçekler, tavanın dört köşesinde ise kıvrık dalların düğümlendiği bir kompozisyon vardır. Motiflerde mavi ve siyah tonları tercih edilmiştir. Basit ışık gölge oyunları ve motifleriyle Osmanlı'nın Batılaşma dönemini yansıtmaktadır. Alçı sıvanın büyük bir bölümü dökülmüştür (Resim 390-392).

Resim 390: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sağdaki Oda, Doğu ve Güney Duvarı

Resim 391: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sağdaki Oda-Batı Duvarı

Resim 392: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sağdaki Oda, Tavan

Sofanın kuzeyinde bir küçük oda güneyinde ise bir mutfak bulunmaktadır. Küçük odanın doğu duvarında bir küçük dolap nişi, batı ve kuzey duvarında iki adet tepe penceresi, pencere altlarında ise sergen yer almaktadır. Kapının solunda sofaya açılan büyük dikdörtgen formlu penceresi bulunmaktadır. (Resim 393-394).

Resim 393: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofa, Kuzey Duvarı

Resim 394: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofanın Kuzeyinde Yer Alan Oda

Sofanın güneyinde bulunan mutfak kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Güney ve batı duvarlarında pencere açıklıkları görülür. Doğu duvarda ocak ve sergen, güney duvarına sedir, kuzey duvarına ise mutfak tezgâhı ile açık raflar yerleştirilmiştir (Resim 395-396).

Resim 395: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Sofanın Güney Duvarı

Resim 396: 141 Ada 1 Parseldeki Ev, İkinci Kat, Mutfak, Doğu ve Güney Duvarı

Değerlendirme: Tosya İlçe merkezinde 141 ada 1 parselde bulunan ev, zemin kat üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. İklim koşullarından dolayı ağacın bol olduğu bir bölgede olmasından dolayı yapının ana malzemesi ahşaptır. Moloz taş zemin kat üzerine hımış ve bağdadi tekniğin beraber kullanılarak inşa edildiği bir örnektir. Sofalar iki katta da tek yönlü üç cepheli olarak çıkma yapmıştır. Sokağa bakan doğu

cephesinin pencereleri simetrik açılmış, bahçeye bakan batı cephesinde ise pencereler mekanların ihtiyaçları doğrultusunda düzen gözetmeksizin açıldığı görülmektedir.

Zemin katta hayat denilen bir mekan bulunmaktadır. Konut mimarisinde ‘Hayat’ yöresel ve bölgesel olarak farklı mekanlar olarak kullanılmıştır (bkz.)¹⁰³ Karadeniz bölgesinde ‘hayat’, zemin katta sokağa ve bahçeye açılan iki kapısı bulunan, ahır, samanlık ve ambar gibi mekanlara açılan bir bölümdür. Evin hayat bölümünde duvara bağımlı bir sokak çeşmesi bulunmaktadır. Anadolu’da bu tarz konut çeşmeleri genellikle bahçe duvarları içerisinde ya da cephe önünde yer almaktadır. Konut mimarisi ile ilgili yayınlarda da konutların iç mekanlarında sokak çeşmesi tarzında bir çeşme ile karşılaşılmasıdır. Tosya’da incelenen bu ev bağımlı sokak çeşmesiyle ünik bir özellik göstermektedir.

Hayat mekanının bulunduğu bu örnek zemin üzerinde eyvanlı, iç sofalı plan tipinde iki katlıdır. İki kat da sofa ve odaların dizilişi bakımından aynı özelliktedir. Birinci katta üç oda ve giriş holü, ikinci katta üç oda ve bir mutfak yer almaktadır. Ayrıca tuvalet, lavabo, kiler gibi mekanlar için sofanın batı duvarı merdiven hizasından hafif çıkıntı yapılarak ev genişletilmiş ve bu mekanlar yerleştirilmiştir. Boşta kalan duvara ise pencereler açılarak sofanın aydınlık olması sağlanmıştır. Birinci kat odalarda ocak bulunurken ikinci kat iki odada ocak bulunmamaktadır. Anadolu’da 19.yy’dan itibaren ocak yerine ‘peç’ adı verilen sobalar kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰⁴ İki odada da ocak yerine duvar nişlerinde soba baca delikleri görülmektedir.

Evin birinci katında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. İkinci katında özellikle baş odadaki tavan süslemesi ilgi çekicidir. Alçı üzeri kalemişi süslemeleri barok üslubunu yansıtmaktadır. Evin yapım tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Malzeme-teknik ve süsleme bakımından 19.yy’da yapılmış olmalıdır.

¹⁰³ Dilara Bahçalı, ‘Mekansal Bir Terimin Tanımlanmasında Yöresel İfade ve Kullanımı Farklılıklarının Etkisi: Hayat’, **Avrasya Terim Dergisi**, 2020, s.18-34.

¹⁰⁴ Gülçin B. Azezli, **19.yy Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi**, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s.39.

Günümüzde kullanılmayan ve oldukça harap vaziyetteki ev Batı Karadeniz Bölgesinde yöresel konut mimarisinin malzeme, cephe ve mekan anlayışı bakımından önemli bir örneğidir. Özel mülkiyete ait yapı A.K.T.V.K.K.'nun 03.10.2003 gün ve 8754 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

2.2.Günümüze Ulaşamayan Yapılar

Tosya’da 1915 yılında çıkan büyük bir yangın ve 1943 yılında meydana gelen büyük bir deprem ile tarihi yapılar zarar görmüştür. Birçok yapı yanmış ve yıkılmıştır. Bazı tahrip olan yapılar temelden halkın da yardımlarıyla 1950 yılından sonra tekrar yapılmıştır. Yeniden yapılan yapıların birçoğuna yıkılan yapının isimleri verilmiştir. Ancak yapıların birçoğunun ilk inşa tarihleri ve plan tipleri bilinmemektedir.

2.2.1.Camiler

Mecit Efendi Cami: İlçe merkezinde Şeh mahallesinde Küçükçay sokağında bulunan caminin banisi Şeyh Nasuh’un oğlu Zeyniyye Şeyhi Abdülmecid Efendi’dir (Abdülmecid b. Şeyh Nasuh Tosyevi). İnşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak Abdülmecid Efendi’nin 16.yy (ö.1565) ulemalarından olduğu bilgisiyle¹⁰⁵ yapı 16.yy’da yapılmış olmalıdır. 1943 depreminde zarar gören cami Veyis Deveci adlı bir şahıs önderliğinde hayırseverler tarafında onarılmıştır. VGM arşivine göre 1950’de İsmail Ergi’ye göre ise yapı 1962’de yıktırılarak aynı isimle tekrardan yeni bir cami yaptırılmıştır.¹⁰⁶

Şeyh Nasuh Efendi Cami: Kaynaklardan edilen bilgiye göre Tosya ilçe merkezi Şeyh mahallesinde bulunmaktaydı. Cami ismini 16.yy alimlerinden olan Şeyh Nasuh’tan almıştır. Yapının inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir ve vakfiyesi bulunmamaktadır. Caminin yanında mektebi bulunmaktayken mektep de yıkılmıştır. Köker mektebin M. 1772 yılına tarihlenen bir kaydına göre ikinci defa inşa edildiğini söylemektedir. Buna göre caminin de bu tarihlerden önce yapıldığını söyleyebiliriz.¹⁰⁷ Cami 1955 yılında yıkılarak iki katlı olarak yeniden yapılmıştır.¹⁰⁸

Pembecizade Cami: Şeh Mahallesinde Penbecizde Hacı İsmail Ağa İbni Osman tarafından yaptırılmıştır. H.1276 tarihli bani tarafından hazırlatılan caminin masrafları için vakfiye hazırlatılmıştır. Caminin vakıfları olan Kuruçay kenarındaki han ve

¹⁰⁵ Muammer Erbaş, ‘Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail (ö.973/1565) ve Eserleri, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.24, İzmir, 2006, s.161-186.

¹⁰⁶ Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü B.02.VGM.1.21.00.01/1995 sayılı yazısı; Ergi, **a.g.e.**, s.36.

¹⁰⁷ Köker, **a.g.m.**, 1962, s.264.

¹⁰⁸ Ergi, **a.g.e.**, s.35.

kahvehanenin kiralari caminin masraflarina vakfedilmiştir. Yapilar 1943 depremine kadar ayaktadır.¹⁰⁹

Hacıpir Cami: Hacıpir Mahallesinde bulunan caminin inşa tarihi belli değildir. Kaynaklarda 1830 yılından önce yapıldığı söylenen cami 1914 yangınından sonra yeniden yapılmıştır. 1943 depreminde hasar gören yapı 1968 yılında yıkılarak tekrar aynı isimle tekrar yapılmıştır.¹¹⁰ Yapının banisi ve vakfiyesi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

2.2.2.Mescitler

Yakup Efendi Mescidi: Tosya ilçe merkezinde Şeyh Nasuh Efendi mahallesinde Yakup Efendi tarafından 1530 yılından sonra inşa ettirilmiştir. Yakup Efendi mescide 4300 akçe vakfetmiştir.¹¹¹

Abdi Çelebi Mescidi: Mescit, H.986-987/ M.1578-1579 tarihli Emlak ve Evkaf tahririnde ismi geçmektedir. İnşa tarihi bilinmeyen yapının 1578 yılından önce yapıldığını kesin olarak söyleyebiliriz. Mescit Abdi Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Mescidin imam ve müezzinine bani tarafından aşağı Pınar mevkiinde altı kilelik bir bağ, baninin kız kardeşleri Abdi Feyza ve Fatma tarafından ise 800 akçe mescidin aydınlatılması için vakfedilmiştir.¹¹²

Hoca Fakih Mescidi: Kaynaklara göre Tosya ilçe merkezinde 1530 yılından sonra muhtemelen Hoca Fakih tarafından yaptırılmış ve bulunduğu mahalleye de aynı isim verilmiştir. 3750 akçe, Saraycık, Danişmend, Sekü, Dereköy, Yuva ve Meydan köyleri mescide vakfedilmiştir.¹¹³ Eski binasının ahşap olduğu söylenen yapı 1956 yılında yıkılarak yerine aynı isimle başka bir cami yapılmıştır.¹¹⁴

¹⁰⁹ Çiftçi, a.g.e., s.292;.

¹¹⁰ Ergi, a.g.e., s.15; A.K.T.V.K.K. Dosya No: 37.19/57

¹¹¹ Kankal, a.g.t., s.264.

¹¹² Köker, a.g.m., 1962, s.260.

¹¹³ Kankal, a.g.t., s.256; Tuğba Mercan, **15.-16. Yüzyıllarda Çankırı Vakıfları**, Çankırır Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Çankırı, 2002, s.73.

¹¹⁴ Çiftçi, a.g.e., s.268.

Çifterli Mescidi: Banisi bilinmeyen mescit kaynaklara göre ilçenin eski mahallelerinden Çifterlizade mahallesinde bulunmaktadır.¹¹⁵ Günümüzde ilçede Çifterlizade isimli bir mahalle bulunmamakta, günümüzdeki Çifter isimli köyün bu mahalle olduğu düşünülmektedir. İnşa tarihi belli olmayan yapının ilk tahrirde bulunmaması sebebiyle 1530'dan sora yapıldığı söylenebilir.¹¹⁶

Kazancı Mescidi: Tosya'nın merkezinde bulunan yapının banisi ve inşa tarihi belli değildir. İlk tahrirde ismi geçmemesinden dolayı 1530'dan sonra inşa edilmiş olmalıdır. Mescitte bir aşhane olduğu ve belirli gün ve gecelerde halka yemek verilmektedir. 7900 akçe ve bir bağ vakfedilmiştir.¹¹⁷

2.2.3.Zaviyeler

Hacım Zaviyesi: 1521 tarihli Tapu Tahrir defterinde adı geçmektedir. Tosya ilçe merkezinde bulunup hangi mahallesinde olduğu bilinmemektedir.¹¹⁸ Hacı Baba tarafından kurulan Hacım Zaviyesi vakfının kurulduğu tarihi bilinmemektedir. Hacım evladından Hacı Baba Oğlu İshak tarafından tasarruf edilen vakıf İshak'ın vakfından sonra oğlu Mehmed Efendi tarafından tasarruf edilmiştir.¹¹⁹ Tosya merkezinde bulunan 6 müdlük yer, Suluca, Aspıras, Gökçeöz, Yazıçam köyleri vakfedilmiştir.¹²⁰

Yusuf v. Kumari Zaviyesi: Tosya ilçesinde Kayı köyünde bulunan zaviyenin ismi ilk olarak 1521 tarihli tahrir defterinde geçmektedir. Zaviyeye Çifter köyündeki bir çiftlik vakfedilmiştir.¹²¹

Derviş Yakub Zaviyesi: Tosya'nın Kayı Köyünde Derviş Yakub tarafından bina edilmiştir. Kendisinin ektiği 1.5 müdlük yerin öşrü zaviye masraflarına ve yolculara kullanılmıştır.¹²² 1530 tarihli muhasebe defterinde adı geçmektedir. Bu bilgiye göre

¹¹⁵ Çiftçi, a.g.e., s.290.

¹¹⁶ Kankal, a.g.t., s.256.

¹¹⁷ Kankal, a.g.t., s.260.

¹¹⁸ Kankal, a.g.t., s.270.

¹¹⁹ Mercan, a.g.t., s.71.

¹²⁰ TKGM Kuyud-ı Kadime Arşivi, TD 291, ss.181-182.

¹²¹ BOA. H-29-12-973 TT.d. No. 438, s.735; BOA. H-29-12-962 TT.d. No.291, s.184; Kankal, a.g.e., s.283.

¹²² Kankal, a.g.t., ss.269-270.

1530'dan önce yapılmıştır. 1555 tarihli Tapu defterinde de adı geçen zaviye bu tarihte açık olup yolcu ve fukaraya hizmet verdiği anlaşılmaktadır.¹²³

Hasan Dede Zaviyesi: Yapının ilk tahrirde ismi bulunmamaktadır. Kaynaklara göre 1555 tarihli Tapu Tahrir Defterinde adı geçen zaviyenin 1530-1555 tarihleri arasında kurulduğu söylenebilir. Zaviyenin Tosya ilçe merkezinde nerede olduğu belli değildir.¹²⁴

Abdülğafür (Hacı Mehmed Efendi) Zaviye ve Dergahı: Zaviye kaynaklara göre Tosya ilçe merkezinde Kargı mahallesinde bulunmaktadır.¹²⁵ Zaviyenin kurucusu Şeyh Hacı Mehmet Efendi'dir. Yapı, Hacı Mehmet Efendi'nin kendisinden sonra zaviyeye şeyh olan oğlu Abdülğafür adıyla bilinmektedir. Şeyh Hacı Mehmet Efendi'nin H.1258/ M. 1842 tarihinde Ayasofya Medresesinde düzenlediği vakfiyeye göre; türbesinin de bulunduğu yerde inşa ettirdiği cami, medrese, kütüphane, on altı harem dairesi için 2000 kuruş nakit vakfetmiştir.¹²⁶

2.2.4. Medreseler

Mer'aşi Abdurrahman Paşa Medresesi: Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ile aynı avluda bulunan ve bir külliye yapısı olan medrese Mer'aşi Abdurrahman Paşa'nın oğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır. Cami vakfiyesine göre camiye vakfedilen vakıflar medrese için de vakfedilmiştir. Medrese hücreleri avluda batı, kuzey ve güney-doğuda mezarlık alanına kadarki bölgede yer alırken 1914 yangınında yanmıştır. Yangından sonra tek bir hücre yapılmış ancak bu hücrede 1943 depreminde yıkılmıştır.¹²⁷

Abdülrezzak Medresesi: Tosya ilçe merkezinde eski Arı pazarının arkasında yer alan Abdülrezzak Camisinin avlusunda yer almaktaydı. Cami avlusunun kuzey-batısından başlayıp Selahaddin Efendi Çifte Hamamın duvarına kadar uzanan iki katlı medrese

¹²³ BOA. H.962 Tarihli Tapu Tahrir Defteri; Çiftçi, a.g.e., s.301.

¹²⁴ Kankal, a.g.t., s.272.

¹²⁵ Köker, a.g.m., 1962, s.262.

¹²⁶ Çiftçi, a.g.e., s.295.

¹²⁷ Köker, a.g.m.,1962, s.265 Ayrıca bkz; Vakfiye Kayıtları Türkçeye Tercümesi: Def. 1961, S.197, sıra 35 .

odaları bulunmaktayken 1915 yangınında yanmıştır.¹²⁸ Medresenin inşa tarihi ve vakfiyelerine ulaşılamamıştır. M. 1869 tarihli salnamede ismi geçen medresenin o tarihte 30 talebesi olduğu kaydedilmiştir.¹²⁹

2.2.5.Hanlar

Yukarı Sulu han: Yapı kaynaklara göre Mehmed Paşa Hanı karşısında Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami ile Selahaddin Efendi Çifte Hamam önünde çarşıya inen sokağın doğusunda bulunmaktadır. Daha önce yanmış bir hanın yerine ikinci defa inşa edilmiştir. Banisi Şehreküstü Mahalleli Hacı Abdi b. Hacı Hüseyin'dir. Kendisinin düzenlemiş olduğu H.1056/ M. 1646 tarihli vakfiye 'kendisi hayatta iken hanın idaresi ve geliri kendisine ait olacak, vakıf mallarına bakma görevi oğlu Mustafa Çelebi'ye ve ölümünden sonra nesli kesilinceye kadar oğullarında kalacaktır. Nesli kesilirse hakim, bu görevi caiz gördüğüne, vakfın gelirlerini ise Medine fakirlerine verecektir' şeklindedir.¹³⁰

Vakfiyedeki tarife göre dört tarafı yolla çevrili olan hanın alt katı on yedi odalı ve bir cendere, üst katında ise yirmi yedi oda ve cendere bulunuyordu. Han 1914'de çıkan bir yangınla yanmıştır.¹³¹

Aşağı Suluhan: Çarşının aşağısında bulunmasından dolayı Aşağı Suluhan denilmiştir. Yapı hakkında bir bilgi mevcut değildir.

2.2.6.Bedestenler

Akkuş Mehmet Paşa Bedesteni: Kaynaklarda Mehmed Paşa Kervansarayı olarak da geçmektedir. Tosya ilçe merkezinde bulunmaktadır. Yapı Akkuş lakabıyla bilinen II. Murad'ın Lalası, Yörgüç Paşa'nın kardeşi Hızır Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa tarafından kendisinin Amasya'da inşa ettirdiği külliyesine gelir kaynağı olarak inşa ettirilmiş ve vakfedilmiştir.¹³² Mehmed Paşa'nın Amasya'daki külliyesi için

¹²⁸ Köker, **a.g.m.**, 1962, s.271.

¹²⁹ Kaynar, **a.g.e.**, s.37.

¹³⁰ Köker; **a.g.m.**, 1962, s. 261; Vakıf Kayıtlar Arş. 1962 No: def. S.221.

¹³¹ Çiftçi, **a.g.e.**, s.324; Köker, **a.g.m.**, 1962, s. 261.

¹³² Mustafa Çağan Keskin, 'II. Beyazıt Dönemi Amasya Çevresinde Yerel Bir Bani: Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa', **Art Sanat Dergisi**, S.8, s.64.

düzenletmiş olduğu M.1491 tarihli vakfiyesinde Tosya'daki bedestenin tüm gelirlerinin vakfedildiği yazmaktadır.¹³³

Bedesten kaynaklara göre kagir ve tuğladan inşa edilmiş, dört demir kapılıdır. Fil ayakları üzerinde ikişer sıralı altı kubbe ile örtülüdür. Bedestenin iç kısmında kırk sekiz, dış kısmında yüz on iki dükkan bulunmaktadır. Dükkanların gelirleri yıllık 8000 akçe olarak kaydedilmiştir. 17.yy'da Tosya'ya gelen Evliya Çelebi Bedestende her türlü malın bulunduğu ama daha çok halkın başlıca geçim kaynağı dokumacılık olduğu için kumaş alınıp satıldığından bahsetmektedir.¹³⁴ Yapı 1943 depreminde harap olmuş, belediye tarafından yıktırılmıştır¹³⁵ (Resim 397).

Resim 397: Akkuş Mehmed Paşa Bedesteni (Tosya Belediye Arşivi)

2.2.7.Çeşmeler

Ali Osmanağa Çeşmesi: İlçe merkezinde Harsat mahallesi Kelleci sokakta bulunan çeşme tek cepheli, bağımsız ve teğet kemerlidir. Muhtelif taşlardan yapılmış ayna taşı vardır. Kitabesi mermer malzeme olup şunlar yazmaktadır;

1-Sahibul-hayrat Ve'l hasenat

2-Destan (?) Ağanın zevcesi

¹³³ Keskin, **a.g.m.**, s.65; VGM Arşivi Defter no:1767, s.34-46.

¹³⁴ Kankal, **a.g.t.**, s.293; Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.208.

¹³⁵ Köker, **a.g.m.**,1956, s.232.

3-Şerife Hanım'ın rizaen lillah

4-Bina eylediği çeşmedir. Sene 1215¹³⁶

Kitabeye göre çeşme hayır sahibi Destan (?) Ağa'nın eşi Şerife Hanım tarafından H.1215/ M.1800-01 yılında yaptırılmıştır. 1952 tarihli kaynakta ayakta olduğu bilindiğine göre çeşme bu tarihten sonra yıkılmıştır.

Karasu Çeşmesi: Tosya ilçe merkezi Şeh Mahallesi Çaybaşı sokağında yer alan çeşmenin kaynaklardan ulaşılan bilgiye göre 1952 yılında kitabesi bulunurken günümüzde kitabesi de yok olmuştur. Kitabesi şöyledir;

1-Ali Paşa ki Mısır Kahire Valisi GazininÇırağ-ı hassı İbrahim Efendi Ahmed ve Ekrem

2-O Bahri atıfet bu çeşme seri yaptı lütfetti Zülali kıldı rica fi sebilillah olup tamam

3-Vere cennete ab i selsebil ve kevserde ... Diyar-i Tosya'da çeşmeden bir su içen adam

4-Dadim tarih dilcuyi ... aynı getirdi Hacı İbrahim Efendi içmeğe zezem (1233)¹³⁷

Kitabeye göre çeşme Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın çırağ ettiği Hacı Efendi İbrahim tarafından H.1233/ M.1817-18 yılında inşa ettirilmiştir.

¹³⁶ Gökoğlu, a.g.e., s.412.

¹³⁷ Gökoğlu, a.g.e., s.412.

3.DEĞERLENDİRME

Yüksek lisans tezi kapsamında on dört cami incelenmiş olup bunların beş tanesi ilçe merkezinde, dokuz tanesi ise Tosya ilçesinin köylerinde yer almaktadır. İncelenen camilerden erken tarihli yapı Mer'aşi Abdurrahman Paşa Camisi (1584) olup, yapılar Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde inşa edilmiştir.

Tosya ilçesinde toplam dört hamam incelenmiştir. Bunlardan Tekke Hamamı özel hamamlar grubuna girmekte ve ilçe merkezinde bulunmaktadır. Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, Şifa Hamamı ve Vık-Vık Hamamı genel hamamlar grubuna girmekte ve ilçe merkezinde yer almaktadırlar. Şifa Hamamı Osmanlı arşiv kayıtlarına göre 1443 yılından önce Candaroğlu Beyliği döneminde inşa edilmiştir. Vık-Vık Hamamının yapım tarihi kesin olarak bilinmemekte, en erken yapım tarihi olarak 15.yy'a tarihlendirilmiştir. Çifte Hamamın kitabesi bulunmamakta ve yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Mimari özelliklerine bakılarak 16.yy'a tarihlendirilmiştir. Tekke Hamamı 1634 yılında Şeyh İsmail Rumi tarafından inşa edilmiştir.

Saha çalışmasında Tosya'da merkezde altı, köy yolu güzergâhında bir adet çeşme tespit edilmiştir. Çeşmelerin isimleri kitabelerdeki bani isimlerine göre, kitabesi bulunmayan çeşmeler ise buldukları sokak adlarına göre isimlendirilmiştir.

İncelenen çeşmelerin dört tanesinde kitabe bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan ve yapım tarihi belli olmayan çeşmeler mimari özelliklerine göre tarihlendirilmiştir. Kitabesi olan en erken tarihli Halim Baba Çeşmesi 1796 yılında, Karayılan Oğlu Çeşmesi 1812 yılında, Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi 1912-13 yılında, Tulumbacılar Çeşmesi ise 1931 yılından önce inşa edilmiştir. Kitabesi bulunmayan Çiğdem Sokak Çeşmesi 18.19.yy'a, Zopturoğlu Sokak Çeşmesi 19.yy'a ve Taş Çeşme 19.-20.yy'a tarihlendirilmiştir.

Ahmet Gökoğlu 1952 yılında yayınladığı kitapta Tosya'da dört çeşmeden bahsetmektedir.¹³⁸ Bu dört çeşmenin iki tanesi çalışmamızın günümüze ulaşan yapılar arasında yer almaktadır. Çalışmamızda yer alan Zopturoğlu Sokak Çeşmesi ile kitapta

---

¹³⁸ Gökoğlu, a.g.e., ss.411-412.

‘Dere Çeşmesi’ olarak bahsedilen yapının aynı yapı olduğu düşünülmektedir. Ancak günümüzde kitabenin bulunmayışı ve yapının özgün halini yitirmesi bir soru işareti bırakmaktadır.

Tosya’da ilçe merkezinde bir su kemeri ve bir köprü tespit edilmiştir. Tosya-Kastamonu yolu üzerinde Kemerli Köprü diye adlandırılan su kemeri kitabesine göre M.1813 yılında inşa edilmiştir. Köprü ise Dört Ocak Deresi üzerinde bulunmaktadır. İsmi bulduğu dereden almıştır. 19.yy’a tarihlediğimiz köprü ahşaptır.

Araştırma kapsamında Tosya’da elliye yakın tescilli ev tespit edilmiş ancak bunlardan sadece iki örneği incelenebilmiştir. Tosya evlerinin oluşumunda iklim ve coğrafya etkili olmuştur. Bol yağış alan bir bölgede olmasından dolayı ahşabın bol olması evlerde kullanılan malzemeyi etkilemiştir. Ekonomi; plan tipi, yapı malzemesi, plan elemanları ve süsleme açısından oldukça etkilidir. İncelenen iki evin de sahiplerinin varlıklı insanlar olduğu tahmin edilmektedir.

3.1.Plan Tipi ve Plan Elemanları

3.1.1.Camiler

Tosya camilerinden merkezi kubbeli, tek kubbeli, içten kubbeli dıştan kırma çatılı ve sembolik bağdadi kubbeli olarak inşa edilmiş yapılardan birer tane örnekler bulunmaktadır. On tanesi ise ahşap tavanlı olarak inşa edilmiştir. Bu yapılar ise ‘derinlemesine dikdörtgen planlı tek mekanlı’, ‘enine dikdörtgen planlı tek mekanlı’ ve ‘mihrap duvarına dik üç sahnalı ahşap direkli’ plan tipine girmektedir.

3.1.1.1.Derinlemesine Dikdörtgen Planlı Tek Mekanlı Ahşap Tavanlı Camiler

Ekincik Köyü (19.-20.yy), Gövecik Köyü (19.-20.yy), Kilkuyu Köyü (19.20.yy), Çaykapı Köyü (20.yy), Hacı Baba Cami (1916) ve Çakırlar Köyü (1928) camileri derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı ahşap tavanlı cami olarak inşa edilmiştir. Çaykapı Köyü Cami onarımlarla batı yönünde genişletilerek günümüzde enlemesine dikdörtgen planlı olsa da ilk yapıldığı plan tipi esas alınarak derinlemesine dikdörtgen planlı tek mekanlı ahşap tavanlı camiler grubunda incelenmektedir. Çaykapı Köyü Cami günümüzde enlemesine dikdörtgen planlı olsa da onarımlarla harim bölümünün batı yönden genişletildiği düşünülmektedir. Buna göre esas plan dikkate alınarak derinlemesine dikdörtgen planlı camiler içinde değerlendirilmiştir.

Bu plan tipindeki camiler kuzey-güney doğrultusunda uzanan mihraba dik dikdörtgen planlı harim herhangi bir destekle bölünmemekte, ahşap tavanı doğrudan duvarlara oturmaktadır.

Bu camilerin kuzey cephelerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan son cemaat yerleri bulunmaktadır. Çakırlar Köyü ve Kilkuyu Köyü camilerinin son cemaat yerleri iki katlı, Ekincik Köyü, Gövrecik Köyü, Çaykapı Köyü camilerinin ve Hacı Baba Cami'nin son cemaat yerleri tek katlıdır. Gövrecik Köyü Cami'nin son cemaat yeri iki tarafı açık balkon şeklindedir.

Kastamonu merkezdeki Akçasu Cami(1200-1230), Şeyh Ahmet Cami (1206)¹³⁹, Devrakani ilçesinde Çayırçık Köyü (1455), Laçın Köyü (1766) camileri, Taşköprü'de Kasım Bey Cami (1359), Aşağı Ayvalı Köyü (15.16.yy) ve Kızılcaörhen Köyü (1890)¹⁴⁰ camileri, Çankırı'da Sakarca Köyü (1839-40) ve Kahyalı Köyü Eski camileri (1825)¹⁴¹, İnebolu Hamidiye Cami (1884)¹⁴², Ordu Fatsa'da Aşağıyavaş Cami (19.yy)¹⁴³, Samsun'da Karanar Köyü Cami (1920-30) ve Çorakdere Köyü Corukdere Mahallesi Merkez Cami (1883-84)¹⁴⁴, Trabzon'da Uzungöl Beldesi Yenimahalle Cami (1813), Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Köyü Cami (1809)¹⁴⁵, Niğde Sarı Abdurrahman Paşa Cami (1747)¹⁴⁶ derinlemesine dikdörtgen planlı, tek mekanlı, düz ahşap tavanlıdır. Mahfil katını taşıyan destekler dışında harimde taşıyıcı sistem bulunmamakta, tavan döşemesi duvarlara bindirilmiş olan örneklerdir.

¹³⁹ Nezahat Serin, **Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kastamonu Camileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2018, ss.13-38.

¹⁴⁰ Zeynep Aytekin, **Kastamonu İli Taşköprü İlçesindeki Türk Devri Yapıları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2016, ss.61-150-169.

¹⁴¹ Özlem A. Akyapın, **Çankırı Kızılırmak Camileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020, ss.12-23.

¹⁴² Hatice Ç. Aksungur, **İnebolu'da Türk Mimarisi (19.ve 20.yy)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2012, s.115.

¹⁴³ Ahmet Ali Bayhan, 'Ordu'dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler', **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2009, s.67.

¹⁴⁴ Eyüp Nefes, Yılmaz Can, Recep Gün, 'Samsun Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami', **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, S.43, ss.132-134.

¹⁴⁵ Ogün Küçük, **Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of İlçelerindeki Osmanlı Dönemine Ait Bazı Ahşap Camiler (18.-19.yy)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Van, 2017, ss.21-88.

¹⁴⁶ Halit Çal, **Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler**, Ankara, 2000, s.94.

3.1.1.2.Enlemesine Dikdörtgen Planlı Tek Mekanlı Ahşap Tavanlı Camiler

Tosya’da incelemiş olduğumuz Tosya İlçe merkezindeki Şeyh İsmail Rumi Cami (17.yy) ve Kuşçular Köyü Merkez Cami (20.yy) enlemesine dikdörtgen planlı tek mekanlı ahşap tavanlı cami olarak inşa edilmiştir. Bu plan tipindeki camiler doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, tek mekanlıdır. Harimde mahfil katını taşıyan destekler dışında sahnalara bölen herhangi bir taşıyıcı bulunmamakta ahşap tavan doğrudan duvarlara oturmaktadır.

Kuşçular Köyü Merkez Cami’de mahfil dışında tavanı destekleyen tek bir ahşap direk bulunmaktadır. İncelediğimiz iki caminin harimin kuzeyinde tek katlı son cemaat yerlerinin bulunduğu görülmektedir.

Çankırı Kızılırmak’da Yukarı Alagöz Köyü Camisi (19.yy)¹⁴⁷, Amasya Kızılkışlacık Köyü Cami (1865)¹⁴⁸ enlemesine dikdörtgen planlı tek mekanlı ahşap tavanlı camilerdir.

3.1.1.3.Mihraba Dik Üç Sahınlı Ahşap Direkli Camiler

Bu plan tipindeki camilerde harim iki sıra ahşap desteklerle üç sahına ayrılmıştır. Tosya’da bu plan tipinde iki cami bulunmaktadır. Geyikli Cami (1791) serbest dört ahşap destek ile, Kuşçular Köyü Eski Cami (18.-19.yy) ise dördü serbest dördü duvara bağlı sekiz ahşap destekle harim üç sahına ayrılmıştır. Kuşçular Köyü Eski Cami’nin son cemaat yeri bulunmamakta, Geyikli Cami’nin son cemaat yeri ise yapının kuzey cephesine sonradan betonarme olarak eklenmiştir.

Ahşap direkli ve ahşap tavanlı cami mimarisi Gazne ve Karahanlı dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’da ise ilk örneklerini 12.yy sonu 13 yy. başlarında görmekteyiz.¹⁴⁹

Sahip Ata Cami (1258), Beyşehir Eşrefoğlu Cami (1299)¹⁵⁰ ahşap direkli camilerin Anadolu’da ilk örneklerini oluşturmaktadır. Beylikler döneminde inşa

¹⁴⁷Akyapın, **a.g.t.**, s.104.

¹⁴⁸Fazilet Koçyiğit, ‘Amasya’da Ahşap Tavanlı İki Cami Örneği: Şihlar ve Kızılkışlacık Köyü Camileri’, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.2, 2019, s.1646.

¹⁴⁹ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1984, s.131.

¹⁵⁰ Doğan Yavaş, ‘Eşrefoğlu Cami’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.11, 1995, s.479.

edilmiş Kastamonu Candaroğlu Mahmut Bey Cami¹⁵¹ ile Kastamonu bölgesinde ahşap direkli cami geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz.

Kastamonu Devrekani ilçesinde Şenlik Köyü Cami (1897), İnebolu'da Yahya Paşa Cami (1840)¹⁵², Tokat Üzümlören Ulu Cami (14.yy)¹⁵³ Konya Sarayönü Pir Hüseyin Bey Cami (1408) ve Küçük Ali Oğlu Cami (1281)¹⁵⁴ mihraba dik üç sahınlı olarak inşa edilmiştir.

3.1.1.4.Kubbeli Camiler

Tosya'da incelenen camilerden dört tanesinde kubbe uygulaması görülmektedir. Bu dört yapının kubbe uygulamaları da birbirinden farklıdır. İlçe merkezinde bulunan Pazar Cami (1620) ile Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami (1845-46) dikdörtgen planlı tek kubbeli, ilçe merkezinde bulunan Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami (1584-85) merkezi kubbeli, Tefsiri Cami (17.yy) ise kareye yakın dikdörtgen planlı bağdadi kubbelidir.

Tosya'da incelediğimiz tek kubbeli planlı tipindeki Pazar Cami ve Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde cami ve mescitlerde çok fazla tercih edilen kare planlı tek kubbeli plan tipinin kuzey yönünde ibadet mekanının uzatıldığı farklı bir uygulamasıdır. Pazar Cami'de son cemaat yeri bulunmamakta, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin ise kuzeyinde üç gözlü son cemaat yeri bulunmaktadır.

Tek kubbeli yapılarda harim mekanının kuzeye doğru genişletilerek mekan genişlemesi yönünden bir çözüm ortaya koyan ilk yapı İznik Yeşil Cami (1386)¹⁵⁵ olmuştur. Bu plan tipi daha sonra Edirne Şah Melek Cami'de (1429) karşımıza

¹⁵¹ Mahmut Akok, 'Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Cardaroğlu Mahmut Bey Cami', **Bellekten**, S.38, C.10, 1946, s.293-301.

¹⁵² Aksungur, **a.g.t.**, s.113.

¹⁵³ Erkan Atak, 'Tokat'tan Ahşap Direkli Bir Yapı: Üzümlören Ulu Cami', **Vakıflar Dergisi**, S.51, 2019, s.100.

¹⁵⁴ Remzi Duran, 'Konya- Sarayönü'nde Üç Ahşap Cami', **Vakıflar Dergisi**, S.20, 1988, ss.48-50.

¹⁵⁵ Emine Naza Dönmez, 'İznik Yeşil Cami ve Türk Mimarisindeki Yeri', **Prof. Dr. Haluk Albasoğlu'na 65. Yaş Armağanı**, İstanbul, 2008, s.808.

çıkılmaktadır. Bölgede ise Kastamonu Alaca Mescit (17.yy öncesi)¹⁵⁶ derinlemesine dikdörtgen planlı tek kubbeli plan tipinde inşa edilmiştir.

Kubbe uygulamalarında merkezi kubbeli plan tipinde inşa edilmiş Tosya ilçe merkezindeki Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami merkezi bir kubbe ile örtülmüş, merkezdeki kubbenin dört yönü ise yarım kubbelerle genişletilmiştir. Kuzeydeki yarım kubbenin iki yanı ise iki küçük kubbe ile örtülmüştür. Güneyde ise iki küçük kubbeler bulunmamakta mihrap bölümü kible yönünde beşgen bir çıkıntı yapmıştır. Yapının kuzeyinde revaklı son cemaat yeri bulunmaktadır.

Cemaati tek bir mekan altında toplama ve mekansal bütünlüğün sağlanması amacıyla geliştirilen merkezi kubbeli plan tipi 15.-16.yy'da gelişme göstermiştir. Osmanlı döneminde merkezi planın gelişimi açısından merkezdeki kubbe Eski Fatih Cami'de (1462-1470)¹⁵⁷ tek yönden, Şeyh Vefa Cami'de iki yönden (15.yy)¹⁵⁸ Mihrimah Sultan Cami'de üç yönden, İstanbul Şehzade Cami (1544)¹⁵⁹, Eminönü Yeni Cami, İstanbul II. Beyazıt Cami (1505)¹⁶⁰ ve Sultanahmet Cami'de ise dört yönden yarım kubbelerle genişletilmiştir.

Merkezdeki kubbenin dört yönde yarım kubbelerle genişletilmiş olan Osmanlı dönemindeki uygulamalarında vermiş olduğumuz örneklerde Tosya'da tespit etmiş olduğumuz Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin plan bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu plan tipinin diğer planlardan farkı mihrabın iki yanında bulunan kare alanların bulunmayışıdır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin merkezdeki kubbesi ikisi serbest ikisi duvara bitişik ayaklarla taşınmaktayken verilen örneklerde merkezdeki kubbe dört serbest ayaklarla taşınmaktadır. Genelde bu plan şemasında revaklı avlu görülürken Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'de arazi konumundan dolayı revaklı avlu yapılamamıştır.

¹⁵⁶ Z. Kenan Bilici, **Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Ankara, 1991, s.78.

¹⁵⁷ Oktay Aslanapa, a.g.e., s.239.

¹⁵⁸ Gönül Öney, **Beylikler Devri Sanatı 14.-15.yy**, Ankara, 2007, s.15.

¹⁵⁹ Oktay Aslanapa, a.g.e., s.253

¹⁶⁰ Gönül Öney, a.g.e., s.16

Tosya ilçe merkezinde bulunan Tefsiri Cami ise kareye yakın derinlemesine dikdörtgen planlı, ahşap tavanın ortasında bir destek sistemi bulunmayan sembolik kubbeye sahiptir. Dışarıdan kırma çatı ile örtülüdür. Sembolik kubbe uygulamaları daha çok 19.yy ve 20.yy'da görülmektedir. Tefsiri Cami'nin de ilk yapıldığı dönemde düz ahşap tavanlı olduğu, kubbenin 19. veya 20.yy'da ki bir onarımla eklendiği düşünülmektedir.

Kubbe geleneğinin devamı niteliğindeki bu uygulamada kubbe harim mekanının tamamını örtmemektedir. Düz ahşap tavanın ortasında destek sistemi bulunan ve destek sistemi bulunmayan sembolik kubbeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Sembolik kubbe; ahşap kubbe, gizli kubbe ve bağdadi kubbe gibi farklı isimlerle anılmıştır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülen sembolik kubbe uygulaması yoğun olarak Doğu Karadeniz Bölgesinde görülmektedir. Giresun'da Buluncak Eski (Çarşı) Cami (1847), Hacı Hüseyin Cami (1861)¹⁶¹ derinlemesine dikdörtgen planlı düz ahşap tavanda destek sistemi bulunmayan sembolik kubbelidir. Giresun'daki Şebinkarahisar Tamzara Mahallesi Camisi (1901)¹⁶² ise derinlemesine dikdörtgen planlı yapının sembolik kubbesinin desteklerle taşındığı bir örneğidir. İnebolu Tevkifiye Cami (1908-1916)¹⁶³ derinlemesine dikdörtgen planlı dört destekle taşınan sembolik kubbeli, Rize'de Ardeşen Seslikaya Köyü Cami (1902-1906) ile Çamlıhemşin Yolkıy Köyü Cami (1911)¹⁶⁴ ise desteksiz sembolik kubbeli camilere örnektir. Yapılar dıştan kırma çatıyla örtülüdür.

3.1.2.Hamamlar

Semavi Eyice'nin 1960'da sıcaklığı esas alarak yapmış olduğu hamam tipolojisine göre¹⁶⁵ Tosya'da bulunan dört hamamın plan tipleri belirlenmiştir. Hamamlarda farklı plan tipleri görülmektedir.

¹⁶¹ Mustafa Şahin, 'Giresun İlindeki Bağdadi Kubbeli Camiler', **TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, S.11, 2013, ss.76-77.

¹⁶² Şahin, **a.g.m.**, s.80

¹⁶³ Aksungur, **a.g.t.**, s.133

¹⁶⁴ Şahin, **a.g.m.**, s.86

¹⁶⁵ Semavi Eyice, 'İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme', **Tarih Dergisi**, C.11, S.15, İstanbul, 1960, ss.99-120.

Çalışma kapsamında incelenen Şifa Hamamı, ortası kubbeli enine dikdörtgen sıcaklık ve çifte halvetli plan tipinde inşa edilmiştir. Bu plan tipi enine dikdörtgen planlı sıcaklığın ortası kubbe, iki yanı ise tonozla örtülür. Bu üç bölümlü mekandan yan yana konumlandırılmış kubbeli iki halvet hücreğine geçilir. Şifa Hamamı kuzey-güney yönünde uzanmakta, sıcaklığın kuzey yönünde ise iki halvet hücreleri bulunmaktadır.

Ortası kubbeli enine dikdörtgen sıcaklık ve çifte halvetli plan tipi Tosya'da tek olup Kastamonu sınırları içerisinde; Arabapazarı Hamamı (1506)¹⁶⁶ çifte hamam olup kadınlar bölümü bu planda inşa edilmiştir. Kastamonu Çifte Hamam (Halimi Çelebi Hamamı) (1514-5)¹⁶⁷ kadınlar ve erkekler bölümü simetrik olup bu planda inşa edilmiştir. Manisa Hüsrev Ağa Hamamı (1558)¹⁶⁸ ve İznik Büyük Hamamın (14.yy sonu 15.yy başı)¹⁶⁹ kadınlar ve erkekler bölümü ortası kubbeli enine sıcaklık ve çifte halvetli plan tipinde inşa edilmiştir.

Tosya'da incelenen hamamlardan en büyük ölçeğe sahip Selahaddin Efendi Çifte Hamamı, haçvari dört eyvanlı köşe hücreli plan tipinde inşa edilmiştir. Bu plan şeması, ortada yer alan kubbeli mekana açılan tonozlu eyvanlar ile köşelerde yer alan kubbeli halvet hücrelerinin oluşturduğu bir plan tipidir. Çifte Hamamın kadınlar ve erkekler kısmının sıcaklık bölümleri simetrik durumdadır. Çalışma kapsamında sadece Selahaddin Efendi Çifte Hamamı bu planda inşa edilmiştir. Bu plan tipi özellikle 16.yy'a kadar büyük ölçekli hamamlarda en çok rastlanan bir tiptir.¹⁷⁰

Kastamonu merkezinde haçvari dört eyvanlı köşe hücreli plan tipinde inşa edilmiş iki hamam bulunmaktadır. Frenkşah Hamamı (1262-63) Çobanoğulları devrine aittir.¹⁷¹ İsfendiyar Bey Hamamı (1439) Candaroğlu Beyliği döneminde

¹⁶⁶ Kemal Kutgün Eyüpgiller, 'Kastamonu Hamamları', **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 2005, s.647.

¹⁶⁷ Gökoğlu, **a.g.e.**, s.366.

¹⁶⁸ Ahmet Şen, **Manisa Hamamları**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2015, s.24.

¹⁶⁹ Eyice, **a.g.m.**, 1960, s.106

¹⁷⁰ Yılmaz Önge, **a.g.m.**, s.410.

¹⁷¹ Eyüpgiller, **a.g.m.**, s.643

yapılmıştır.¹⁷² Konya Sahip Ata Hamamı (1258-1279)¹⁷³ kadınlar ve erkekler bölümü, Beyşehir Süleyman Bey Külliyesi Hamamı (13.yy)¹⁷⁴ bu plan tipinde inşa edilmiştir.

Özel hamamlar grubuna giren Tekke Hamamı küçük ölçekte olup belli bir plan tipolojisine girmemektedir. Sıcaklığı tek bir mekan halinde olup sıcaklığa bağlı halvet hücreleri bulunmamaktadır. Tekke hamamında halvet hücresi bulunmamasından dolayı kare bir sıcaklığın güney ve batı duvarlarında toplam üç adet üstü açık yıkanma yerleri yapılmıştır. Ancak günümüzde yıkanma yerlerinin duvarları yıkılmış durumdadır.

Tek bir mekan halinde büyük bir kubbeyle örtülü sıcaklık bölümlerinin Anadolu'da sayısı oldukça azdır. Anadolu'da 13.yy'dan beri görülen bu tip sıcaklıkların en erken örneği Alanya İç Kale Hamamı'dır. Mimar Sinan'ın eserleri olan Üsküdar Atik Valide Hamamı ve Fındıklı Molla Çelebi Hamamı da halvetsiz sıcaklık bölümlerinden oluşmaktadır. Tekke Hamamında görülen sıcaklıktaki bölme duvarlarla ayrılmış üstü açık yıkanma yerleri Üsküdar Atik Valide Hamamında da görülmektedir. Fındıklı Molla Çelebi Hamamında ise mekan biraz daha genişletilmiştir. Kare planlı sıcaklığın üç kenarı birer büyük eyvanla genişletilmiştir.¹⁷⁵

Tosya'da belli bir plan tipolojisine girmeyen Vık-Vık Hamamı münferit bir yapıdır. Sıcaklığa bağlı iki halvet hücresinden oluşmaktadır. Sıcaklık ve halvet hücreleri kareye yakın ve farklı büyüklükte dirler.

3.1.3. Çeşmeler

Ayhan Aytöre, çeşmeleri şehir içi ve şehir dışı çeşmeleri olarak iki grup halinde değerlendirmiştir. Şehir içi çeşmelerini, hususi çeşmeler, umumi çeşmeler, abidevi çeşmeler ve şadırvanlar olarak dört grupta incelemiştir.¹⁷⁶

¹⁷² Gökoğlu, **a.g.e.**, s.364

¹⁷³ Sevgi Parlak, 'Sahip Ata Külliyesi', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.35, İstanbul, 2008, s.518.

¹⁷⁴ Mehmet Mutlu, **Konya'da Su Mimarisi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Van, 2014, s.229.

¹⁷⁵ Önge, **a.g.m.**, s.411.

¹⁷⁶ Ayhan Aytöre, 'Türklerde Su Mimarisi', **Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi**, Tebliğler, Ankara, 1962, s.45-59.

Semavi Eyice ise çeşmeleri cephe çeşmeleri ve meydan çeşmeleri olarak iki grupta incelemiştir.¹⁷⁷

Tosya ilçesinde incelenen çeşmeler, Ayla Ödekan'ın çeşmelerin buldukları konum ve fiziksel biçimlerine göre yapmış olduğu tipoloji¹⁷⁸ göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Tosya'da incelediğimiz çeşmelerden Kemhacızade Çeşmesi ve Karayılanoğlu Çeşmesi tek cepheli, Zopturoğlu Çeşmesi iki cepheli bağımlı çeşmeler grubuna girmektedir. Halim Baba Çeşmesi ve Taş Çeşme tek cepheli, Tulumbacılar Çeşmesi ve Çiğdem Sokak Çeşmesi iki cepheli bağımsız çeşmeler grubundadır.

Halim Baba Çeşmesi, Tulumbacılar Çeşmesi ve Çiğdem Sokak çeşmesi günümüzde geç dönem tarihli bir evin duvarı ile bağımlı durumdadır. Yapıldığı dönemlerde çeşmelerin bir duvara bağımlı olup olmadığı bilinmese de günümüzde evlerin sonradan eklendiği bilgisiyle yapılar bağımsız çeşmeler grubunda incelenmiştir.

Edirne Şair Hayali Çeşmesi (1906)¹⁷⁹ Bolu Kaygana Mahallesi Pabuçcular Çeşmesi (19.yy)¹⁸⁰, Isparta Barla Akmesic Çeşmesi (18.yy)¹⁸¹ Tulumbacılar Çeşmesi ile benzerlik göstermektedir. Isparta Kepeci Mahallesi Gürpınar Sokak Çeşmesi (20.yy)¹⁸² Bolu Devören Köyü İkinci Çeşmesi dikdörtgen planlı, süslemesiz ayna taşı ve yalağıyla Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesiyle benzerlik göstermektedir.

¹⁷⁷ Semavi Eyice, 'Çeşme', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, 1993, s.277-287.

¹⁷⁸ Ayla Ödekan, 'Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme', **Semavi Eyice'ye Armağan İstanbul Yazıları**, İstanbul, 1992, s.281-286.

¹⁷⁹ Murat Karademir, **Edirne Çeşmeleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s.138.

¹⁸⁰ Hüseyin Can, **Bolu ve Yöresinde Bulunan Tarihi Çeşmeler**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2015, s.121.

¹⁸¹ Mine Akbaş, **Isparta İli ve İlçeleri Türk Dönemi Çeşmeleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012, s.158.

¹⁸² Akbaş, **a.g.t.**, s.87.

Balıkesir Ekincik Şehitler Çeşmesi (1922-23)¹⁸³, Konya Güneysınır Güneybağ Mahallesi Çeşmesi (19.-20.yy) ile Beyşehir Karahisar Köyü Çamurcu Çeşmesi (1851-52)¹⁸⁴ cephe bakımından Taş Çeşme ile benzerlik göstermektedirler.

Tosya-Aşağıdikmen köyü yol güzergahında bulunan Karayılan Oğlu Çeşmesinin yalak kısmı sonradan eklenmiştir. Sadece dilimli kemerli alınlık kısmı ve ayna taşı orijinal bulunmasından dolayı Anadolu'da herhangi bir örneği tespit edilememiştir.

3.1.4. Su Kemerleri

Su kemeri, üzerinde su yolu bulunan kemerli köprülerdir. İnşa mantığı açısından köprülere benzeyen su kemerleri, üstünden insan ya da araç geçmesi yerine, su galerileri geçmektedir.¹⁸⁵

Anadolu'da Roma döneminden kalma su kemerleri genellikle iki katlı ve çok gözlü olurken 1813 tarihli incelediğimiz su kemeri daha basittir. Çift gözlü, tek katlı ve yuvarlak kemerli olarak inşa edilmiştir. Köprü'nün doğu ve batı kısımlarının her biri 6.80 m. uzunluğunda 1.40m. genişliğindedir. Kemer gözlerin açıklığı 5.5.m., yüksekliği 4.5.m.'dir.

3.1.5.Köprüler

Karadeniz bölgesinde ahşap köprüler sıkça görülmektedir. Ahşap köprüler Anadolu'da yapım sistemlerine göre farklılık göstermektedir. 'Türkiye'de Bulunan Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması'¹⁸⁶ adlı makaleye göre incelediğimiz Dört Ocak Köprüsü, ahşap asma köprüler grubunda yer almaktadır. Geleneksel çatılı ahşap köprüdür. Trabzon Dernekpazarı Yenice Köyü'nde Bulunan çatılı ahşap köprü (Cumhuriyet Dönemi)¹⁸⁷ ve Trabzon Çaykara-Eğridere Köyü

¹⁸³ Abdulkaki Işıkdoğan, **Balıkesir Çeşmeleri**, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Van, 2013, s.215.

¹⁸⁴ Mutlu, **a.g.t.**, ss.111-144.

¹⁸⁵ Mutlu, **a.g.t.**, s.447.

¹⁸⁶ Yılmaz Fidan Apaydın, 'Türkiye'de Bulunan Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması' **Uluslararası Katılımlı 6.Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu**, Kasım, 2017, ss.433-442.

¹⁸⁷ Mehmet Sami Bayraktar, 'Trabzon Dernekpazarı Yenice Köyü'nde Tarihi Ahşap Bir Köprü', **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.44, 2018, s.201.

Kiremitli Köprü (19.20.yy)¹⁸⁸ Tosya’da bulunan Dört Ocak Köprüsü ile benzerlik göstermektedir.

3.1.6. Evler

Anadolu’da Türk evleri ilk dönemlerde bir katlı olarak yapılmış ancak zamanla bu kat adetleri artmış, genellikle zemin veya bodrum üzerine iki katlı inşa edilmiştir. Zemin katlar yerine göre depo, ahır, samanlık, taşlık olarak kullanılmakta, toprak veya taş kaplıdır. Zemin kat ile esas kat arasında bir ara kat bulunmaktayken zamanla bu ara kat kendine ait bir kat vaziyetine girmiş ve 19.yy’dan itibaren ara kat ile üst kat arasında ki farklar azalarak plan ve kullanışları bakımından birbirine benzemiştir. Esas kat olan üst katlar asıl yaşam alanını oluşturmaktadır.¹⁸⁹ Tosya’da incelenen evler plan, malzeme-teknik, plan elemanları ve cephe bakımından Türk evi konut mimarisi özellikleri taşımaktadır. İnşa tarihleri belli olmayan iki evde plan ve mimari özellikleri bakımından 19.yy’a tarihlendirilmektedir.

Evlerin planları asıl yaşam alanı olan üst kata göre değerlendirilmektedir. Evlerin planları sofalara göre şekillenirken; odalar, geçit ve merdivenler de planın şekillenmesinde etkilidir. Sedat Hakkı Eldem’in tipolojisine göre evler dört esas tipe ayrılmıştır.

- A. Sofasız Plan Tipi
- B. Dış Sofalı Plan Tipi
- C. İç Sofalı Plan Tipi
- D. Orta Sofalı Plan Tipi ¹⁹⁰

Tosya’da incelenen iki ev de iç sofalı plan tipindedir.

İç sofalı plan tipinde odalar sofanın iki yanında çevrelenmiştir. Sofa, ihtiyaca göre eyvan eklenerek genişletilmiştir. İç sofalı plan tipi ‘karnıyarık’ olarak da adlandırılmaktadır.¹⁹¹ Tosya’da incelenen yapılardan 141 ada 1 parseldeki ev ‘iki

¹⁸⁸ Mehmet Sami Bayraktar, ‘Tarihi Ahşap Bir Köprü: Çaykara-Eğridere Köyü Kiremitli Köprü’, **Sanat Tarihi Dergisi**, C.27, S.1, s.53.

¹⁸⁹ Sedat Hakkı Eldem, **Türk Evi Plan Tipleri**, İstanbul, 1954, ss.12-14.

¹⁹⁰ Eldem, **a.g.e.**

¹⁹¹ Cengiz Bektaş, **Türk Evi**, İstanbul, 1996, s.102.

yüzlü iç sofalı eyvanlı tip' şeklinde, 177 ada 2 parsel deki ev ise 'bir yüzlü iç sofalı tip' şeklindedir.

Evler zemin veya bodrum kat üzerinde iki kattan oluşmaktadır. 141 ada 1 parseldeki evin birinci ve ikinci kat planları aynıdır. İç sofa etrafında üç oda bulunmakta, iki katta da sofalar evin doğu yönünde çıkma yapmaktadır. İki oda arasında kalan ve çıkma yapan sofa kısmı eyvan şeklindedir. 177 ada 2 parseldeki evin sofasının iki yanında iki odası bulunmaktadır. Tosya'daki geleneksel Anadolu evlerinde genellikle iç sofalı plan tipi görülmektedir.¹⁹² Bu plan tipindeki evlere Safranbolu, Tokat, Tire, Akhisar, Konya gibi merkezlerde rastlanılmaktadır.¹⁹³

3.2.Malzeme ve Teknik

Tosya ilçe merkezinde ve köylerdeki yapılarda taş, tuğla, kerpiç, ahşap, mermer ve alçı malzeme kullanılmıştır.

3.2.1.Taş

Tosya camilerinde taş; moloz taş ve kesme taş türüyle kullanılmıştır. Moloz taş, yapıların su basman seviyelerinde, zemin katın inşasında ve duvar örgüsünde tercih edilmiştir. Çakırlar Köyü Cami, Çaykapı Köyü Cami, Kuşçular Köyü Eski Cami ve Tefsiri Cami'nin su basman seviyelerinde, Ekincik Köyü Cami, Kilkuyu Köyü Cami, Hacı Baba Cami ve Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin zemin katlarında, Kuşçular Köyü Eski Cami'nin güney cephesinde ve Pazar Cami'nin duvar örgüsünde moloz taş kullanılmıştır. Kesme taş ise Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin duvarlarında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin minaresi, son cemaat yerinde yer alan mihrabı, bu bölümde kubbeleri taşıyan kemerlerde ve taş kapısında kesme taş kullanılmıştır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'nin cephe duvarlarında ki alt sıra pencerelerin söve ve lentoları da kesme taş malzemelidir.

¹⁹² Tosya'da iç sofalı plan tipli evler için ayrıca bkz.; Soydemir ve Ağca, **a.g.e.**

¹⁹³ B. Azezli, **ag.t.**; Mükerrrem Kürüm, 'Türk Ev Mimarisinde Tire Evleri', **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir, 1995, ss.56-59; Melike Zeybek Tonga, **Mimari Özellikleriyle Akhisar Evleri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2019; Erkan Aygör, **19.yy Sonu ve 20.yy Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi ve Değişimi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi), Konya, 2015.

Tosya'daki hamamlarda taş malzeme moloz taş türüyle kullanılmıştır. Şifa Hamamının soyunmalık bölümü hariç beden duvarları moloz taştan inşa edilmiştir. Tekke Hamamın soyunmalık bölümü su basman seviyesi, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümleri moloz taştan inşa edilmiştir. Vık-Vık Hamamın soyunmalık ve hela kısımları yenilenmiş olup günümüzde betonarmedir. Sıcaklık kısmı sıvalı durumda olmasından dolayı malzemesi tespit edilmemiştir.

Tosya'da incelenen çeşmelerin birçoğu sıvalı durumdadır. Taş Çeşme ve Karayılan Oğlu Çeşmesi kesme taş ile Çiğdem Sokak Çeşmesi tuğla ve yığma moloz taş ile inşa edilmiştir. Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesinde kaba yontu taş, Halim Baba Çeşmesinde ise taş malzeme görölmektedir. Çeşme kitabelerinde kesme taş görölmektedir.

Su kemerinde kemerler kesme taş malzeme ile ayaklar ise moloz taştan inşa edilmiştir. Dört Ocak Köprüsünde ise yalnızca ayaklarda moloz taş görölmektedir. Günümüzde moloz taşların üzerine sağlamlaştırma amaçlı beton dökölmüştür.

Tosya'da geleneksel Anadolu evlerinde taş malzeme bodrum ve zemin katlarda kullanılmıştır. 177 ada 2 parseldeki evde zemin katın sokağa bakan cephelerinde kesme taş, bahçeye bakan cephelerinde ise moloz taş kullanılmıştır. Odaların kiler bölümleri moloz taş örgölüdür. Döşeme olarak samanlık, ahır, taşlık, hayat gibi bölümlerde taş malzeme kullanılmıştır.

3.2.2. Tuğla

Tosya yapıların tuğla malzemeyi camilerde, hamamlarda ve çeşmelerde görmekteyiz.

Tosya camilerinde tuğla malzeme süsleme ve yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yapıların cephelerinde, pencere ve hafifletme kemerlerinde, kubbelerde ve minarelerde görölmektedir. Taş-tuğla almaşık duvar örgösüne sahip yapılar; Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'dir. Pazar Cami'nin minare gövdesinde, Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'nin kubbelerinde ve bu iki caminin pencere ve hafifletme kemerlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Pazar Cami ve Şeyh İsmail Rumi

Cami'nin 1965'de eklenen minare gövdeleri tuğla malzemeden yapılmıştır. Kuşçular Köyü Eski Cami'nin güney cephesinde yapı malzemesi olarak görülmektedir. Süslemede tuğla malzeme Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin ve Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin minare şerefe altlarında kirpi saçak olarak görülmektedir.

Hamamlarda tuğla malzeme sadece Şifa Hamamında tespit edilmiştir. Kubbelerde, kubbe eteklerinde, tonozlarda, geçiş ögelerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Çeşmelerde ise yalnızca Çiğdem Sokak Çeşmesinin ayak ve kemerinde tuğla malzeme görülmektedir.

3.2.3.Kerpiç

Kerpiç malzeme Tosya'da ahşaptan sonra en çok tercih edilen yapı malzemesidir. Kerpiç malzeme camilerde, hamamlarda ve evlerde görülmektedir.

Beden duvarları sıvalı olan Hacı Baba Cami, Tefsiri Cami ve Çaykapı Köyü Cami'nin sıvalarının döküldüğü yerlerden kerpiç malzeme ile inşa edildiği görülmektedir. Kuşçular Köyü Eski Cami ahşap hatıllar ve payandalar arası yığma kerpiç ile Şeyh İsmail Rumi Cami ve Ekincik Köyü Cami ise ahşap çatkı arası kerpiç dolgulu hımış tekniği ile inşa edilmiştir. Ayrıca Çaykapı Köyü Cami, Şeyh İsmail Rumi Cami ve Hacı Baba Cami'nin mihrapları kerpiç malzemedendir. Günümüzde ise Hacı Baba Cami'nin kerpiç mihrabının üzeri ahşap mihrapla kapatılmıştır.

Tekke Hamamının soyunmalık bölümü moloz taş üzeri kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Tosya evlerinin ana yapı malzemesi kerpiçtir. Evlerde kerpiç iki farklı teknikle kullanılmıştır. Hımış tekniği daha çok tercih edilmiş, ahşap çatkı araları dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Bağdadi tekniğinde ise yine dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. 141 ada 1 parseldeki evde doğu cephede birinci ve ikinci katta, güney cephede ikinci katta bağdadi teknik görülmektedir.

3.2.4.Ahşap

Tosya'nın bol yağışlı ikliminden dolayı ormanlık arazilerinin çok olması sebebiyle camilerde ve evlerde en çok kullanılan malzeme ahşap olmuştur. Ayrıca tespit edilen tek köprü de ahşap malzemedendir.

Camilerde ahşap malzeme yapının beden duvarlarında, duvarlarda çatki, payanda ve hatıl olarak, saçaklarda, tavanda, taban döşemelerinde, tavanı destekleyen direklerde, kapılarda, pencere kasalarında, mahfillerde, mahfili taşıyan direklerde, mihrap, minber ve vaaz kürsülerinde ahşap malzeme görülmektedir. Çakırlar Köyü Cami, Geyikli Cami, Kilkuyu Köyü Cami ve Gövrecik Köyü Cami tamamen ahşaptan çantı tekniği¹⁹⁴ ile inşa edilmiştir. Mimari öğelerin ve yapısal elemanların tümü ahşap malzemedendir. Osmanlı döneminde malzemenin elverişli olduğu kırsal bölgelerde tercih edilen bu teknik 20.yy ortalarına kadar kullanılmıştır. Kastamonu Taşköprü’de Paşa Köyü Cami (1898)¹⁹⁵, Ordu’da Pazar Cami (1840) ve Çarşamba Porsuk Köyü Cami (1860)¹⁹⁶, Samsun’da Çorakdere Köyü Corukdere Mahallesi Merkez Cami (1883-84) ve Kaplancık Köyü Merkez Camisi (1906)¹⁹⁷ ormanın bol olduğu Karadeniz bölgesinde özellikle tercih edilen çantı tekniğinden birkaç örnektir.

Ahşap malzeme Ekincik Köyü Cami, Kuşçular Köyü Eski Cami ve Şeyh İsmail Rumi Cami’de duvarlarda kerpiç malzeme arası çatki olarak kullanılmıştır. Çakırlar Köyü Cami, Geyikli Cami, Kilkuyu Köyü Cami ve Gövrecik Köyü Cami, Ekincik Köyü Cami, Çaykapı Köyü Cami, Hacı Baba Cami ve Tesfiri Cami’nin minareleri ahşaptır. Çaykapı Köyü Caminin dışa taşıntı yapan mihrap duvarı ve tefsiri caminin sembolik kubbesi bağdadi tekniği¹⁹⁸ ile yapılmıştır. Yapı elamanları ve mimari öğeler dışında ahşap malzeme süsleme ögesi olan tavan göbeklerinde de kullanılmıştır.

Hamamlarda ise ahşap malzeme yapıların soyunmalık bölümlerinde görülmektedir. Şifa Hamamı soyunmalık bölümü pencereler, merdiven, soyunmalık ikinci katı ve üst örtü ahşap malzemedendir. Selahaddin Efendi Çifte Hamamın soyunmalık bölümleri taşıyıcı ayakları ahşap malzemedendir. Günümüzde sıvalı durumdadır. Tekke Hamamı soyunmalık bölümü pencerelerinin söve ve lentoları, üst örtü saçakları, dinlenme sekilerinde bulunan ayaklar ve tavan ahşap malzemedendir.

¹⁹⁴ Çantı, 15-20 cm kalınlığındaki ağaç tomruklarının üst üste bindirilmesiyle oluşan bir yapım tekniğidir. Köşelere gelen uçlar oyulur ve tomruluklar birbirine geçmelerle bağlanır.

¹⁹⁵ Aytekin, **a.g.t.**, s.214

¹⁹⁶ Ahmet Ali Bayhan, ‘Orduda Yeni Tespit Edilen Camiler’, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.16, 2006, s.43.

¹⁹⁷ Eyüp Nefes vd., **a.g.m.**, ss.134-139.

¹⁹⁸ Bağdadi, ahşap karkas elamanları arasına 1-2 cm aralıklı yatay çakılan ahşap çıtaların arasının sıva vurularak yapılan bir yapı tekniğidir.

Bölgenin orman bakımından zengin olması köprünün kırsal ve geleneksel malzeme olan ahşap ile inşa edilmesine neden olmuştur. Köprü tabliyesi, korkuluklar, çatı, çatıyı taşıyan direkler, kiriş ve kalaslar ahşap malzemedendir.

Ahşap, Tosya evlerinde en yaygın kullanılan malzemedir. Bodrum ve zemin katlarda dikme ve kirişleme şeklinde kullanılmıştır. Hımış ve bağdadi tekniğinde yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yapı elemanlarından; tavanlar, döşemeler, kapılar, pencereler, dolaplar, yüklükler, merdivenler, saçaklar, çatılar ahşap malzemedendir yapılmıştır. Ahşabın Tosya'da bol olmasından dolayı ahşap işçiliği çok gelişmiştir. Evlerdeki bezemeler ahşap üzerinde yoğunlaşmıştır.

3.2.5. Mermer

Mermer malzeme camilerde yalnızca Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'de görülmektedir. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin son cemaat yerinde bulunan mihrabın kemerinde, son cemaat yerinde kubbeleri taşıyan sütun ve başlıklarında, kemer karınlarında, bu bölümün alt sıra pencere söve ve lentolarında, minareye kapısı, kuzey-batıda yer alan kapı ve taç kapının ve söve ve kemerinde, harim bölümünde alt sıra pencere söve ve lentolarında, mihrap ve minberde Tosya Gavur Dağı mermeri kullanılmıştır. Pazar Cami'nin ise harim kapısının söve ve kemerinde Tosya mermeri kullanılmıştır.

Hamamlarda iç mekan döşemesinde, seki ve kurnalarda, göbek taşlarında mermer görülmektedir. Çeşmelerde ise yalnızca Kemhacıade İsmail Çavuş Çeşmesinin kitabesi mermerdir. Su kemerinin ise kilit taşında mermer malzeme kullanılmıştır.

3.2.6. Alçı

Tosya camilerinde alçı malzemeyi mihrap, minber ve vaaz kürsülerinde görmekteyiz. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Ekincik Köyü Cami, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Tefsiri Cami ve Pazar Cami'nin mihrapları alçı malzemedendir. Ancak Tefsiri Cami'nin günümüzdeki kavsaralı alçı mihrabı ve Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin mihrabı orijinal değildir. Pazar Cami'nin ise alçı mihrabı üzeri ahşap mihrap ile kapatılmıştır. Hacı Baba Cami, Şeyh İsmail Cami, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami ve Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin vaaz kürsüleri ile Kuşçular Köyü Merkez Cami

ve Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin minberi alçı malzemedendir yapılmıştır. Alt malzemesinin ne olduğu bilinmemektedir. Evlerde ise alçı malzeme ocakların yaşmak ve külâh kısımlarında görülmektedir.

3.3.Mimari Elemanlar

3.3.1.Taşıyıcı ve Destekleyiciler

Tosya'da incelenen camilerde üstten gelen yük; çantı tekniği ile inşa edilmiş Çakırlar Köyü Cami, Gövrecik Köyü Cami, Kilkuyu Köyü Cami'nde tamamen ahşap, Çaykapı Köyü Cami, Ekincik Köyü Cami, Tefsiri Cami, Hacı Baba Cami, Şeyh İsmail Rumi Cami yarı kerpiç ve ahşap, Pazar Cami'nde kargir taş duvarlarla taşınmaktadır. Kuşçular Köyü Merkez Cami ve Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin beden duvarları sıvalı olmasından dolayı malzemesi bilinmemekte ancak bu iki caminin de üstten gelen yükü beden duvarları taşımaktadır.

Geyikli Cami ve Kuşçular Köyü Eski Cami'de üstten gelen yük harimi sahinlara bölen ahşap direklerle taşınmıştır. Örtüyü desteklemek için Geyikli Cami'de dört serbest ahşap direk, Kuşçular Köyü Eski Cami'de dördü serbest dördü duvara bağlı sekiz ahşap direk kullanılmıştır. Bu ahşap direkler yastıklarla tavan kirişine bağlanmaktadır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'de ise üst örtü kagir duvarlar ve payelerle taşınmaktadır.

İç mekanda ahşap direklerin kullanıldığı diğer alan ise mahfillerdir. Altta mahfili taşıyan serbest direkler mahfil katında aynı hizada yükselerek tavan kirişlerine bağlanmıştır. Dış cephede ise çatıyı desteklemek için Ekincik Köyü Cami ve Hacı Baba Cami'nde cephe köşelerinde dikey, Kuşçular Köyü Eski Cami'de ise dikey ve çapraz vaziyette ahşap direkler görülmektedir.

Hamamlarda ve evlerde üst örtü duvarlara oturmaktadır. Hamamlarda kubbe ile örtülü mekanlarda kubbe kasnaklara oturmakta ve geçiş elemanları kullanılmıştır. Soyunmalık bölümlerinde ise ikinci katlar ahşap direklerle desteklenmiştir.

Beşik çatı ile örtülü Dört Ocak Köprüsünün çatısını iki yönden toplam sekiz ahşap direk desteklemektedir.

3.3.2. Kemerler

İncelediğimiz yapılarda sivri kemer, yuvarlak kemer, basık kemer, kaş kemer ve Bursa kemer olmak üzere beş farklı kemer kullanılmıştır.

Tosya camilerinde kemerler yoğun olarak pencere ve kapı açıklıklarında, son cemaat yerlerinde görülmektedir. Pencere açıklıklarında sivri ve yuvarlak, kapı açıklıklarında ise basık kemer görülmektedir.

Sivri formlu kemer yoğun olarak Pazar Cami ve Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami'de uygulanmıştır. Bu iki camide üstten gelen yükü hafifletmek için pencere üzerlerinde sivri formlu hafifletme kemerleri kullanılmıştır. Pazar Cami'nin duvarlarında boydan boya atılmış hafifletme kemerleri, Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami'de sivri formlu tromplar arasında duvarda devam eden kemerler ve ana kubbeyi taşıyan payeleri birbirine bağlayan kemerler de sivri formludur. Mer'âşi Abdurrahman Paşa Caminin son cemaat yerinde sivri kemer, Çevlik Köyü Eski Mahalle Caminin son cemaat yerinde yuvarlak kemer görülür.

Hamamlarda daha çok sağır kemerler kullanılmıştır. Selahaddin Efendi Çifte Hamamının ılık bölümlerinde geçiş ögesi olarak kullanılan pandantiften sonra bir sıra sağır yuvarlak kemer bulunmaktadır. Erkekler bölümünün ılık kısmında sağır kemerlerin bulunduğu batı duvarında taslık için sivri kemerli bir niş, doğu duvarında ise daha küçük boyutlu bir niş bulunmaktadır. Sıcaklık bölümünün halvet hücrelerinde tromp aralarına sağır yuvarlak kemerler yerleştirilmiştir. Ayrıca kapı açıklıklarında da sivri ve yuvarlak kemerler kullanılmıştır.

Çeşmelerde ise Tulumbacılar Çeşmesinde Bursa kemer, Taş Çeşmede yuvarlak kemer, Çiğdem Sokak Çeşmesinde kaş kemer görülmektedir. Bursa kemerin görüldüğü bir başka yapı ise 141 Ada 1 Parseldeki evin üst katında sofa ile eyvan kısmı Bursa kemer ile ayrılmıştır. Çift gözlü su kemerinin gözleri ise yuvarlak kemerdir.

3.3.3. Örtü Elemanları

Tosya yapılarında düz ahşap tavan, kubbe ve tonoz türü örtü sistemleri kullanılmıştır.

Tosya'da incelenen camilerde on tanesi düz ahşap tavanla, üç tanesi kubbeyle, bir tanesi ise düz ahşap tavanın ortasına açılan sembolik kubbe ile örtüldüğü tespit edilmiştir.

Tosya camilerinde Çakırlar Köyü Cami, Çaykapı Köyü Cami, Ekincik Köyü Cami, Gövecik Köyü Cami, Kilkuyu Köyü Cami, Geyikli Cami, Hacı Baba Cami derinlemesine dikdörtgen planlı, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Şeyh İsmail Rumi Cami enlemesine dikdörtgen planlı ve Kuşçular Köyü Eski Cami ise kare planlı olup ahşap kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülüdür. Geyikli Cami ve Kuşçular Köyü Eski Cami'de iki ana kirişle tavan üç bölüme ayrılmıştır. Kuşçular Köyü Merkez Cami'de ise bir kirişle tavan ikiye bölünmüştür. Ekincik Köyü Cami, Kilkuyu Köyü Cami ve Kuşçular Köyü Merkez Cami tavanında içe doğru kademelenme görülmektedir. İncelenen düz ahşap tavanlı camiler dışarıdan kırma çatı ile örtülüdür.

Derinlemesine dikdörtgen planlı Tefsiri Cami tavan kirişlemesi alttan kaplama tavan ile örtülü olup tavanın ortasında sekizgen kasnaklı bir sembolik kubbe ile örtülüdür. Dıştan ise kırma çatı ile örtülmüştür.

Tosya'da incelenen camilerden Pazar Cami ve Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin derinlemesine dikdörtgen planlı harimleri birer kubbe ile örtülmüştür. Pazar Cami'nin kubbesi sekizgen bir kasnağa oturur. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin kubbesi ise doğrudan duvarlara oturmaktadır. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin üç gözlü son cemaat yeri aynalı tonozlarla örtülmüştür.

İncelenen camilerden merkezi plana sahip olan Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin harim merkezi bir kubbe ile, bu kubbenin dört yönü yarım kubbeyle örtülüdür. Kuzeydeki yarım kubbenin iki yanı ise birer küçük kubbe ile örtülmüştür. Beş gözlü revaklı son cemaat yeri ise sivri kemerlerin taşıdığı beş adet kubbe ile örtülüdür.

Hamamlarda ahşap tavan uygulaması Şifa Hamamı ve Tekke Hamamı soyunmalık bölümlerinde görülür. Sıcaklık ve ılık bölümlerinde genellikle kubbe tercih edilmiştir. Kubbe; Selahaddin Efendi Çifte Hamamın ılık ve sıcaklık bölümlerinde merkezde ve halvet hücrelerinde, Şifa Hamamının aralık, ılık, sıcaklık

ve halvet hücrelerinde, Tekke Hamamının sıcaklık bölümünde merkezde, Vık-Vık Hamamının ılıklik, sıcaklık ve halvet hücrelerinde kullanılmıştır. Vık-Vık Hamamında sıcaklık bölümünde dilimli ve kuzey-doğu halvetinde ise yivli kubbe uygulaması görülmektedir.

Tonoz kullanımı daha çok eyvanlarda olmuştur. Selahaddin Efendi Çifte Hamamın ılıklik bölümlerinde bulunan eyvanlarda ve sıcaklıkta yer alan eyvanlarda sivri tonoz kullanılmıştır. Hela bölümlerinde ise beşik tonoz kullanımı görülmektedir. Şifa Hamamı enine sıcaklık bölümünün merkezinde kubbe bulunurken iki yanında beşik tonoz kullanılmıştır. Tekke Hamamı ılıklik bölümünde tonoz görülür. Vık-Vık Hamamı ılıklik bölümünün kuzeyinde yer alan mekanda ortada kubbe yanlarda beş yüzeyli tonoz görülür. Sepet kulpu kemer ile ayrılmış bölümde ise beşik tonoz görülmektedir.

Tosya'da evler düz ahşap tavanla örtülüdür. Tavanlar ahşap kirişleme sistemi ile inşa edilmiştir. Evlerin asıl yaşam alanları ile mutfak, kiler, hol, tuvalet gibi yardımcı mekanların ahşap kirişlemeleri genellikle alttan kaplama çıtalı tavan ile örtülmüş; ahır, samanlık, hayat gibi zemin veya bodrum katta bulunan mekanların tavanları ahşap kirişlemeli olarak bırakılmıştır. 141 ada 1 parselde bulunan evin zemin katındaki asma kat ile taş mutfak tavan kirişlemesi alttan kaplama çıtalı tavan ile örtülmüştür. Alttan kaplama çıtalı tavanların dışında tavan kirişlemesinin bağıdadi tekniğinde kapatıldığı örnek tektir. 141 ada 1 parseldeki baş odanın tavanı tekne tavan tekniğinde yapılmıştır ve tavan ince çıtalı kerpiç malzeme ile doldurularak üzeri alçı ile sıvanmıştır. Evler dıştan beşik çatı ile örtülüdür.

3.3.4. Geçiş Elemanları

Tosya'da tek ve merkezi kubbeli camilerde geçiş ögesi olarak pandantif ve tromp kullanılmıştır. Çevlik Köyü Eski Mahalle Camisi'nde tromp, Pazar Cami'de pandantif kullanılmıştır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'de ise son cemaat yerindeki kubbelerde ve harimdeki ana kubbeye geçişte pandantif kullanılmış, harim mekanındaki yarım kubbeler ve kuzeyde yer alan iki küçük kubbe ise sivri kemerli trompla geçilmiştir.

Tosya hamamlarında geçiş öğeleri olarak, tromp, pandantif ve Türk üçgenleri kullanılmıştır. En çok tercih edilen ise tromp olurken, en az pandantif kullanılmıştır.

Selahaddin Efendi Çifte Hamamın sıcaklık halvet hücrelerinde, Tekke Hamamı sıcaklık bölümünde yuvarlak kemerli tromp kullanılmıştır. Vık-Vık Hamamında ılıklik bölümünün doğu cephesindeki mekanda, sıcaklık bölümünde ve güney-batı halvetinde sivri kemerli tromp kullanılmıştır.

Pendantif sadece Selahaddin Efendi Çifte Hamamın ılıklik bölümlerinde kullanılmıştır. Şifa Hamamın kubbeli mekanların hepsinde geçiş elemanı olarak Türk üçgeni kullanılmıştır. Vık-Vık Hamamının güney-batı halvet hücresinde kubbeye geçiş Türk üçgenleri ile sağlanmıştır.

3.4.Yapı Elemanları

3.4.1.Kapılar

Tosya'da incelenen camilerin harim giriş açıklıkları Pazar Cami hariç hepsinde kuzey duvarının ortasına açılmıştır. Hacı Baba Cami ve Kuşçular Köyü Merkez Cami harim giriş açıklığı kuzey duvarda biraz batıya kaydırılmış, Pazar Cami'nin kapı açıklığı ise batı cepheden sağlanmaktadır.

Tosya camilerinde dört tip kapı görülür. Birinci tip dikdörtgen formlu ve düz lentolu ahşap kapılardır. Tek veya çift kanatlı ahşap kapılarda dikdörtgen ve kare tablalar dışında bir hareketlilik bulunmaz. Gövrecik Köyü Cami'nin de harim kapı kanadı kare ve dikdörtgen tablalara ayrılmıştır. Tablalarda kazıma tekniği ile yapılmış baklava dilimleri ve kök boya izleri görülmektedir. Kilkuyu Köyü Cami'nin kapısı ise mavi renk boyalı dikey atılmış çıtalarla hareketlendirilmiş ve kapı çıtalarıyla camide ki mihrap, minber ve vaaz kürsüsü ile bir uyum içindedir.

İkinci tip kapı Geyikli Cami'nin üçgen alınlıklı harim kapısıdır. Diğer kapılarından farklı olarak bir insanın eğilip geçebileceği şekilde küçük boyutludur. Üçüncü tipi ise basık kemerli kapılar oluşturmaktadır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami kuzey ve batı cephedeki giriş açıklıkları ile Pazar Cami ve Kuşçular Köyü Merkez Cami harim giriş açıkları basık kemerlidir.

Dördüncü tip kapı ise Tosya'da sadece Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'de görülen altı sıra mukarnaslı kavsarası ile öne taşırılmış anıtsal taç kapıdır.

Hamamlarda ılıkılık, sıcaklık ve halvet hücrelerine geçişi sağlayan açıklıklar yuvarlak kemerli, sivri kemerli ve düz lentoludur. Şifa Hamamı, Vık-Vık Hamamı ve Tekke Hamamı kapı açıklıklarında yuvarlak kemer, Çifte Hamam halvet hücreleri kapı açıklıklarında ise sivri kemer görülmektedir. Tekke Hamamı ve Çifte Hamamın hela bölümlerine geçişi sağlayan kapı açıklıkları ise dikdörtgen formlu düz lentoludur.

Tosya evlerindeki giriş kapıları evin zemin kat ya da birinci kat holüne açılmaktadır. Hayatı bulunan evlerde sokaktan doğrudan hayata geçiş sağlayan kapılar bulunmaktadır. Sokak kapıları genellikle çift kanatlı olarak ahşap malzemedeki tablalı olarak yapılmış ve oldukça sadedir. Evlerin oda kapıları ise dikdörtgen formlu ahşaptır. Kapı kanatlarında dikey ve yatay atılmış kuşaklarla tablalar oluşturulmuştur. 177 ada 2 parseldeki evin oda kapılarının üstünde dilimli yaşmak tahtaları görülür.

3.4.2.Pencereler

Tosya'da incelediğimiz yapıların genelinde pencerelerde fonksiyonellik ön planda olmuştur. Genellikle dikdörtgen formlu düz lentolu pencere açıklıkları görülürken cephede hareketlilik sağlayan yuvarlak ve sivri kemerli pencereler birkaç yapı dışında görülmemektedir.

Tosya'da incelenen çantı tekniği ile inşa edilmiş camilerde pencereler genellikle fonksiyonel amaçlı açılmıştır. Bu camilerde pencere düzeninde bir simetri bulunmamakta ve pencerelerin boyutları küçük ebatlıdır. 15 cm. boyutlarında kare formlu açılmış pencere açıklıkları genellikle ihtiyaç doğrultusunda açıldığı için cephelerde bir düzen görülmemektedir.

Çantı tekniği dışında inşa edilmiş camilerde tek sıra ve iki sıra pencere düzeni görülmektedir. Tek sıra pencere düzeninin görüldüğü örneklerde daha çok fonksiyonellik ön planda olup, Tefsiri Cami ve Çaykapı Cami'de açıklıklar dikey dikdörtgen planlı, Kuşçular Köyü Eski Cami ve Hacı Baba Cami'de cephelerdeki pencere açıklıklarının formları değişmektedir. Hacı Baba Cami'de sadece doğu cephede iki sıra pencere düzeni görülür.

İki sıra pencere açıklığının görüldüğü örneklerde pencereler fonksiyonelliğın dışında cephe hareketliliğının sağlanmasında da önemli rol oynamaktadır. Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin pencere açıklıkları tamamen kare formu, bunun dışında iki sıra pencere düzeni gösteren yapıların pencere açıklıkları dikdörtgen formdadır. Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'nin üst sıra pencere açıklıkları sivri kemerli, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin ise yuvarlak kemerlidir. Diğer pencere açıklıklarının hepsi düz lentoludur. Düz lentolu alt sıra pencere açıklıklarının üst kısımlarında sivri kemerli hafifletme kemerleri ile cephe hareketliliğinin sağlandığı iki örnek bulunmaktadır. Bunlar Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami ile Pazar Camisi'dir.

En hareketli cepheye sahip olan Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'de güney cephesinde iki adet yuvarlak pencere bulunurken 1945 onarımlarıyla bu açıklıklar dikdörtgen forma dönüştürülmüştür. Kubbe örtüye sahip olan Pazar Cami ve Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'nin kubbelerinde pencere açıklıkları bulunmaktadır. Pazar Cami'nin dikdörtgen formu düz lentolu, Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'nin ise dikdörtgen formu sivri kemerlidir. Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'nin harimde güney duvarında mihrabın iki yanında pencere açıklıklarında dönen sütun uygulaması görülmektedir.

Açlıkların revzenlerle kapatıldığı üç örnek bulunmaktadır. Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'nin üst sıra pencereleri içerden revzenle dışardan alçı şebekelerle kapatılmıştır. Bu revzen uygulamaları 1945'den sonraki onarımlarla gerçekleşmiştir. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin revzenleri ise yapıldığı döneme aittir.

Vık-Vık Hamamı ve Selahaddin Efendi Çifte Hamamı yapı kütesi olarak dükkan ve evlerin arasında kaldığı için bir cephe düzeni görülmemektedir. Su depo pencereleri yuvarlak kemerlidir. Şifa Hamamı ve Tekke Hamamının soyunmalık bölümlerinde düşey dikdörtgen formu pencere açıklıkları görülür.

Tosya evlerinde pencere açıklıkları düz ahşap lentoludur. Yalnız 141 ada 1 parseldeki evin ikinci kat çıkmasındaki pencere açıklığında yuvarlak kemer görülmektedir. Pencereler büyük oranda dikey dikdörtgen formdadır. Yalnız 141 ada 1 parseldeki evin zemin katında düşey dikdörtgen formu pencereler görülmektedir.

Kare formlu, küçük boyutlu pencereler ise genellikle tuvalet kiler gibi yardımcı mekanları aydınlatmak için kullanılmıştır. Yapıların ahır, samanlık gibi mekanlarının bulunduğu bodrum kat veya zemin katlarındaki pencereler ve 177 ada 2 parseldeki evin pencereleri büyük oranda demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Konutların yalnız ana cephelerindeki pencereler simetrik bir düzen göstermektedir.

Tosya evlerinde pencereler açılış biçimlerinde üç tip görülmektedir;

1.Giyotin Pencere: Üstte ve altta iki kanadı bulunmakta, üst kanat sabit bırakılmış, alt kanat dikey yönde hareket etmektedir.¹⁹⁹ İncelenen evlerde 177 ada 2 parseldeki evin ikinci katı, 141 ada 1 parseldeki evin batı cephesinde ki pencereler giyotin penceredir.

2.Üstte sabit altta iki kanatlı pencereler: 141 ada 1 parseldeki evin ana cephesi ile güney cephesinde ki birinci ve ikinci katta ki pencerelerin üstte ¼ lük kısmı sabit yapılmış, altta kalan ¾ lük kısmı iki kanatlı olarak kapatılmıştır. İkinci katın çıkmasındaki yuvarlak kemerli pencerenin üstte 1/3 lük kısmı sabit, altta kalan 2/3 lük kısmı ise iki kanatlı olarak kapatılmıştır.

3.Altta sabit üstte iki kanatlı pencereler: 177 ada 2 parseldeki evin ana cephesinin zemin kat pencereleri altta 1/3 lük kısmı sabit yapılmış, üstteki 2/3 lük kısmı iki kanatlı olarak kanatlı olarak kapatılmıştır.

3.4.3. Mihraplar

Cami, mescit ve türbelerde kible yönünü belirleyen, imamın namaz kılarken önünde durduğu mimari elemandır. Arapça ‘harabe’ kökünden türetilen mihrap çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.²⁰⁰ Önemli yerlere ulaşmak veya bunları korumak ve savunmak için büyük bağlılıkla çaba gösterilmesi ile irtibatlı olduğu söylenen ‘çatışmak ve savaşmak’ anlamındaki harb kökünden türediği de söylenmektedir.²⁰¹

¹⁹⁹ Erkan Aygör, **a.g.t.**, s.333.

²⁰⁰ Mehmet Top, **Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (14.-15.Yüzyıl)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Van, 1997, s.6; Celal Esad Arseven ‘Mihrab’, **Sanat Ansiklopedisi**, C.3, 1347.

²⁰¹ Tuğba Erzincan, ‘Mihrap’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, 2005, s.30.

7.yy'dan sonra cami ve mescitlerde kibleyi gösteren yer manasında kullanılmaya başlanmıştır.²⁰²

İslamiyetin ilk dönemlerinde kible yönünü belli etmek için taş veya alçı bir levha kullanılırken, 8.yy'da basit bir niş oluşturularak mihraplar ilk şekillerini almıştır.²⁰³ Kare veya daire planlı bir niş şeklinde duvarda çıkıntı yapmayan kavsaradan ibaret ilk mihraplar 9.yy'dan itibaren çerçeve, köşelik, sütun ve tepelik ilaveleri ile mihrap düzeni oluşturulmuştur.²⁰⁴

Tosya'da incelenen on dört camide toplam on altı mihrap incelenmiştir. Bunlardan Kuşçular Köyü Eski Cami, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Hacı Baba Cami, Pazar Cami ve Tefsiri Cami'nin mihrapları orijinal değildir. Hacı Baba ve Pazar Cami'nin kerpiç ve alçı olan mihraplarının üzerleri ahşap ile kaplanmış, Kuşçular Köyü Merkez Cami ve Tefsiri Camisi'ne sonradan alçı mihrap eklenmiştir. Günümüzde betonarme mihraba sahip Kuşçular Köyü Eski Cami'nin mihrabı ise VGM arşiv belgelerine göre ahşaptır. Bu camilerin ulaşılabilen orijinal mihrapları incelenmiştir.

Tamamen ahşap malzemeden çantı tekniğinde inşa edilmiş Kilkuyu Köyü Cami, Gövrecik Köyü Cami, Çakırlar Köyü Cami ve Geyikli Cami'nin mihrapları da ahşap malzemedendir. Ekincik Köyü Cami, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami ve Pazar Cami'nin mihrabı alçı malzemeden, Çaykapı Köyü Cami, Şeyh İsmail Cami ve Hacı Baba Cami'nin mihrapları kerpiç malzemeden üzerleri alçı ile sıvanmıştır. Mer'âşi Abdurrahman Paşa Cami'nin mihrabı tamamen mermer malzeme, son cemaat yerinde bulunan mihrabında ise kesme taş ile mermer beraber kullanılmıştır.

Çantı tekniğinde inşa edilmiş camilerde mihrap duvarda bir niş oluşturamadığı için harim mekanına çıkıntı şeklinde bir unsurdur. Gövrecik Köyü Cami, Kilkuyu Köyü Cami, Çaykapı Köyü Cami, Ekincik Köyü Cami, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Tefsiri Cami, Şeyh İsmail Rumi Cami ve Hacı

²⁰² Tolga Bozkurt, **Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Konya, 2007, s.9.

²⁰³ Ömür Bakırer, **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları**, Ankara, 1976, s.1.

²⁰⁴ Bakırer, **a.g.e.**, s.5

Baba Cami'nin mihrapları dikdörtgen planlı yarım daire nişe sahiptir. Çakırlar Köyü Cami, Geyikli Cami, Pazar Cami ve Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin harim ve son cemaat yerinde bulunan mihrabı beşgen nişlidir. Kuşçular Köyü Eski Cami'nin özgün ahşap mihrabı ile Şeyh İsmail Rumi Cami'nin son cemaat yerindeki mihrabı dikdörtgen nişlidir.

Pazar Cami'nin özgün alçı mihrabı beş sıra, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin mihrabı altı sıra, Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin harimdeki mihrabı sekiz sıra, son cemaat yeri mihrap nişi ise beş sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Çakırlar Köyü Cami, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Ekincik Köyü Cami, Kilkuyu Köyü Cami, Geyikli Cami, Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ve Kuşçular Köyü Eski Cami'nin özgün mihrabı ile Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin özgün olmayan mihrabı bir tepelikle sonlanarak mihraba hareket katmıştır.

Kilkuyu Köyü Cami, Geyikli Cami ve Şeyh İsmail Rumi Cami'nin mihraplarının kavsara kemerleri dilimlidir. Şeyh İsmail Rumi Cami'nin mihrap nişinde kalemişi tekniğinde kandil motifi, Çakırlar Köyü Cami mihrabının çerçeve bölümünde kök boya ile baklava dilimi motifleri, Ekincik Köyü Cami'nin mihrabının köşeliklerde kabaralar, Çevlik Köyü Cami mihrabının köşelik, niş ve çerçeve bölümlerinde kalıplama tekniğinde stilize çiçek ve yaprak motifleri, Kuşçular Köyü Eski Cami özgün mihrabının köşelik ve çerçeve kısımlarında geometrik kompozisyonlar görülmektedir. Bu bezemeler dışında mihraplar tepelik, kavsaralar ve kavsara kemerleri ile hareketlendirilmiştir. Çaykapı Köyü Cami, Haca Baba Cami ve Tefisiri Cami'nin özgün mihrapları birer niş şeklinde olup, herhangi bir süsleme ögesi bulundurmamaktadır.

3.4.4. Minberler

Minber kelimesi Arapçadaki 'nebr' kökünden türeyen 'yükseklik' anlamına gelir. Buradaki yüksekliğin anlamı harim zemininden yüksekte bulunan yer anlamındadır.²⁰⁵ Minber camilerde hutbe okuyan görevlinin daha iyi görünebilmesi ve sesinin daha iyi duyulabilmesi için çıktığı basamaklı mimari unsurdur. Rivayete göre

²⁰⁵ Ahmet Çaycı, **İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol**, Konya, 2017, s.155.

minberi ilk kullanan kişi Hz. İbrahim'dir.²⁰⁶ Önceleri bir hurma kütüğüne yaslanarak konuşan Hz. Peygambere iki basamaklı bir oturma yerinden oluşan minber yapılmıştır.²⁰⁷ Dört Halife ve Emevi döneminde minber kullanımı yaygınlaşmıştır. Fatimiler döneminde ise minberlerin, şerefe, kapı, taç gibi bölümleri klasik şekillerini almaya başlamıştır.²⁰⁸

Tosya'da incelemiş olduğumuz on dört minber bulunmaktadır. Yoğun olarak ahşap malzemenin görüldüğü minberlerde Kuşçular Köyü Merkez Cami ve Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin minberleri alçı malzemededen, Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami minberi mermer malzemededen yapılmıştır. Kuşçular Köyü Eski Cami'nin özgün olmayan minberi ise betonarme malzemedir. Bu dört minberin dışında incelenen minberler ahşap malzemeye sahiptir.

Ahşap panoların dikey veya yatay olarak yerleştirilmesi ile oluşturulan ahşap minberler basit bit külah ile sonlanmaktadır. İncelenen ahşap minberler genel itibarı ile sade olup bezemenin görüldüğü birkaç örnek dışında görsellikten ziyade fonksiyonelliğin ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Çakırlar Köyü Cami minberinde siyah renkte kök boya izleri ile baklava dilimi motifleri görülmektedir. Korkuluğu bulunmamakta, külah bölümü dağılmış vaziyettedir. Köşk kemeri dilimli formdadır. Geyikli Cami'de korkulukları oyma tekniğiyle yapılmış baklava dilimi motiflidir. Geçit kemeri dilimli formdadır. Kilkuyu Köyü Cami'nin minberinin doğu aynalığı ve korkuluk bölümü çitalarla hareketlendirilmiş, köşk bölümü ise kaş kemer formundadır. Hacı Baba Cami'nin minberinde ki en dikkat çekici unsuru ise tepelik bölümündeki palmet ve rumi motifleridir. Pazar Cami'nin ahşap minberi yenilenmiş, Gövrecik Köyü Cami'nin minberinin doğu yan aynalığı dağılmış vaziyettedir.

Alçı malzemededen yapılmış kalıplama ve ajur tekniğinin görüldüğü Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami minberi oldukça süslüdür. Korkuluk, tepelik ve köşk altında ajur tekniğinde kırık çizgilerin meydana getirdiği yıldız motifleri, aynalık bölümünde kalıplama tekniği ile palmet motifleri görülmektedir. Köşk ve geçit kemeri dilimli

²⁰⁶ Zeynep Hatice Kurtbil, 'Minber', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.30, 2005, s.101.

²⁰⁷ Sedat Bayrakal, '**Erken Osmanlı Dönemi Minberleri (1300-1500)**', Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), İzmir, 2007, s.17.

²⁰⁸ Ali Boran, **Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitler**, Ankara, 2001, s.239.

kemer formundadır. Kuşçular Köyü Merkez Cami minberi ise alçı malzemeden kalıplama tekniğiyle yapılmıştır. Aynalık ve korkuluk bölümlerinde çiçek motifleri, kabaralar, aynalığın üst bölümünde mukarnas dizileri ile oldukça süslüdür.

Mermer malzemeli minberin görüldüğü tek cami Mer'aşi Abdurrahman Paşa Camisi'dir. Köşk ve külah bölümleri ahşap malzemeden yapılmıştır. Giriş açıklığı, geçit kemeri sivri kemer formdadır. Aynalık bölümünde baklava dilimi motifleri ile aynalığın üst bölümüne altın varaklı mukarnas dizisi görülür.

3.4.5. Mahfiller

İncelenen on dört caminin on ikisinde kuzey duvarında ahşap mahfil katları yer almaktadır. Mahfili destekleyen direkler serbest ve duvara bitişik şekilde bulunmaktadır. Mahfili doğrudan duvarlara oturan tek örnek Hacı Baba Cami'dir. Mahfile çıkışı sağlayan merdivenler genellikle harimin kuzey-batı ve kuzey-doğu köşelerinde yer alırken Çakırlar Köyü, Ekincik Köyü ve Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin mahfillerine son cemaat yerinin ikinci katından, Şeyh İsmail Rumi Cami ve Hacı Baba Cami'nin mahfillerine ise giriş holünde bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Ayrıca Ekincik Köyü Cami ve Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin mahfillerinde arazinin eğiminden dolayı doğrudan bahçeden ulaşımı sağlayan kapı açıklıkları da bulunmaktadır. Kilkuyu Köyü ve Çaykapı Köyü camilerinin mahfillerine ise hem harimden hem de son cemaat yerinin üst katından ulaşılmaktadır.

Mahfillerin çoğu mihrap ekseninde balkon şeklinde çıkma yapmaktadır. Kilkuyu Köyü Cami, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Pazar Cami ve Şeyh İsmail Rumi Cami'nin mahfilleri yarım daire şeklinde, Çaykapı Köyü Cami'nin kare planlı, Hacı Baba Cami mahfili ise üç cepheli olarak mihrap yönünde çıkma yapmaktadır. Kuşçular Köyü Eski Cami, Çakırlar Köyü ve Ekincik Köyü camilerinin mahfillerinde çıkma bulunmamaktadır.

Mahfiller dikdörtgen, 'L' ve 'U' planlı olarak farklılık göstermektedirler. Bunlardan Gövrecik Köyü Cami ve Geyikli Cami'nin mahfilleri 'U' planlı, Kuşçular Köyü Merkez Cami ve Çaykapı Köyü Cami mahfili 'L' planlı, diğer camilerin mahfilleri ise dikdörtgen planlıdır.

Tosya camilerinde yalnızca Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'de müezzin mahfili bulunmaktadır. Harimin kuzey duvarında harim giriş kapısı üzerinde kare planlı müezzin mahfili kible yönünde beşgen çıkıntı yapmıştır.

Ahşap mahfiller oldukça sadedir. Kilkuyu Cami'de mahfilin güneye bakan yüzeyinde su dalgası ve testere dişi motifleri görülür. Korkulukları kök boya ile boyanarak hareketlendirilmiştir. Gövrecik Köyü Cami'nin mahfil korkulukları 'S' formunda oyulmuş ve Geyikli Cami'nde mahfil korkulukları kök boya ile boyanmıştır. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin mahfili destekleyen direkler sepet kulpu kemerlerle birbirine bağlanmış ve kemer yüzeyleri vazodan çıkan çiçeklerle bezenerek mahfilin süsleme açısından iç mekanla bütünlüğü sağlanmıştır.

3.4.6. Minareler

Tosya'da incelenen camilerde minarelerin taş, tuğla ve ahşap malzemeden inşa edilmişlerdir. Kuşçular Köyü Merkez Cami ile Şeyh İsmail Rumi Cami hariç minarelerin kuzey-batı köşede konumlandıkları görülmektedir.

Tosya'da incelenen camilerden yedi tanesi ahşap minareye sahip olup, minare gövdeleri çatıdan yükselmektedir. Çaykapı Köyü Cami ve Kilkuyu Köyü Cami'nin minare gövde ve külahları, diğer ahşap minarelerin ise sadece külahları saç levha ile kapatılmıştır. Geyikli Cami'nin ise minare gövdesi onarımla ahşap lambriellerle kaplanmıştır. Hepsi silindirik gövdeli, tek şerefeli ve sivri külahlıdır. Kilkuyu Köyü Cami ve Geyikli Cami'nin şerefeleri kapatılarak külahla bütünleştirilmiştir. Minare şerefesine çıkış kapıları Çaykapı Köyü ve Hacı Baba Cami'de mahfil katından, Ekincik Köyü, Geyikli Cami ve Tefsiri Cami'de son cemaat yeri birinci katta, Çakırlar Köyü Cami ve Kilkuyu Köyü Cami'de ise son cemaat yeri ikinci katta bulunmaktadır. Çakırlar Köyü, Kilkuyu Köyü ve Çaykapı Köyü camilerinin minareleri alttan kalın bir direklerle desteklenmiştir.

Pazar Cami ve Meraşı Abdurrahman Paşa Cami'nin minareleri pabuç kısmından itibaren 1943 Tosya depreminde yıkılmış ve sonradan yeniden yapılmıştır. Şeyh İsmail Rumi Cami'nin minaresi ise 1965 tarihlidir. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Kuşçular Köyü Merkez Cami, Pazar Cami ve Şeyh İsmail Rumi Cami'nin

minare kaide ve pabuç kısımları taş, gövde ve petek kısımları ise tuğla malzemedен inşa edilmiş olup silindirik gövdelidirler. Hepsi tek şerefeli ve sivri külahlı ve kare kaidelidir. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami minaresinin şerefe altında altı sıra, külah altında ise bir sıra, Kuşçular Merkez Cami’de ise şerefe altında sekiz sıra, külah altında bir sıra kirpi saçak görülür. Mer’âşi Abdurrahman Paşa Cami minaresi ise tamamen kesme taştan yapılmış olup çokgen gövdeli ve çokgen kaidelidir. Tek şerefeli olan minarenin şerefe altında mukarnas dizileri görülmektedir.

3.4.7. Sofalar

Sofa; odalar arası bağlantıyı sağlayan ortak bir alandır. Odalar birbiriyle bağlantılı olmayıp, sofaya açılmaktadırlar. Sofa, odalar arası bir geçit olduğu gibi bütün ev halkının toplanıp beraber zaman geçirdikleri mekanlardır. Ayrıca katlar arası bağlantıyı da sağlamaktadır.

İncelenen iki evde dikdörtgen planlı uzanan iç sofalı plan tipindedir. 141 ada 1 parseldeki ev örneğinde odalar arasında kalan sofa uzantısı eyvan şeklinde olup bir kemerle sofadan ayrılmıştır. İki örnekte de sofalara sedirler yerleştirilerek oturma düzeni uygulanmıştır. Katlar arası geçişi sağlayan merdivenler sofanın bir köşesine yerleştirilmiştir.

3.4.8. Odalar

Odalar kendi başlarına belirli eylemleri karşılayan yapı içindeki müstakil mekanlardır. Aile bireylerinin fonksiyonel ihtiyaçlarını karşıladığı odalarda; oturma, yemek yeme, çalışma, dinlenme ve yatma gibi eylemler gerçekleştirilebilir. Odaların kendi aralarında bağlantıları yoktur. Her oda bir ortak mekan olan sofaya açılmaktadır.

İncelenen Tosya evlerindeki odalar dikdörtgen planlı, birçok işlevi bünyelerinde barındıran geleneksel Türk evi odalarıdır. Evdeki odaların ölçüleri birbirinden farklı olup, boyutlarına göre işlevselliği değişmektedir. En büyük ve en süslü odaları baş oda görevindedir. 141 ada 1 parseldeki evin en küçük boyutlu odalarında ısınma için ocak ya da soba bulunmamakta ve gusülhaneleri yoktur. Yalnızca gömme dolapları bulunan mekanlar arasında kalmış bu odalar birçok bakımdan işlevsel değildir. Evlerde odaların kapı açılış yönlerine göre gömme dolap,

yüklük, raflar yerleştirilmiştir. Bu elemanlar bazen bir duvarda bazen ise iki duvarda sıralanmaktadır.

Odalarda girişler; 141 Ada 1 Nolu Parselde ki evde doğrudan odaya açılmakta, incelediğimiz diğer evde ise bazı odalarında bir niş içerisinde ağız açık ve rafların olduğu bölüme açılmaktadır.

Odalarda sokağa ya da bahçeye bakan pencere açıklıkları vardır. Pencere açıklıklarının bulunduğu duvarlara sedirler yerleştirilmiştir. 177 ada 2 parseldeki evde seki altı ve seki üstü düzenlemesi görülmektedir. Bu uygulama incelenen diğer evde görülmemektedir. İki yüzlü iç sofalı plan tipinde ki evde eyvan-oda uygulaması vardır. İki katta da sofa uzantısı eyvan şeklinde olup sokağa bakan duvarlara sedirler yerleştirilip oda haline getirilmiştir.

Odaların tavan ve taban döşemeleri ahşaptır. Odalar süsleme bakımından tavan göbekleri, oymalı dolapları, kapıları ve süslü ocakları ile oldukça zengindir.

3.4.9. Dolap ve Yüklükler

Dolaplar ve yüklükler odalarda günlük eşyaların korunması ve depolanması amacıyla yapılmıştır. ‘Yüklük, çubukluk, kavukluk, testilik, peşkirlik, lambalık, cezvelik, fincanlık, çiçeklik, feslik, değneklik, tembel deliği gibi işlevlerine göre isimlendirilmiştir.’²⁰⁹

Tosya evlerinde dolaplar ve yüklükler odanın bir veya birden fazla duvarında yer almaktadır. Duvar yüzeyini tamamen kaplayabileceği gibi duvarın sadece bir kısmını da işgal etmektedirler. Alçak tavanlı odalarda tavana kadar, yüksek tavanlı odalarda ise kapı ve pencere hizasına kadar yükselmektedir. Dolapların bir kısmı gusülhane olarak adlandırılan yıkanma yeri olarak düzenlenmiştir. Dolaplar genellikle gömme dolap şeklinde olup derinlikleri 45-60 cm. arasında, yüklük derinlikleri ise 80-100 cm. arasında değişmektedir. Gusülhane olarak düzenlenmiş dolapların derinlikleri ise 1 m. civarındadır.

²⁰⁹ Önder Küçükerman, *Kendi Mekanı Arayışı İçinde Türk Evi*, 1985, s.165.

Tosya'da incelediğimiz konutlarda 177 ada 2 parseldeki evin dolap ve yüklük kapaklarında bezeme unsuru olarak ahşap üzerine kazıma tekniği ile yapılmış geometrik ve bitkisel motifler görülmektedir.

3.4.10. Ocaklar

Mekan içerisinde ocak, ısıtma ve yemek pişirme eyleminin gerçekleştirildiği bir yapı elemanıdır. Geleneksel Anadolu evlerinde oda içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Tosya evlerinde ocaklar gusülhanenin bulunduğu odalarda duvarın tam ortasında yer almaktadır. Böylelikle gusülhanenin sıcak tutulması sağlanmıştır. İncelenen yapılarda iki tür ocakla karşılaşmıştır. Birincisi; ateş yeri ve bacadan oluşan ocaklardır. Bu tür ocaklar duvardan çıkıntı yapmamakta ve süsleme unsuru bulundurmamaktadır. İkincisi; yaşmak ve davlumbaz kısmı duvardan çıkıntı yapmış ocaklardır. Alçıdan yapılmış yaşmak kısımları dilimli kemerlidir ve kalıplama tekniğinde bitkisel motifler görülmektedir. Davlumbaz kısmı ise külah şeklinde duvardan taşıntı yapmıştır. Bu tür ocaklar evin süslü ve önemli odalarında tercih edilmiştir. Odalarda bulunan ocaklar dışında hayat bölümünde, taş mutfanın bir duvarında da ocak bulunmaktadır.

3.4.11. Merdivenler

Tosya'da su basman üzerinde inşa edilen camilerin son cemaat yerlerine taş malzemeli merdiven basamaklarıyla ulaşılmaktadır. Çevlik Köyü Cami son cemaat yerine çift yönlü, Kuşçular Köyü Merkez Cami son cemaat yerine ise tek yönlü merdivenle ulaşılmaktadır. Çakırlar Köyü Caminin son cemaat yerine ise arazinin eğimli konumundan dolayı ahşap merdiven basamaklarıyla inilmektedir. Mahfil katına çıkış sağlayan merdivenler ise genellikle harimin kuzey-doğu, kuzey-batı köşesinde veya son cemaat yerinde bulunan ahşap basamaklı tek kollu merdivenlerdir.

Tosya evlerinde merdivenlerinde taş ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Taş malzeme yalnız 141 ada 1 parseldeki evde sokaktan eve girişi sağlayan merdivende kullanılmış, incelenen diğer bütün merdivenler ahşap malzemedan yapılmıştır. Kapı açıklıklarının üzerine bulunan merdivenler hariç, merdiven altları kapalı tutulmuştur.

Tosya’da tek kollu ve iki kollu olmak üzere iki tip merdiven bulunmaktadır. Bu merdivenler sahanlı ve sahansız olarak çeşitlilik göstermektedir. Tek kollu merdivenler basamakları kesintiye uğramadan doğrudan üst kata bağlanan merdivenlerdir. 141 ada 1 parselde bulunan evin hayat kısmında asma kata çıkışı sağlayan merdiven ve birinci kat ile ikinci katı bağlayan merdiven tek kollu, 177 ada 2 parseldeki evin bahçesinden zemin katına giriş sağlayan merdiven tek kollu, zemin kat ile birinci katı bağlayan merdiven ise tek kollu sahanlıdır. İki kollu merdivenlerde basamaklar dönemeç yaparak ikinci kolla devam eder. 141 ada 1 parseldeki evin zemin kat ile birinci katı bağlayan merdiven iki kollu köşe sahanlıklı ve ‘L’ formundadır. İç mekan merdivenlerin basamakları rıhtlıdır.

Merdivenlerdeki ahşap korkuluk ve küpeştelere oldukça sadedir. Sadece 141 ada 1 parseldeki evin ikinci katında ki merdiven korkuluklarında torna işçiliği görülür.

3.4.12. Bahçe ve Hayat

Tosya evlerinde incelenen örneklerde bahçeler iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi bitişik nizamda evlerde sokaktan direkt olarak eve girilmekte ve bahçesi evin arkasında olan örnektir.

İkincisi ise bir cephesi yola bitişik olan bahçedir. Eve bu bahçeden geçerek girilmektedir. 141 ada 1 parseldeki ev birinci grupta, 177 ada 2 parselde ki ev ikinci gruptadır. Bahçelerde yalnızca tuvalet mekanı yer almaktadır.

Tosya ilçesinin de bulunduğu Karadeniz bölgesinde hayat ile bahçe bölümleri birbirinden ayrılmaktadır. Karadeniz bölgesinde ‘hayat’ genellikle sıkıştırılmış toprak zeminli ya da taş ile kaplı giriş alanıdır. Hayat üzerinde ambar, samanlık, ahır, mutfak gibi mekanlar bulunmaktadır.²¹⁰

Hayat mekanı yalnız 141 ada 1 parseldeki evde bulunmaktadır. Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı hayatın bir kapısı sokağa bir kapısı bahçeye açılmaktadır. Kuzeyinde ahır, samanlık güneyinde ise ocak, çeşme ve sonradan eklendiği düşünülen

²¹⁰ Bahçalı, a.g.m., ss.18-34.

küçük bir hamamı olan bir mekan bulunmaktadır. İncelenen hayat, Safranbolu geleneksel evlerinin hayat bölümleri ile oldukça benzerlik göstermektedir.²¹¹

3.5. Cephe Düzeni ve Cephe Elamanları

Tosya'da incelediğimiz çantı camilerinde belli bir cephe düzeni görülmemektedir. Çift sıra pencere görülen camilerde ise cephelerde simetri görülür. Özellikle Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'de cephelerindeki pencere açıklıkları belli bir düzen ve simetri gözetilerek açılmıştır.

Tosya Hamamlarında Selahaddin Efendi Çifte Hamam, Şifa Hamamı Vık-Vık Hamamı dükkan ve evlerin arasında kaldığı için bir cephe düzeni görülmemektedir. Tekke Hamamında ise soyunmalık bölümünün bulunduğu doğu cephesinde kuzey ve güney yönde yer alan üçer adet dikdörtgen formlu pencere ile bir simetri uygulanmıştır.

Tosya evlerinde iç sofalı plan tipindeki yapılarda ana giriş aksın ortasından iç sofa geçmekte ve sofanın iki yanında odalar bulunmaktadır. Cephe düzenlemesinin çıkmalar dışında oldukça sade olduğu görülmektedir. 141 ada 1 parseldeki evin çıkmaların bulunduğu ön cephede simetri bulunurken, 177 ada 2 parseldeki evin cephesinde simetri görülmemektedir.

3.5.1.Girişler

Tosya evlerinde iki tip giriş bulunmaktadır. Birincisi bahçeye açılan girişlerdir. Bu tür girişler mahremiyet gözetilerek oluşturulmuş, sokaktan bir kapı ile bahçeye girilmektedir. 177 ada 2 parseldeki ev bu tiptedir. Bahçe, evin ana girişi bulunan ön cephesinde yer almaktadır. Bahçeden merdivenlerle evin zemin katına giriş sağlanmaktadır.

İkinci tip; sokak üzerinde iki adet kapısı ile sokağa açılan girişlerdir. Bitişik nizam gösteren 141 ada 1 parseldeki evin güney cephesine bitişik yapı bulunmamasından dolayı iki cephesinde de sokağa açılan girişleri bulunmaktadır. Yan cephedeki girişle doğrudan sokakla bağlantılı iki yönlü taş merdivenle evin doğrudan birinci katına ulaşılmaktadır. Ana cephedeki giriş ise evin hayat bölümüne ulaşılır.

²¹¹Günay,a.g.e.; Nigan Bayazıt, 'Safranbolu Evlerinin Plan Tipolojisi ve Kullanıcı İhtiyaçları Hiyerarşisi', *Tasarım+Kuram Dergisi*, S.17, 2014.

Ana cephedeki iki kanatlı giriş kapısı çıkmaların altında yer almaktadır. Arka bahçesi bulunan yapının hayata açılan ikinci bir girişi bulunmaktadır.

3.5.2. Saçaklar

Tosya'nın bol yağışlı ikliminden dolayı yapılarda geniş saçaklar tercih edilmiştir. Saçakların yapımında ahşap malzeme kullanılmıştır. Tosya'da kagir camiler dışında ahşap ve kerpiç ile inşa edilmiş camilerin dört cephesinde geniş ahşap saçaklar görülmektedir. Şifa Hamamı ve Tekke Hamamının da giriş cephelerinde geniş ahşap saçak görülmektedir.

Tosya evlerinde ahşap saçaklar yapıdan 50-70 cm. taşıntı yapmaktadır. Ahşap kaplamalı saçakların kaplamaları büyük oranda dökülmüştür ve dökülen yerlerden mertekler görülmektedir. Odaların çıkıntı yapıp sofanın girintili kaldığı cephede saçak düz şekilde devam etmemiş, sofa saçağı biraz girintili olarak bırakılmıştır. Sofa eyvanının çıkıntı yaptığı cephede ise saçak aynı şekilde çıkıntı yapmıştır. 177 ada 2 parseldeki evin sokak cephelerindeki saçaklar yuvarlatılmış, oval bir görünüm elde edilmiştir. Aynı evde saçağın alın tahtası uçları ahşap malzemeli testere dışı süslemelidir.

3.5.3.Çıkmalar

Geleneksel Anadolu evlerinde cephe düzenini etkileyen en önemli unsurlardan biri çıkmalardır. Çıkmalar daha fazla hava ve manzara elde etmek için yapılır. Geleneksel Anadolu evlerinde en fazla çıkma odalarda yapılmaktadır. Oda çıkmaları sokağa ya da bahçeye bakan cephelere yapılmıştır. Sofa çıkmaları, pahlanmış iki oda arasında kalan kısım ya da bir odanın geriye çekilmesiyle sofaya eklenen kısımdır.²¹² Sofanın uzantısı olan iki oda arasında kalmış eyvanlar da çıkma yapabilmektedir.

Tosya evlerinde çıkmalar ön cephelerinde olduğu kadar arka cephelerinde görülmektedir. Arka cephedeki çıkmalar sadece mekanın genişletilmesi için uygulanmış, çıkma yapan kısımlara tuvalet, kiler gibi mekanlar yerleştirilmiştir. Bu çıkmalar arka bahçeye bakmaktadır. Ana cephede oda ve sofa uzantısı olan eyvan çıkmaları görülür. Bu çıkmalar sokağa ya da evin ön bahçesine açılmaktadır.

²¹² Eldem, a.g.e., ss.17-57.

İncelenen iki evde çıkmalara iki formda görülmektedir. Birincisi; tek yönlü üç cepheli düz çıkmalardır. Bu çıkma formu 141 ada 1 parseldeki evde iki katta eyvan çıkması olarak görülür. Çıkma ahşap konsollarla desteklenmiştir. İkinci çıkma formu ise 177 ada 2 parselde görülen köşeleri pahlı oda çıkmalarıdır. Çıkmalara duvarlara oturmaktadır.

Çıkmalara yapım tekniklerinde bağdadi ve hımış tekniği kullanılmıştır. Hımış tekniğinde ahşap çatki araları kerpiç malzeme ile doldurulmuştur. Çıkma altları ahşap kaplamalıdır.

3.6.Süsleme

Tosya'da incelenen yapılarda süslemelerin iç mekanda yoğunlaştığı görülmektedir. Camiler bezeme açısından oldukça sadedir. Ahşap ve kerpiç malzemeli camilerde kapı, mihrap, minber ve tavan döşemelerinde süsleme görülmektedir. Taş malzemeli yapılarda ise duvarlarda alçı üzeri kalemişi tekniğinde yapılmış süslemeler görmekteyiz. Ayrıca mihrap, minber, kapı ve pencerelerde de süsleme görülmektedir. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ile Pazar Cami'nin kalemişi bezemeleri ile revzenleri 1943 depreminden sonra yapılmış, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin süslemeleri ise özgündür.

İncelenen hamamlarda süsleme iki kurna dışında görülmemektedir. Hamamlarda süsleme unsurları olarak daha çok sağır kemerlerle karşılaşmaktayız. Selahaddin Efendi Çifte Hamamının ılık bölümlerinde geçiş ögesi olarak kullanılan pandantiften sonra bir sıra sağır yuvarlak kemer bulunmaktadır. Şifa Hamamında Türk üçgeni ile geçilen kubbelerin kasnaklarında birbirlerini tekrar eden üçgenler bulunmaktadır.

Çeşmelerde ve su kemerinde süsleme unsurları yalnızca kitabelerde görülmektedir. Çiğdem Sokak Çeşmesindeki kaş kemer formu ile ayaklar ve Zopturoğlu Sokak Çeşmesinin doğu cephesindeki plasterlar günümüzde sıvalı vaziyette olmasından dolayı estetik bir görünümde olmasa da cepheye hareketlilik katmaktadır. İncelenen ahşap köprüde ise bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Tosya'nın geleneksel evlerinde süsleme iç mekanda yoğunlaşmıştır. Cephelerde süsleme neredeyse yok denecek kadar azdır. Cephelerdeki çıkmalar, saçaklar, yatay silmeler ve pencereler fonksiyonel özellikte olup cephelere sadece hareketlilik kazandırmıştır. İncelediğimiz evlerde sadece 177 ada 2 parseldeki evin saçak altında testere dişi motifi görülmektedir. İç mekanda süsleme; tavan, yüklük, dolap, oda kapıları ve ocaklarda yoğunlaşmıştır. Tavan, yüklük, dolap, oda kapıları, fincanlıklar ve ağız açıklarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Süslemeleri yoğunlukla ahşap malzeme üzerinde görülmektedir.

Tosya yapılarındaki süslemeler; bitkisel, geometrik, nesnel ve yazı başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.6.1.Geometrik

Tosya camilerinde geometrik süsleme yoğun olarak tavanda ve tavan göbeklerinde görülmektedir. Bazı yapıların ise mihrap, minber ve kapıları geometrik motiflerle bezenmiştir. Geometrik motifin kompozisyon olarak görüldüğü ögeler tavan göbekleridir. Tavan göbekleri çokgen bir pano ya da çerçevenin içinde çitalarla oluşturulmuş altı veya sekiz kollu yıldız ile baklava dilimi motiflerinden oluşmaktadır. Çakırlar Köyü, Çaykapı Köyü, Ekincik Köyü, Gövrecik Köyü, Kuşçular Köyü Eski ve Kuşçular Köyü Merkez camileri ile Hacı Baba Cami ve Şeyh İsmail Rumi Cami'de bu şekilde oluşturulmuş ahşap tavan göbekleri görülmektedir. Çakırlar Köyü Cami'nin tavan göbeğinin üzerinde üçgen motifli kök boya izleri görülür. Ahşap tavanlı camilerde içe doğru kademelenme yapan tavanlarda tavanın çerçevesinde ya da karın kısmında baklava dilimi, zikzak ve testere dişi motifleri görülmektedir. Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin tavanı ise çitalarla karelere bölünmüş, karelerin içinde çitalarla çarkıfelek motifleri oluşturulmuştur.

Ahşap üzerindeki geometrik bezemeler yoğunlukla baklava dilimi, su dalgası, testere dişi motifleri şeklindedir. Çakırlar Köyü Cami'nin ahşap mihrap ve minberinde kazıma tekniğiyle baklava dilimi motifleri oluşturulmuş ve kök boya ile boyanmıştır. Geyikli Cami'nin minber korkuluğu baklava dilimi motifi şeklindedir. Gövrecik Köyü Cami'nin ise mahfil korkulukları 'S' formunda oyulmuştur. Kilkuyu Köyü Cami'nin ahşap mahfilinin mihraba bakan yüzeyinde testere dişi ile su dalgası motifleri,

Gövecik Köyü Cami'nin ahşap kapı kanadı panoların üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış baklava dilimi motifleri görülür.

Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin alçı minberinde kabara içinde beş kollu yıldız motifleri görülmektedir. Geometrik kompozisyonun en yoğun görüldüğü mimari elaman ise Çevlik Köyü Cami'nin alçı minberidir. Korkuluk bölümü, köşk altı ve taç bölümlerinde ajur tekniğinde kırık çizgilerin birbirine geçerek oluşturduğu altıgenler, altı veya sekiz kollu yıldızlardan oluşan kapalı kompozisyonlar görülmektedir

Tosya evlerinde dolap, yüklük ve oda kapılarında, fincanlık ve ağzı açıklarda ve tavan göbeklerinde geometrik süsleme görülmektedir. Dolap, yüklük ve oda kapılarındaki süslemeler 177 ada 2 parseldeki evde görülür. Oda kapılarının yaşmak kısımları dilimli olarak yapılmıştır. Oda kapıları, dolap ve yüklük kapaklarında görülen geometrik bezemelerde; oyma tekniğinde Mührü Süleyman, zikzak ve yıldız motifleri kullanılmıştır. Bazı kapı kanatları ve dolaplarda dikey ve yatay atılmış kuşaklarla tablalar oluşturulmuş, tablalar basit geometrik motifleriyle bezenmiştir. Dolap ve yüklük aralarındaki fincanlık ve ağzı açık nişlerinde kaş kemer formları görülmektedir. 177 ada 2 parseldeki evin zemin katındaki bir odada seki üstünde yer alan ahşap direklerin baklavalı başlıklarında da oyma tekniğinde baklava dilimleri görülmektedir.

141 ada 1 parseldeki evin oda ve sofaların tavanlarında ahşap çitalarla oluşturulmuş baklava dilimi ve yıldız motiflerinden oluşan geometrik formlu tavan göbekleri görülmektedir. Oda ve sofalardaki sedirler düz dikdörtgen form gösterirken, 141 ada 1 parseldeki evin ikinci katında eyvanda yer alan 'S' formlu sedirler mekana ayrıcalık katmıştır. Hayat bölümü bulunan evin duvara bağlı çeşmesinin kemer köşeliklerinde alçı malzemeli sarmal motifli iki kabara motifi yer almaktadır.

3.6.2.Bitkisel

Tosya yapılarında bitkisel süsleme yoğun olarak camilerde görülmektedir. Duvarlarda kalemişi bezemesi olarak, tavan göbeklerinde, revzenlerde, mihrap ve minberlerde yoğun olarak palmet, rumi, çiçek, kıvrık dallar, yaprak, karanfil ve lale motifleri görülmektedir.

Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami ve Pazar Cami'de duvarlar yoğun olarak sıva üzeri kalemişi tekniğinde bezenmiştir. Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'de kalemişleri 1945 onarımlarıyla yenilenmiştir. Kubbelerde, geçiş ögelerinde, üst sıra pencere kenarlarında, stilize çiçekler, tepelikli rumi ve palmetler, penç ve kıvrık dallar görülür. Pazar Cami'de de sıva üzerinde benzer motifler görülmektedir. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nde yoğun olarak karanfil motifi görülür. Kubbede çizgilerle oluşturulmuş on altı kollu çiçek motifi etrafını küçük yaprakların birleşiminden oluşan uçlarında lale motiflerin olduğu kıvrımlı kapalı bir kompozisyon çevrelemektedir. Çehâr-ı Yâri Güzîn levhaları ve yazı kuşakları da kıvrık dallar ve uçlarından çıkan karanfil motifleri ile çerçeve içerisinde alınmıştır. Kubbedeki çiçek motifi ve mahfili destekleyen kemer yüzeylerinde yer alan vazodan çıkan çiçek motifleri Osmanlı'nın barok üslubunu yansıtmaktadır.

Revzenlerde görülen bitkisel bezemeler; Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'de çiçek motifi, Pazar Cami'de vazodan çıkan lale motifi, Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'de ise vazodan çıkan karanfiller, lale ve çiçek motifleri görülmektedir.

Tavan göbeklerinde bitkisel bezeme; Ekincik Köyü Cami'de palmet, Şeyh İsmail Rumi Cami'de ise lale, kıvrık dallar ve yaprak motifleri ahşap üzerinde kalemişi tekniğinde görülmektedir.

Mihrap ve minberlerde bitkisel bezeme olarak daha çok palmet motifini görmekteyiz. Hacı Baba Cami minberinde taç ve köşk bölümünün üst kısmında, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami minberinin aynalık bölümünde, köşk korkuluğunda, külahın alt bölümünde ve kasnağında, Kuşçular Köyü Merkez Cami minberinin köşk bölümünde ve Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami mihrabının taç bölümünde palmet motifleri görülmektedir.

Hamamlarda bitkisel süsleme yalnızca Selahaddin Efendi Çifte Hamamında görülmektedir. Erkekler bölümü hela kısmında bulunan kurnanın yüzeyinde yuvarlak kaideli iki adet ters sarkıt palmet kabartması yer almaktadır.

Su kemeri ve çeşmelerde bitkisel süsleme kitabelerinde görülmektedir. Halim Baba Çeşmesinde kitabe kartuşlarının birleşim noktalarında üstte altı kollu çiçek

altında ise lale figürü görülür. Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi kitabesinin son satırında yaprak motifleri görülür. Su kemerinin kilit taşı kitabe olarak düzenlenmiştir. Kitabenin üst bölümünde kıvrık dal içine yerleştirilmiş çiçek motifi görülmektedir. Motifler taş ve mermer malzeme üzerine zemin oyma tekniği ile yapılmıştır.

Tosya evlerinde bitkisel süsleme ocaklarda, tavan göbeklerinde ve dolap-kapı kanatlarında görülmektedir. 177 ada 2 parseldeki evin Ocakların yaşmak kısımları dilimli kemer şeklinde yapılmış, yüzeyi ise sathi kabartma olarak kalıplama tekniğinde kıvrık dallar ve çiçeklerle oluşturulmuş bitkisel kompozisyonlarla bezenmiştir. 141 ada 1 parseldeki evin bir odasının tavanında kalemişi tekniğinde Barok üslubunda bitkisel bezeme görülmektedir. 141 ada 1 parseldeki evin bazı kapı kanatları ve dolaplarda tabla yüzeyleri kazıma tekniği ile basit çiçek motifleriyle bezenmiştir.

3.6.3.Nesnel

Tosya yapılarında nesnel bezeme çok az görülmektedir. Camilerde mihraplarda, kalemişi bezemesi olarak duvarlarda ve revzenlerde görülür. Camiler dışında bir hamamda ve su kemerinde nesnel bezeme görülmektedir. Genellikle ay-yıldız motifi, kandil motifi ve vazodan çıkan çiçekler şeklinde görülmektedir.

Ekincik Köyü Cami mihrabında kabara içinde ay-yıldız motifleri ile taç bölümünde hilal motifleri görülür. Şeyh İsmail Rumi Cami mihrabında alçı üzerinde kalemişi tekniğinde beyaz zemin üzerine kobalt mavisi ile yapılmış kandil motifi bulunmaktadır. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin kubbesinde dairesel bir formun ucundan sarkan küçük kandil motiflerinden oluşan bir bordür görülmektedir. Kuşçular Köyü Merkez Cami'nin tavanının dört köşesine çıtalarla oluşturulmuş yelpaze motifleri yerleştirilmiştir. Ayrıca Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami, Pazar Cami ve Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin revzenlerinde ve Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin kemer yüzeylerinde görülen vazo motiflerini de nesneli bezemeye örnek gösterebiliriz.

Tekke Hamamında çokgen formu şeyh kurnasının yüzeyinde madalyon vardır ve taşlık kısımları kabartmalı meşale şeklinde bezemelidir. Su kemerinin kitabesinde ise oyma-kabartma tekniğinde ay-yıldız motifi görülmektedir.

3.6.4.Yazılı

*‘Kültür aktarımında en önemli yere sahip olan yazı, herhangi bir ses ve diyalektik özellik olmadan iletişimi kurmayı sağlayan bütün işaretlere denmektedir. Bir başka ifadeyle, insanların, düşüncelerini başkalarına bildirmek için herhangi bir madde üzerinde çizmek, kazımak veya yazmak suretiyle kullandıkları şekil ve işaretlerin tamamına verilen addır.’*²¹³

İslam dinini kabul eden hemen hemen bütün kavimler tarafından benimsenen Arap yazısı, hicretten birkaç asır sonra ‘Arap hattı’ sözü ‘İslam hattı’ vasfını kazanmıştır.²¹⁴ İslamiyetle birlikte gelişme gösteren yazı sanatına Türkler Müslüman olduktan ve Arap alfabesini kabul ettikten sonra bir süre bir katkıda bulunmamışlardır.²¹⁵ Hat sanatı Anadolu Selçuklu döneminde başarılı bir gelişme göstermiş ve Osmanlı döneminde de bu gelişme devam etmiştir. İslam sanatında başlı başına bir sanat haline gelen hat sanatı, Türk mimarisinde sadece bir süsleme unsuru olmaktan ziyade epigrafik bir belge niteliği taşımaktadır.

Tosya genelinde yaptığımız çalışmada yalnızca camilerde yazılı süsleme ile karşılaşmıştır. Camilerde duvar yüzeylerinde kalemşi tekniğinde Ayet-i Kerimeler, Çehâr-ı-Yâr-ı Güzin Levhaları ve Aşere-i Mübeşşere isimlerinin yer aldığını görürüz.

Bu örneklerden iki yapıda yer alan yazı kuşağında iki farklı Hattat ismi tespit edilmiştir. Bunlardan Pazar Cami’de bulunan ‘Hâmid’ imzalı yazının Hamid Aytaç imzası olduğu ancak yazının asıl olmadığı daha sonra bu mekana çırpma ya da kopya tekniği ile uygulandığı düşünülmektedir. Yahut sonradan yapılan müdahalelerde asli kalıbının büyük oranda bozulduğu düşünülebilir. Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami’de ise ‘İsmail Hakkı’ imzası bulunmaktadır. Bu hattatın kim olduğu hakkında bilgi bulunamamıştır.

²¹³ Ali Alparslan, ‘İslam Yazı Sanatı’, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C.14, İstanbul, 1993, ss.441-522.

²¹⁴ M. Uğur Derman, ‘Hat’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.16, Ankara, 1997, s.427.

²¹⁵ Seçkin Aydın, Mustafa Diğler, ‘Hüsn-i Hat ve Mimarimizdeki Yeri’, **38. ICANAS Kongre Bildiri Kitabı**, C.1, Ankara, 2008, s.454.

Yapılan çalışmada kataloğa dahil ettiğimiz camiler üzerinde yer alan yazılı süslemelerde Celi Sülüs hat tercih edilmiştir. Ancak bunlar yerel üslûpta olup başkent ve çevresinde görülen yüksek kalitede yazı örnekleri değildir.

3.7.Kitabeler

Tosya'da incelediğimiz yapılarda camilerde iki, çeşmelerde dört, su kemerinde ise bir adet inşa ve onarım kitabesi bulunmaktadır.

Yapılar üzerinde gözlemlediğimiz yazıtlar mermer, taş, ahşap ve cam üzerine hakkedilmişlerdir. Taş ve mermer malzeme üzerindeki kitabeler yapıların üzerinde inşa ve onarım kitabeleri olup Celi-Sülüs ve Celi-Talik hat ile zemin oyma tekniği ile yazılmıştır.

Camilerin iki tanesinde kitabe bulunur. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'de inşa kitabesi, Pazar Cami'de ise tamir kitabesi bulunmaktadır. Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nin inşa kitabesi Celi Sülüs hatta siyah zemin üzerine altın yaldızla hakkedilmiş, bani ve hattat ismi geçmektedir. 'Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi'²¹⁶ kitabında kitabenin okunmasında hata olduğu fark edilerek bu durum çalışmamızda düzeltilmiştir. Pazar Cami'nin onarım kitabesi ise Celî Ta'lik hatla oyma tekniğinde hakkedilmiştir. İki kitabede de tarih ebced ile verilmiştir.

Tosya'da incelenen çeşmelerin dört tanesinde kitabe bulunmaktadır. Halim Baba Çeşmesi ve Karayılan Oğlu Çeşme kitabesi Celi-Sülüs hat ile Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesi kitabesi Celi Ta'lik hatla yazılmıştır. Bunlar inşa kitabeleri olup yapım tarihi ve bani isimleri bulunmaktadır. Kemhacızade İsmail Çavuş Çeşmesinde tarih hem Arapça rakamlarla hem de ebced ile düşürülmüştür. Kitabelerin satır sayıları değişmektedir. Tulumbacılar Çeşmesi kitabesinde latin rakamlarla sadece tarih yazmaktadır. Bu kitabenin onarım kitabesi olduğu düşünülmektedir. Cami ve çeşme kitabelerin bazılarında yalın olarak yalnızca bani ismi ve tarih görülürken bazılarında ise ayet ve dualar gibi dini içerikli yazılarda yer almaktadır.

---

²¹⁶ Gökoğlu, a.g.e., s.229.

Su kemerinde kilit taşı kitabe olarak düzenlenmiştir. zemin oyma tekniğinde inşa tarihi ve 'maşaallah' lafzı Celi-Sülüs hat ile yazılmıştır.

Tosya yapılarında taş ve mermer malzemeli inşa ve onarım kitabeleri dışında revzenlerde, duvar yüzeylerinde ve ahşap üzerinde bulunan tarihler ve isimlerde yapıların inşa ve onarım kitabeleri olarak değerlendirilmiştir.

Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami revzenlerin birinde inşa tarihi ve bani isminin olduğu düşünülen bir kitabe, başka bir revzende ise usta adı ve cami içindeki süslemelerin yapıldığı tarihi verdiği düşünülen başka bir tarih görülmektedir.

Çakırlar Köyü Cami'nin kapı kasnağına ve Geyikli Cami'nin kapı alınlığını kazıma tekniği ile Arapça rakamlarla inşa tarihleri yazılmıştır. Gövrecik Köyü Cami'nin kapı kasnağında ise günümüz alfabetesiyle onarım tarihi ve usta adı yazmaktadır. 177 ada 2 parseldeki evin depo kapı kanadında kazıma tekniğiyle Arap alfabetesiyle bir isim yazmaktadır. Bu ismin evin sahibi mi yoksa usta ismi mi olduğu bilinmemektedir.

4.SONUÇ

Araştırma kapsamımızdaki Kastamonu İl'ine bağlı Tosya ilçesinin ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Önemli stratejik bir konumda bulunan Tosya, birçok dönemde menzil noktası ve derbent olmuştur. İlçedeki ilk Türk hakimiyeti Çobanoğulları döneminde başlamıştır. Daha sonra Candaroğulları Beyliği ve Fatih Sultan Mehmet döneminde ise Osmanlı hakimiyetine girmiştir. İpekyolu güzergahında bulunan önemli bir ticaret kasabası olması Tosya'yı ticari yönden oldukça geliştirmiş ve bu gelişme şehir yapısına da yansımıştır.

Vilayet Salnamelerine göre 19.yy'da yüz üç cami, sekiz hankah ve zaviye, yirmi sekiz çeşme, beş hamam, yirmi bir han bulunduğu bilinmesine karşın 1943 depreminde yapılar büyük oranda zarar görmüştür. Yapıların birçoğu yıkılmış, bir kısmı 1950'den sonra temelden yeniden inşa edilmiştir. Depremden zarar gören ilçe merkezindeki diğer yapılar ise büyük onarımlardan geçmiştir.

Tosya ilçe merkezi ve köylerinde Türk dönemine ait on dört cami, dört hamam, yedi çeşme, bir su kemeri, bir köprü ve iki ev; plan, mimari ve süsleme açısından incelenmiş ve ilk kez toplu olarak bu çalışmayla detaylıca anlatılmıştır. İlk Türk hakimiyetinin Çobanoğulları döneminde başlamış ve en uzun hakimiyetin bu dönem olmasına karşın Tosya'da günümüze gelebilmiş bir Çobanoğulları eseri bulunmamaktadır. Bölgede günümüze ulaşabilen en eski yapı Candaroğulları döneminden kalma hamam yapısıdır. Tosya ilçe merkezi ve köylerindeki Türk devri yapıların büyük bir kısmı 19.yy'a aittir.

Tosya'da Türk dönemi dini mimaride camiler dışında günümüze kadar gelebilmiş bir yapı türü bulunmamaktadır. İlçede türbe olarak bahsedilen yerler bir türbe yapısı olmaktan ziyade etrafları korkuluklarla çevrelenmiş mezar taşlarından oluşmaktadır. Şeyh İsmail Rumi Cami ve Tefsiri Cami dergah olarak yapılmış olup günümüzde cami olarak varlığını sürdürmektedir.

Tosya'da incelediğimiz camilerin beş tanesi ilçe merkezinde bulunmakta ve bu yapılar Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Dokuz tanesi ise köylerde olup inşa tarihleri Osmanlı döneminden Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar değişmektedir.

Köylerde yer olan camilerin birçoğu köy halkı tarafından tahsis edildiği düşünülen mütevazi yapılardır.

Tosya'da büyük oranda düz ahşap tavanlı camiler görülmektedir. Anadolu Selçuklu geleneğini devam ettiren ahşap direkli camilerin Osmanlı döneminde kırsal bölgelerde varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Tosya'da 18.-19.yy'a tarihlenen iki adet küçük boyutlu mütevazi ahşap direkli cami bulunmaktadır.

Karadeniz bölgesinde ormanlık arazilere sahip köylerde ağacın bol olması sebebi ile çantı tekniği ile inşa edilmiş yapılar oldukça boldur. Tosya köylerinde çantı tekniğinde inşa edilmiş dört cami tespit edilmiştir. Bölgenin geleneksel kırsal mimarisi olan bu camiler küçük boyutlu, cephelerde pencere açıklıkları dışında bir hareketliliği olmayan, daha çok küçük mazgal şeklinde ışık açıklıkları olan yapılardır. Çantı tekniğinde inşa edilmiş camilerin bölgede sayısının daha fazla olması beklenirken yalnızca dört tane olmasının en büyük nedeni köy yangınlarıdır.

Tosya köylerinde Cuma Cami olarak inşa edilmiş yapılar vardır. Bu camiler genellikle iki-üç köyün rahatlıkla ulaşabileceği bir düzlüğe inşa edilmiştir. Kullanışlı ve en kolay ulaşılabilen malzeme ağaç olduğu için genellikle tamamen ağaçtan, istisna olarak kerpiçle beraber inşa edilmiş bu yapılar bölge halkı tarafından Divan Cami olarak da adlandırılmaktadır. Günümüzde her köyün en az bir camisinin bulunması nedeniyle Cuma Camiler artık kullanılmamakta ve bu camiler kaderlerine terk edilmiş durumdadırlar.

Tosya camilerinde ahşap tavanlı ve ahşap direkli camilerin dışında kubbe uygulaması da görülmektedir. Merkezi planlı, tek kubbeli ve bağdadi kubbeli olarak çeşitlilik gösteren kubbenin görüldüğü yapılardan yalnızca Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami ilçeye bağlı köyde, diğerleri ilçe merkezinde bulunmaktadır.

Tosya camilerinde günümüze ulaşabilen ve orijinalliğini koruyabilmiş en erken tarihli cami olan Mer'aşi Abdurrahman Cami (1584) Osmanlı klasik dönem merkezi plan şeması gösteren, Mimar Sinan ekolünün taşra örneğidir. Oldukça büyük bir alana oturtulmuş ve zamanında bir külliye yapısı olan caminin ilçede günümüze ulaşabilmiş benzer bir yapısı bulunmamaktadır. Diğer iki camide Osmanlı döneminde sık görülen

tek kubbe uygulaması görülmektedir. Pazar Cami’de sekizgen yüksek kasnak, Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami’de görülmemektedir. Bir diğer kubbe uygulaması ise 19. ve 20.yy’da görülmeye başlanan bağdadi veya sembolik kubbe olarak adlandırılan düz ahşap tavanın merkezinde görülen kubbe uygulamasıdır. Bu kubbe uygulamasına Anadolu’nun her yerinde örneklerine rastlanırken özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde yoğun olarak görülmektedir. Adeta kubbe geleneğinin devamı niteliğindeki sembolik kubbe Tosya’da 17.yy’a tarihlenen Tefsiri Cami’de görülmektedir. Ahşap tavanın bir bölümünü kaplayan bu kubbenin 19. veya 20.yy. onarımlarıyla eklenmiş olduğu düşünülmektedir.

Tosya’da toplam dört hamam incelenmiş ve incelenen hamamların hepsi ilçe merkezinde yer almaktadır. Hamamların inşa kitabelerine ulaşılamamıştır. Yapıların bir kısmının inşa tarihi Osmanlı Tahrir Defterlerinden tespit edilmiş bir kısmı ise mimari özelliklerinden yola çıkılarak tarihlendirmesi yapılmıştır. En erken tarihli Şifa (II. İbrahim Bey) Hamamı Candaroğulları döneminde inşa edilmiştir. Diğer üç hamam Osmanlı döneminde inşa edilmiştir.

Tosya’da incelenen hamamlardan üçü genel biri özel hamamlar grubuna girmektedir. Hamamlarda, ortası kubbeli enine dikdörtgen sıcaklık ve çifte halvetli plan tipi, haçvari dört eyvanlı köşe hücreli plan tipi, özel hamamda ise küçük ölçekli kare bir sıcaklıktan oluşan sıcaklığa bağlı halvet hücresi bulunmayan bir plan görülmektedir. Bu tip sıcaklık mekanı Anadolu’da çok nadir görülmektedir. Kastamonu merkezde de günümüze ulaşabilen bu plan tipinde bir hamamın olmayışı, diğer hamamlardan ayırt edici bir özellikte olmasını sağlamaktadır. Genel hamamların birinde ise münferit bir plan görülmektedir.

Tosya’da yedi çeşme tespit edilmiştir. Bunlardan altı tanesi ilçe merkezinde bir tanesi ise köy yolunda bulunmaktadır. Çeşmelerden üç tanesi bağımlı, dört tanesi bağımsız plan tipinde inşa edilmiştir. Bunlar tek ve çift cepheli halkın su ihtiyacını karşıladığı, işlevselliğin ön planda olduğu sokak çeşmeleridir. Çeşmelerin en erken tarihli 1796 yılında yapılmış Halim Baba Çeşmesi’dir.

Tosya İlçesinde tek bir köprü tespit edilmiştir. Asma köprüler grubuna giren yapı Karadeniz bölgesinde en çok tercih edilen yapı malzemesi olan ahşaptan

yapılmıştır. Kitabesi bulunmayan yapı mimari özelliklerine göre 19.yy'a tarihlendirilmiştir.

Tosya'da çalışma kapsamında incelenen su yapılarından başka bir örnek su kemeridir. Kemer Köprü olarak adlandırılmış yapı, merkezde Tosya-Kastamonu yolu üzerindedir. 1813 yılında inşa edilen yapı çift gözlü tek katlı ve yuvarlak kemerli olarak inşa edilmiştir. Günümüzde ise işlevini yitirmiş durumdadır.

Çalışmamız kapsamında Tosya'da iki adet geleneksel Anadolu evi incelenmiştir. Yapım tarihleri belli olmayan yapılar, mimari özelliklerine göre 19.yy'a tarihlendirilmiştir. Evler, zemin veya bodrum üzerinde iki katlı ve iç sofalı plan tipindedir. İki evinde duvarlarla çevirili bahçeleri bulunmaktadır. Tosya evlerinde Safranbolu evlerinde olduğu gibi 'hayat' denilen zemin katlarda yer alan bir mekan bulunmaktadır. Bu benzerliğin aynı coğrafya ve iklime sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Günümüzde bu yapılar oldukça harap vaziyette olup kullanılmamaktadır.

Tosya yapılarının büyük bir kısmı ağaçtan yapılmıştır. Bunun en büyük sebebi bölgenin ormanlık bir arazide bulunması olmuştur. Köylerde tamamen ahşaptan inşa edilmiş camiler bulunmaktadır. Ayrıca tavanlarda, zemin döşemesinde, mahfil strüktüründe, minarelerde, hamamların soyunmalık bölümlerinde ve cami ile konakların yapı elemanlarında kullanılan ahşabın duvar örgülerinde hatıl vazifesiyle de kullanıldığı görülmektedir. İlçede incelenen tek köprüde ahşaptan yapılmıştır. İkinci en çok tercih edilen malzeme ise kerpiçtir. Kerpiç malzeme bağdadi ve hımış duvar tekniğinde kullanılmıştır.

Moloz taş yalnızca yapıların zeminlerinde kullanılmış, kesme taş ise iki cami ve su kemeri dışında tercih edilmemiştir. Mermer malzeme Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami'nde ve kitabelerde kullanılmıştır. Kullanılan mermerin Tosya Gavur Dağı'ndan getirildiği bilinmektedir. Ayrıca hamamların sıcaklık ve ılıklik kısımlarında, kurnalarda mermer malzeme tercih edilmiştir. Tuğla malzeme minarelerde ve kubbelerde kullanılmıştır. Almaşık duvar örgüsü en erken tarihli camiler olan Pazar Cami, Mer'aşi Abdurrahman Paşa Cami ve Çiğdem Sokak Çeşmesi'nde görmekteyiz. Camilerde minber ve mihraplarda genellikle ahşap

malzeme görülse de bazı yapılarda alçı ve mihrap geleneği sürdürülmüştür. Alçı malzemenin bir başka kullanım alanı ise evlerin ocaklarında olmuştur. Üç hamam ve çeşmelerin geneli kireç ve çimento harcı ile sıvandığı için yapı malzemeleri tespit edilememiştir.

Tosya yapılarında süsleme iç mekanlarda yoğunlaşmıştır. Camiler birkaç örnek dışında oldukça sadedir. Camilerin tavanlarında ve mimari öğelerinde, basit şekilde uygulanmış süsleme programları görülmektedir. Pazar Cami ve Mer'aşı Abdurrahman Paşa Cami'nin duvarlarında görülen yoğun kalemşi süslemeleri 1943 depreminden sonraki onarımlarla yenilendiğı için çok fazla üstünde durulmamıştır. Ancak Çevlik Köyü Eski Mahalle Cami'nin yapıldığı dönemi yansıtan duvarlardaki özgün kalemşileri bölge için oldukça önemlidir. Hamam yapılarında Tekke ve Çifte Hamam'daki bezemeli kurnalar dışında bir süsleme görülmemektedir. Çeşmeler ve su kemerinde süslemelere yalnızca kitabelerin bulunduğu panolarda rastlanılmaktadır. İlçedeki su yapılarında süslemenin birkaç örnek dışında görülmemesi, görsellikten ziyade işlevselliğın ön planda olduğunun bir göstergesidir. Tosya'da süslemenin en yoğun olduğu yapı türü evlerdir. Cephelelerde gösterişsiz, iç mekanda oldukça süslemeli evlerin sahiplerinin varlıklı insanlar olduğu düşünülmektedir.

Tosya yapılarında günümüze çok az sayıda kitabe gelebilmiştir. Camilerde iki, çeşmelerde dört ve su kemerinde bir adet kitabe bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan yapıların tarihlendirmelerinde vakfiye ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Ancak camilerin tarihlendirilmesinde en önemli unsur yapı içlerinde bulunan yazılar olmuştur. Kapı alınlık ve kanatlarında, revzenlerde ve yazı kuşaklarında bulunan tarihler kitabe görevi görmektedirler.

Günümüzde Tosya'nın şehir dokusunu oluşturan tescilli yapılar Hocafakı Mahallesi, Kargı Mahallesi, Pınarbaşı Mahallesi, İlyas Bey Mahallesi ve benzer yerlerde yoğunlaşmaktadır. Bu mahallelerin bazı sokaklarında geleneksel doku korunabilmiştir. Özellikle Tosya'nın geleneksel Anadolu evleri bu dokuyu korumaktadır. Ancak günümüzde betonarme yapılara olan ilgi geleneksel yapıların kullanılmamasına sebep olmaktadır. Terkedilen yapılar günümüzde oldukça harap vaziyette olup restorasyonları yapıлып kullanılmadığı sürece kaybolmaya mahkumdur.

Son envanter kaydına göre çeşmelerin birçoğunun ve bazı camilerin tescillenmediği ve kayıt altına alınmadığı görölmüştür. Şifa Hamamı ise 1974 yılında tescil edilmesine rağmen envanter kayıtlarında bulunmamaktadır. Yapıların günümüzde aktif olarak kullanımı yapıların onarımlarının devam etmesine vesile olmaktadır. Ancak köylerde geleneksel kırsal mimari örneklerinden birçok tarihi caminin, geleneksel Anadolu evlerinin, Şifa Hamamının ve bazı çeşmelerin kullanılmayıp kaderine terk edilmesi yapıların günden güne tahribatına neden olmakta ve eserlerin yok olmasına sebebiyet vermektedir.

5.KAYNAKÇA

Araştırma ve Yayınlar:

AKBAŞ, Mine; **Isparta İli ve İlçeleri Türk Dönemi Çeşmeleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012.

AKKUŞ, Mehmet; 'İsmail Rumi', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.23, 2001, s.120.

AKOK, Mahmut; 'Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Cami', **Belleten**, S.38, C.10, 1946, s.293-301.

AKYAPIN, Özlem A.; **Çankırı Kızılırmak Camileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020.

AKSUNGUR, Hatice Ç.; **İnebolu'da Türk Mimarisi (19.ve 20.yy)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2012.

ALPARSLAN, Ali; 'İslâm Yazı Sanatı', **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C.14, İstanbul, 1993, s.441-522.

APAYDIN, Yılmaz Fidan; 'Türkiye'de Bulunan Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması' **Uluslararası Katılımlı 6.Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu**, Kasım, 2017, s.433-442.

ARSEVEN, Celal Esad; 'Mihrab', **Sanat Ansiklopedisi**, C.3, 1347.

ASLANAPA, Oktay; **Türk Sanatı**, İstanbul, 1984.

ATAK, Erkan; 'Tokat'tan Ahşap Direkli Bi Yapı: Üzümlören Ulu Cami', **Vakıflar Dergisi**, S.51, 2019, s.99-130.

AYDIN, Seçkin, Mustafa Diğler; ‘Hüsn-i Hat ve Mimarimizdeki Yeri’ **38. ICANAS Kongre Bildiri Kitabı**, C.1, Ankara, 2008, s.449-465.

AYGÖR, Erkan; **19.yy Sonu ve 20.yy Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi ve Değişimi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi), Konya, 2015.

AYTEKİN, Zeynep; **Kastamonu İli Taşköprü İlçesindeki Türk Devri Yapıları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2016.

AYTÖRE, Ayhan; ‘Türklerde Su Mimarisi’, **Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi**, Ankara, 1962, s.45-69.

AZEZLİ, Gülçin B.; **19.yy Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi**, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

BAHÇALI, Dilara; ‘Mekansal Bir Terimin Tanımlanmasında Yöresel İfade ve Kullanımı Farklılıklarının Etkisi: Hayat’, **Avrasya Terim Dergisi**, 2020, s.18-34.

BAKIRER, Ömür; **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları**, Ankara, 1976.

BAYAZIT, Nigan; ‘Safranbolu Evlerinin Plan Tipolojisi ve Kullanıcı İhtiyaçları Hiyerarşisi’, **Tasarım+Kuram Dergisi**, S.17, 2014, s.1-15.

BAYHAN, Ahmet Ali, ‘Orduda Yeni Tespit Edilen Camiler’, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.16, 2006, s.33-48.

BAYHAN, Ahmet Ali; ‘Ordu’dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler’, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2009, s.55-84.

BAYRAKAL, Sedat; **Erken Osmanlı Dönemi Minberleri (1300-1500)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), İzmir, 2007.

BAYRAKTAR, Mehmet Sami; ‘Trabzon Dernekpazarı Yenice Köyü’nde Tarihi Ahşap Bir Köprü’, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.44, 2018, s.201-219.

BAYRAKTAR, Mehmet Sami; ‘Tarihi Ahşap Bir Köprü: Çaykara-Eğridere Köyü Kiremitli Köprü’, **Sanat Tarihi Dergisi**, C.27, S.1, s.53-81.

BEKTAŞ, Cengiz; **Türk Evi**, İstanbul, 1996.

BORAN, Ali; **Anadolu’daki İç Kale Cami ve Mescitler**, Ankara, 2001.

BOZKURT, Tolga; **Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Konya, 2007.

BİLİCİ, Z. Kenan; **Kastamonu’da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Ankara, 1991.

CAN, Hüseyin; **Bolu ve Yöresinde Bulunan Tarihi Çeşmeler**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2015.

CAN, Yılmaz; ‘Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler’, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Haziran, 2013 s.118-134.

ÇAL, Halit; **Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler**, Ankara, 2000.

ÇAYCI, Ahmet; **İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol**, Konya, 2017.

ÇİFTÇİ, Fazıl; **Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri**, Ankara, 2000.

ÇORUHLU, Yaşar; **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran Yayınları, İstanbul, 1995.

DERMAN, Uğur M.; ‘Hat’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.16, Ankara, 1997, s.427-437.

DİLSİZ, Hamdi; **1844-45 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre Tosya Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2010.

DÖNMEZ, Emine Naza; ‘İznik Yeşil Cami ve Türk Mimarisindeki Yeri’, **Prof. Dr. Haluk Albasoğlu’na 65. Yaş Armağanı**, İstanbul, 2008, s.807-831.

DURAN, Remzi; ‘Konya- Sarayönü’nde Üç Ahşap Cami’, **Vakıflar Dergisi**, S.20, 1988, s.47-62.

ELDEM, Sedat Hakkı; **Türk Evi Plan Tipleri**, İstanbul, 1954.

ERGİ, İsmail; **Tosya Camileri**, Ankara, 1981.

ERBAŞ, Muammer; ‘Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail (ö.973/1565) ve Eserleri’, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.24, İzmir, 2006, s.161-186.

ERZİNCAN, Tuğba; ‘Mihrap’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, 2005, s.30-37.

EVLIYA ÇELEBİ; Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.2, İstanbul, 2005.

EYİCE, Semavi; ‘İznik’te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, C.11, S.15, İstanbul, 1960, s.99-120.

EYİCE, Semavi; ‘Çeşme’, TDV İslam Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1993, s.277-287.

EYİCE, Semavi; ‘Hamam’, TDV İslam Ansiklopedisi, C.15, 1997, s.402-430.

EYÜPGİLLER, Kemal Kutgün; ‘Kastamonu Hamamları’, İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2005, s.643-663.

GÖKOĞLU, Ahmet; Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu, 1952.

GÜNAY, Reha; Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Ankara, 1981.

HORASANLI, Ahmet Aykut; 4595 Numaralı Kastmanu Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1279-1284/ M.1862-1868), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu, 2016.

İŞIKDOĞAN, Abdalbaki; Balıkesir Çeşmeleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Van, 2013.

İBRET, B. Ünal; ‘Tarihi İpek Yolu Üzerindeki Bir Anadolu Şehri: Tosya (Kuruluşu ve Gelişmesi)’, Marmara Coğrafya Dergisi, S.8 İstanbul, 2003, s.53-82.

İBRET, B. Ünal; ‘Tosya Şehrinin Fonksiyonel Özellikleri’, Marmara Coğrafya Dergisi, S.9, İstanbul, 2004, s.49-88.

KANKAL, Ahmet; Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara, 1993.

KARADEMİR, Murat; **Edirne Çeşmeleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s.138.

KARASALİHOĞLU, Murat; ‘Paphlagonia Kaya Mezarları’, **Üsküdar’a Kadar Kastamonu**, İstanbul, 2009, s.55-69.

KATİP ÇELEBİ; **Cihannüma**, İstanbul, 2013.

KAYNAR, Selim; **Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Tosya Kazası 1869-1903**, Tosya, 2011.

KESKİN, Mustafa Çağan; ‘II. Beyazıt Dönemi Amasya Çevresinde Yerel Bir Bani: Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa’, **Art Sanat Dergisi**, S.8, s.63-82.

KOÇYİĞİT, Fazilet; ‘Amasya’da Ahşap Tavanlı İki Cami Örneği: Şihlar ve Kızılkışlacık Köyü Camileri’, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.2, 2019, s.1641-1658.

KÖKER, Hüseyin Sıdkı; ‘Tefsiri Mevlana Mustafa ve Vakıfları’, **Vakıflar Dergisi**, S.3, 1956, s.225-263.

KÖKER, Hüseyin Sıdkı; ‘Vakıflar Tarihinde Tosya’, **Vakıflar Dergisi**, S.5, 1962, s.257-273.

KURTBİL, Zeynep Hatice; ‘Minber’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.30, 2005, s.103-106.

KÜÇÜK, Ogün; **Trabzon’un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of İlçelerindeki Osmanlı Dönemine Ait Bazı Ahşap Camiler (18.-19.yy)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Van, 2017.

KÜÇÜKERMEN, Önder; **Kendi Mekanı Arayışı İçinde Türk Evi**, 1985.

KÜRÜM, Mükerrerem; ‘Türk Ev Mimarisinde Tire Evleri’, **Ege Mimarlık Dergisi**, İzmir, 1995, s.56-59.

MERCAN, Tuğba; **15.-16. Yüzyıllarda Çankırı Vakıfları**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Çankırı, 2002.

MUTLU, Mehmet; **Konya’da Su Mimarisi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Van, 2014.

NEFES, Eyüp, Yılmaz Can, Recep Gün; ‘Samsun Vezirköprü’de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami’, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.43, 2017, s.129-154.

ÖDEKAN, Ayla; ‘Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme’, **Semavi Eyice’ye Armağan İstanbul Yazıları**, İstanbul, 1992, s.281-297.

ÖNEY, Gönül; **Beylikler Devri Sanatı 14.-15.YY**, Ankara, 2007.

ÖNGE, Yılmaz; ‘Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar’, **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1**, 1988, s.403-412.

ÖZKANLI, Zeynep; ‘Hacı Baba Et-Tosyevi’nin Yazma Eserler Örneğinde Arap Diline Ait Çalışmaları ve Bu Çalışmalar Üzerine Yapılan Değerlendirme’ **Kastamonu Üniversitesi 3.Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Veli Sempozyumu**, 2016, Kastamonu, s.471-477.

ÖZKARCI, Mehmet; **Candaroğlu Beyliği Mimari Eserleri**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi), Erzurum, 1992.

PARLAK, Sevgi; ‘Sahip Ata Külliyesi’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.35, İstanbul, 2008, s.516-518.

RAMSEY, William; **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, İstanbul, 1960, s.355.

SERİN, Nezahat; **Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kastamonu Camileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2018.

SOYDEMİR, Faruk, Vedat Ağca; **Tosya Evleri**, Çekül Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

ŞAHİN, Mustafa; ‘Giresun İlindeki Bağdadi Kubbeli Camiler’, **TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, S.11, 2013, s.71-89.

ŞAHİN, İlhan; ‘Kastamonu’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.24, İstanbul, 2001, s.585-588.

ŞEMSEDDİN SAMİ; **Kamusu’l Alam**, C.4, İstanbul, 1896.

ŞEN, Ahmet; **Manisa Hamamları**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2015.

TAŞDEMİR, Mehmet; ‘Tosya’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.41, İstanbul, 2012, s.269-270.

TATLI, Hüseyin; **Tosya Düşünce ve Kültür Dergisi**, Y.3, C.3, S.10, Çorum, 1992.

TONGA, Melike Zeybek; **Mimari Özellikleriyle Akhisar Evleri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2019.

TOP, Mehmet; **Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (14.-15.Yüzyıl)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Van, 1997.

TURAN, Refik; ‘Selçuklular Döneminde Kastamonu’ **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu (19-21 Ekim 1988)**, Kastamonu, 1988, s.1-6.

ULUÇAM, Abdüsselam; ‘Abdurrahman Paşa Cami’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.1, 1988, s.169-170.

YAMAN, T.M., **Kastamonu Tarihi (XV. Asrın Sonlarına Kadar)**, Ahmed İhsan Matbaası Ltd., Kastamonu, 1935.

YAVAŞ, Doğan; ‘Eşrefoğlu Cami’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.11, 1995, s.479-480.

YILMAZ, Süheyla, Mehmet Fidan, Nurdan Apaydın; ‘Türkiye’de Bulunan Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması’, **Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu**, 2-3-4 Kasım 2017, s.433-442.

YÜCEL, Yaşar; ‘Çobanoğulları Beyliği’ **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.23, S.1-2, Ankara, 1965 s.61-73.

YÜCEL, Yaşar; ‘Çobanoğulları’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, 1993, s.354-355.

YÜCEL, Yaşar; ‘Candaroğulları’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, 1993, s.146-149.

A’dan Z’ye Tosya, Tosya Haber Gazetesi ve Matbaası, İstanbul.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

BOA. H-29-07-1159 Fon: C..EV.. Dosya No:498 Gömlek No: 25171

BOA. H-29-10-1112 AE AE.SMST.II Dosya:140 Gömlek:15471

BOA. H-29-12-973 TT.d. No. 438, s.735; BOA. H-29-12-962 TT.d. No.291, s.184

Kanunuevvel 1327 Tarihli Tapu Kaydı

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri. (937/1530) C.2, Ankara, 1994, s.64.

Vakfiye Kayıtları Türkçeye Tercümesi: Deft. 1961, S.197, sıra 35

1763 Nolu Tahrir Defterinin 20. Sayfasında Kastamonu Tosya'da 'Şeyh İsmail Efendi İbni Ali Vakfı'na ait 1044 tarihli vakfiye

1763 nolu Tahrir Defterinin 20. Sayfasında Kastamonu Tosya'da 'Şeyh İsmail Efendi İbni Ali Vakfı'na ait 1044 tarihli vakfiye

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü [TKGM] Kuyudu-i Kadîme Arşivi, *Tahrir Defteri [TD] 0291.*

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi:

Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Müdürlüğü, Vakıf Eski Eser Fişi,

Dosya No: 37.12.01/01

B.02.1.VGM.0.10.00.01/37.11/R-37/1996 dosya nolu Abide ve Eski Eser Onarım Fişi

Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü B.02.VGM.1.21.00.01/1995 sayılı yazısı

VGM Arşivi Dosya No:0.10.00.02/37.11/712

VGM Arşivi Defter No:1760, s.246

VGM Arşivi Defter No:611 s.5774

VGM Arşivi Defter No:1767, s.34-46

Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi:

Dosya No: 37.19/85 H.Ç.A. 14.08.2012

22.03.2006 ve B.16.0.KTV.4.06.00.00/37.19/51-707

Dosya No: 37.19/57

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü D.K.V.K.E. Envanter No:37.15.0 (1.0)

18.09.1989 tarih ve Kült. Müd. (37) 690/1229 sayılı Kültür Müdürlüğü yazısı

İnternet Kaynakları:

<https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGFmbGFnb255YQ> (Erişim Tarihi: 05.01.2020)

